

RIMSKI KATOLIK

ŠESTI TEČAJ

III. ZVEZEK

VREJUJE IN IZDAJA
dr. ANTON MAHNIČ,
profesor bogoslovja

V GORICI
HILARIJANSKA TISKARNA
1894

Izhaja vsak tretji mesec. — Velja cel tečaj 2 gld.

Na znanje.

Pričujoči zvezek obsega 168 strani, torej 40 strani več ko po navadi; zato bo pa četrti zvezek imel le 112 strani, izvzemši seveda „prilogo“, katera bo, kakor naznamo na drugem mestu, odslej stalna.

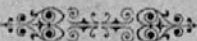
Prosimo vljudno one gospode naročnike, ki za preteklo in tekoče leto še niso plačali naročnine, naj bi blažovolili to v kratkem storiti, da nam bo mogoče vsaj tiskovne in vpravništvene stroške poravnati.

Listnica vredništva.

Č. g. G. — Spet prekasno za ta pot. V prihodnji številki. Sicer Vaša zamuda ni brez greha, ker spis imeli ste pripravljen vže pred tremi meseci, kakor ste nam sami trdili.

Bl. g. K. v. R. Glavni razlog, ki ga navaja Ebenhoch v obrambo koalicije, za nas ni veljaven, češ, konservativcem ni kazalo drugače nego zavezati se z drugimi zmernimi strankami, ker le tako je mogoče krotiti socijalno-demokratske radikalne elemente; sicer pa tudi konservativci, ako bi se postavili na svoje noge, bi ne mogli ničesar doseči; zatorej bolje, da zadržaj zatajijo svoje zahteve ohranivši vsaj tisto malo dobrega, kar ga imajo. To ni prav. Premisliti bi morali, da radikalstvo v avstrijskih narodih je pognalo iz tal sedanjih liberalnih zakonov, in posebno zajema svojo moč iz naše mejverske šole. Dokler je liberalni sistem pozakonjen, dokler ostane ta sistem v svoji moči, do tedaj bo vse brezuspešno zavezavati se proti radikalstvu, kakor je brezuspešno ne hoteti včinka, dokler se ni odstranil vzrok. Kar se pa tiče druge točke: konservativci vže tako bi ne mogli ničesar doseči, menimo, da bi bilo zadržaj dovolj, da bi si določili katoliški program, da bi s tem programom stopili v javnost, da bi se neločljivo oklenili katoliške ideje. Kjer je katoliška ideja, tam je Bog. «Kdo kakor Bog?» Bog je vsemogočen — vsemogočna je kat. ideja. Od začetka neznamenit katol. centrum bi rasel od leta do leta, bi se ojačeval, bi se bojeval, bi trpel — bi vstal, bi zmagal! Mislimo vendar na vsodo Božjega Zveličarja! To je naša misel — tudi da bi se zmajali še zadnji zastopniki katoliške odločnosti! — Bog Vas živi! —

„Rimski Katolik“ — prepovedan.

Vže meseca maja se je bralo po listih, da je visoko c. kr. ministerstvo za bogočestje in uk s posebnim odlokom naš list prepovedalo po vseh srednjih šolah na Slovenskem. Da je prepoved resnična, se ne more dvomiti, ker se je po nekaterih gimnazijah in učiliščih dijakom tudi naznanila. Seveda smo tudi mi želeli

Meje državne oblasti.

Početek države.

Odkar se je osnovala prva država na zemlji, se je začelo povpraševati, kako daleč bi segale njene meje. Kajti poleg države nahajajo se v društvu od nekdaj tudi druge pravne skupine. Kaker se zna zgoditi, da se državi od drugih skupin prikračujejo njena prava, tako se lahko pripeti, da tudi država sega v tuje okrožje.

V božjem stvarstvu je vse določeno; tudi državi je stvarnik potegnili meje, čez katere ne sme. Ali ravno to: spoznati, do kje segajo te meje, ni prav lahko. To bi mi radi pojasnili v pričujoči razpravi s posebnim ozirom na sedanje cerkveno-politične razmere.

Pred vsem moramo odgovoriti na vprašanje o prvem početku države. Kdaj se prikaže država v zgodovini? Ako odpremo najstarši zgodovinski spomenik, sv. pismo, naletimo na prvo državo še le za dobe po splošni povodnji. Nemrod, vnuk Noetov, je začel biti mogočen na zemlji . . . bil je pa začetek njegovega kraljestva Babilon . . .¹⁾ Pred to dobo ni duha ne sluha o državi. Pač pa nam sveto pismo poroča iz starejše dobe o družih skupinah: o družini in cerkvi. Družina, obstoječa iz moža in žene pa iz otrok, nahaja se vže o prvem početku. Isto tako najdemo, da so od najstarših časov ljudje Boga čestili; čestivci Božji so se pa spet družili v večje ali manjše skupine k žrtvam, katere je v imenu cele skupine opravljal duhoven. V tem vidimo podobo cerkve.

Brezdvomno je tedaj, da ste družina in cerkev starši od države; bil je čas, ko ste bivali brez države.

Vpraša se pa: od kod država? Iz tega, kar smo ravnokar rekli, bi kdo znal priti na misel, da se je država neposredno porodila iz družine ali iz cerkve. In res so bili

¹⁾ Mojz. 10. 8. n.

in so še taki, kateri mislijo, da država je pravzaprav le družina, katera se je sčasoma razširila, družina, v kateri vladar zavzema mesto družinskega očeta. Iz tega bi sledilo, da državi pripadajo vsa družinska prava, a da je država tudi sposobna izpolnjevati vse, kar nalaga v družini dolžnost očetu in materi. Pa to ne more biti prav. Razlika mej državo in družino je prevelika, nego da bi mogli obe identifikovati. Različna je njune naloga, različni zakoni, po katerih se vladati, različna tudi sredstva, katerih se vsaka poslužuje. Ne da se sicer tajiti, da je družina v marsičem državi vzor, ter da je država tem popolnša, čim bolj se bliža družini. A to daje državi le bolj nekako zunanjo slinčnost z družino; iz tega nikaker ne sledi, da ste si sorodni po notranjem bistvu. Zgodovina nam ve sicer poročati o tako zvani patrijarhalni vstavi; a ta patrijarhalizem je čisto družinska oblika, nikaker državna; kajti patrijarh vlada občino obstoječo iz dveh ali treh rodov svoje krvi. Kaker brž pa se jame ta občina razraščati in širiti čez razne dežele, se izgublja patrijarhalna oblast, nje izvrševanje postaja nemogoče. Da se večja množica, razhajajoča se na razne strani, spet v eno celoto združi, so potrebni drugi, izvendružinski faktorji, ki nanje vplivajo — in jasno je, da skupina, ki se vsled tega osnuje, je povsem različna od one družine, iz katere prvotno izhaja množica; take skupine ne more več skupaj držati avtoriteta očetova, ki se razteza k večjemu do tretjega ali četrtega rodu; tu je neobhodno potreba druge avtoritete, druge oblasti: in to je državna oblast.

Dalje. — Sv. Pavel o izvoru in bistvu državne oblasti.

Kateri naj bodo tedaj oni izvendružinski faktorji, pokojih vplivanji naj se vresniči to, kar zovemo državo?

Vzemimo v roke spet sv. pismo. Na zgore navedanem mestu v prvi knjigi Mojzesovi se označuje Nemrod, vstanovitelj prve države, z naslednjimi besedami: „Bil je krepak lovec pred Gospodom.“ Iz teh besed bi se dalo sklepati, da si je Nemrod s fizično silo in orožjem vkrotil ljudi ter jih

začel vladati. Potemtakem bi bila država tvorba krute sile in tiranstva. In res, zdelo bi se, da tako učijo nekateri cerkveni očetje in pisatelji: kraljevska oblast je postala le vsled posilja; stare monarhije so se vstanovile le na podlagi krute sile; tudi kraljevska oblast pri starih Judih ima svoj početek v vporu proti Bogu. Nekateri heretiki so kar trdili: državna oblast ima svoj početek ne v Bogu, ampak v satanu.¹⁾ Potemtakem bi bila državna oblast ne le od slabega, ampak sama na sebi slaba!

Pa ta nauk se nam zdi trd, nenaraven; kajti zgodovina nam priča, da veliko držav se je vstanovilo brez vsakega posilja in krivice, vsled prostega soglasja dotičnih državljanov. Tudi moramo pripoznati, da od države prihaja človeškemu društvu neizmernih koristi. Kako bi moglo biti to, ako bi država res ne bila nego satanova vstanova?

Da nam bode pa stvar jasnejša, damo govoriti sv. Pavlu. V listu do Rimljanov nam je zapustil klasično mesto, katero treba le dobro razumeti, da dobimo pravo misel o državni oblasti. Zasluži, da je celo sèm prepíšemo: „Vsaka duša naj se višim oblastim podlaga, kajti ni oblasti razen od Boga, in te oblasti, katere so postavljene, so od Boga. In tako, kdor se vstavlja oblasti, vstavlja se naredbi Božji, a kateri se vstavljajo, sebi bodo obsojenje prejeli. Kajti poglavarji niso strah dobrih del, nego hudih. Hočeš pa ne bati se oblasti? Dobro delaj, imel boš hvalo od nje; kajti Božji služabnik je, tebi na dobro. Če pa hudo delaš, boj se: kajti zastonj meča ne nosi, ker je božji služabnik, kaznovalec na jezo tega, kateri hudo dela. Zakaj treba je podlagati se, ne samo zavoljo jeze, nego tudi zavoljo vesti. Kajti zato tudi davke plačujete, zakaj služabniki so Božji pa se ravno s tem stanovitno pečajo.“²⁾

Držeč se aposteljnovih besed moramo prvič ločiti mej državno oblastjo pa mej nositeljem te oblasti. Oblast je od Boga, ne od satana, torej sama na sebi dobra; njen nosi-

¹⁾ Iren. V. 24. n. 2. 3. Aug. de natura boni adv. Manich. c. 32.

²⁾ Rim. XIII. 1 — 6.

telj je pa človek, kateri jo zna zlorabljeti, tako da je v pogubo i njemu i podložnikom. Isto takó moramo ločiti mej oblastjo pa mej načinom, kako je kdo prišel do oblasti. Oblast je dobra, a način more biti slab, nepostaven. Bodi, da si je Nemrod, in za njim še marsikdo drug posilno prisvojil najvišo oblast: obsojali bomo način, a oblast njegova je dobra, ker je le od Boga, kateri, dasi pozitivno ne hoče, vender vsaj dopušča, da si tudi posilniki krivičnim potom oblast prisvajajo. Dobra je oblast tudi tiranova, akoravno ni nič slabšega od tiranstva samega.

Ravno radi tega, ker je vladarjeva oblast od Boga, zahteva apostelj, da se ji pokorimo tudi v vesti, ne le iz strahu pred kaznijo, kajti sodil nas bode Bog, ki vidi sree.

Drugič nas apostelj podučuje, katero je opravilo vladarjevo, on je „kaznovalec na jezo tega, kateri hudodela“, kajti „poglarvarji niso strah dobrih del, nego hudih“. Hočeš ne bati se ga? Dobro delaj! „Če pa hudodelaš, boj se“. Kaker vidimo iz teh stavkov, posvetni vladar je za to, da kaznuje slaba dejanja, torej da vpravlja pravico. Zato ga apostelj oborožuje z mečem: „Kajti zastonj meča ne nosi“. Meč je simbol kaznovalne pravice.

Iz tega pa sledi, da ja državna oblast postala potrebna še le, ko je prišlo zlo v človeški rod. Tako uči Petrus de Andlo: „Le potem, ko se je po grehu pokvarila človeška narava, je bila potrebna kraljevska vlada“.1) „V raji bi ne bili potrebni vladarji in sodniki, dasi neka vrevejalna oblast“.2) Tudi Gerson meni, da je vzroka vladavni in kaznovavni oblasti iskati v grehu.3)

Povod torej, da se je ustanovila država kot potrebna, je dal greh in iz njega izvirajoči egojizem, kaker je greh (lažnjivost) dal povod, da se je vvedla prisega; iz tega pa ne sledi, da je država in njena oblast slaba, kaker ni prisega slaba; ampak o državi velja isto, kar o prisegi: ona je od slabega, a vender dobra.

Vladar nosi meč t. j. on je v miru sodnik, da odvrča.

1) Fuit itaque solum natura corrupta regimen necessarium regale.

2) Bianchi.

3) Causa efficiens (dominationis et coercitivi domini) fuit peccatum, causa finalis fuit pax, tranquillitas et sufficientia in vita civili.

krivico, katero trpijo zasobniki od sodržavljanov, on je za časa vojske vojak, da isto tako odvrča od državljanov zunanje krivice.

Pa vpraša se: ne sega li državna oblast v ničemer dalje, nego da vpravlja kaznovavno pravico? — To vprašanje nas pelje k novemu poglavju.

Človek, družina, cerkev pa njih neprelestljiva prava nasproti državi.

Davno prej ko se je osnovala prva država na zemlji, je bival vže človek ne le kot posameznik, ampak spojen z bližnjim v družino in v cerkev. Človek, družina, cerkev so starši od države; in država se je, kaker smo ravnokar videli, osnovala zato, da bi človeka in skupine, katere je vstvaril, branila, odvrča je notranje in zunanje napade. Država mora torej to troje sprejeti kot dovršene vstanove, katere ne le ne izvajajo svojega početka in pravic od države, ampak so ravno one državo sprejele, da bi jim vže obstoječe pravice branila. Teh pravic tedaj ne prisvajaj si država; ne vtikaj se v privatno vest, ne v družino, ne v cerkev! Država ni poklicana gospodovati v vesti, v družini, v cerkvi, ampak le zunaj stražit, da je mogoče posamezniku, družini in cerkvi mirno in prosto se razvijati. Poglejmo si te točke posamezno!

Človek je razumno bitje s prosto voljo, tedaj sam svoj gospodar; v njegovih rokah je njegova vsoda. Vže kot razumno bitje ima človek svoja prava, katerih mu nihče, niti Bog, ne more kratiti. Človek ni stroj! Zatorej se da voditi le kot samohotno, samovoljno, za se obstoječe bitje. To bi morala vedeti država! Človeka s fizičnimi sredstvi siliti k omiki sploh, k tej ali onej omiki — je protinaravno. Človeku zapovedovati to ali ono prepričanje ali ga siliti k zunanjim dejanjem, ki se ne zlagajo z notranjim prepričanjem — je isto kar ponižavati ga do stroja!

Družina je tako stara kot človek, bila je pred državo; zatorej ima tudi ona lastna prava, katera mora država pripoznavati. Glavni smoter družine je vzgoja dece do zrele

starosti. Vzgoja, šola je neoddatno pravo družine, pravo, katero je družina izvrševala davno predno se je na zemlji osnovala prva država. Pa tudi mogoče ni, da bi država nadomeščala družino pri vzgoji otrok. Država ne more dajati otrokom matere, ne more dajati ljubečih, gorkih src, brez katerih ni mogoče, da bi se vžgal v deci plamen najplemenitejšega čustva, ljubezni! Narava vsadi materi v srce ljubezen do dece, njo sposobi, da jo redi, da jo vzgaja; in ta ljubezen, ta sposobnost, ki jo imajo le roditelji, je neobhoden pogoj za pravo vzgojo.

Pa tudi cerkev je bivala pred državo, kaker verstvo sploh. Zatorej ima tudi cerkev svoja prava, od države neodvisna. Tudi ta prava država spoštuj, in nikdar si jih ne prisvajaj! Cerkev ohranjuje in vpravlja vero; zatorej njena prava segajo v dušo, v vest, kamer država ne more. Vojakov meč zadene le telo; sodnik sodi le o zunanjih delih: praetor de internis non iudicat. Vera, upanje, ljubezen pa, na katerih podlagi se snuje čeznaravno življenje, imajo svoje korenike v duši; do te je pot odprta le cerkvi.

Pa zdaj se spet vrača vprašanje: ne sega li res državna oblast v ničemer dalje, nego da vpravlja kaznovavno pravico?

Posvetni vladar nosi „meč“ — tako sv. Pavel. Z družimi besedami: vladar čuvaj, da se nikomur krivica ne godi. Za časa miru ima država hudodelce soditi, kaznovati; za časa vojske zavračaj država krivične napade od zunaj. Iz te dolžnosti se izvaja za državo pravica, da sme nalagati davek, da sme zahtevati vojakov in sodnikov. S tem je neločljivo tudi pravo, da sme država staviti zahteve, kaki imajo biti njeni vojaki, kaki sodniki itd., sploh država ima pravico do vsega, kar ji je neobhodno potrebno, da more izvrševati svojo nalogo. Zatorej sme država prisilce za njene službe posebe izpraševati, ali res imajo potrebne sposobnosti. Ni pa potrebno, da bi država za vojake in sodnike ustanovljala lastne šole, ker znajo se sposobiti tudi na družih šolah. Vender koristno je vsekaker, da si država posebno na više vojake osnuje lastnih šol; in tega prava ji nihče ne sme odrekati. Za vse druge šole pa, in kar se tiče sposabljanja za druge privatne ali javne posle — ni država

poklicana skrbeti. To je zadeva, ki spada v področje družine in občine. S tem pa nočemo trditi, kaker bi državi nikaker ne smelo biti mar za javno vzgojo, sploh za omiko državljanov. Povspešujoč pravo omiko in napredek svojih podložnikov, se država samo sebe vtrjuje. Sme torej tudi država vplivati na razvoj šolstva, le tako ne, kaker dela moderna liberalna država, katera si je vsvojila monopol vsega šolstva in javne vzgoje, monopol resnice, katera na stroške državljanov osnavlja šole take, kakeršnih državljanov nočejo, katera s kaznimi, z orožniki poganja otroke v šolo proti volji starišev, katerih edinih last so otroci, v šolo, o kateri stariši nečejo vedeti, ker se v nji žalijo najsvetejši njih verski čuti. Tako ne. A država sme pač za omiko, za šolo podložnike spodbujati, sme družino in občine podpirati, da si šole snujejo, sme tudi razpisavati darove, državno podporo, ako se pogoji od nje stavljeni izpolnijo; slednjič zidaj tudi država lastne šole, ako se ji zdi koristno — a proti čemur slovesno, protestujemo, je: država v take šole nikogar ne sili!

Ko govorimo tedaj o vpravi pravice, ne razumemo tega tako, da bi smela država le zavračati krivične napade, in tako vpravo pravice izvrševati le negativno, ampak država naj pravico tudi pozitivno povspešuje, in še več. Ona naj pravico tako vpravlja, da bode pravica sredstvo v dosego viših smotrov. Vestno vpravljanje pravice brani in vtrjuje javno nravnost in pripomaga s tem, da more človeštvo vspešno težiti po najviših smotrih.¹⁾

Pa tudi vže iz zgoraj navedenih besed aposteljnovih se da spoznati, da država sploh sme še kaj več, nego golo kaznovati. Piše namreč sv. Pavel: „D o b r o d e l a j, i m e l b o š h v a l o o d n j e; kajti Božji služabnik je, tebi na dobro“. Torej ne le slabo kaznovati, ampak tudi dobro hvaliti in povračati sme država. Sploh se pa meni, da ima država skrbeti za telesni, za zemeljski blagor človekov; a to moramo, kaker zahteva prvotna vstanovitev države, vzeti spet le bolj v negativnem pomenu, vkoliker namreč daja država človeku, družini in občinam samim skrbeti za svoj

¹⁾ Weiss, Apologie IV.

blagor, kaker se jim zdi primeruše, država pa ima le bolj odvracati vse, kar bi moglo njih prost razvoj in delovanje ovirati. Ako pa hoče tudi pozitivno kaj delati, ne sme tega nikdar tako, da krati pravice, bodisi posameznika, bodisi družine. Sè silo se nima človek in družina naganjati k ničemer, niti k dobremu, bodi to še tako koristno; sila se ima rabiti le pri odbijanji krivičnih napadov na tuja prava. Država tudi ni za to, da nadomešča naravno moč posameznika in družine, ampak ona ima to moč ohraniti, da se dejstvuje in spopolnjuje v onih mejah, katere ji je potegnil Stvarnik¹⁾; in država sama ne sme nikoli zabiti, da je njena lastna moč in jakost odvisna od zdravega, čilega razvoja državljanov in družine. Država, ki zadušuje individualno prostost, hoteč sama vse vpravljati, sama sebi spodrezuje živce, po katerih jej dohaja čilost in življenje.

Ločimo mej posvetno in duhovsko oblastjo!

Družina, cerkev in država — vsaka ima svoja prava, vsaka svoj delokrog. Nobena ne prisvajaj si oblasti druge. To velja posebno o državi in cerkvi. Nič ne more bolj zadržavati pravega napredka, nič bolj ne protivi vstanovi Božji nego ako hoče država-vojak gospodovati v cerkvi, kaker ni od druge strani nič bolj pogubno za društvo in cerkev samo, nego ako se služabniki oltarja silijo v vpravo posvetnih zadev.

Loči naj se, kar je od Boga samega ločeno! V starem veku ste bili posvetna in duhovska oblast navadno združeni. Vladar je bil ob enem summus Pontifex, vera je bila s politiko sklenjena, cerkev je bila narodna, državna, narod-

¹⁾ Um seines Hauptzweckes willen muss sich der Staat nach Umständen ebensowol um die Förderung der Geistesbildung u. jeder Art von Cultur, als um die des Erwerbs- u. Verkehrslebens sowie um die der Sitte u. der Religion annehmen. Aber das darf er nur in so weit thun, als er diese unterstützen will, oder insofern er ihrer als passender Mittel zur Lösung seiner wesentlichen Pflichten bedarf. Dagegen darf er sich diese Gebiete so wenig ausschliesslich aneignen als das des Privatrechtes. Solange sich die Einzelnen in Verfolgung des letzteren selbst helfen können, hat er kein Recht, sich ihnen aufzudrängen oder ihnen hinderlich zu werden. — Weiss l. c.

ni bili so bogovi, narodna nebesa, narodno pravo, resnica! Jezus Kristus je izrekel načelo ločitve mej duhovsko in posvetno oblastjo z besedami: Dajte, kar je cesarjevega, cesarju, a kar je Božjega, Bogu. Tega vodila so se držali aposteljani in prvi kristijani, ki so poganskemu cesarju sicer odrajtavali davek, zanj žrtvovali tudi življenje, ako je nalagala dolžnost, a ko je cesar zahteval, naj molijo državne bogove, niso ga slušali, mu niso priznavali pravice segati v vest: kar je Božjega, treba dati Bogu! V tem so se klanjali le eni oblasti — duhovski. Prvi kristijani so razločevali mej posvetno pa duhovsko oblastjo!

Sicer pa ta ločitev ne pomenja istega, kar se dandanes navadno zove ločitev cerkve in države. Božja volja je, da ste cerkev in država prijateljski združeni, kajti obeh predmet je eden in isti nedeljivi človek, katerega blaginjo imati obe poyspješevati. Zatorej država brani in podpiraj cerkev pa šteje si v čast, da ji je Previdnost izročila tako častno nalogo, a tudi cerkev uči narode v vladarjih spoštovati namestnike božje, tudi cerkev blagoslavlja vojsko, moli za kralja! Ne da se ločite cerkev in država, ampak da se loči duhovska in državna oblast, ter da prvo vpravlja le cerkev, a drugo država — to je, kar učimo.

Cerkve sama ničesar bolj ne želi, nego da bi složno, bratsko z državo sodelovali za blaginjo človeštva. A ravno tako, in še bolj cerkev ničesar teže ne prenaša, nego da se neposvečena roka vtika v verske zadeve, katere je Bog le cerkvi izročil. Tako vmešavanje posvetne oblasti v duhovsko smatra cerkev za neznosno samosilje.

Res sicer, da država po svojih vladarjih tu pa tam izvršuje nekatere cerkvene pravice n. pr. izbira škofe itd. Pa to dela država ne kaker bi imela od sebe tako oblast, ampak ker ji je cerkev prostovoljno odstopila izvrševanje nekaterih svojih pravic. To je cerkev posebno storila vsled konkordatov, ki jih je sklenila z raznimi državami, da bi si jih s tem bolj naklonila in pridobila za krščanstvo. Povdarjamo pa, da to so še vedno in ostanejo pravice cerkvene, in le njih izvršitev se prepušča državi. Zatorej jih more pa cerkev, ako se ji zdi potrebno, vselej prekli-

cati, posebno tedaj, ko bi država ne hotela izpolnjevati dolžnosti, ki jih je prevzela pri sklepanji konkordata.

Prvi in poglobitni pogoj pa, ki je neobhoden, da sme država postavno izvrševati prava, katerih izvršitev jej je cerkev odstopila, je pač oni, da v zakonodajstvu in v javni vpravi zvesta ostane krščanskim načelom. Država pa, katera ne izpoznava nobene vere, država liberalna, ki se je izneverila Kristusovem evangeliju, ki je, završki konkordat, raztrgala vezi, koje so jo družile s cerkvijo, taka država je sama ob sebi izgubila vsako pravico kakerkoli vmešavati se v cerkvene zadeve. Njeno vmešavanje bi bilo neznosno samosilje za cerkev; kajti v liberalni država se zna zgoditi, da vodi bogočestne zadeve minister-žid, minister-ateist, minister-mason — in po predlogu takega ministra se imenujejo potem katoliški škofje!

Se neznosniša, povsem protinaravna je v liberalni državi naprava, ki se zove ministerstvo za bogočestje in uk. Kaj ima sploh govoriti pri bogočestji država, katera ne priznava Boga in vere?! Ni to nezmisel? Z ene strani povdarjati: vera se ne dotika države in javnih razmer, vera nima s politiko nič opraviti, znanost in nje učenje je prosto, državne šole so odprte vsem državljanom brez razlike verstvenega izpovedanja — z druge strani pa imenovati škofo, nadzorovati duhovne in redovnike, očitno ali tajno preganjati tiste, ki versko mislijo in govorijo! Ako nočeš država ničesar vedeti o veri — čemu postavljaš isti veri ministre in nadzornike! Katoliško bogočestje ima vže svoje ministre — postavil mu jih je Jezus Kristus!

Naprava, kaker je ministerstvo za bogočestje, zdi se, da nima družega pomena in namena, nego v vstavni državi, ki ima biti država političnih svoboščin, cerkev podržaviti, iz cerkve katoliške stvariti cerkev državno, cesaropapistično! Drugega pomena nima, nego vero odvisno narediti od politike in njenih strasti. Liberalna država sè svojim bogočestnim in učnim ministerstvom, sè svojimi brezštevilnimi sredstvi skrbi za to, da se sv. evangelij in cerkveno pravo kar mogoče tako razlaga, kaker prija dvornim ušesom, da se na škofovske sedeže posedajo možje brez energije, možje miroljubni, brez apostolskega duha, da se pod pretvezo eksaktne

vede v šole vtihotaplja materijalizem in ateizem, skrbi za to, da se resnica preminja po večini državnozborskih poslancev, da se v ljudstvu zadušuje vera v objektivno resnico ter se tako narodi vzgajajo za duševni in socijalni nihilizem, recimo: bogočestno ministerstvo je najsilniša „zavornica“ duhovne sile, ne le cerkvene, ampak vsake duhovne sile!

Ako se je država ločila od cerkve, ako se je izneverila njenemu duhu, ostani država pri svojem meču pa ne oskrnjaj z vojaško roko dvojega svetišča, ki je cerkev in družina!

Absolutizem, centralizem, birokratizem.

Pretiravanje državne oblasti pelje k državnemu absolutizmu, kateri ne priznava niti nad državo, niti poleg nje druge oblasti, ampak ima državo za edini izvor božjega in človeškega prava. Cerkev in družina veljati toliko, koliker jim da v svoji milosti veljati država-bog; ta jima pa le vtoliko priznava pravico do obstoja, vkoliker služiti njenim absolutističnim syrham. Malikovanje države-boga se malokdaj teoretično vtemeljuje (ako izvzamemo morda v novejšem času hegelijanizem), a vselej se to malikovanje dejanski izvršuje. Voljo Božjo nadomešča volja vladarjeva, državni zakonik zavzema mesto dekaloga pa Kristusovega evangelija, žaljenje državnega vradnika se strogo kaznuje — a žaljenje najvišega Boga, blasfemije v besedi ali pismu so dovoljene, ena sama navskrižnost s vsemogočno ministrovo voljo vstani te je časno in večno pogubiti! Državni absolutizem vklepa cerkev v sto in sto železnih paragrafov, da se ne more in ne sme niti zganiti, brez milostljivega dovoljenja od zgor! On zna celo cerkvene dostojanstvenike, katerim je sam Bog podelil vso oblast na nebu in na zemlji, tako globoko prevzeti sè strahom, da se ne predrznejo prirediti niti enega misijona, da ne bi pomišljali: kaj pa poreče k temu vlada?

Absolutizem teži povsod po brezmejnem samovladji sè zatiranjem osobne in korporativne prostosti. Absolutizem piše Ketteler, je neskončno vladohlepen in ljubosumen; on hoče za vse misliti, za vse skrbeti, za vse delati, vse podučevati, vse izveličati. Druzim prepušča le še, da smejo delati, davke plačevati pa — seveda po njegovi liberalni obliki

-- voliti. Vsaka samostojnost mu je neljuba, zove jo „državo v državi“. On sam hoče stati in hoče za vse stati, in vsi naj na njem stojijo!¹⁾)

Absolutizmu je prirojeno, da hoče sam povsod biti, sam vse videti, tako da se nič ne zgodi brez njegovega vedenja, brez njegove volje. Da pa to leže doseže, centralizuje t. j. nareja vse odvisno od osrednje vlade in njenih organov. Centralizujoči absolutizem sovraži pokrajinsko in občinsko avtonomijo, zatira zgodovinska prava, naravno pravo družine prenaša na državne organe, katere sam postavlja; on vse še tako različne dele državne skupine poenačuje podvrški jih vse istim centralnim zakonom, naj pokrajinskim razmeram prija ali ne. Centralizem vradnike, profesorje z enega konca na drug premetava, kaker kroglice po igrališču, ne da bi vprašal, poznajo li razmere, razumejo jezik, so li sploh sposobni!

Žalostne so posledice absolutistične centralizacije!

Ona izključuje od javnega življenja najboljše, skušene državljane, kateri imajo um in srce za domovino, vsiljuje pa v šole, v vrade, v javna zastopništva ljudi, ki vse sodijo, v vsem se ravnajo po mrtvi črki državnega zakonika, ne da bi se ozirali na dejanske razmere, katerih sploh ne poznajo, da bi po teh razlagali postavo.

Kjer centralna vlada povsod vsiljuje le svoje ljudi, ljudi brez lastne misli in volje, ki ne znajo nego slepo pokoriti se višemu povelju, tam izgube najsposobniši državljani veselje za javno delovanje, se odtegujejo politiki in javnim vpravam; taka vlada zatira v podložnikih državljanske kreposti, požrtvovalnost za obči blagor, brezsebično ljubezen, za domovino, ker vse daje vpravljati po dobro plačanih, tujih vradnikih, ki nimajo ni razuma ni srca za ljudi, mej katerimi živijo, ki neredkokrat niti jezika narodovega ne poznajo. Ker tako država ne daje najboljšim državljanom prilike, da bi se odlikovali v javnem življenji, zadušuje tako v mladih duhovih idealen vzlet, tako da se njih teženje od vzvišenih idealov obrne na lov po nizkem dobičku in denarji.

¹⁾ Freiheit, Autorität u. Kirche.

Centralizacija razrušuje dalje vse one socijalne organizacije in skupine, v katerih se ljudje združujejo, da bi zadostili raznim socijalnim potrebam in nagonom človeške narave; ona ljudi osamlja in društvo atomizuje ter tako gladi pot do velikih socijalnih prevratov.

„Od kod to, vpraša neki Francoz, potem ko so naši očetje s tolikimi žrtvami enakost nam priborili upajoč, po enakosti pridemo do pravega bratstva, da za vlade te obče enakosti se v prebivalstvu čedalje bolj javlja ljuto sovražstvo ene polovice proti drugi!“ Na to mu odgovarja liberallec Odilon Barrot: „Zlo prihaja od tod, da je naše društvo popolnoma individualizovano, in da je le država sama v njem krepka in živa. Le pretirana centralizacija je kriva te prikazni“. Nadalje piše o Parizu: „Pariz je veliko mravljišče, ki dela, vživa, se zabava, pa brez skupne vezi. Živi se v istem mestnem okraji, v isti hiši brez vsakotere dotike; srečava se, ne da bi se drug drugega poznali. Ničesar ni, kar bi ljudi spajalo, pogrešamo za to vseh vstanov. Z vso pravico se je reklo, da Pariz je velik kup prahu, katerega, ko ga je veter v zrak razpihal, ni mogoče niti voditi niti skupaj držati, kateri vse na tla pomeče, kar mu pride naproti, in ne pozna druge postave nego slučaj“.1)

V službi centralizujočega absolutizma stoji birokratizem. Birokrat precenjuje svojo oblast in svojo osebo, nositeljico one oblasti, a v isti meri neskončno podcenjuje vse druge ljudi, kateri nimajo sreče vpravljati državnega posla. Domišlja si, da njemu pripada iz svoje pisarne vse druge ljudi, tako zvano „ljudstvo“, po svoji volji vladati in nadlegovati in tlačiti. Njemu je dognana resnica: „ljudstvo je le radi onih, ki vladajo“. Birokrat prisega na evangelij Hegelove teorije o državi-bogu ter skuša, koliker je v njegovih močeh, to teorijo v dejanji izvajati. V smislu te teorije se smatra za zastopnika absolutne bog-države, kateremu seveda ne sme nihče vporekati. Nad vse sveti so mu orakeljni njegovega boga, namreč državni zakoni; tem se mora vse brezpogojno

1) De la Centralisation et de ses effets-Paris, 1861 v Balmes, Goldenes Büchlein

pokoriti: posameznik in korporacija, družina in šola, pred vsem pa ona nad vse sovražena cerkev pa nje prizidek — sakristija! Ako se pa ljudstvo zave, ako jame tožiti o zlorabi državne oblasti, ako se plebejcu liberalna prostost vendar prekruta zdi — tedaj si birokrat spet zna pomagati iz zadrege: oboroži se s postavo, češ, po nji izraža vladarsko ljudstvo svojo nezmotljivo voljo! Tako ti ljudje igračijo z besedami, tako slepijo ljudstvo!

Veliki učenjak Görres klasično označuje nekdanji nemški¹⁾ birokratizem pišoč: „Mej mnogovrstno golaznijo, katera se v raznih oblikah v votlem, od znotraj trohlem drevesu sedanje Nemčije redi od gnjilobe, je posebno neke vrste črvad, strupena ko skorpionji, sitna ko muha, smrdljiva ko . . ., za vsakega poštenega in razumnega moža nestrpljiva. Z najprimernišim imenom smemo to druhal (ki je po svoji znamki zdaj duhovska zdaj posvetna, da more služiti dvoji potrebi za cerkev in državo) zvati dvorne liberalce, da jih ločimo od nekdanjih dvornih norcev, na katerih mesto so stopili, vendar z razliko, da v tem ko so poslednji pod videzom neumnosti večkrat pametne in dobre nauke dajali, oni pod videzom razumnosti, pravice in svobode govore budalosti, slabo slavijo in delajo . . . Z nesramnega čela govori ti prilizun in demagog; v imenu svobode pozivljejo vladarja, naj izyršuje neomejeno vladarsko oblast; ljudstvu pa isto vladarsko samohotje proslavljajo kot najvišo svobodo, kot najboljši ščit za vsako svoboščino!“ No, doba takega birokratizma je pač prešla!

Recimo ob kratkem: Ošabno precenjevanje lastne oblasti in preziranje pa zaničevanje drugih pravic; svobodo in postavnost v ustih, da ljudstvo slepijo, pa samohotje in silovitost v dejanji, da ljudstvo sužnjijo, brezvestnost pri izbiranju sredstev, klečepaztvo pred tem, kar je zdaj mogočno, pa brezobzirno posilstvo proti vsemu, kar je šibko in brez pomoči, in zatorej smrtno sovraštvo in neprestano preganjanje Kristusove cerkve, ki je nositeljica resnice, braniteljica pravice, prvoboriteljica svobode — to so lastnosti, po katerih se odlikuje moderna birokracija.²⁾

¹⁾ Izrecno povdarjamo, da ne govorimo tu o Avstriji — Bog nas varuj!

²⁾ Tako Balmes, Goldenes Böhlein IV.

Sicer absolutna država z birokratično odgojo svojih vradnikov sama sebi največ škoduje. Vradniki, kateri bi imeli biti prvi, najzanesljivejši steber državne vprave in prestola, izgubijo po absolutističnem pritiskanju od zgora vsako samostojnost v mišljenju in hotenju — država vlomi v njih vso moralično krepost, razumne, proste ljudi poniža do mrtvih strojev. Res sicer, da se v takem državnem mehanizmu vse kaj redno, točno giblje, da kolesce nikdar ne zadene ob kolesce — a kaker brž se vsled katerega notranjega ali zunanjega dogodka državne razmere zmedejo ter voz pride iz navadnega tira, ko bruhne revolucija, ko sovražnik vdari v deželo, birokracija pride ob pamet in glavo, ter pusti, naj reči gredo, kaker hote. Ne le to, ampak izkušnja uči, da vradniki, katerim je absolutistična država zadušila misel in moralični čut, nimajo tudi za časa nevarnosti dovolj čuta in vesti, da bi se zavedali svojih državljanskih dolžnosti; njim je dobrodošel vsak tuj vladar, da jim le naloži v jasli obilo piče pa jim dobro postelje. Birokrat nima idealov, on ne služi državni ideji ali dinastičnemu pravu, ampak svojemu trebuhu!

Vstavni absolutizem.

Naj pa nihče ne misli, da vlada državni absolutizem le v Rusiji, le tam, kjer ena sama oseba, bodisi kralj ali cesar, ljudstvo tiranizuje. Nikaker! Samosilje in despotizem se nahaja tudi tam, kjer politična stranka tlači občinstvo. Reče li en sam: „l'etat c'est moi“, ali tuli isto pesem sto ali tisoč glasov — zlo je vedno isto, tiranstvo imaš tu in tam!

Absolutizem imaš tudi v vstavni državi, tudi tam, kjer postave posvetujejo in sklepajo državni zbori, kjer postave izvršujejo odgovorna ministerstva. Tu imajo absolutno oblast v rokah politične stranke, ki se vrstijo pri vladnem krmilu po večini glasov, ki po isti večini menjavajo zakone, določujejo pravo in dobro. Ta absolutizem je pa tem kruteji, čim bolj se vnemajo politične strasti, čim bolj prihajajo v državnoopravna zastopstva brezvestni advokati in demagogi, čim bolj se dajajo ljudski zastopniki podkupavati, čim bolj

se da javno mnenje preslepljati od židov, voditi od tajnih društev. Ta absolutizem je tem neznosniši od monarhičnega, čim več je v vstavni državi zatiralcev, ki se zavezavajo v isti smoter. Tem nevarniši, tem pogubniši je vstavni absolutizem, ker njegovi zastopniki ponižavajo človeški govor v orodje svojih strasti, in ta absolutizem počesčajo sè slepilno besedo liberalizma. Liberalci so absolutisti, hujši od vseh avtokratev, ki so kdaj živeli! To liberalsko hinavstvo označuje Ketteler sè sledečimi besedami: „Moderni liberalizem stoji po svoji notranji naravi povsem na strani državnega vsevladstva (Allregiererei) in je skoz in skoz duhovni otrok in dedič absolutistične monarhije in birokracije prošlih stoletij. Razlikuje se od teh le po vnanji obliki, le po besedah, katere navidezno pomenjajo nasprotno, v tem ko je bistvo njegovo intoleratna, brezobzirna centralizacija, državina vsemočnost na kvar individualne in korporativne svobode. Naj se le menja roka, katera vajeti vodi, vajeti pa naj se tem trše nategnejo! V tem ko so prej vihtili z rokami absolutistično kladvo, s katerim se je od tristo let sèm strla vsaka prava nemška svoboda in se pri tem delu imenovali „po milosti Božji“, hočejo zdaj drugi, ki se zovejo „po milosti ljudstva“, isto kladvo vihtiti ter delo, posebno glede cerkve, nadaljevati in dokončati. Z bičem, ki ga je prej rabil absolutni monarh, hoče zdaj, in sicer krepkeje, vdrihati tako zvani narodni zastopnik“¹⁾)

Liberalna vstava ni torej nič drugega nego absolutizem v zvezi s hinavstvom; konstitucija je le njegova posebna oblika, v kateri sedi dandanes na tolikih prestolih, v kateri v tolikih zbornicah moderne Evrope govori prvo besedo.

Čudo potem, da se tudi birokrat vrlo dobro počuti v moderni konstitucionjalni državi, ako ima ta konstitucija tako rodovitna tla za birokratizem, da se čudovito razrašča in razevita in vjačuje, kaker bi čez Evropo sam ruski car stegaval svojo železno roko?!

¹⁾ Freiheit, Autorität u. Kirche.

Avktoriteta političnih strank in klubov.

Govorimo tu o strankah, kaker se dandanes navadno snujejo v konstitucionalnih državah. V teh je oblast razdeljena mej vladanjem in ljudstvom, koje se vladanja vdeležuje po svojih poslancih. Težišče pa vodstvo denašnjih političnih strank je pri poslancih, kateri se na podlagi skupnega programa združujejo v posebnih klubih. V smislu programa predlagajo, glasujejo za nove zakone, jih vtemeljuje. Na zunaj imajo svoja glasila ali liste, kateri pišejo in občinstvo obdelava jo po načelih njihovega programa.

Vpraša se: imajo parlamentarne stranke in njih klubi kako avktoriteto, in ako jo imajo, smo li dolžni, se ji pokoriti?

Ako smo dobro slišali, stavila se je pred meseci od nekaterih konservativnih, koalicijski ideji vdanih poslancev, na občeavstrijski katoliški shod, ki bi se imel letos obhajati, zahteva, naj bi se mej družimi točkami razpravljalo tudi vprašanje o avktoriteti političnih strank in — razume se samo ob sebi — dokazalo naj bi se neovrgljivo, da je avktoriteta sedanjega Hohenwartovega kluba — sacrosancta! Ker se bojimo, da ne pride do zaželenega kat. shoda in, ako tudi pride, da se zborovalcem ne bo zljubilo razpravljati e imenovani točki, zapišemo pa mi sèm dvoje misli o tej kočljivi stvari.

Konstitucija je ena izmej raznih vladavin (Regierungsformen), in torej sama na sebi dobra. V konstituciji se vlada od zgora in od zdole: od zgora je vladar sè svojimi ministri, od zdole je ljudstvo sè svojim poslanci. Kaker vladar svoje ministre prosto postavlja, odstavlja, menjuje, tako tudi ljudstvo svojim poslancem daje mandate ali jim odteguje, izreka zaupanje ali nasprotno. In, kaker so ministri za svoje poslovanje odgovorni svojemu gospodarju — vladarju, tako so tudi poslanci za svoje odgovorni — ljudstvu.

Pa zgodi se prerado, da poslanci, ko jih je ljudstvo posedlo na državno-zborske stole, zabijo na ta temeljni zakon konstitucionalnega življenja. Sè strani ljudstva radi

prestopijo na stran vlade, katera ima vedno za svoje pri-
staše v obilici pripravljenih mastnih služeb, naslovov, odli-
kovanj itd. itd. In tedaj se iz „viših političnih ozirov“, ka-
teri pa spet iz družih še viših ozirov ostanejo tajni, sè
stoterimi vezmi „zavežejo“. Seveda „nova zaveza“ razve-
ljava „staro“ — in naenkrat se predrugečijo politični „na-
zori“, njih politika postane naenkrat „previdna“, zdaj še
le znajo modro „računati s faktičnimi razmerami“.

Ako se pa kdo predrzne podrezni v klubovo gnezdo,
da bi gospode opomnil na „ljudsko voljo“, na obljube, s
katerimi so se zavezali nasproti svojim volivcem — tedaj
gorje! Češ, kdo bo nas in naše delovanje sodil!

Tako se je zgodilo ondan, ko se je nekje spočela
nesrečna misel, da bi se pretresovalo, je li grof Hohenwart
sposoben biti voditelj tako zvane konservativne stranke v
naši Avstriji. Vže radi tega, da se je to vprašanje sprožilo,
je gospodom klubovcem kri v glavo šinila, češ, kdo sme
segati v klubove pravice! Vi tam deli — molčite!

Oni, po katerih bi imelo ljudstvo vladati,
se proti ljudstvu po robu postavijo, da bi je
tiranizovali.

Vaša logika je kratka! V konstituciji ljudstvo prosto
in postavno voli svoje zastopnike, kateri torej nimajo
izvrševati svojih nazorov, svoje volje, ampak nazore in
voljo svojih volivcev. Te ljudske volje in nje logike
sluge so poslanci; ker brez te volje poslanci kot poslanci
niso — nič. Ta volja jih stvarja, ta jih vzdržuje, ta jih
vničuje! Tej volji so odgovorni za besede, katere govore, za
glasove, katere oddajejo, za zveze, za skupine, katere snu-
jejo kot poslanci. Pred prestol te volje spada tudi klubo-
vanje. Naj bodo voditelji palamentarične politike tudi sami
svitli knezi in visokorodni grofi — tukaj so sluge ljud-
stva, njemu odgovorni.

Volivci imajo pravico nalagati poslancem, kako naj
govore, kako glasujejo, pa tudi pravico preiskavati, ali tako
govore in glasujejo; imajo pravico zahtevati, naj jim pred-
ložijo svoj program; in ako se tega ne drže, izreči jim
nezaupanje. Vkoliker so pa politični listi glasila javnega
t. j. ljudskega mnenja jim nihče ne sme kratili pravice, da

poslance in njih klube in njih govore pa dela, kaker se jim zdi, kritikujejo, hvalijo ali — grajajo, naj se k temu gospoda še toliko jeze in hudujejo!

Avktoriteta?! Poslanci kot taki t. j. kot zastopniki ljudstva nimajo nasproti ljudstvu nikake avktoritete, najmanj pa avkoritete, da bi smeli ljudstvo terorizovati! Poslanci nimajo pravice na „lastno roko“, neodvisno od volivcev politikovati, češ, kar mi naredimo, je prav, mora biti prav! Prav mora biti le, kar Bog dela; kar človek včinja, je lahko tudi neprav. V vstavni državi klanjamo se le monarhu: kar on včini, mi ne sodimo, sodil bo Bog. Vsi drugi so odgovorni nam.

Avktoritete druge poslanci za nas nimajo, nego vkoliker zastopajo prava načela t. j. načela resnice; a ta avktoriteta ni njih, ampak avktoriteta Boga samega, v katerem ima resnica svoj objektivni razlog. Avktoriteti pravih načel se klanjamo vselej in povsod, poslancem pa le vtoliko, vkoliker spoznamo, da se njih politika vjema s temi načeli. Kaker brž pa vidimo, da je njih politika zašla s poti resnice na pot sebičnosti, slavohlepnosti ali vladne servilnosti, zakličemo jim: vi niste naši zastopniki, in skrbeli bomo, da več naši ne boste!

Ljubimo politično svobodo!

Odkar je liberalizem preplaval Evropo, je politika onopolje, na katerem se odločuje boj mej resnico in lažjo, boj mej kraljestom Božjim in satanovim. V političnih zbornicah se kujejo postave, katere dajejo liberalni državi pravico, da sme stiskati cerkev, da sme družini kratiti naravna prava; tu se je šola odtrgala cerkvi, tu se sakramentalni zakon oskrunja, tu se rušijo konkordati.

Zakaj? Zato, ker katoličani ne znamo ceniti političnih svoboščin, zato, ker ne ljubimo politične neodvisnosti!

Najviše naravno dobro, katero so nam nebesa podarila v 19. veku, je politična svoboda. Da bi si je znali izkoriščati!

Revolucijo obsojamo, kaker ono l. 1789, tako i'ono l. 1848. Ne pa misliti, kaker bi revolucija človeštvu ne bila prinesla nič dobrega. Nič ni tako slabega, česar bi previdnost Božja ne znala izkoristiti za dobre smotre. Tako je tudi glede revolucije. Revolucija je strla verige državnega absolutizma, v katerih je tudi cerkev britko stokala kaker v babilonski sužnosti. Cerkvena zgodovina za Kristusovo nevesto žalostniših časov ne pozna nego je doba državnega absolutizma v 18. in v prvi polovici 19. stoletja. Še le po 1848 je začela cerkev prosteje dihati, njeni prijatelji so smeli odslej vsaj javno povzdigniti glas, vsaj javno spodbujati, ogrevati duhove za njeno svobodo. Tudi vzgoja duhovskega naraščaja jela se je vršiti v drugačnem, prostejem duhu.

Da pa katoličani še zdaj ne vživamo tiste prostosti, kaker se spodobi za otroke Božje, krivi smo mi sami, ker še zdaj dovolj ne poznamo političnih svoboščin, ko je nam jih nebo podarilo, da bi ž njimi priborili svobodo in neodvisnost sebi, družini in cerkvi; krivi smo mi, ker smo prepomišljavi, preboječi, ko nam gre pogumno zavrihteti orožje toliko strašno za naše sovraige, orožje političnih svoboščin!

Nobena vstava ni tako liberalna, tako slaba, da bi, vestno poslužujoč se njenih svoboščin, katoličani ne mogli priboriti družini, cerkvi in narodu onih pravic, katere jim tičejo po Božjem in človeškem pravu. Odvisno je vse le od tega, ali hočemo.

Vzemimo v roke državni zakonik pa preiskujmo, kaj smemo, česa ne smemo; katere so meje, mej kojimi se smemo kot prosti državljami gibati. Ko smo pa to spoznali, ne pomišljajmo: kar se sme v mejah postave, je postavno; pa otresimo se onega pogubnega predsodka, češ, da grešimo, ako vže drugače mislimo nego stoji določeno v postavi, ako drugače hočemo kaker hoče in želi vladujoča politična stranka ali nje ministri! V naši moči je i stranke i ministerstva postavljati in odstavljati. To vse moremo izvrševati brez greha. Tudi nismo radi tega revolucionarji; revolucionar je, kdor hoče postavno obstoječe razmere nepostavno prevreči, a mi se poslužujemo le postavnih, le poštenih sredstev.

Nadalje zapomnimo si dobro, da nikoli ne dospemo do radikalne preosnove naših žalostnih protikrščanskih javnih razmer, dokler ne pritismo od zdale navzgor. Naše razumništvo je vzgojeno v protikrščanski šoli, nima niti razuma niti srca za krščanska načela, za krščansko šolo, za življenje krščansko: od zgor ne obetajmo si nič dobrega za krščansko misel. Krščanski misli in čuti edino še ljudstvo. To ljudstvo moramo torej politično si vzgojiti t. j. pojasniti mu, kako je previdnost Božja s konstitucijo v njegove lastne roke položila njega vsodo, pojasniti mu, kako je boljša, krščanska bodočnost odvisna le od prave vporabe konstitucionalnih svoboščin, kako je dandanes prva in najsvetejša dolžnost vsakega kristijana vdeleževati se političnih in občinskih volitev ter izbirati krščanske može v politična zastopstva. Ako navadimo ljudstvo ljubiti, ceniti politično svobodo, v kratkem se otremo liberalne more, ki tlači in mori narode evropske.

Človek je po naravi prosto bitje, nič ga bolj ne diči, nič ga ne povzdiga bolj nad nižji svet nego sveta navdušenost, nego ljubezen prave prostosti.

Ljubimo pravo prostost do skrajne meje. Ljubimo tedaj tudi politično prostost; kajti po nauku velikega filozofa je človek politično bitje — *ξων πολιτικον*. Ljubeč politično prostost ljubimo sebe, ljubimo družino, ljubimo cerkev, ljubimo tudi narod!

Dr. Mahnič.

Najnovejša socijalno - politična revolucija pa cerkev in država.

Zapiši, kar si videl, in kar je in kar se ima zgoditi po tem.

Skr. raz. I. 19.

„Kulturkampf“

Žalostna doba, katerej je v večno sramoto zgodovina vti-snila ime „Kulturkampf“, nam spet očitno kaže, kako morajo ideje, ki so se v duhove zaplodile, prej ali slej v zgodovini dobiti svoje lice. Znae psovke, s katerimi se je na Nemškem obk-ladala sv. cerkev in katoliško mišljenje: obskurantizem, nazadnja-štvo, ultramontanizem, brezdomovinstvo — so prejasno pričale, kako je v protestanskih Nemcih vže dolgo tlelo sovraštvo do katoličanov. Protestantom so se pridružili katoliški učenjaki, ka-tere je okužil nemški racijonalizem. Nemška učenost bila je glo-boko žaljena, posebno ko se je sv. stolica predrznila obsoditi nauke Hermesove. V Rimu so morali slišati, da tam baje nemških učenjakov niti ne razumejo!

Kulturkampf! menilo se je resno, da treba braniti omiko-proti duhomornemu tiranstvu rimskega papeštva! Rim zadržuje prosti razvoj človeških ved! V tem zmislu je vže 17. maja 1870 pisal iz Rima nemški poslanik Arnim nekemu škofu. Ako se do-loči papeževa nezmotljivost, bo „dokazala zgodovina vaticanskega koncilja, da v Rimu biva moč, katera je sklenila v odločnem nasprotstvu s pridobitvami človeštva bojevati se sè sedanjim vekom“.

Slo je tedaj po mnenji nemških junakov za vedo, za kul-turo, za svobodo, za napredek. Vender je bilo treba seči po družih, konkretniših razlogih, kateri bi dali namerjavnemu pregažjanju katoliške cerkve vsaj nekaj pravnostnega videza. Takih razlogov je bojeviti Nemčiji podal vaticanski koncilj, na katerem se je dogmatično določila papeževa nezmotnost. S to dogmo — modro-vali so nemški državniki — se je razmerje mej cerkvijo in drža-vo bistveno predrugačilo. Država nima več opraviti z nekdanjo katoliško cerkvijo. Kaj sledi iz tega? Poslušajmo Arnima v gore omenjeni spomenici: „V reševanji cerkvenih vprašanj se bo drža-va dala voditi od misli, da hijerarhični organizem, ki ga bo vati-kanski koncilj z določbo papeževe nezmotljivosti vstanovil, ni več identičen z ono katoliško cerkvijo, s katero so se sklepa-

pogodbe in za katero so se v vstavo sprejemali branivni paragrafi, posebno pa ne z ono, za katero se je smelo in se je bilo dolžno dobrohotno skrbeti... Dalo se bo dvomiti, je li to naše naziranje pravno. A dejstva bodo silovitejša kot razlogi. V očeh postavodajalcev se bo vatikanski koncil vedno le kazal z madežem nepostavnosti in zaslepljenosti, da ne morejo v njem gledati nič drugega nego dogodek izzivajoč na vojsko. Dogodek, kateri razruši vse postavne in vrejene razmere. Boj, h kateremu pozivlje Rim, se bo sprejel, in vlade, pred vsem najmočnejša vlada nemška, ima za ta boj na svoji strani narod, bolj nego si morda sama želi. Položaj je na to stran za katoliško cerkev tem nevarniši.“

Načrt se je dobro prevdaryl. smoter je jasno stal pred očmi: katoliško cerkev razdejeti, najprej na Nemškem, potem pa po vseh onih deželah, do katerih bi kakerkoli segal vpliv Nemčije.

Vojska je torej morala biti, ker to se je hotelo! V to se je protestantizem zavezal s katoliškim racijonalizmom; a v obraambo obeh se je oborožila železna državna pest, da bi se silo pritislila, kjer bi ne zdala pisana ali govorjena beseda nemških učenjakov. To so si obetali vže od prvega početka nemški diplomati. „Sicer bi se pa varali — piše Arnim v svoji vže gore omenjeni spomenici — ko bi hoteli verjeti, da se bodo razmere v tem smislu predrugačile le v takih deželah, katerih vladarji so protestantski. Reakcija politiške družbe proti Rimu bo tako močna, da bodo tudi tako zvane katoliške vlade prisiljene, nastopiti isto pot.“

Vojska je imela biti splošna: razširiti se je imela na vse evropske države in narode. Te misije si je bil svest tudi Bismarck. V tem ko je na Nemškem zapiral škofe in duhovne, je po svojem poslaniku v Parizu pogajal se s Thiersom. Koliko je Bismarck pripomogel, da so francoski katoličani popustili Henrika V in krščansko monarhijo, zvedel je svet iz razodenj Arnimovih. Bismarck se je bal, da bi vstala katoliška Francija, dobro vedoč, da bi taka Francija ne služila njegovim nakanam. V istem času je pa Bismarck tudi v Rimu pritiskal na Viktorja Emanuela; razpravljalo se je, kako bi se koj po smrti Pijevi kardinalom vsilil za papeža mož, ki bi bil pripravljen cerkev izdati Nemčiji! Tako se je mislilo z enim mahljejem cerkev razrušiti! Kako mogočno je vplivala Bismarckova proti-cerkvena politika tudi na Avstrijo in pomagala vstvariti novejšo liberalno dobo, bode kdaj zgodovina pojasnila; nam se ne zdi za zdaj varno, da bi prevestno razpravljali to poglavje domače zgodovine. L. 1870 je Bismarck poskusil celo na španski prestol spraviti hohenzollerskega kandidata, da bi po njem tudi Španijo vladal.

Napadla se je tedaj cerkev malone po vsej Evropi, napadla od vseh strani. Pa vsi ti mnogovrstni napadi so se vodili po

enotnem načrtu, skupnostno, vedno po istih načelih; kdor je natančno opazoval čas, kraj, razmere, se je lahko prepričal, da vse to proficerkveno gibanje, ki se je z Nemškega širilo po Evropi, vodi ena in ista skrivna roka. Bilo je očitno, da se satanovo kraljestvo vojskuje proti kraljestvu Božjemu.

Skrivno vodstvo v tem boji je imela masonska loža; Bismarck in njegov cesar sta le izvrševala, kar se je v ložah sklepalo. Cesarja Vilhelma samega so si bili masoni vže davno naklonili; izvolili so ga bili celo za glavarja in zaščitnika nemških framasonov. S hinavskim klečeplaztvom in hvalisanjem so si ga tako pridobili, da je državna politika popolnoma služila nameram ložinim. Glavno glasilo nemških masonov¹⁾ pisalo je 1. nov. 1873. tako le: „Ko si stojita nasproti dva sovražnika, namreč cesar, kateri kot naš brat čišla in brani naše društvo, in papež, kateri je preklinja in bi je hotel pokopati v pekel, masonstvo more in mora pristopiti k eni stranki; postaviti se mora na ono stran kjer je razumejo in ljubijo, in povzdigniti glas proti možu, ki ložo smatra sovražno vsaki kreposti in verstvu. Loži gre za življenje ali smrt . . . Maščevanje zadene one, ki sebe imajo za vir resnice; oni so se izpostavili zasmehu vsega sveta . . . kdorkoli ni po svoji neumnosti ali po nečimurnosti njih suženj, jih zaničuje ter obrne jim hrbet, da gleda izhajajoče solnce prerrojene Nemčije. Vsak svoboden človek gleda pomilovalno na onega starca (Pija IX), ki je prišel na otročja leta, kateri, v tem ko se ima za nezmotljivega . . . ne razume več najpreprostejših zgodovinskih in nacionalnih dejstev, kateri živi še v preteklih stoletjih . . . Kako se od njega razlikuje ta stavec (cesar), ta junak, ki je vedno znal razumeti svoj čas, kateri se svojo mladeniško čilostjo spodbuja k obrambi resnice, pravice, človekoljubja! Ta stavec tedaj, ta junak je naš brat, je z nami sklenjen z nerazrušljivo vezjo: sklepa ga z nami ideal, po katerem teži naše društvo; z nami in za nas vihti kladivo svoje moči . . . Upamo, da vsi naši bratje, vse naše lože mislijo in čutijo ž njim . . . in da se ne bo zabilo pri banketih trikrat napiti na slavo blagega starca, ki je znal bojevati se proti temnim silam, ki hočejo preprečiti naše načrte“.

Po sijajnih vojskinih vseh l. 1864, 1866 in 1870 se je moč centralne vlade neizmerno vkrepila; pruski kralj dal se je v Verzalji oklicati za nemškega cesarja; tedaj ga je obdajala najmočnejša, najmagovitejša vojska na zemlji; vsled miru sklenjenega s Francijo, prišlo je v cesarski Berlin pet milijard Francoskega zlata . . . Cesarska sila je stala na vrhuncu. To so razumeli framasoni dobro zase izkoristiti; dasi so načelni nasprotniki vsake monarhije, popadali so na kolena pred mogočno cesarsko vlado ter si jo s tem naklonili. Masonom smoter-

¹⁾ Freimaurer - Zeitung, Leipzig.

vedno posvečuje sredstva. Češčenje, ali recimo malikovanje cesarjevo je presegalo vse meje: tako je zahtevala framasonska politika. Bismarck pa je tem nameram ložinih bratov izvrstno služil.

V tem ko je mislil, da z železno pestjo pokori duhove cesarjevi volji, je bil le slepo orožje tajnih sil, katerim je bil „Kulturkampf“ proti katoliški cerkvi le sredstvo v izvršenje socijalističnih teženj. S katoliško cerkvijo je imela pasti glavna opora avtoritetnega principa, a pad katoliške cerkve je imel za seboj potegniti tudi monarhijo.

Bismarck se je temeljito motil v sodbi o katolicizmu in katoliški cerkvi, katere ni poznal nego iz lažnijih protestantskih virov. „Bismarck zamenjava v eni sami reči papeštvo in cerkev; zanj katolicizem ni drugo kot brezmejno samovolje papeževo, katerega smatra za samovladarja, ki absolutno vlada katoličanom vseh narodov; papež je narodom nekaj drug Bismarck; cerkev je nekaka duhovna Prusija; pred konciljem, menil je, se je smelo o tej oblasti še prosto razgovarjati, a zdaj ne več. Po njegovi misli evangelij, kot stalno versko pravilo, nasprotuje papeštvu, katero ima oblast vsak čas predlagati nove dogme ter škofom in vernikom nalagati reči, o katerih se nikomur še sanja ne.“¹⁾ Tako piše mož, ki je posebno pridno proučeval preganjenje cerkve v Nemčiji, krive sodbe o katoliški cerkvi, ki se dajo pri protestantih, kaker je bil Bismarck, vsaj nekoliko razlagati, tembolj ker so v tem duhu cerkev in papeža obrekoval Döllinger in drugi papeštvu sovražni katoliški pisatelji; ne da bi protestantsko občinstvo podučevali o pravem bistvu cerkve in papeštva, so s predrzno nesramnostjo zgodovino zavijali in pačili!

Pa potem ko je cerkev sama govorila, ko je koncilj sam določil, kako in v katerem pomenu se ima vzeti nezmotljivost, je bila dolžnost nemških državnikov, da bi se natančneje podučili; sicer so tudi oni morali cerkev bolje poznati iz preteklih časov, saj so se z Rimom sklepali vže konkordati. Katoliška cerkev ni nikdar skrivala svojih nauk; trebalo je le malo dobre volje to cerkev bolje poznati, predno se ji je napovedala vojska na smrt in življenje. Pa vse kaže, da vojska z Rimom se je hotela, vojska do skrajne meje; kajti tako je bilo sklenjeno v ložah — in Bismarck pa njegov cesar sta povelje lož moralo izvrševati.

Protestantska Nemčija je pač vže l. 1866 nedvomno dala razumeti, da se hoče oborožiti na vojsko z vsemi katoliškimi državami.²⁾ Tako spričuje dr. Becker, ki ga je z Bismarckom sklepalo najožišče prijateljstvo. Vender se Nemčija ni še upala na

¹⁾ Tegesser: La lutte civilisatrice p. 194.

²⁾ Sirius, Les ennemis l'Occident p. 150.

dan sè svojimi načrti. Vgoden čas za to se je zdelo da je prišel, ko je na tla potrla svojega največjega sovraga, Francoza, v srečni vojski l. 1870—71. Tedaj se je zdelo, da ne more nobena sila več zadržavati nemško protestantskih zmag.

Presega namen naše razprave, da bi tu natančnije opisovali, kako kruto je bilo to preganjanje. Pretrgale so se vse vezi z Vatikanom, kaznovali se se na razne načine, izganjali, zapirali škofje in duhovni; nezdrave ječe, pičla hrana, nečloveško ravnanje je več njim zaplodilo kal smrtne bolezni; niti maševati niso dali niti sakramentov vpravljati. Hotelo se je z eno besedo katoliško hijarhijo zatreti, s tem vničiti nemško cerkev.

Kruti fizični sili se je pridružilo slovstvo in umetnost, oboje najmogočnije sredstvo, s katerim se vzdaja ljudstvo in mladina; vse je moralo služiti, da se je v duhovih netilo sovraštvo proti Rimu. Von Sybel je v svojem delu „Die klerikale Politik im 19. Jahrhundert“ z neslišano nesramnostjo pačil zgodovino, da bi narod preveril o rečeh, ki niso nikoli bile, da bi razkril skrivnosti klerikalne politike, katerih ljudstvo ni še poznalo. Slikarji so k domišljiji govorili s podobami, ki so bile, kar tiče umetnijske izvršitve, dragocene, a po misli in namenu nizke, podle. Tako je n. pr. M. Kaulbach naslikal podobo, ki predstavlja nadangelja Mihaela, ki ima biti simbol nemškega cesarstva; pod nogami mu stoje drugi premagani vladarji, ob strani pa papež, v obupnem stanju, v roki tišči silab in pisano določbo o nezmotljivosti; beži z družimi kardinali; jezuit pa, ki ga je od same togote krč zvil, vmirajoč trga zemljevid nemške države; drug duhoven žuga sv. Mihaela z molkom in s pestjo.

Začetkoma se je namerjalo napasti le katoliško cerkev, a ko so se strasti razvnele, poznalo se ni kmalu nikakih mej — napadati se je začelo vsako verstvo. Na monakovskem vseučišču je smel profesor Brantl kar očitno pred slušatelji govoriti: „Ako je kdo mej Vami, ki veruje neumnosti, kaker je bivanje Božje, prosim ga, naj ne obiskuje mojih predavanj.“ In Bismarck sam se je po zmagi nad Francozi čutil tako vsegamogočnega, da je po gledališčini predstavi, ki jo je bil privedil poslanec von Sybel, navzočim z vso resnostjo predložil v razgovor vprašanje, ali se res mora Boga bolj vbogati nego ljudi! ¹⁾

Mogočna Nemčija, ne da bi se dala podučiti od toliko svarilnih vzgledov v zgodovini, je hotela poskusiti, ali res biva v katoliški cerki Božja moč. In bil je res čas, ko cerkvi ni bila naklonjena niti ena evropska vlada, vse je šlo mogočnemu, zvitemu nemškemu kancelarju na limanice. Zaduja leta Pijevega življenja bila so britka; Previdnost je res hotela, da veliki papež vmije na križi. Vezi mej Nemčijo in Vatikanom so bile pretrgane, redovniki, pred vsem jezuitje, pregnani, škofje in duhovni

¹⁾ Allgemeine Augsburger Zeitung 19. marcija 1875.

po ječah, čeda razkropljena: zdelo se je, da se bo kmalu smela zapeti nagrobnica rimskemu papeštvu. — Od božiča 1877 je Pij IX vidno hiral. Pričakovala se je v kratkem njegova smrt, z njim bi se imelo pokopati papeštvo. Nastavljeno je bilo vse — Bismarck imel je v Rimu najzvestejšega zaveznika, Viktorja Emanuela — 31. decembra 1877. je kralj podpisal od ministrov mu predloženi pogrebni red za Pija IX . . . Tako se je računalo. Pa Vsemogočni je prekanjenim diplomatom račun prečrtal. En teden za tem je bil Viktor Emanuel poklican pred sodni stol večnega Boga; sovražniki papeštva so ostali zmedeni, njih nakan neizvedljive, potem ko je prominol njih glavni zaveznik. Ta žarek upanja je posijal v zadnje dni Pijeve, ki je mesec za tem svetu zatisnil oči — in predno so se mogli diplomati in masoni zbrati in posvetovati, je vže izvoljen stal pred svetom nov papež — Leon XIII. Z njim je začela cerkev vstajati. Bismarcku so socialisti, katere so se posebno za dobe „Kulturkampfa“ vjačili, oči odprli. Vklonil se je nevkrotljivi moči rimskega papeštva; boj je nehal, cerkvi storjene krivice so se začele popravljati, in mesto nekdanjega sovraštva naklanjali se je začelo katoličanom občudovanje, sočutje, katero raste od dne do dne. „Kulturkampf“ t. j. očitno preganjanje katoliške cerkve na Nemškem postalo je za vse čase nemogoče!

Moderna država v najnovejši socialno-politični revoluciji.

Vže enciklopedisti 18. veka so izrekli načelo: država loči se od cerkve! To načelo je do skrajne meje v dejanje izvela francoska revolucija. Reakcija, ki se je kasneje poskusila proti pogubnim idejam l. 1789, ni bila niti odločna ni dovolj radikalna, da bi se mogel yoz državne politike potegniti iz tira, v koji ga je spravila protikrščanska filozofija. Od tedaj se je država čedalje bolj odtujevala cerkvi in njenim naukom. Iz javne vzgoje, iz zakonodajstva in iz vseh strok javnega delovanja se je čedalje bolj izobčeval Kristusov evangelij: moderna država je sprejela evangelij racijonalizma in naturalizma, postala je — liberalna.

Papeži so večkrat opominali, da ta pot je poguben ne toliko cerkvi, katero vzdržuje Božja beseda, ampak pred vsem državi sami ter socialnemu redu. Ta pot pelje v socializem in komunizem. Tako je slovesno opominal Pij IX evropske državničke z imenitnim silabom od l. 1864; isto je z besedo in pismom ponavljal Leon XIII; dovolj tu omeniti njegove okrožnice o vredbi krščanske države, o masonizmu.

Pa moderna država je za besedo katoliške cerkve gluha, in ker je ne sliši in je noče sprejeti, slepo drvi nasproti svo-

jemu poginu. Moderna država pomežikuje s priseženimi nasprotniki državnega in socialnega reda, jih boža, sè svojim denarjem, plačuje profesorje in pisatelje, da goje in širijo protidržavne in protisocialne nauke; preslepa je, da bi razumela, kako mora na njenih šolah predavana teorija razrušiti obstoječi red.

Pač pa slepi niso oni revolucijski apostoljni, kateri se vsiljujejo v ljudska zastopstva, v postavodajavne zборе, v ministerstva, na dvore, da bi tako vplivali na vladarje, na javno življenje in politiko. Prišlo je v Evropi tako daleč, da na mnogih dvorih ima loža ne le vplivno, ampak vodilno besedo, in so vladarji vedoma ali nevedoma le izvrševalci tajnih nakan, ki se sklepajo v masonskih shajališčih.

Liberalizem tira moderno državo v socializem; poslednji je le sin in torej naravni dedič liberalne države. Tudi zgodovina ima svojo logiko; ta logika so pravzaprav večno veljavni, ne-uklonljivi zakoni resnice in pravice, ki imajo svoj razlog v Bogu. Kaker resnica rodi resnico, tako laž rodi laž. Liberalizem je velika protikršćanska laž, in ta liberalizem je rodil drugo laž — socializem:

Das ist der Fluch der bösen That,
Dass sie fortzeugend Böses muss gebären.

Kdor sprejme nauke liberalizma, mora dosledno priti do socializma; državni liberalizem mora dosledno končati v socializmu.

Poglejmo!

Liberalizem obožava državo, držeč se Hegelove definicije: Der Staat ist der präsente Gott; vendar govori o veri, o krščanstvu, o cerkvi. Pa to je nelogično, nedosledno; ako je država navzoči bog, potem je bil ves razvoj krščanske vere le zmota. Logično sklepajo le socialisti, ki nečejo vedeti ničesar o verstvu, o cerkvi, o bogočestju.

Liberalizem hoče zakonu vzeti verski značaj, oklicavši ga za posvetno pogodbo. Vendar hoče zakonsko zvezo še obdržati v obliki civilnega zakona. Nedosledno! Dosledno sklepa le socializem: „Ako ni Bog sam nobene postave dal glede zakona, potem je naša volja nam postava, in naše mejsobojno nagnenje je naravno pravo, ki nam ga ne sme nihče kratiti.“

Liberalizem uči: Ni večne, božje postave nad državo: državna postava je absolutna. Cerkev, družina, oče nima drugega prava, nego ono, katero jim daja država-bog. T o d a l a s t n i n a j e n e d o t a k l j i v a. Sicer so pa tudi tu izjeme: cerkvi se sme vzeti, kar ima, kajti njena lastninska pravica se izvaja le iz državne postave; tudi vsem drugim katoliškim zavodom in

¹⁾ Liberalismus, Socialismus u. Christenthum etc. von Wilhelm Em. Freih. v. Ketteler, Bischof v. Mainz.

vstanovam se sme premoženje vgrabiti — a naše lastnine se ne sme nihče dotikati! Socijalizmu je pa to govorenje nelogično; on sklepa tako: „Nezmisel, kar govorite, liberalci! Je država, kaker trdite, v resnici vir postave in vsakega prava, potem je ona tudi vir lastninskega prava. Kar koli država določi glede lastnine, je pravo; zatorej zahtevamo, naj se lastninske in dedinske postave preuredijo. Kruto, nečloveško je, da se nahaja vse imetje, ves kapital v rokah malo ljudi, a velika množica mora stradati. Naj se odpravi dedinstvo prave; pravico do lastnine in vžitka naj daje le lastno delo. Zemljišče je obča last vseh ljudi!“ — Prav govore! Ako je država navzoči bog, kdo ji bo mogel odrekati oblast tudi lastninsko pravo predrugačiti v smislu socijalistov? Dovolj v državni zbor spraviti večino socijalistično mislečih poslancev: kar oni sklenejo, je prav, ker v večini glasov se — po teoriji liberalcev — izraža absolutna državna volja, volja božja!

Liberalizem zasmehuje večnost, zasmehujejo vsako verstvo in tolažbo, ki jo daje vera trpečemu človeštvu. Vživanje — to je edini smoter človeškega življenja. Zatorej grabi po bogastvu, da bi dobil sredstev za vživanje. Nič mu ni mar, da celo naravno in potrebno se mu zdi, ako pri tem devetdeset odstotkov ljudi dela in trpi le zato, da se jih deset odstotkov pase in veseli! Na vse to odgovarjajo socijalisti prav logično: „Prav, tudi mi zasmehujemo vero in večno življenje. Enako vam črtimo duhovne. Ni pekla, ni nebes, ni bodočega povračila, to je naše prepričanje; saj smo se vsega tega ravno od vas naučili, iz vaših listov, iz vaših knjig, tako se nam je v glavo vbivalo na vaših šolah . . . A zdaj poslušajte nas: Ako je res, da ni življenja po smrti, da ni nebes, ako je res, da človek nima drugega smotra, nego vživati sedanji svet — potem je neodpustljiv greh, da se devetdeset odstotkov ljudi izključi od vživanja zato, da se zamore veseliti in vživati le deset odstotkov. Vsi morajo tedaj enako vživati, mej vse se mora po enakih deležih razdeliti imetje; nihče nima vživati, kar si z lastnim delom ne prisluži! Po tem, kar vsakdo pridela z lastno roko, naj se mu odmeri. Mi ne moremo več prenašati, da brezvestni odstrijniki kuponov vživajo vse zemeljske dobrote, mej tem ko delavec-trpin vmira od gladu.“ — Tudi to je prav, dosledno — z liberalnega stališča!

Liberalizem oklicuje enakost vseh ljudi. Zatorej hoče popolnoma zravnati razliko mej stanovi. Pa liberalizem je lažnjiv. V tem ko govori o enakosti, vvaja v društvo človeško največjo, najneznosnišo neenakost, ki se nahaja mej modernimi Rothschildi in tovarniškimi delavci; liberalizem razdeva enakost prava, ki je imajo vsi do splošne omike, ker omogočuje obisk srednjih in višjih šol le premožnišim; liberalizem razdeva enakost v političnem življenji, ker volilno pravo dela odvisno od denarja; v javnem in zaseb-

nem življenji daje bogatinom pred vbožnimi državljani raznih pravic; najplivniše in najbolj tolste državne službe podeljuje liberalizem plemičem, a plebejec, bodi še tako učen, še tako spreten, je od takih služb malone popolnoma izključen. Vsi enaki pred zakonom! kliče liberalizem, v resnici pa zapira in obeša le male tatove, a odlikuje velike! Pojdite raketom žvižgat s tako enakostjo — z vso pravico odgovarjajo socialisti liberalcem. Vi le slepite veliko množico, mi še le hočemo izvesti popolno enakost, a v to je treba pred vsem vas in vašo slepilno vlado prevreči, vzeti vam denar in imetje pa razdeliti je mej zatirano množico!

Liberalizem kliče: Vse z ljudstvom! Kajte Hegel, njegov apostelj, piše: „Ljudstvo kot država je absolutna moč na zemlji.“ To je bilo geslo, pod katerim je liberalizem napevedal vojsko od Boga postavljeni oblasti. Zasmehujoč stari, čestitljivi nauk aposteljnov, da vsaka oblast je od Boga, je hotel, da se kralji imenujejo ne več „po Božji milosti“, ampak „po ljudski volji“! Liberalizem je ljudstvo, katero je nekaj v svojih vladarjih čestilo namestnike Božje, razvadil, da je iste vladarje začelo smatrati za svoje služabnike, za izvrševalce svoje absolutne volje; liberalizem je vcepil v narode princip revolucije. Socializem hoče le žeti, kar je oče liberalizem zasejal. Prav! odgovarja on: vse z ljudstvom! Tudi mi smo za to. A vi liberalci niste pravi zastopniki ljudstva, to smo le mi. Vi zastopate deset odstotkov in a jo čih državljanov, mi pa devetdeset odstotkov delujočih nemaničev. Primerjajte $10 : 90 = 1 : 9!$ Pri nas je tedaj narod, po nas se oglašča njegova volja. Narod, po Hegelu absolutna moč na zemlji, niste vi, to smo mi! In država, navzoči bog, katerega volja je božja volja, smo mi s svojimi delavci in kmeti, ne vi s svojimi kapitalisti in bankirji. Zgodi se torej naroda božja volja: dajte nam sèm, kar imate, ako ne, vas stre narodova pest!

Liberalizem povsod zagovarja posilno šolo, češ, le državi pristojna pravica vzgajati in duševno izomikati deco. Država je potemtakem gospodarica naših glav, naših volj, naših vesti, naših duš! Prav — poprime tu socializem: ako pripada državi oblast čez vest in dušo državljanov, sme se ji tem manj odrekati oblast čez telesa, čez zemljišče in drugo zemeljsko imetje. Kdor zagovarja posilno šolo, mora isto tako in še bolj dovoliti, da se država polasti vsega privatnega imetja — kar je ravno glavna točka našega, socialističnega programa.

Liberalizem hoče vse podržaviti; podržavil je vže sol, tobak, šolstvo: podržavlja čedalje bolj javne ceste, posebno železnice; podržavlja javno policijo, krati avtonomistična prava ter v isti meri centralizuje; liberalizem hoče se državno uniformirati, celo profesorje in dijake; liberalizem žuga vse povojačiti, vže učečo se mladino z gimnastiko pripravlja za vojaške

vaje; sploh: liberalizem omejuje, zatira povsod in v ysem individualno prostost državljanov, hoteč, da le država sè svojimi organi vse dela, vse ypravlja, v vse se vtika. A to, ravno to je, kar namerja tudi socijalizem; on hoče namreč, da bi le država, edino država vse imela, vse ypravljala, vsem delila delo in kruh; individualnost naj bi izginila!)

Tako tedaj prvi liberalna država z velikanskimi koraki naproti socijalizmu. Edino sredstvo, da odvrnemo nevarnost, ki nam preti, da zarotimo strahove socijalne revolucije, je radikalna reakcija proti liberalnim naukom, reakcija v duhu krščanskih načel. Vsaka fuzija pa še tako dobro mislečih strank, vsaka koalicija, ki si je postavila za smoter izogibati se vsakeršnih načelnih vprašanj ter ohraniti dejansko stanje sedanjih političnih razmer, ne bo nikdar kos socijalistični propagandi. Naše dejanske razmere slonijo na liberalnih zakonih, in ohranjati tako zvani status quo pomenja pri nas isto, kar dati liberalizmu čas in priliko, da se razcvete in dozori do socijalizma!

Da bi vender razumeli, kar je tako jasno! Greh državnega liberalizma se bodo strašno maščevali; to maščevanje bo izvršil oni socijalizem, ki si ga liberalizem sam vzgaja; in to maščevanje bo opravičeno: zahteva je logika človeške misli, ki je logika previdnosti Božje. Kdo ne bo priznal, da so — z liberalnega stališča — logične, opravičene besede, s katerimi je Viktorja Tixota zavračal l. 1874 nemški socijalist Bebel: „Pravite nam: lastnina je sveta; pa če je sveta, zakaj ona Prusija, katera nas zapira v ječe in nas preganja vže deset let, siloma združuje narode, kateri se temu protivijo, ter nam tako z dejanjem dokazuje, da yelika beseda „lastnina“ nima pomena? Ali pa je morda obstoj celih držav, ali so morda prava starih monarhij manj sveta kot posestva privatnih lastnikov, kot hiše, kot tovarne? Kaker brž se je rušilo zgodovinsko pravo, na katerem sloni lastnina, je poslednja nehala; ko se je prevrglo dedinsko pravo, je socijalizem vže zasajen“. Liebknecht, drug socijalističen poslanec, govoril je v enakem smislu: „Bismarck je za nas več delal, nego bi bilo storilo pet socijalističnih ministrov: sè svojo prevratno politiko, ki jo je začel l. 1866, odstranil je vse ovire, ki so nam bile na poti . . . Kaj se nam je štelo v greh? — Klical je v državnem zboru isti Liebknecht — katerega zločinstva se je dolžilo nas socijaliste? Veleizdajstva! Pa potem ko so se s prestola pahnili vladarji vladajoči „po milosti Božji“, potem ko se je razrušila federativna konstitucija nemškega naroda, se li more še vedeti, se more reči, kaj je veleizdajstvo?“

Et nunc, reges, intelligite!

) Prim. Balmes, Gold. Büchlein, po katerem sme tu posneli glavne točke.

Bodočnost — republikanska ?

Naj se nihče ne vstraši tega naslova — mi nočemo z njim plašiti, ampak izreči hočemo svoje mnenje o obliki bodoče države. Govoriti hočemo objektivno. Vže dolgo pred nami je izjavil največi politiški veleum našega stoletja, Napoleon Veliki: Evropa bo v novem stoletji ali republikanska ali kozaška. In pred tremi in pol leti je rajnki kardinal Lavigerie Napoleonovim besedam dostavil: „Morda bi Napoleon zadnjo besedo zamolčal, ko bi bil priča o napredovanji in rastoči drznosti nihilizma“. Da, tudi Lavigerie je l. 1890 izrekel, da Evropina bodočnost je republikanska; kar je pa pri tem najpomembnejše, Lavigerie je opetno povdarjal, da tako govori v sporazumenji in po želji papeža Leona XIII. Ne kaker bi bil papež glede takih, čisto politiških vprašanj nezmotljiv, a znana je celemu svetu politiška modrost in proroški vid Leona XIII; zato so besede Lavigeriejeve nekako pretresle Evropo. Po pravici!

Naš zdi se to prerokovanje le preosnovano, nego da bi ga resno ne poštevali; kajti novejša zgodovina prejasno kaže, da se Evropa z velikanskimi koraki bliža republiki. Označili smo končne smotre najnovejše socijalno-demokratske revolucije. Ona namerja zrušiti cerkev in državo. Kar se cerkve tiče, smo v miru — zidana je na Božjo besedo. Ne tako država. Revolucija pridno spodnaša stebre monarhične Evrope; prisegla je monarhiji pogin. V politiki končno namerja vseobčo republiko. Koliko se ji je njeno razdevno delo posrečilo, ve vsak, kdor le površno pozna zgodovino 19. veka. V Franciji, najnaprednejšem evropskem narodu, je monarhija pokopana; ko se je v teku poslednjih sto let v raznih oblikah zopet in zopet povzdignila, jo je vselej revolucija splavila. Zdaj vže nihče resno ne misli na njeni povrat. Kaj pa po družih državah? Tod republika sicer ni še formalno zavlada, a da se to zgodi, je le vprašanje časa. V Italiji, v Španji, v Portugalu se monarhija brezupno bori z republikanskim življenjem. Vsak dan nas zna iznenaditi z novico, da je v teh deželah bruhnila revolucija, da monarhije ni več. Dvoje izmej najmogočnejših držav ameriških, Mehika in Brazilija, ste siloma se otresli monarhične vlade zamenivši jo z republikansko. V Nemčiji se čudovito vjačuje in širi socijalni demokratizem, ki žuga v malo desetletjih monarhijo spodplaviti. Kaj porečemo še le o Rusiji, kjer nihilizem razjeda vse konservativne elemente? Razsnovalni proces monarhističnih skupin se vrši čedalje bolj.

Evropa je monarhistična le po imenu, v bistvu, po duhu je republikanska. Kdo pravzaprav vlada v naših monarhijah? Monarhi imajo le še senco nekdanje oblasti — inicijativa postavodajalna, iz katere izhaja politiško gibanje, nahaja se pri ljud-

stva, ki jo izvršuje po svojih zastopnikih; monarhi kmalu ne bodo imeli drugega posla nego sklenene postave podpisavati ter k večemu z razpuščenjem državnega zbora za kratek čas vstaviti državni stroj, kateri je vže tako po duhu republikanski, monarhičen pa le na videz. Kako se pač moti naše ljudstvo, katero, po tradiciji iz nekdanjih časov, vedno še, kar je sklenila večina poslancev, nazivlje s čestitljivim, monarhičnim „cesarsko“! Stara beseda je izgubila nekdanji pojem — duh republikanski prodira; ali ne, recimo, kar je še slabše — duh nihilizma t. j. duh negacije vsake objektivnosti in avtoritete: to je sad konstitucionalizma, v katerem se resnica in pravo določuje in menjuje po večini glasov. Kaj pa še le, ko bi kdaj v državnem zboru prišli na vrh regovileži duha mladočeskega? Zgodovina pozna vže slučaje, da so parlamenti, sklicani od kralja, vklonivši se republikanskemu toku, z večino glasov tega kralja odstavili, prognali.

Mi se nikaker ne čudimo, da se republikanski živelj tako jači. Saj je dandanes mej omikanim svetom rekel bi v modi monarhijo smatrati kot zastarelo ter pomežikovati z republikanci. Vzemimo našo tako staro, tako čestitljivo monarhijo, kaker jo je svet težko kdaj videl, in vender . . . ? Stopimo n. pr. v šolo: kako navdušeno se tu neredkokrat govori o francoski revoluciji, o pridobitvah leta 1848! In, če se dobro spominjam, se celo v neki slovenski zgodovini, ki je namenjena za šolsko rabo, kot poseben junak proslavlja Garibaldi. Gambetta itd. Ste brali morda nekdanji dunajski „Zvon“? Ako ne, prosim, li vzemite ga, našli boste tam, kako spoštljivo govorijo c. kr. profesorji, n. pr. Šuklje, o „maziljencih Gospodovih“, o kraljih „po milosti Božji“, a kako znajo najbolj rudeče republikance: Danton, Robbespierre-a itd. proslavljati kot najvzorniške značaje! Čudo potem, ako se mlaji rod, ki živi od takega revolucionarno navdihnjenege slovstva, polagoma navzame republikanskih nazorov?

Monarhija si sama koplje grob, izključujoč iz zakonov, iz šole, iz javnega življenja katoliško cerkev, katera po vzgledu aposteljnove narode uči spoštovati v kraljih namestnike Božje, katera nalaga podložnikom kot vestno dolžnost pokorščino višim oblastim, katera mazili vladarje, da vladajo narode po „milosti Božji“. Monarhija je sama odprla državne šole brezbožni filozofiji, katera taji osebnega Boga nad svetom in postavlja v ljudsko voljo absolutno moč, koji se mora vse klanjati. Mislimo li na šestnajsto in poslednja stoletja, kako je od lažifilozofov obožavana absolutistična monarhija z nogami teptala najsvetejša prava katoliške cerkve? Koliko je papeštvo trpelo od absolutistov, kaker je bil Ljudevit XIV? Ako je vse preganjalce katoliške cerkve in papeštva dosegla žalostna vsoda, bodo li izvzeti oni, kateri cerkev vklepajo v brezštevilne paragrafe, kateri jej po brezverskih šolah dušijo nedolžne otroke, kateri so papeštvo oro-

pali njegovega posestva, kateri so vgrabili samostanom in pobožnim bratovščinam premoženje? Bodočnost bo še le razkrila, koliko so se evropske vlade pogrešile nad papeštvom in cerkvijo le od l. 1859 pa do onega časa, ko se je revolucija polastila Rima. Ako je res, da se maščuje vsaka krivica, a posebno krivica, koja se prizadene Kristusovi cerkvi, potem naj se Evropa trese: finis, veniet finis!

Ne smemo prezreti še neke druge okoliščine. Naravna zaveznica, najmočniji steber vsake monarhije je aristokracija. Dekler je ta moralično krepka in zanesljiva, se ni bati, da bi se zmajal vladarjev prestol; a brž ko jame plemstvo moralično hirati, ko se je izneverilo starim monarhističnim tradicijam pa pravim načelom, majati se jame tudi prestol. In žal, poslednje zapazujemo po vsej Evropi. Vže enciklopedistična filozofija v zvezi z brezbožnimi pisatelji, kaker je bil Voltaire, D'Alambert in drugi, je okužila evropsko plemstvo. Od tedaj naša aristokracija propada — moralično in gmotno. Moralično jo mori racionalizem in brezverstvo, gmotno jo zadušuje židovstvo in velikomestni kapital. Iz evropskega plemstva je večinoma izginilo krščansko čustvo. Iz plemstva je nekđaj izhajalo premnogo odličnih cerkvenih knezov, zagovornikov krščanskih načel, požrtvovalnih osnovateljev različnih krščanskih del in vstanov — in zdaj? Zdaj stoji plemstvo v Italiji, v Franciji, v Spaniji in drugod večinoma v vrstah nasprotnikov cerkve in krščanstva. S krščanskim mišljenjem gine iz njega čedalje bolj spoštovanje zgodovinskega prava, zvestoba do postavnih vladarjev. V Avstriji je plemstvo deloma očitno prestopilo v tabor liberalcev, deloma je pa otrpnelo izgubivši razum za sedanost pa njene prave potrebe. Avstrijsko plemstvo, se čedalje bolj spozablja svojega vzvišenega poklica. Naše plemstvo bi moralo vedeti, da je pognalo svoje korenike iz krščanstva, po katerega nauku daje pravo plemenitost človeku le krepost. V boji za pravico, za vero, za papeža, so se stari oplemenili in oslavili. A temeljna krepost krščanstva je ponižnost. Pravo, krščansko plemstvo, akoprav služi kralju in podpira njegov prestol, mora vendar od druge strani ponižati se do ljudstva, briniti, vzgajati je. Da, plemstvo posrejuje mej vladarjem in ljudstvom, in v vsej svoji visokosti ne zabi, da je kraljev in viših poklic živeti in delati za veliko množico. „Kdor je poklican svobodnik, suženj je Kristusov“ tako uči sv. apostelj.¹⁾ In „kdor je vodnik, bođi kaker služabnik“ — opomina Jezus Kristus. Plemstvo je vodnik ljudstva, torej služi mu; plemstvo bođi demokratično, to pa posebno v naših časih, ko socializem vporablja vsa sredstva, kako bi ljudstvo izneveril prestolu in postavni avktoriteti. V luči krščanske vere je plebejec otrok Božji, v očeh Božjih nič manjše vrednosti nego katerikoli mogotec. Pa v naših

¹⁾ I. Kor. 7. 22.

časih je liberalizem prevrgel krščanski red. Delavec, kmet je brezpravna številka, na katero se nimamo nikjer in v ničemer ozirati! Kristusov rek: Nisem prišel, da bi si dal služiti, ampak da bi služil — premenil se je v nasproten nauk: Mi smo tu, da si damo od narodov služiti, a ne da mi njim služimo! V tej omoti živi tudi naše tako zvano konservativno plemstvo. Ono se smatra previsoko, nego da bi se ponižalo do preprostega ljudstva, je vodilo, podučavalo ter je odgajalo k pravemu napredku in sreči. Plemstvo naše misli, da delavec nima duše, ki bi bila dovzetna za nove ideje. Velika množica je mrtva snov! A to mrtvo snov pridno obdelujejo socialisti — da jo ožive s svojimi idejami ter porabijo proti monarhiji in plemstvu. Naj plemenita gospoda nikar ne mislijo, da bode od socialistov vzgojeni plebejec strašil se pred blestečimi naslovi, pred dolgo vrsto slavnih zgodovinskih imen! Da, to plemstvo, pravimo konservativno plemstvo, se huduje, ako hočemo ljudstvu na pomoč. Potem ko se je ljudstvu od zgore dala svobodna vstava, da tudi ono govori v politiki, zamerjajo, ako se od zdolej, v imenu natiranega ljudstva kritikuje njih cerkvi in državi, občnemu blagru pogubna, židovstvu koristna politika! Da je nekrščanska, liberalna, breznačelna (koalicijska) politika pogubna i državi i tudi d i n a s t i j i, kazalo je l. 1848, a kažejo tudi zdaj dogodki na Ogerskem. Plemstvo, nekdanj najmočniji steber monarhije, se je izneverilo svojemu poklicu plemstvo propada in siloma vleče za sabo tudi monarhijo.

Mi smo pripravljeni za slavno habsburško dinastijo preliti kri, mi si ne moremo misliti, da bi se kdaj zmajal njen prestol . . . a vendar pišemo to s krvavečim srcem . . .

Cerkev se nima od katerekoli državne oblike ničesar bati, torej tudi ne od republikanske. Vse državne oblike so na sebi dobre, torej morejo i narode osrečiti, da se le v njih spoštuje Božje in človeško pravo. Dokaz so mnoge sedanje republike, v katerih se krščanstvo vrlo razcvita. Vse je odvisno od tega, da se v republiki narodje zavedajo svoje vere, da vestno izvršuje svoje politične dolžnosti; tem potom je mogoče dobro mislečim priti do vladanja ter po zakonodajstvu predrugačiti se javne razmere. Republika kot t a k a se ni nikdar pregrešila proti cerkvi, a pač pregrešili so se oni, ki so njene svoboščine zlorabljali.

Ako smo tedaj govorili o republikanski bodočnosti Evrope, nismo hoteli s tem reči, da si take bodočnosti želimo — nasprotno je res! Ne želimo si je — pač pa želimo, naj bi se monarhična Evropa vže danes vrnila k načelom krščanskim, naj bi se spravila s katoliško cerkvijo ter z žaljenim papeštvom, ako ne, pade nad njo Damoklov meč krvave socialno-politične revolucije! Mi smo hoteli iz znamenj, ki nam jih podaje sedanost, sklepati na bodočnost, katero Bog od Evrope odvrni!

Dr. Mahnič.

Ernest Renan.

Bolje bi jim bilo ne spoznati potr pravice, kaker pa, spoznavši jo, nazaj obrniti se od izročene jim svete postave.

II. Petr. 2, 21.

Strauss pa Renan — par nobile fratrum! Prvi Nemeč, drugi Francoz, srečala sta se na polju negativne protestantovske kritike ter si, kaker Herod in Pilat, pozatijši narodnostno nasprotje, podala roke zoper Jezusa Kristusa in njegovo cerkev. Oba sta bila v mladosti v krščanski teologiji dovolj podučena, da celo posvečena duhovskemu stanu, a žalibog kmalu zaigrala milost sv. vere ter obrnivši hrbet cerkvi ves čas svojega dolgega življenja metala kamenje zoper lastno nekdanjo mater. Začenši ogledovati si sv. pismo skozi pobarvana očala protestantovskih načel in tedanje filozofije, prišla sta do verskih dvomov, od dvomov do brezvernosti, od brezvernosti do panteizma in nazadnje do — nihilizma.

Obema je bilo sredstvo taisto: blesteči in mameči slog, dvomno besedičenje, navidezno pobožna in nedolžna pisava, s katero sta prikrivala svoje brezverstvo, uporaba vže davno pozabljenih protiverskih fraz in navideznih dokazov, katere sta spačenemu vkusu svojega časa primirila in v nakičeni opravi nudila. Oba sta bila velika talenta, da ne rečem ženija, katera sta štela na tisoče in tisoče vročih čestilcev in hudih nasprotnikov, ki sta spisala na kope knjig, a pri vsem tem ostala brez pravešole in vstrajnih učencev. Dasi vzrastla iz ljudstva, sta z visocega svojega stališča oholo in zaničevalno gledala na niže ljudstvo rekoč s Horacem: odi profanum vulgus, ali pa s farizejem: noli me tangere! Ne eden ne drugi ni imel zmisla za človeštvo in njegove potrebe. Oba sta kot učenjaka-aristokrata sukala se v viših krogih, vklanja se mogotcem tega sveta, a v politiki držala se sovražniki lastnega naroda.

Milostljivi Bog je bil obema podaril izredne dušne darove in ju je ves čas njiju dolgega življenja obsipal s zdřavjem, srečo, slavo in blagostanjem, pa oba sta nevtrudno in zagrizeno pisala zoper njegovega maziljenca (Krista), še v visoki starosti čudovito čila in vstrajna, oba sta — žalibog — vmrla nespokorjena, zavarovavši se celo na smrtni postelji proti vsaki spreobrnitvi ter bila pokopana brez — križa!

Razložek med obema je le ta, da je bil Strauss kot Nemeč globokejši in resnobniši ter se bavil le z verskimi in filozofični-

mi vprašanji, Renan pa, njegov učenec in posnemovalec, obsežnejši, okretnejši, a tem plitvejši. „Bil je v svetu idej to, kar je bil Viktor Hugo v svetu oblik: zrcalo veseljnosti, tolmač onega mišljenja, ki je bilo najbolj razširjeno za njegovega časa“ — tako je pisal francoski akademik Melchior de Vogüé ob smrti Renanovi.⁹⁾

Tudi vspeli radikalnega dela je pri obeh različen. Med tem ko Straussovo suhoparno „Življenje Jezusovo“ ni nikdar prodrlo v slojeve nižega ljudstva, je fini Francoz sè svojim lehkim in elegantnim stilom, z uporabo svetopisemskih mest in mističnih izrazov, z nekim versko-sentimentalnim duhom, z duhovitimi dovtipi in nenavadnimi skoki ljudi, posebno krasni spol, kar očaral. Priznati moramo, da je bil E. Renanov vpliv na svoj čas velikanski. Ne samo na Francoskem so se klanjali njegovemu gibčnemu in očarajočemu duhu, tudi drugod so ga slavili in ga še slavijo kot prvega francoskega stilista, kot teologa (?!) in filozofa, kot orientalista in zgodovinarja, kot humanista in estetika.

Njegova brezbožna načela, podana v brezštevilih knjigah, knjižicah in člankih, so največ pripomogla, da je Francoska prišla do one brezvernosti, nemoralnosti in korupcije, v katere brezdnost smo z grozo pogledali o priliki panamskega škandala. Renanov pogubni in hinavski skepticizem, ki je neka čudna mešanica obupnega nihilizma in neke nekrščanske sentimentalnosti, razjeda še dandanes na Francoskem versko in družbinsko življenje posebno v viših krogih ter preti popolnoma spodriniti krščansko vero. Ta nova vera, „renanizem“ imenovana, je začarala vse tiste, ki nočejo biti odkritosrčni kristijani in tudi ne logični materijalisti, temuč ki hočejo združiti surovi materijalizem sè zlato moralo krščansko. Žalibog, da je prodril Renanov strup tudi v niže ljudstvo in ga hoče atomizirati. Renanova brezbožna knjiga „Vie de Jésus“, prestavljena v moderne jezike, vstvarja socijalne demokrate in anarhiste.

Teško je govoriti o E. Renanu, posebno katoliškemu duhovnu. Njegovo obsežno delovanje terja obsežnih študij na raznovrstnih poljih znanosti in umetnosti. Najbolj pa se katoliški pisatelj boji, da ne bi, razobešaje Renanove vmazane cunje, žalil kako verno krščansko srce in onečastil vzvišeno nebeško podobo našega Zveličarja, ki živi v glavi in srci vseh vernikov. Vendar „treba je, da so tudi krivoverci“ (oportet et haereses esse), tako je neki dejal rajnki Pij IX, ko je slišal, da je E. Renan sramotno napadel našega Zveličarja. Upamo, da bode iz Renanovega životopisa marsikateri spoznal, da ta najnovejši antikrist ni tako velik in časti vreden, kaker njegovi čestilci blebetajo.

Kaker pišoč o Straussu, hočemo tudi tu najprej podati Re-

⁹⁾ Revue des deux mondes 1892, 15. nov. „Après M. Renan“ p. 447.

nanov životopis, ker je zelo zanimiv in podučljiv in ker osvetljuje njegova književna dela in sploh ves njegov boj zoper katoliško cerkev; vmes bomo s kratkimi potezami osvetlili njegov značaj in h koncu ocenili vrednost njegovih spisov.)

Ernest Renan se je rodil 27. febr. 1823 l. v Tréguierju, priprostem srednjeveškem mestecu na severnem obalu bretanjskem. Kaker sam živo pripoveduje v svojih *Souvenirs d'enfance et de jeunesse*, umrl mu je njegov oče še mlademu. Bil je namreč pomorski kapitan na mali kupčijski ladiji, a necega dne so našli njegovo truplo na morskem bregu. — Vsled tega je njegova rodbina prišla v bedo. Vdova, odvažna in razumna ženska, morala je težko delati, da bi prislužila kruh sebi in deci, izmed katere je bil Ernest najmlajši. Njegova mati ni imela samo dobrega srca in bila odkritosrčno pobožna, ampak tudi dovtipna in šaliva. Ker je mati imela v sebi po svojem očetu gaskonsko kri, in oče Renanov bil Bretonec, za to je Renan večkrat rekel, da ima v sebi dvojno naravo, namreč vernost bretonsko in dovtip gaskonski. Celo v starosti se je smejal protislovju te dvojne svoje nature; a ko je pozneje s knezom Napoleonom obiskal bil Laponijo, odkril je v sebi vrh tega še nekaj krvi laponske. Ako hoče Renan stem razlagati zmešani svoj značaj, pristo mu; vendar odločno oporekamo, da bi od telesnega pokoljenja bil odvisen ves razvoj temperamenta in značaja.

V Tréguierju je bilo deško semenišče, katero so vodili svetni duhovni. Mladi Ernest se je tam učil početkov latinščine, matematike in francoske literature po stari metodi. Ako pomislimo, da se je šolska mladina v Tréguierju zbirala iz vbogih dečkov, preprostih, da cela surovih Bretoncev, ki so ne umeč francoski, med seboj žvrgoleli po keltsko, — Bretonci so namreč Kelti, a ne Francozi — moramo priznati, da so si oni dobri duhovniki v Tréguierju pridobili lepih zaslug za razširjanje omike. Seveda so pri vzgojevanju mladine gledali najbolj na moralno stran in zategadelj jih ne more niti Renan dosti prehvaliti. „Naši učitelji — tako piše v svojih „Spominih na mladost,“²⁾ so se trudili narediti iz nas poštene ljudi.“ Z radostjo

¹⁾ Lani in letos se je na Nemškem in posebno v Avstriji zopet začelo pisati o E. Renanu; njegova smrt (dne 2. okt. 1892) je namreč dala temu povod. Med vsemi spisi o E. Renanu se najbolj odlikujeta poljski in nemški učenega vseučilišnega profesorja P. Stefana Pavlickega, ki nesrečnega Renana jako prizanesljivo in mirno opisuje ter presoja. Glej: *Przeгляд polski*. Krakov 1893, Tom. 110 št. 328 sqq. „Żywot i dzieła Ernesta Renana“ przez X. Dr. Stefana Pawlickiego. *Jahrbuch der Leo-Gesellschaft* f. d. J. 1893 *Leben und Schriften Ernest Renan's*, pag. 35 sqq. Ostro a pravično sodbo o Renanu je spisal A. Baumgartner S. J. v *Stimmen aus Maria Laach*, Freiburg 1893 „Ernest Renan's Apotheose“ p. 265 sqq. Najnovejši katoliški spis o Renanu dobiš v *Historisch-politische Blätter* 113 Bd. 11 Heft (113¹¹) p. 804 sq.

²⁾ *Souvenirs d'enfance*, Paris, 1883 str. 130.

se spominja čvrste svoje moralnosti, katera ga je dičila v njegovi mladosti. V taki duhovni atmosferi je rasel verni in pobožni deček. Služiti Bogu, postati kedaj duhovnik, morda celo kanonik ali generalni vikar v bližnjem St. Brieu-u, o tem je sanjal takrat mladi Renan. Ko bi ne bil vže mlad izgubil milosti sv. vere, bi bil morda res postal kras in ponos francoskih teologov ter neizmerno koristil katoliški cerkvi in svojemu narodu, a prišlo je žalibog — drugače!

Petnajst let in pol je štel Renan, ko je bil od slavnega Dupanloupa, poznejšega škofa orleanskega, poklican v malo semenišče z imenom St. Nicolas du Chardonnet blizo Pariza. Dupanloup je bil namreč takrat ravnatelj omenjenega semenišča in je po svojih agentih-duhovnikih vabil vanj iz vseh krajev francoskih najbolj odlične mladeniče, bodisi višega ali nižega stanu. Ker je bil Renan nadarjen in imel dobre rede, so ga Dupanloupovi agenti privedli v semenišče sv. Nikolaja. L. 1838 pride mladi Renan s kmetov v Pariz, ves začuden, kaker divjak, katerega bi bili vrgli iz afriške puščave v glavno mesto francosko. Dupanloup je imel sicer najboljše namene se svojim semeniščem; ali prehod je bil prenagel za neke poldivje mladeniče. Večidel so popadali v globoko melanholijo, zlasti Savojsci in Bretonci; nekateri so celo vmrli za domotožnostjo. Tudi Renan je bil zbolel in morda ima prav, ko pravi, da je ta prenagla premena nekaj ohladila njegovo prvotno toplo vero. A videli bomo, da so k temu pripomogli tudi drugi vzroki. Renan jake hvali nedolžnost in pobožnost svojih mladih let, katera je preživel v Tréguerju. Ali k nesreči so privlekli na dan spričevala onih časov, ki pričajo, da Renan ni bil takrat tak angeljček, kakeršnega se sam opisuje v svojih Souvenirs d'enfance. Spričevala pravijo, da je bil vže takrat raztresen, mlačen in indiferenten, kar se tiče službe Božje.

Drugi vzrok njegovega liberalnega mišljenja nam podaja sam pišoč v svojih „Spominih“ na str. 184 takole:

„Akoravno je sv. Nikolaj (t. j. malo semenišče sv. Nikolaja) po svojem namenu imel biti zavetišče, zaprto vnanjemu hrupu, je bil vendar v teh časih najsijajnejša, najbolj posvetna hiša. Pariz je drl vanjo s polnimi valovi skozi dveri in skozi okna; cel Pariz, razen svoje korupcije; Pariz se svojimi drobnostimi in velikostimi, se svojimi smelostimi in cunjami, se svojo revolucijsko silo in medlimi mehkužnostnimi. Moji stari duhovni v Bretagni so veliko bolje znali matematiko in latinščino kaker moji novi učitelji, ali prvi so živeli v katakombah brez svetlobe in zraka. Tukaj pa je posvetna atmosfera krožila prosto. Ko smo se sprehajali v Gentilly-u, ko smo se zabavali zvečer, so bile naše razprave brez konca. Naslednje noči za tem nisem spal: Hugo in Lamartine sta mi polnila glavo. Za nekaj časa se mi je razodela popolnoma nova stvar. Besede talent, blesk, slava

so imele zame pomen. — Izgubljen sem bil za oni skromni ideal, katerega so mi bili vdihnili moji stari učitelji. Bil sem najet na morji, na katerem so name vdarjale vse burje, vsi toki tega sveta. Pisano je bilo, da ti toki in burje zaneso mojo ladjo k bregovom kamor me bodo moji stari prijatelji sè strahom gledali prihajati.“ — Ko je dovršil Renan pod (spretnimi ?) vodstvom Dupanloupovim humanistične študije, tako imenovano retoriko, gre v Issy blizo Pariza, kjer je imela kongregacija Sulpicijancev oddelek svojega bogoslovskega semenišča, namreč filozofične šole. Bogoslovno semenišče nadškofije pariške se je namreč skladalo iz dveh domov, eden je bil s Issy za filozofijo in drugi v Parizu pri cerkvi sv. Sulpicija za teologijo. Oba doma sta stala pod vodstvom oo. Sulpicijancev, ki še danes dajejo učenjake in profesorje katoliški univerzi pariški. Tedaj so učili v semenišču v Issy-u skolastično filozofijo, a ne ono strogo XIII. stoletja, ampak neko filozofijo kartezijansko t. j. filozofijo Kartezijevo, popravljeno in vrejeno v treh zvezkih, ki so jih imenovali Philosophie de Lyon. Ime nosi ta knjiga zato, ker je bila izdana na povelje janzenista Montazeta, nadškofa v Lijonu. Ta lijonska filozofija, precej racijonalistična, je bila v rabi po francoskih semeniščih še l. 1840, dasi je bila nevarna in nepripravna. Problemi so bili vsaj dobro postavljeni in v silogistični obliki dokazani. Ta dijalektika je bila izvrstna vaja za um. Sam Renan priznava,¹⁾ da se mora njej zahvaliti za jasno svoje umovanje, posebno pa za neko ročnost v razdeljevanji (habilité dans l'art de diviser,) ki je posebno potrebna pisatelju.

Modern a filozofija ni smela čez prag isiškega semenišča; ali govorilo se je mnogo o tej filozofiji med francoskim duhovstvom, posebno o delih racijonalista Viktorja Cousin-a, ki je prvi priporočal Francozom moderno nemško filozofijo (!), in o delih nekega obupanega profesorja pri College de France z imenom Jouffroy.

Skolastični zistem ima na koncu dokazovanj še stalno rubriko: solvuntur objectiones. Renanu so se zdeli vgovori slabo rešeni in zategadelj so ga nasprotnikov ideje le še bolj vabile in mamile. „Tako — pravi sam²⁾ — so prihajale k nam vse moderne ideje pod odejo slabih refutacij.“ Tudi njegovi součenci, ki so prihajali z raznih učilišč, so mu pravili o nazorih Avg. Thierry-a, Montalemberta in Lacordaire-a. Renan je kot radoveden in ukaželjen mladenič mnogo čital, posebno o prostih urah. Najljubše njegovo berilo onega časa so bile knjige Pascala, Malebranche-a, Eulerja, Lockeja, Leibniza, Descartesa itd. To je bilo vzrok, da je Re-

¹⁾ Souvenirs p. 246.

²⁾ Souvenirs p. 248.

nan vže v filozofičnih šolah izgubil večidel prave vere. „Izgubil sem zgodaj vse zaupanje v abstraktno metafiziko, ki hoče biti neka vednost zunaj drugih vednosti in ki hoče rešiti sama najviša vprašanja človeštva. P o z i t i v n a vednost je ostala zame edini vir resnice.“¹⁾ . . . „Matematika in fizična indukcija ste bili zmerom temeljua življa mojega uma, edini skali mojih zgradb . . . Spoznal sem nezadostnost onega, kar se zove spiritalizem. Kartezijevi dokazi o eksistenci duše, ki bi bila različna od telesa, so se mi zdeli vedno slabi . . . Neki večni fieri, neko preystrojanje (une metamorphose) brez konca se mi je zdela postava sveta.“²⁾ (Panteist vže tedaj?)

Ko je Renan neki dan v šoli vprašan od profesorja razlagal, kako slabi so katoliški odgovori na vgovore nevercev in krivovercev in je profesorja živo vgovarjal, mu je ta rekel naravnost v obraz: *Vous n'êtes pas chrétien!* (Vi niste več kristijan!) Renan pravi na to, da je imel takrat *Gottofrey* — tako je bilo ime dotičnemu profesorju — popolnoma prav. Edini *Gottofrey* ga je bil med vsemi njegovimi profesorji jasno spoznal.³⁾

Po dveh letih filozofije in sicer l. 1843 se preseli Renan v drugi del pariškega semenišča, v *St. Sulpice*, kjer se je učila teologija. Renan ni imel veselja do metafizičnih in bogoslovnih znanosti, tudi ne dosti za historične, ampak le za prirodne. Le kemija, astronomija, občna fizijologija rešujejo po njegovih mislih velevažna vprašanja o svetu in Bogu.

V bogoslovnici se je začel učiti Renan sv. pisma in dogmatike, posebno fundamentalne, ki obravnava temeljne kamene katoliške vere. Kar se tiče svetopisemskih znanosti, imel je najboljše profesorje, kaker n. pr. starega *Garnierja*, orientalista *Quatremèrea* in slavnega *Le Hira*. Renan sam hvali te može, posebno *Le Hira*, katerega imenuje učenjaka in svetnika,⁴⁾ kateri je združeval v eni osebi učenost in krščansko popolnost. Posebno je ta učenjak imponiral Renanu sè svojim temeljitim znanjem eksegeze in nemške teologije. Znal je do pičice *Gezenija* in *Ewalda*, baval se je s feničanskimi napisi in je izmislil neko duhovito hipotezo, ki se je pozneje popolnoma vresničila. Renan se mora zahvaliti temu katoliškemu učenjaku za vso svojo znanost, ki mu je prinesla sloveče ime, posebno glede orijentalnih jezikov. Sam pravi, da kar ni od njega slišal, ni nikdar dobro znal. Tako n. pr. je bil Renan le slabo podkovan v arabščini, ker tudi njegov učitelj (*Le Hir*) ni bil izvrsten v tej stroki.⁵⁾

¹⁾ *Souvenirs* p. 250.

²⁾ *L. c.* p. 251.

³⁾ *L. c.* p. 260.

⁴⁾ *Souvenirs* p. 273.

⁵⁾ *L. c.* p. 288.

Renan je imel veselje do svetopisemske eksegeze in do semitskih jezikov, morda je bila ta njegova še najbolja žila, in zato se je poprijel tudi nemščine, ker so tedaj nemški teologi, posebno protestantje, sloveli na tem polji! Studiral je poleg sv. pisma tudi dogmatiko, a žalibog le površno. Pri teh študijah je prišel na posled ob vso vero. Dvaindvajsetletni Renan se je učil komaj eno leto hebrejščine in ravno toliko tudi nemščine, da je mogel površno razumeti nemške racionaliste, in to je vže zadostovalo, da je zavrgel celo sv. pismo. Po njegovem mnenju se nahajajo v sv. pismu bajke, legende, sploh sledi zmotljivega človeškega uma in dela, a ne Božjega navdiha. Njegova filologija in „kritika“ ga je dovedla do spoznanja, da so nekatere knjige sv. pisma, n. pr. drugi del Izaije, Danijel, Judita apokrifne ali podložene, da Mojzes ni avtor Pentatevha, da so prerokovanja bila spisana post factum, da si evangelja drugo drugemu nasprotujejo itd. Vse te Renanove trditve so pogrete po Straussu, Reussu in tubinški šoli.

Mladoletni in lahkoverni Renan veruje na prvi pogled nemškim racionalistom, ki si opiraje le notranje dokaze, stokrat drug drugemu in sami sebi nasprotujejo, prepirajo in pobijajo, a ne veruje skoro dvetisočletni tradiciji, katero v sebi hrani nepremagljiva, stanovitna katoliška cerkev. Pri nemških racionalistih, kateri so prišli dandanes do tega, da vže tajijo Kristusa, je vse jasno ko beli dan in neovrgljivo, če ravno absurdno! Njegov učitelj, slavni Le Hir, si je, kaker tisočero drugih katoliških profesorjev, znal te vgovore rešiti in tako združevati znanost in vero, a mladega Renana so ti vgovori kar zmagali. Ni se potrudil, da bi katoliške apologete studiral. In tako ni prišel do resnice po besedah Bakona Verulamskega: „Površni okusi v filozofiji vodijo morda do brezverstva, globokejši pa privedejo k veri.“

Ker je bil l. 1844 stari Garnier, vodja bogoslovnega seminšča in profesor hebrejščine, vmrl, dali so suplenturo hebrejščine Renanu ter nagrade 300 fr., katerih je pa on le polovico sprejel. Iz tega lahko sprevidimo, da je Renan vse svoje moči obračal le na orijentalne jezike in na svetopisemsko eksegezo in da ni imel časa resno baviti se z dogmatiko in krščansko filozofijo. Po tem takem se nam bo še bolj čudna zdela obsodba, katero slišimo iz tako neukih ust, obsodba cele katoliške dogmatike in teologije sploh. Renan pravi: „Katoliška teologija, zakleta s čarom 13. stoletja, je enaka gotični katedrali; ima namreč njeno velikost, neizmerno praznoto in pičlo trpežnost. Ne cerkveni očetje ne cerkveni pisatelji prve polovice srednjega veka niso namerjavali podati sistematične razlage krščanskih dogem, ne potrudivši se čitati sv. pismo zaporedoma. Summa sv. Tomaža, očrt pred njim gojene skolastike, je podobna velikanski omari s predali, katera bo, ako je katoliška vera večna, služila

vsem stoletjem, ker je vže prej odmerjen lastni predal vsem bodočim dekretom koncilijev in papežev. Pri taki razlagi ne more biti napredka.¹⁾ Kajpada! Sv. Hijeronim, ki je prestavil celo sv. pismo poleg izvirnikov, jekleni Origen, ki je vse tačasne prestave in tekste sv. pisma zložil bil v ogromno delo (heksapla, oktopla, eneapla), nadalje cerkveni očetje in pisatelji, ki so pisali komentare sv. pisma ali pa svoje spise z besedami sveto-pisemskimi kar prepredli in torej sv. pismo morali znati na pamet, vsi ti — kaj ne da? — „se niso niti potrudili čitati sv. pismo zaporedoma“. Če pa Renan blebeče, da v katoliški cerkvi ni napredka, kaže, da se ni nikdar prav učil ne dogmatike ne zgodovine. V knjigi *Vie de Jésus* pa pravi narobe, da so katoliško dogmatiko znašli še le grški cerkveni očetje in skolastiki srednjega veka! Tu se spozna vsa lahkomišelnost, oholost in frivolnost Renanovega značaja!

Vzroki, da je Renan sv. pismo zametal, pač niso bili filologično-kritični, kakor trdi sam, ampak to, da ni več veroval v čeznarurni svet, ne v osebnega Boga, ne v sv. Trojico, ne v razodenje Božje.

Ko se je l. 1845 po drugem letu bogoslovja vrnil domov na počitnice, začel je še bolj reflektirati. Njegova logika je dospela do konca. Kot bogoslovec ni več sprejemal v domači cerkvi sv. zakramentov. Ko bi bil Renan molil, stanovitno molil, bi ne bil odpadel od vere. Molitev je namreč najbolje crožje zoper verske dvome. V molitvi čuti človek navzočnega Boga, molitev nam izprosi dar modrosti in umnosti in milost sv. vere. Ali Renan ni vže kot deček molil, temveč pri maši čital — prepovedane knjige. V dveh mesecih šolskih počitnic je postal po mišljenji — protestant! Herderjeva dela so ga tako zanimala in očarala, da je vskliknil žalostno: O da bi smel tudi jaz kakor Herder vse tako misliti in pri tem ostati duhovnik, pridigar krščanski! V pismu do prijatelja bogoslovca piše, „da je po svojih mislih našel pri nekaterih nemških pisateljih pravo obliko krščanstva“. Vso srečo človeštva je pričakoval z — Nemškega! Ronge in Czerski, ki sta tačas vstanavljala sekto „nemških katolikov“, sta bila njegov ideal!? Po tem takem so zaključili Renanu nevero — spisi nemških protestantov in racionalistov.

Vest mu ni pustila več stanovati v bogoslovnici, sklenil je izstopiti. Njegova sestra Henrieta, tačas guvernanta pri poljski rodbini kneza Andr. Zamojskega, katera je bila vže davno obrnila hrbet katoliški cerkvi in čitala Straussa kot svoje evangelije, ga je k temu sklepu še le bolj spodbujala.²⁾ Poslala mu

¹⁾ *Revue des Deux Mondes*, Nov. 1882, LIV, 250 sq.

²⁾ „Ma soeur dont la haute raison était depuis des années, comme la colonne lumineuse qui marchait devant moi, m'encourageait“. *Souvenirs* p. 321 sq.

je 1200 prihranjenih frankov za prvo silo. Dupanloup, kateremu je bil Renan razodel svoje srce, mu je rekel, da ni več kristijan in da ne sme več, če noče biti hinavec, vdeleževati se sv. zakramentov ter kazati se kot katoliškega bogoslovca. Sicer mu je ljubeznjivi in darežljivi Dupanloup ponudil denarja. Renan pa se je za to zahvalil in ni ničesar sprejel. Tudi sestrinega denarja ni hotel rabiti, da bi ne postal odvisen od koga.

Ko je to zvedela Renanova pobožna mati, ki je želela videti enkrat svojega sinu v mašnem oblačilu pred oltarjem, hotelo jej je počiti srce. Tolažila se je s pesmijo, katera se je nahajala v njenih molitvenih knjigah:

O Joseph, o mon aimable
Fils affable
Les bêtes t'out dév ré.
Je perds avec toi l'envie
D'être en vie
Le Seigneur soit adoré.

(Souvenirs p. 331).

Izstopivši Renan iz semenišča St. Sulpice dne 6. okt. 1845 gre stanovat v bližnji mali hôtel, kamor so zahajali potujoči duhovniki. Druge hiše namreč ni poznal kot lajik novinec. Njegov prejšnji profesor Sulpicijanec Carbon in Dupanloup sta mu svetovala, da naj sprejme mesto repetitorja v neki katoliški pripravljalnici z imenom Collège Stanislas. Renan je sicer sprejel to mesto, a čez 14 dni je prostovoljno odstopil, meneč, da ga duhovniki hočejo sê silo obdržati. Ali Sulpicijanci in Dupanloup so ga skušali le rešiti. Bog je podajal tonečemu Renanu zadnjikrat roko, a on jo je kruto odbil!

Na to sprejme mesto repetenta pri drugem deškem konviktu, ki je spadalo k liceju Henrika IV. Tu je podučeval skoro štiri leta dve uri na dan in dobival za to prosto hrano in stanovanje. Godilo se mu tedaj ni ravno dobro, a ker je bil ta čas še skromen in zelo marljiv, je prebil tudi to mračno dobo svoje mladosti. Neki nekedanji sošolec in somišljenik njegov, Berthelot, mu je nekaj pomagal in ga vpeljal v družino svojega očeta. Začel je posedati po knjižicah in — pisariti. Med tem pa je še zmerom hodil v šolo v Collège de France, poslušal sirska in hebrejska predavanja prof. Quatremera in arabske lekcije v šoli vshodnih jezikov. Evg. Burnouf ga je vpeljal v sanskrit in ga učil primerjati indoevropske jezike. Štiri leta je tako neprenehoma popolnjeval svoje znanosti ter izdajal male spise, ki so opozorili učene semitologe. Tako je n. pr. bil izročil akademiji „des inscriptions et belles lettres“ razpravo „o grških študijah v srednjem veku“ ter zanjo dobil nagrado. Najmenitnejše delo njegovo te dobe je „Zgodovina semit-

skih jezikov“, ki je bila l. 1848 venčana z nagrado Volneya. Učenjaki Burnouf, Egger, Viktor le Clerc, Cousin, Avg. Thierry so ga začeli ceniti in najboljše bi bilo, če bi bil Renan ostal pri tej stroki, pri semitski filologiji, za katero je imel največ talenta, s želel si je slave, žalibog na nepravem polju.

L. 1848 ga je bil prof. Bersot izbral za svojega suplenta na versailsem liceji. A ta suplentura je trajala le kratko. Konci l. 1849 se poda s K. Darembergom v Italijo zbirat materiala za zgodovino francoske literature. Renan je imel poleg tega še nalogo opisati sirske in arabske rokopise vatikanske knjižnice. Kot plod teh študij objavi l. 1852 jako prepirljivo zgodovinsko delo *Averroès et l'Averroïsme*, ki je veljala ob enem kot disertacija za doktorski diplom.

V tem času in sicer l. 1850 se je bila povrnila Renanova sestra Henrieta s Poljskega ter stanovala z njim, pomagaje mu pri njegovem slovstvenem delovanju. Ali kmalu se je razširilo njiju gospodarstvo, ker se je bil Ernest oženil s hčerjo Henrika Schefferja, brata slavnejšega slikarja Aryja. Renanova žena, rodom Nemkinja in protestantinja, ter sestra Henrieta, ki se je bila popolnoma napila racijonalističnih načel in te združevala z neko pobožnostjo brez dogem, ste le škodljivo vplivali na daljni duševni razvoj Renanov ter mu pomagali pri njegovem razdiralnem delu. Navadno „pobožni ženski spol“ preobrača može k veri in pobožnosti, tu pa vidimo ravno nasprotno. Velja li tudi pri Renanovem škandalu francoski pregovor: *Cherchez le femme?*

Družinske srečne in vgodne razmere Renana niso ovirale pri njegovem slovstvenem delovanju.

L. 1855 predela svojo „Zgodovino semitskih jezikov“ ter jo izda pod novim naslovom *Histoire générale et système comparé des langues sémitiques*. To je menda njegovo najboljše delo, ki ima zares znanstveno vrednost. Zaradi te knjige, kateri so se v obče čudili, imenuje ga akademija des inscriptions et belles lettres za svojega člana mesto vmršega Avgušтина Thierrya, l. 1856, ko je bil Renan še le 33 let star.

Renan podvoji sedaj svojo pridnost. Kot član „azijske družbe“ sodeluje pri vseh njenih delih, pomaga nadalje Viktorju Le Clerc-u izdavat i ogromno in učeno delo *Histoire littéraire de France*, piše kritike za časnik *Journal des Débats* in daljše razprave za prvi literarni list francoski *Revue des deux Mondes*.

Na to začne elegantno predstavljati poetične knjige sv. pisma. L. 1859 izide prestava knjige Jobove (*Le livre de Job*), katero je hotel stric njegove žene Avg. Scheffer z ilustracijami okrasiti. A prezgodnja smrt iztrže umetniku iz rok slikarski čopič. V nastopnem letu izda Renan prestavo visoke

pesmi (*Le Cantique des Cantiques*), katera ima glede dovršene oblike veliko vrednost, a zelo nizko, da ne rečem nobene, sè znanstvenega stališča, ker se naslanja na popolnoma samovoljne hipoteze.

L. 1860 je bilo pomenljivo za celi daljši znanstveni razvoj in osodo Renanovo, rekel bi začetek nove dobe.

Francoska vlada je organizovala tedaj znanstveno ekspedicijo v malo Azijo. Renanu so izročili nalogo, da preišče Fenicijo v arheologičnem obziru, oziraje se posebno na krajno umetnost in epigrafično. Znanje Palestine in Fenicije, katero je pri tej priložnosti Renan sè svojo sestro prehodil, mu je pomagalo vresničiti svojo namero, katero je vže 15 let sèm sabo nosil, namreč napisati zgodovino prvega krščanstva in najprej životopis njegovega začetnika — Kristusa. Čarokrasna природа Galileje, posebno okoli jezera Genezaretskega, mu je navdihnila misel, češ, da je morda prvo krščanstvo bilo le razkošna idila ali seljanka. Pri tem delu mu je pomagala njegova sestra, ki je šla pred njim „kaker žareči steber“, ki je vodil Izraelce skozi puščavo. — L. 1861 sta oba, Renan in njegova sestra, zbolela v mali Aziji za legarjem; a ko je Ernest ozdravil, je bila njegova sestra vže pokopana. S potrtim srecem pospeši svojo vrnitev v Evropo ter spiše dve leti pozneje na prvi strani svoje zloglasne knjige *Vie de Jésus* dedikacijo svoji sestri: „*A l'ame pure de ma soeur Henriette*“.

Žalibog, da si je pridobil Renan z eno najslabših svojih knjig evropejsko ime! L. 1863 je namreč izšlo njegovo „Življenje Jezusovo“, kaker l. 1835 enako delo njegovega mojstra D. Fr. Straussa. Skandal je bil precej velik, ker je izšla ta bogotajna knjiga v središču katoliške Francije in je imela za avtorja ne samo katoličana, nego celo izstopivšega bogoslovca! Renan je kar čez noč zaslovel.

Pero se mi vstavlja podati podobo Renanovega Krista, kajti stavek za stavkom je blasfemija. Kratki očrt Renanovega *Vie de Jésus* je ta le.

Jezus je bil starejši sin tesarja Jožefa in Marije, rojen v Nazaretu, in ne v Betlehemu. Da bi bil spočet od sv. Duha, ki je le personificirana abstrakcija judovska, ter rojen čeznaravno od Marije Device, da bi bil potomec kralja Davida, da bi ga bili počastili trije kralji itd., so le legende, katere so tačasni kristijani okoli svojega Mesije ovili, kaker pozneje okoli sv. Frančiška asiškega ali sv. Frančiška saleskega.

Vsled svoje naravi in prelepe okolice Galilejske je bil nagnjen k sanjarjenju, a kazal je vže od mladosti sèm neko vpornost, ki se je pozneje razvila v popolno protivnost zoper obstoječi socijalni in državni red.

Bil je zelo nadarjen, a ne dosti izobražen: razun svojega domačega narečja, namreč aramejskega, ni znal nobenega dru-

gega jezika. O grški filozofiji ni imel niti pojma. V tem obziru stoji daleč za vstanovnikom budizma.¹⁾ Čital je rad sv. pismo st. z., posebno preroške in poetične knjige in celo apokrifne. Njegovo znanstveno in politično obzorje je bilo tedaj jako omejeno. Kaker njegovi rojaki in sodobniki je veroval tudi on v čeznarurni svet, v zle duhove, ki povzročujejo bolezni.

Krajne in časne razmere so nanj vplivale, da si je izmislil neko idejo o „kraljestvu božjem“, nosečo v sebi kali vspešne revolucije verske in socialne. Čutil se je živo zedinjenega z Bogom, katerega si je mislil kot svojega nebeškega očeta. Njegovi aforistični nauki so isti, kakeršni se nahajajo v knjigah st. zakona, v Pirke aboth in v Talmudu (!), samo da jim je vdihnil neki nov duh (esprit, accent plein d' onction). Mesto suhoparne Mojzesove postave je vstanovil „čisto bogočastje, vero brez duhovnov in brez zunanje vršitve, opirajočo se le na čustvo srca, na posnemanje Boga.“²⁾

V njegovem „kraljestvu božjem“ bi imeli prvo vlogo nizki, vbogi, ponižni, a ne veljaki, bogatini in učenjaki. Zato so mu bili posebno naklonjeni seljaki, ženske in otroci. Vsaka oblast se je mu zdela naravna sovražnica sinov božjih. Hotel je vničiti bogastvo in oblast, ne pa prisvojiti si jo. Jezus je bil torej v nekem obziru anarhist, ker ni imel nobenega pojma o civilni vladi.³⁾ Akomodiral se je zmotam in idejam svojih rojakov, sanjajočih o Mesiji čudotvorcu, ter delal z naravno močjo ali pa se sleparijo neka čudežna dela, katera je ljudstvo razglaševalo za čudeže. Vplival je na niže ljudstvo posebno s svojo lepo zunanostjo in zgovornostjo.

Zaradi svoje ideje o kraljestvu božjem, prišel je s svetom navskriž. Učil je namreč smelo boj zoper naturo n. pr. zapustiti očeta in mater in le njega ljubiti. Njegova morala je torej pretirana in samo menihom je mogoče spolnovati ta trdi nauk.

Marsikaterikrat — pravi Renan — bi človek menil, da je Jezus sam hotel dati vsmrtni se, da bi s tem svoji ideji pripomogel do zmage. Od navdušenja in pretiravanja svojega razvnet, ni bil več prost. Včasih bi človek mislil, da se je njegov um omračil. Ker njegovo delo ni bilo premišljeno in se je vpiralo človeški naturi, je od svojih terjal — vero! Sileč in vkazujoč ni trpel nobenega vgovora, včasih je bil surov in čuden⁴⁾ . . .

Najbolj kruto se je Jezus postavil proti hinavskim farizejem, duhovnom in suhoparnim pismarjem. Zato so ti sklenili njegovo smrt. Celó zadnji poskus, namreč obuditev Lazarja, katera

¹⁾ Prašam, kako pa je vendar mogoče, da je tako neizobražen premagal vse grške in rimske filozofe, da, celi svet?

²⁾ Vie de Jesus, Paris 1863 p. 86.

³⁾ L. c. p. 127.

⁴⁾ L. c. p. 318 — 319.

je bila po Renanovih mislih neka harlekinada, dogovorjena od Lazarja in Jezusovih pristašev, ni omečila sovražne mu stranke.

Da je križani od smrti vstal, bila je le Marije Magdalene in učencev razvneto domišljija.

Ko je Renan na tak način našega Zveličarja kot nevednega, strastnega in grešnega človeka opisal, ga odene ko Herod sè škardlatnim plaščem, češ, da je bil vendarle največi in največičastnejši človek, katerega smemo imenovati — božjega!¹⁾ —

Ta herostratični napad na krščanstvo je popolnoma neosnovan in prav hudoben. Kar se tiče verskega stališča, je Renanovo „Življenje Jezusovo“ popolno bogotajstvo. Sè znanstvenega stališča je ta knjiga plagijat in sicer posnet po Straussu. Vse je v njej samovoljno, površno, brez dokazov in zdrave logike. Mesto dokazov se ponavlja stereotipno „peut — être“, „il semble que“. Mesto resnih misli in znanstvenih preiskavanj se širi tu le francoska frivolna fraza! Vie de Jésus prav za prav ni životopis, ampak neka čudna zmes evangeljskih mest, geografičnih in arheologičnih podatkov in jako nezdravih, zmedenih premišljevanj o verskih in kulturnih ciljih človeštva v podobi mehkužnega romana, ki je okrašen z nekimi navidezno znanstvenimi pritikinami. Kar se tiče posledkov v tej knjigi podanih načel, moramo reči, da vodijo do revolucije, do razdružbe socialnega reda.

Mimo grede opomnim, da ko bi tako delali z drugimi zgodovinskimi osebami, prevržemo lahko vso zgodovino in zgodovinsko resnico.

Renanovo početje ni znanost, ampak šarlatanstvo! — Kaker smo vže rekli, je hotel Renan „kritično“ preštudirati postanek krščanstva. Te študije so ga stale kakih 30 let dela in najmanj 10 — 12 ur pisarjenja na dan ter rodile celih 7 precej debelih zvezkov. Temu krogu Renanovih študij o početku krščanstva je podlaga in središče Vie de Jésus (l. 1863); za tem se vrste dela: Les Apôtres (1866), Saint-Paul (1869), L'Antéchrist (1871), Les Évangiles et la seconde génération chrétienne (1876), L'Église chrétienne (1878), Marc Aurèle et la fin du monde antique (1882). Ta dela imajo sicer neko znanstveno vrednost, vsaj zgodovinska tla so v njih resnično in spretno opisana, ali figure, katere stavlja Renan na ta tla, so same — karikature. Kedor bi iz teh pokvek hotel spoznati zgodovinske osebe, bi dobil o njih le nepopolen in neresničen pojem. Tako n. pr. pravi o sv. Pavlu, da se je naravnim potom spreobrnil, ko je jahal v Damask. Začel je premišljevati, ali dobro dela ali ne preganjaje kristijane; blisk ga oslepi in vrže raz konja; kri mu šine v glavo in fantazirati začne yideč pred sabo podobo

¹⁾ L. c. p. 457.

Kristusovo in duh sv. Štefana.¹⁾ — Tako dela Renan kar na mah iz Savla — Pavla in narobe, kakor kak egiptovski glumač, ki spreminja kačo v palico in palico zopet v kačo! Da je temu res tako, priča Renanova izmišljotina, češ, da sv. Pavel ni vmrl v Rimu kot mučenik, temveč da je najbrž, ko se mu je bila razbila ladija, izgubil se v kaki puščavi „Kako nam prija misel, da je Pavel vsled razbite ladije kam zagnan, od svojih zapuščen in izdan, po vseh prevarah svoje starosti postal — skeptik, in da so mu tedaj luskinine drugikrat padle raz oče!“²⁾ Tedaj iz Pavla zopet — Savel! — O značaju tega apostola sveta se upa brezverec Renan takole soditi: „Pavel ni bil svetnik; glavna poteza njegovega značaja ni bila dobrota; bil je ohol, rezek, oduren, trdovraten, prepirljiv in svojeglaven. On ni bil učejak; da celo smemo reči, da je čudno preziraje razum . . . . znanosti škodoval“. Hvala Bogu, da Renan od nikogar ni postavljen za sodnika živih in mrtvih, temveč bodo enkrat apostoli njegaj sodili!

Renanov pamflet „Življenje Jezusovo“ se je ko kuga čudovito hitro širil ne samo po Francoskem, ampak tudi drugod po raznih prestavah. Ena najprvih prestav je bila laška in za tem česka. V štirih letih 1863-67 je doživela ta brezbožna knjiga 13 izdaj! Ker je bil vendar škandal prevelik, ga je francoska vlada še istega leta odstavila od njegove profesure pri Collège de France, katero je bil pred enim letom dobil. Ali ta knjiga mu je več dobička prinesla, ko profesura. Ker je imel sedaj dovolj časa, se je podal na potovanje v Egipt. L. 1871, ko je republika zopet oživela, dobi Renan dovoljenje nadaljevati svoje prelekcije pri Collège de France. Predaval je tu vshodne jezike pred maloštevilnim kolegijem do svoje smrti.

Da bi svoje razdirajoče delo proti krščanstvu nadaljeval, začel se je baviti sè starim zakonom, ki je podlaga novemu. V ta namen je razlagal vse tipe in prerokovanja mereča na Kristusa — po svojem. Glavno delo te dobe je *Histoire du peuple d'Israël*, katerega trije zvezki so izšli za časa Renanovega (1887 — 1890), druga dva pa po smrti njegovi (1893 — 1894). Ker slone Renanova načela na racijonalističnih hipotezah in ker se kot lehkoživi romanopisec ni nikdar potrudil študirati asirijologije in egiptologije, zato njegova „Zgodovina izraelskega naroda“ nima stalne vrednosti in bode kmalu, kakor mnogo drugih Renanovih del — pozabljena.³⁾

Vendar delavnost Renanova ni še dovolj opisana. Franco-

¹⁾ Les Apôtres. 1886 p. 180 sqq.

²⁾ L'Antéchrist p. 200.

³⁾ Waga, profesor hebrejščine pri rabinskem kolegiju francoskem, je po Renanovi smrti rekel, da je bil Renan prav slab hebraist in da njegova zgodovina „izraelskega naroda“ nima več vrednosti ko kaka nove-
la. The Tablet, 14 jan. 1893 p. 50.

ski antikrist ni bil samo teolog(?) in zgodovinar, ampak tudi pesnik, podlistkar, filozof, politik in govornik. Izmed njegovih l. 1888 zbranih „filozofičnih dram“ ste dve satiri na Gambetto, dve drugi pa prav vmazani in škandalozni drami brez umetalne vrednosti. Vže naslov kaže njih podlo smer: *Le prêtre de Nemi* (1885) in *L'Abbesse de Jonarre* (1887). Renan se baha v svojih „Spominih na mladost“, da je poleg dveh drugih kreposti iz svoje mladosti rešil tudi — čistost. Mi bi mu rajše to verovali, ko bi ga drugi v tem obziru hvalili. Ali iz ust verodostojne priče smo slišali, da so matere pred Renanom skrivale svoje hčere. Vrh tega pričajo njegovi spisi, celo *Vje de Jésus*, kako nečisto je bilo njegovo mišljenje.

Kak bankeroten filozof je bil Renan, kažejo več ali manj vsi njegovi spisi, najbolj pa knjižica *L'Avenir de la science*, katero je bil spisal, ko je bil 23 let star, in katera je bila podlaga njegovih načel, njegov Credo, kaker pravi sam. Členi te njegove vere so ti-le:

Vesoljni svet je pokoren stalnim zakonom in nikdar se še ni dokazala kaka razveljava teh zakonov (hoče reči, da se še ni nikdar čudež zgodil). Na svetu ni in ni bilo nikdar sledu o kaki posebni volji, o kakem namenu razen o onih, ki so rezultat človeške volje. (Hoče reči, da v svetu ne zapazimo nobenega delovanja Božjega, torej tudi da ni nadnarurnega, osebnega Boga).

Dva življa razlagata celi svet: čas in hrepenenje po napredku. Neki notranji nagon, neki n i s u s sili vse k življenju in sicer k zmerom bolj popolnemu življenju. V vesoljnem svetu je neka centralna zavest, katera se vedno bolj in brezmejno razvija. Bodočnost človeštva obstoji v napredku uma s pomočjo znanosti. Edini vir spoznanja je le indukcija; največ veljajo prirodne znanosti, za tem zgodovinske, ako posnemajo analitično raziskavanje prirodoslovca, kemika. Hrepenenje po resnici (s pomočjo znanosti) bodi človeku ideal! Vse je nično in prevara razen zaklada znanstvenih resnic, ki se nikdar ne pezgubè. Kedar se bodo te znanstvene resnice razširile, dale bodo človeku neprecenljivo moč in radost, ako né — sreče!

Ta n i s u s, ki tira vse k bivanju, ni zaveden ne vsemogočen, ali enkrat postane morda zaveden in vsemogoč. Tedaj se bode absolutno bitje na konci svojih razvojev spoznalo samega sebe popolnoma.¹⁾

Ta p a n t e i s t i č n a načela so pogreta po Hegelu, Strauss-ovem učitelju.

Kaka je Renanova m o r á l a? — V spisu *Examen de con-*

¹⁾ *Examen de conscience philosophique*, 1888 v knjigi: *Feuilles détachées*, Paris 1892 p. 431.

science philosophique, pisanem 1. sept. 1888 pravi v tem obziru tako-le :

„Najbolj logično se obnaša razumnik glede vere, ako dela tako, kaker da bi bila resnična. Treba je delovati, kaker da bi res bila Bog in duša. Vera je v tem slučaju to, kar so pri neštivilnih drugih hipotezah éter, električni fluidi in celo beseda atom, o katerih vemo, da so le simbóli in pripravna sredstva, da si razlagamo prirodne pojave. Da bi bil Bog svet stvaril po globokem proračunu, je zelo debela (verska) formula ; stvari pa se vendar tako sučejo, kaker da bi bilo to res. Duša ne obstoji kot posebna substanca ; ali stvari se vršijo skoro tako, kaker da bi res obstajala. Nobenemu narodu ni še bilo kaj razodeto od zgoraj po čeznaturnih glasovih, in vendar je razodenje neka metafora, brez katere se cerkvena zgodovina ne da razumeti. Večni paradiz, človeku obljubljen, ni resničen, treba je vendar tako delati, kaker bi bil ; treba je, da oni, ki vanj ne verujejo, nadkriljajo z dobrotnostjo in zatajevanjem one, ki vanj verujejo“.¹⁾

„Delovati za Boga, vpričo Boga — so potrebni pojmovi za krepostno življenje. Mi ne prašamo za povračevalca, mi hočemo le pričevalca . . . Človek želi namreč absolutno imeti sodnika onkraj groba, on hoče imeti sodnika v vesoljni vesti, v zavesti celega človeštva.

Mi sodelujemo pri občnih delih kaker mravljja ali čebela po nagonu in ne vidimo njih daljave . . . Mi smo eden izmed milijonov felahov, ki so delovali pri zgradbi piramid. Rezultat je — piramida. Delo je anonimno, ali ono traja in vsak izmed delalcev živi v njem. Dasi smo dopuščeni k delu, nismo vendar dopuščeni k razdelitvi plačila ; mi niti ne vemo, ali je sploh kako plačilo in celo naša plača nam je zelo slabo plačaua“.²⁾

Te sofizme, ki še novi niso, ampak Straussu vkradeni iz knjige „Alter und neuer Glaube“, te sofizme podaja tu sebi si nasprotujoči in zmešani filozof trpečemu človeštvu oropavši ga najdražega zaklada — sv. vere. Mesto kruha mu podaja trd kamen.

Renan sploh ni imel srca za niže stanove. Kot oholi in bogati aristokrat se je mastil in veselil, ko so drugi stokali in vmirali. Da, da, v sijaju kacega dvora solnčiti se in neprenehoma ruvati ob temeljih krščanstva, to mu je dopadalo !

Brata Goncourt in A. Arnould sta nam sporočila nekaj o Renanu, kar zelo omračuje njegov značaj. Renan je namreč spadal k onim štirinajsterim veselim tovarišem, ki so se za časa pariškega obsedanja dvakrat na mesec zbirali na mastno pojedino pri restavraterju P. Brébantu. Enkrat je med temi lukuličnimi posredniki mimo korakal polk vojakov. Renan skoči z go-

¹⁾ Feuilles détachées p. 432 sq.

²⁾ L. c. p. 433.

sti k oknu in zazrši vojake, ki so šli v boj za domovino, de zaničljivo: Med vso to sodrge ni ne enega moža, ki bi bil zmožen krepostnega dejanja!) — L. 1878 bil je Renan sprejet med štiridesetorico „nevmljih“ t. j. bil je sprejet med člene francoske akademije ter tako dosegel, po čemer je vže dolgo hrepenel, najvišjo čast v pisateljskem svetu. Sploh je bila slava njegova zvezda vshodnica in žep — zahodnica!

Kot člen francoske akademije in predsednik azijske družbe (Société Asiatique) in pri literarnih shodih je imel večkrat priliko govoriti in predavati. Njegovi govori so bili prav skrbno sestavljeni. Da bi pa bil velik govornik, nismo še nikjer čitali. Najbolj se mu je podajalo familijarno kramljanje, kaker n. pr. v šoli (Collège de France), kjer je hebrejščino in sirska epigrafiko prav umevno in prijetno razlagal. Bil je baje prav priljubljen in izvrsten profesor.²⁾

Renan je bil slab narodnjak in še slabši politikar. Svoje katoliške rojake je vedno sovražil, nazivajoč je „nove katolike“, a nemške protestante in tako imenovane „stare katolike“ je častil in slavil. Z demokrati in republikanci ni nikdar držal, dasi so mu ti, ko je bil zaradi svojega bogotajstva od prefature odstavljen, pripomogli do stolice pri Collège de France. Za Nemčije in Nemce je gorel navdušenja do l. 1870, ko so ti Francoze pobili; vkljub temu svojih katoliških rojakov ni nehal nikdar sovražiti. Bratil se je rad z omikanci, aristokrati in — judi. Njegov založnik je bil jud — Levy, kateri je redil sebe in Renana z denarjem kupujočega in prevarjenega kristijana. — Kot politikar ni imel praktičnih idej, tudi ne nobenega pravega programa in načel. Zdaj prerokuje pogin katoliški cerkvi, zdaj pa polemizuje zoper nemški kulturkampf, toraj zoper preganjanje katolikov.

Dvojna Renanova natura se je kazala celo njegovo življenje. Dolgo po tem, ko je bil odpadel od katoliške cerkve, je dal brati sv. maše za dušo svoje sestre Henriete in se je celo sam teh maš vdeleževal. Vrednik lista *L'Univers*³⁾ pravi, da je Renan še na stare dni imel hud dušni boj, znamenje, da so tleče iskre vere bile v njem zopet oživele, ali poguma ni imel dati slovo svoji preteklosti in odpovedati se svoji slavi. Na koncu svojih „Spominov na mladost“ protestira slovesno, da bi bila slučajna njegova spreobrnitev na smrtni postelji resna. Torej si Renan sam sebi ni upal. Vmrl je brez najmanjšega znamenja

¹⁾ Glej *Stimmen aus Maria Laach* 1892, p. 282.

²⁾ Tako piše o njem St. Pawlicki v *Jahrbuch der Leogesellschaft* f. d. J. 1893 str. 74.

³⁾ Odgovornost za to trditev, ki je zelo verjetna, prepuščamo omenjenemu vredniku z imenom *Nemours Godré*, kateri jo je zvedel od nekega Renanovega znanca. Glej *Stimmen a. M. L.* 1893, str. 284.

pokore ter tako stopil pred onega sodnika, katerega božanstvo je vedno tajil in v katerega vero je tisočim izrul iz srca.

E. Renan je vmrl mladane 70 let star dne 2. okt. 1892. ter bil čez pet dni z veliko slovesnostjo v onečašeni cerkvi sv. Genovefe ali v Panteonu poleg drugih brezverskih „genijev“ pokopan. Skoro vsa oficijelna Francija, vlada, akademija, vseučilišče, književniki in časnikarji so tekmovali, da bi svojemu somišljeniku izkazali zadnjo čast. Izmed vencev se je najbolj odlikoval oni, katerega je bila poslala prostožidarska družba „Velikega vshoda“, najbrž zato, ker je njene koristi rajnik najbolj pospeševal. Ali pa je s tem pospeševal svojo in svojega naroda korist, bode učila zgodovina in — sodni dan. Človek v resnici velja le toliko, koliker velja pred Bogom in — nič več!

Seveda je judovsko — liberalno časopisje takraj in onstran Rene vmrlega do neba povzdigovalo „kot enega največih mož, sè slavo ovenčenega staréka, najdovršenejšega francoskega pisatelja, najglobokejšega učenjaka, plemenitega in plodovitega učitelja, moža čistega življenja“ itd. (Débats); celo nekateri katoliški pisatelji, ki sicer obžalujejo njegov verski odpad kot najhujše dejanje, hvalijo čez mero njegove pičle in dvomljive zasluge. Prav dobrohotno je Renana ocenil prelat d' Huls t, voditelj katoliškega zavoda (Institut catholique) v Parizu, ki sicer pripoznava, da je bil ta človek „za svojega časa in da ostane (po smrti) po svojih spisih eden* najbolj nevarnih sovražnikov katoliške vere“, kateri pa ga na drugi strani hvali, da „ni nikdar (?) zasmehoval duhovnov in vdrihal po krščanstvu“, „da je na svetopisemskem polju več priznal glede avtencije in vrednosti sv. pisma kaker pa nemški racijonalisti“, da je bil „prvi pisatelj“, „čudovit talent“ itd.¹⁾

Tudi redovnik Dr. St. P a w l i c k i, piše gledè Renanovega sloga te-le priznalne besede: „Bliščeči kolorit govora, spretao iziskavanje retoričnih milin, poraba vsake dramatične situacije, jasnost umovanja in bogastvo misli, blesteče opisovanje in nenavadna komičnost konceptov, nerazumljiva zmožnost slepiti z rezkimi protislovji, s pomočjo finega in počasnega stopnjevanja

¹⁾ Glej članek M. Renan v Correspondant-u dns 25. okt. 1892 p. 38. 7, 17, 18.

Ta d' Huls t o v nepremišljeni spis je vzbudil v katoliških krogih hudo nevoljo in odpor. Sploh ima prelat d' Huls t gledè sv. pisma jako liberalne nazore. Odgovoril mu je med drugimi prav odločno abbé P. M o n i q u e t v knjižici *Le Rationalisme dans la foi*. Paris, 1894 p. 137 sqq., rekoč, da nespokorjeni odpadnik Renan, ki je celo svoje življenje skoro v vseh svojih spisih napadal katoliške dogme in učil brezverstvo, po smrti ne zasluži nobenega pomilovanja po besedah Klementa XII: *Haereticorum misereri summa credelitas*. Renanove knjige so večidel na indeksu in hvaliti drobtinice dobrega v teh knjigah, bi katoličane le zapeljavalo, da je čitajo. Cerkveni očetje niso nikdar hvalili knjig krivovercev edino le zaradi lepe oblike. Tako Moniquet.

ali pa z izmišljanjem strašnih kontradikcij pri jasnih in prostih stvareh — vse to stavlja Renana v vrsto najznamenitejših pisateljev¹⁾

Kar se tiče sloga, so skoro vsi edini, da je bil Renan v tem mojster. Ali obleka ne dela človeka. Slog ima le tedaj pravo vrednost, kedar hrani v sebi velike in lepe misli. Da je slog vzvišen, je treba, da je tudi misel vzvišena. Umetalno vrejanje in vezanje besed je samo prazna igrača, če beseda ne služi več ideji, tem slabše, če služi slabi ideji. — Prašamo po tem takem: katerim idejam je služilo Renanovo spretno pero? Ali sme pisati človek, ki ni o ničemer prepričan, ki o vsem dyomi, ki se le igra z najvišimi in najvažnejšimi vprašanji človeštva? Renan ni imel, kakor smo videli, nobenih načel, nobenega filozofičnega zistema, on je bil pisatelj dvoma in zanikanja, mojster v podiranju. Podira pa se le v ta namen, da se kaj zopet sezida. Kaj dobrega in lepega je sezidal ta francoski prsto-zidar?

Odgovarjalo se nam bode morda, da so zgodovinski, arheologični in jezikoslovni podatki, katere nahajamo kot neko stafažo v njegovih škandaloznih knjigah, vendar dokaj vredni, nadalje da je s svojimi zanikanjem vzbudil in pospešil krščansko apologetiko in eksegezo, da je dal Didona vzgled, kako je treba živo risati osebe in kraje sv. pisma, če hoče kdo v nabožnem slovu vspevati. Ali ne glede na to, da Renan ni bil temeljit učenjak in da je na znanstvenem polju prav malo novega proizvedel, moramo pomisliti, s kakim namenom je pisal vse to? Ali je ta brezverec in zagrizeni sovražnik hotel morda naravnost pospešiti katoliško apologetiko in eksegezo? Ali mu niso bile vse one znanstvene pritikline le sredstvo v svoj brezbožni namen? Ali niso vsi krivoverci posluževali se narodnega jezika v širjenje svojih krivover iz podlih namenov in ne iz ljubezni do narodnosti? Ko bi morali Renanu za sluge za katoliško teologijo priznati, bi je morali priznati tudi hudičem, ki nas skušajo in nam pomagajo do krone nebeške. Sv. Tomaž Akvinski uči, da korist, ki nam prihaja od hudičev, ni od njih namenjena, ampak izvira le iz Božje vredbe.²⁾

Renan pravi v vyodu k 13 izdaji svoje brezbožne knjige *Vie de Jésus*: „Če je pa čudež resničen, potem moja knjiga ni ničesar družega ko tkanina zmot (un tissu d'erreurs)“. — Čudež stoji in pade z vprašanjem, ali je Bog? Celó človeštvo je o tem prepričano, vsi narodje molijo k Bogu v sili. Brez čudežev se krščanska vera, ki nasprotuje mehkužni človeški naturi, ni mogla razširiti. Če bi bil hotel Renan o resničnosti čudežev prepričati se, naj bi se bil podal v Lourdes. Pa kaj

¹⁾ Przegład poljski l. 1893 št. 328 st. 3.

²⁾ Summa Theol. 2da 2dae q. XXV. a. XI. ad 3.

hočemo nadalje dokazovati, da so čudeži mogoči, ko smo to vže govoreč o Straussu dovolj razložili! Sklepamo z Renanovimi besedami: Ker pa je čudež mogoč in resničen, Renanova knjiga ni ničesar drugega ko tkanina — zmot!

*Dr. Frančišek Sedej,
c. in k. dvorni kaplan.*

O nagoti v lepi umetnosti.

V začetku petnajstega stoletja zabilježila je zgodovina med izobraženci veliko zanimanje in navdušenje za lepe umetnosti. To navdušenje je bilo naravna posledica mladostnega gibanja, ki se je bilo začelo proti izprijeni školastiki. Kaker se vsaka tudi najboljša stvar lahko izpridi, izpridila se je bila tudi školastika ter prevrgla v golo formalnost. K starim klasikom nazaj! K starim vzorom nazaj! Tako so govorili učenjaki in leposlovci, tako tudi umetniki. Umetnost mora preroditi se v starih klasikih.

To gibanje imenuje se v zgodovini renaissance in ni nič drugega, ko temeljito in vsestransko proučevanje starih klasikov in stare umetnosti iz paganske dobe ter njih posnemanje v leposlovju, slikarstvu, kiparstvu, stavbarstvu itd. Ljudi se je poprijelo strastno hrepenenje po dovršenih oblikah starih umotvorov. Cicero, Tacit, Virgilij, Horacij, Ovidij, Homer, Sofoklej itd. so bili na dnevnem redu. Izobraženci so govorili grški jezik ter posluževali se v govorih in v spisih paganskih fraz n. pr. ne Bog, ampak bogovi, klicali so Apolona na pomoč mesto Boga itd.

To gibanje je bilo velike važnosti in velikega pomena. Sv. cerkev, ki je bila povsod in vselej prva gojiteljica leposlovja in umetnosti, se je veselila temeljitega učenja starih klasikov.

Toda v tem gibanju je bilo tudi mnogo slabega. Ljudje, ki so se fanatično ponašali sè znanjem starih klasikov, niso bili zadovoljni, da bi zajemali iz njih lepo obliko, ampak so hoteli po sili vvesti v leposlovje, umetnost in življenje tudi stare paganske ideje. To je bila radikalna renaissance!

Tej je nasprotovala prava, katoliška renaissance, katero je podpirala cerkev in rimski papeži. Tudi katoliška cerkev in njeno osobje je videlo v oživiljenju starih klasikov velik napredek in veliko važnost za sveto vero. Ali ideje kristijanske so više, kaker paganske in nespremenljive, zato jih treba ohraniti neomadežane. Zunanje oblike pa je vsakemu svobodno zajemati iz starih vzorov, da le ne nasprotujejo krščanskim načelom.

Ta dvojna tendencija v zgodovini renaissance pokazala se je že v prvem začetku. Njeni reprezentantje so se hitro od začetka delili v dva tabora.¹⁾

Iz radikalne renaissance rodili so se slabi sadovi na leposlovnem in umetniškem polju, ki so globoko segali v нравstvenost ter žalili čut poštenosti in sramežljivosti. Tudi največi umetniki-velikani, kaker Michel Angelo, Raffael in dr., ki niso bili nikaker nasprotni krščanskim načelom, dali so se zapeljati po nasprotnem, protikrščanskem toku, ter včasih prav hudo žalili krščansko нравstvenost. Umetniki niže vrste posnemali so stare umetnike iz pozne klasiške dobe, ko je umetnost že umirala in je „meso“ premagovalo.

Krivi humanizem, ki se je takrat vsejal, se je bolj in bolj razširjal in je dandanes huda rana na telesu človeške družbe. Ta nauk se uči po šolah kot edino pravi!

Nam je tukaj v prvi vrsti, da izrečemo sodbo o načelu, katero si je kriva renaissance postavila: V umetnosti in leposlovlju je treba vzeti človeka, kakeršen je. Predmet umetnosti je lepota človeškega telesa v naravni obliki, brez nobenega zagrinjala.

Načelo krive renaissance, katero hočemo tukaj pobijati, izrazil je že njen prvobornitelj in korifej Lavrencij Valla l. 1431 v nesramnem spisu: „Über die Lust“ tako le:

„Ausim . . . affirmare, nisi foedae simul et emeritae mulieres reclamarent ac velut facta agmine impetum facerent, utpote quae numero vincunt formosas vel nudas vel seminudas, per urbem utique in aestate incessuras, quod utinam, ut pro me dicam, hoc a viris fieri permitteretur et plus bellas corpore quam deformes, teneras quam exsiccatas audiremus. Nam his feminis, quae pulchrum capillum, pulchram faciem, pulchrum pectus habent, has partes denudatas ferre patimur, cur in eas iniuriosi sumus, quae non iis partibus sed aliis pulchrae sunt.“²⁾

Da je to vprašanje važno in vrlo zanimivo, je razvidno, ako pomislimo, kako je radikalna renaissance mogočno vplivala tudi na cerkev. Iz tega prepričanja izvirajo v naših cerkvah na pol nage ali skoro popolnoma nage podobe in kipi. Vidi se jim kite in žile, kosti, lepe roke, prsa itd., ali v glavi nimajo nobene misli. Da, ako se je kdaj pokazalo, pokazalo se je v dobi renaissance, da kdor hoče delati za cerkev, mora imeti Kristusovega duha.

¹⁾ Dr. Ludwig Pastor: Geschichte der Päpste I.

²⁾ Lib. I c. 22 - Vide Pastor: Geschichte der Päpste. str. 14

I.

„ . . . očitno je, da ne smejo mladi ljudje gledati nespodobnih podob ali predstav. Vlada naj skrbi, da se nespodobne slike in kipi povsod odstranijo.“¹⁾

Da je človek predmet lepe umetnosti, zloga se katoliška renaissance z radikalno. O tem ni nobenega dvoma! Človek je krona stvarjenja, delo Božjih rok. V njem se zrcali Božja podoba. Bogu samemu je človek dopadel, da ga je prenapolnil z milostmi, obdaril z neymrljivostjo ter položil v raj. Duh je v telesu prvih starišev popolnoma premagoval meso. Nebeška milost ju je napolnjevala in obdajala. Nebeški žar in svetost, ki je iz duše izvirala in telo prošinjala, je delala, da je bilo tudi telo sveto, neomadežano, nedolžno, ki ni moglo nobenega zapeljati. Toda, ko sta grešila proti Bogu, odpala jima je svetost in žar, ki je prošinjal tudi telo in vsa sramežljiva sta spoznala, da sta n a g a. Tekla sta se skrit! Prej sveta na duši, neomadežana, nedolžna, zdaj omadežana in grda; prej duh gospodar, zdaj duh suženj mesa. Vzbudila se je poželjivost, ki goni človeka v slabo. Ta poželjivost in slabo nagnenje, ki je v človeku, dela ga sramežljivega in boječega. Sam sebi v pogubljenje, je človek tudi drugim v pohujšanje in pogubljenje ter mora skrivati se, ako hoče rešiti svojo poštenost in ako noče biti oskrujen. Dokler je prvotna milost in prvotni žar pokrival človeški život, bil je človek gotov pred grehom — a zdaj, ko mu je odvzeta prvotna nebeška obleka, prisiljen je nositi zemeljsko obleko, da zadosti naravni sramežljivosti, da obvaruje greha sebe in druge nad seboj. Obleko zahteva pokvarjena narava, obleko zahteva izvorni greh. Zato je Bog že prvim starišem v raju hitro po grehu ukazal napraviti si iz živalske kože obleko, s katero naj bi pokrivala svojo n a g o t o. To je tako reš, da velja pri vseh ljudstvih na svetu za neumnega in surovega, kdor bi se drznil rušiti ta občečloveški zakon.²⁾

„ V tem so cesarji, kaker prosjak,
Da svojo nagoto zakrivamo vsak“ —

Levstik.

Popolnoma napačno in protikrščansko je načelo Lessingovo, ki se žal tudi po šolah uči, da je obleka le nekaj, kar je zdaj

¹⁾ Aristotelj: Polit. I. 7. cap. 15; Jungmann Aesthetik str. 666.

²⁾ Albert Weiss: Apologie des Christenthums III. 2 str. 902.

v navadi, kar pa ni, da bi moralo biti. Lessing razlaga namreč v Laokoonu, zakaj so Laokoon in njegova sinova nagi? Pravi prvič, da kiparstvo ni zmožno posnemati raznih tvarin za obleko, in drugič, da, ko bi tudi bilo, bi bilo vendar neumno napravljati obleko. Ali ni obleka delo človeško? Človeško telo pa je delo vsemogočnega in neskončno modrega Stvarnika! Ali ni bolj vzvišeno, bolj zaslužljivo in bolj častno posnemati stvarnika nego človeka? Sila in potreba je ljudem obleko iznašla; ali kaj je umetnosti do sile in potrebe? Najviši namen umetniku je lepota. Tako Lessing! ¹⁾

Ali ni tako! Obleke ni iznašla potreba na pr. vremenske nezgode. Sv. pismo nam o tem pravi, da sta bila Adam in Eva pred grehom naga in da jima je greh odprl oči — ne vreme! Da je moralna potreba iznašla obleko, radi priznamo. Ako bi res obleka bila samo nekaj, kar je zdaj v navadi, kar se pa lahko izpremeni, vprašamo, kako je, da se nošnja v oblekah sicer vsako leto po desetkrat izpremeni, da se pa ljudje že po 6 tisočih let niso izpremenili v tem, da bi obleke sploh ne nosili, tudi v tistih krajih in ob tistih časih ne, ko je vreme vgodno in je obleka človeku v breme in križ?

Ne! Obleka je naravna posledica notranje izpričenosti, ki se kaže na telesu, katero moramo radi tega zakrivati. Že Aristotelj pravi, da sramežljivost ni pridobljena čednost, ampak naravni nagon.²⁾

V tej točki je krščanska renaissance radikalni naravnost nasproti.

Po tem kratkem premišljevanju ne bo težko odgovoriti, ali je resničen humanistični princip, da je treba v umetnosti vzeti človeka, kakeršen je, da je predmet lepih umetnosti človeško telo, v naravni obleki, brez vsakega zagrinjala.

Predno podamo trojni dokaz — z verskega stališča, sè stališča naravne etike in z estetiškega stališča, da je nagota v lepih umetnostih nedovoljena, hočemo kot predgovor še par misli sprožiti.

Naloga umetnosti ni kazati nam stvari, kakeršne so, ampak kakeršne bi po Božji misli morale biti. Umetnost teži po vzorih! To je staro, izpričano načelo, katerega ni treba dokazovati. Zatorej bi se naše vprašanje dalo skrčiti na drugo vprašanje, ali je človek, kakeršen se zdaj rodi, res uzor po duši in telesu, z drugimi besedami, ali je človek zdaj, kakeršen je bil prvi dan, ko ga je Bog vstvaril, kajti res je, kar pravi Lessing, da je lepota krojačeve obleke grša, ko obleka, katero je sešil neskončno modri Stvarnik.

¹⁾ Laokoon V.

²⁾ Aristotelj: Ethic. 4. 9, glej Albert Weiss. Apologie des Christenthums. III, 2. st. 204.

Drugič. Zakaj slikajo humanisti nage podobe? Ali morda radi vzvišene lepote? Ne, ampak ker je takih reči polno njih srce in vedo, da najdejo take slike odmeva pri vmazanih gledalcih. Ko bi te slabosti ne bilo, bi take podobe ne le nič ne mikale, ampak bi vsem na prvi pogled bilo jasno, da samo posnemati človeka ni nobena umetnost. Kaj bi nam bilo treba slik in kipov, saj vidimo lahko ljudi. Taki umetniki bi bili bolj podobni fotografom, kaker pravim umetnikom.¹⁾

Tretjič. Ali je res, kar pravi Lessing, da so stari klasiški umetniki smatrali kot glavno nalogo lepih umetnosti, kazati nam samo telesno lepoto? Iz tega se dalje sklepa: Ako je glavna naloga lepih umetnosti predstavljati lepoto človeškega telesa, predstavljati jo morajo v nagoti!

Lessing se sklicuje na stare klasiške proizvode in zatrjuje, da so se vsi stari umetniki v tem vjemali. Ali ni resnica! Sokrat je učil, da pri umetnostih ni telo glavna stvar, ampak duša.²⁾ Največe delo stare plastike: Jupiter, katerega je izdelal največi grški umetnik, Phidias, je bilo pravo idealno delo, katero popolnoma pobija Lessingovo mnenje. Phidias je izdelal tudi boginjo Minervo, katere posnetek je zdaj ohranjen v Vatikanu. Tudi Minerva je vzvišeno delo, v katerem ideja popolnoma premaguje materijo. Isto velja o boginji Ateni. Tudi Venero je isti umetnik izdelal, pa oblečeno in idealno. Iz tega je razvidno, da sta največi modroslovec in največi umetnik grški smatrala kot glavno nalogo lepih umetnosti kazati lepoto duha, ne mesa.

Tudi kasneje, ko se je grška umetnost izpridila, niso se nikoli resne reči slikale v nagoti, kar je znamenje, da ni bilo nikoli na Grškem prepričanja, da je glavna naloga umetnosti kazati lepoto človeškega telesa. Praksitelj r. 392 pred Kr. predrznil se je prvi napraviti nago Venero. Pa ves tedanji svet je bil temu nasproti. Znano je tudi, da je Praksitelj bil podla duša in da njegova Venera ni družega kot javna nesramnica (v grškem jeziku: *ἑταίρα*, Hetera), katerih je bilo v tem izprijenem času na Grškem obilo. Kako je grški narod sodil o idealni Minervi, katero je izdelal Phidias, in o meseni Veneri Praksiteljevi, razvidno je iz dveh grških epigramov. Vedeti je treba, da je Paris, sin Prijamov, pastir, med tremi boginjami: Juno, Minervo in Venero, izbral poslednjo kot najlepšo. Na to dogodbo se oslanja sledeči Hermodorov epigram:

Τὰν Κνιδίαν Κυθήρειαν ἰδὼν. ξένης τοῦτο μὲν εἶποις.

αὐτὰ καὶ θνατῶν ἄρχη καὶ ἀθνατῶν.

*Τὰν δ' ἐνὶ Κερκιδαῖς δορυθάρασα Πάλλαδα λεύσσων
ἀνδάσεις. ὄντως βουκόλος ἦν ὁ Πάρις.*

¹⁾ Albert Weis: Apologie des Christenthums III. 2 st. 904.

²⁾ Xenophon. Memorabil. I. 3, c. 10. Glej Jungmann: Aesthetik str. 600 itd.

To je: Ko vgledaš, o tujec, Hetero v Knidu (Praksiteljevo-Venero), porečeš: Ta premaga ljudi in bogove.

Ko boš pa vgledal na Cekropu Minervo, sè sulico, boš rekel: Resnično, goveji pastir je bil Paris.

Drugi epigram neznanega pisatelja ima isto misel.

Iz tega sklepamo, da je neresnična trditev Lessingova, kaker bi bil na sploh grški vkus za nagoto. To je bil Praksiteljev vkus, ne pa stari klasiški vkus. Stari klasiški vkus je bil za ideje, ne pa za meso!¹⁾

Po teh kratkih opazkah podati hočemo najprej z verskega stališča dokaz, da je popolna in brezobzirna nagota človeškega telesa v lepi umetnosti nedovoljena.

1. Sv. vera uči, da človek zdaj ni tak, kakeršen je bil prvi dan, ko ga je Bog vstvaril. Izvirni greh je človeka skvaril, da prevladuje v njem meso. Adam nas je naredil sužnje mesene poželjivosti. Ta mesena poželjivost kaže se v nagem telesu. Prvotna obleka čistosti in nedolžnosti se je izgubila. Da, ko bi imeli še tisto obleko, katero je sama Božja modrost sešila in črez človeka potegnila, resnično, da bi ne bilo treba nobene krojačeve obleke. V tem smislu bi bilo mnenje Lessingovo, katero smo že naveli, resnično. Človeško telo bi bilo res uzor. Ali zdaj vidimo na njem nered in ostudnost. Ta nered in ta ostudnost ni od Boga, ampak od človeka.

Ako je toraj naloga umetnikova kazati nam človeka, ne kakeršen je zdaj, ampak kakeršen bi moral biti, mora odstraniti z njega nered in ostudnost, ali če tega ni mogoče, vsaj z akriti.

2. Sv. vera dalje uči, da se moramo vsega ogibati, kar bi nas lahko zapeljalo v greh. Nič pa nas bolj v greh ne vabi, kaker nage podobe. To je posledica izvirnega greha. Človek je k temu bolj nagnjen in se prej vname, kaker suha slama, če ji pridenemo iskro.²⁾

Naj nihče ne govori, da nima umetnost se sveto vero ničesar opraviti, kajti kar je proti Božji postavi in proti Božji volji, se nikaker lepo imenovati ne more in ne sme.

Tudi naj se ne vgovarja, da umetniki človeško telo povzarjajo ter mu odvjemljejo vso zapeljivost. Vprašamo, v čem je tako zvano povzarjanje človeškega telesa po mnenju realističnih umetnikov. To povzarjanje nima družega namena, nego da uzame telesu vse, kar je za oči zopernega, da je telo brez madeža. Ali se pa telesu uzame to, kar je predmet spolne poželjivosti.

¹⁾ Jungmann: Aesthetik str. 608 in 925. Albert Weiss: Apologie des Christenthums III. 2 str. 905 n. d.

²⁾ Chrysost. Hom. adversus eos, qui ecclesia relicta ad circenses ludos et ad theatra transfugerant n 2 t 6 glej Aesthetik Jungmann str. 667.

vosti? Nikdar, ampak s tem povzarjanjem brez duha in brez misli se spolna poželjivost še bolj draži.¹⁾

Ako bi umetnik sam bil res tako nedolžen in neganljiv nasproti nagoti, kaj pa gledajoče občinstvo, katero žal — še prerado v najbolj čistih podobah nahaja nečistost in nesramnost. Ne slepimo se!

Izkušnja uči, koliko zla je napravil krivi nauk o nagoti v lepi umetnosti. Radi strašne korupcije, ki je začela radi tega med ljudstvom, morali so škofje in poslanci po državnih zborih že večkrat povzdigniti glas.

Ko je v Benetkah, po predrznosti krive renaissance, začela korupcija in je na sploh zavladal sodomski greh, sklenila je vlada v tem oziru takole:

„Cum clarissime intelligatur, quantum multiplicetur in hac civitate obhominabile et detestandum vicium sodomitii, unde ad obviandum huic pessimo morbo et ne provocemus super nos iram Domini nostri Dei, est totis sensibus et ingeniis providendum: vadit pars quod eligi debeant per capita huius consilii duo nobiles nostri maturae aetatis pro qualibet contrata, qui tales electi sint per unum annum etc.“²⁾

Zlasti slike in kipi verskega in cerkvenega duha so naravnost nespodobni in celo pregrešni, ako so brezobzirno nagi. Očividno pravilo za versko in cerkveno umetnost je, da se mora vse odstraniti, kar nasprotuje cerkvenemu duhu. Vemo pa, da je cerkev sveta, ker ima svet nauk, svete sakramente, s katerimi nas vabi k svetosti. Zatoraj je v verski umetnosti vse prepovedano, kar nasprotuje bodisi kakerkoli svetosti. Z brezobzirno nagoto pa bi se svetosti škodilo. Dosledno morajo biti cerkveni umetniki, kar se tiče nagote, oprezni, ker drugače bi njih delo izgubilo pravi namen. Saj ima sploh vsa umetnost namen blažiti človeško srce in povzdigovati k Bogu, ne pa tlačiti je v materijalnost in podlo počutnost. Koliko bolj velja to v svetih krajih!³⁾

Podobe, katerih predmet so slečeni mučeniki ali slečen Kristus — niso srečno zadete. Ti predmetje niso v prvi vrsti v tej obliki za slikarstvo in kiparstvo, ampak bolj za poezijo in govorništvu, ki ne moreta nikoli tako živo in zapeljivo predočevati.

Kristusa na križu napravljali so v prvih stoletjih popolnoma oblečenega, s tuniko in palijem. V sedmem in osmem stoletju je bil tudi še popolnoma zakrit s spodnjo obleko do nog, v časih s kratkima rokavoma, v časih tudi brez rokavov. Koncem osmega stoletja začeli so opuščati goranji del obleke, da je bilo

¹⁾ Jungmann: Aesthetik str. 668.

²⁾ Pastor: Geschichte der Päpste str. 23.

³⁾ In imaginum sacro usu omnis lascivia vitetur, ita ut procaci venustate imagines non pingantur nec orientur. Conc. Trident. Sess. 25.

telo pokrito od prsi do nog. V devetem stoletju je bila tudi ta obleka vedno krajša; pa še takrat so se slikali popolnoma oblečeni Kristus. V gotiški dobi segala je Kristusova obleka od prsi do kolen. Pa tudi do obleko so umetniki vedno bolj krajšali.¹⁾ Renaissance je to obleko, ki se sme imenovati še vedno dostojna, toliko skrajšala, da ni ostala, kakor ozka obveza okolu ledij. Michel Angelo je vstalega Izveličarja napravil popolnoma nagega.

Zagovarjajo se nasprotniki s tem, da je bil Kristus na križu skoro gotovo nag! To mč ne de! Ne vse, kar je v resnici, je tudi lepo. Kristus je na križu, ako je bil nag, gotovo občutil sramoto in britkost.

Ta vgovor izvira od tod, ker se prezira pravi namen umetnosti in se smatra po Lessingu, kot glavno nalogo vseh umetnosti kazati naravo, kakršna je,

Dokazano je toraj z verskega stališča, da je popolna in brezobzirna nagota v lepi umetnosti nedovoljena.

Pristopimo k drugemu dokazu: sê stališča naravne etike! Kar uči sv. vera, uči tudi razum!

Umetniki, ki slikajo nagoto, se hvalijo, da delajo kakor veleva razum in pamet, njih nauk, da je čisto naraven.

Toda temu ni tako. Že Aristotelj opominja, da naj vladna oblastva pazijo, da ne bi mladina ne slišala in ne videla ničesar nespodobnega. Mož je z naravnega stališča izprevidel, kam bi tako ravnanje vtegnilo pripeljati človeški rod.

Vsi ljudje, tudi najbolj surovi, nosijo obleko. Pri vseh ljudstvih velja za največo neumnost in surovost, kazati se v nagoti.²⁾ Cezar pripoveduje v svojem: „Bellum Gallicum,“ da je našel ljudstvo, kjer so se kopali moški in ženske v naravni nagoti, ne da bi zarudeli ali se sramovali; toda mi ne verujemo, da niso zarudeli. To bi bila živalska surovost!

Ker se pa ljudje sramujejo kazati se v nagoti, sramovali bi se tudi dosledno, ko bi zvedeli, da jih kdo slika in razpostavlja nage.³⁾

Realisti, njim na čelu Lessing, trdijo, da predmet lepih umetnost je človeško telo, ne glede na izvorni greh, neglede na npravstvenost, na Boga in na dušo!⁴⁾ Toda pomisliti je treba, kaj bi bilo telo brez duše? Ali ni duša oblika človeškega telesa? Duša oživlja in prošinja človeško telo. V udih človeškega telesa sê zrcali duša. Vidimo pa in spoznavamo z naravnim razumom, da je v človeški duši nekaj nerednega, vidimo, da čut-

¹⁾ Jungmann : Aesthetik str. 645.

²⁾ Albert Weiss : Apologie des Christenthums. III. 2, str. 904.

³⁾ Albert Weiss : Apologie des Christenthums III. 2. str. 908.

⁴⁾ Albert Weiss : Apologie des Christenthums III. 2 str. 908.

nost premaguje razum. Ker je pa duša oblika človeškega organizma, pokazuje se ta nered tudi na udih telesnih. Človeka je tega sram in zato bi rad zakril, kar je na njem pomanjkljivega. Iz tega sklepamo, da so nage podobe tudi z naravnega stališča nedovoljene. Kdor ima zdravo pamet, njemu se bo naga podoba vselej studila. Le izprijenim ljudem bo naga podoba v veselje. Ko je Praksitelj prvi med Grki drznil se napraviti nago Venero, bilo je vse ljudstvo na otoku Kos proti njemu ter je zahtevalo, da se podoba odstrani, kar se je tudi zgodilo. Nago Praksiteljevo Venero so peljali na otok Knid, na otok Kos pa so pripeljali oblečeno. Očividni dokaz, da je nepokvarjena narava sama proti nagoti. Ko so začeli na otoku Kreta in kasneje tudi v Lacedemonu telovadci opravljati telovadbo neoblečeni, se je vse ljudstvo izreklo proti njim. To je bil pravi ljudski glas, da je obleka človeku potrebna iz bistvenih vzrokov.¹⁾

Se nekaj moramo tukaj premišljevati. Recimo, da bi bil Bog prvotno človeka vstvaril takega, kakršnen se dandanes rodi, z vsemi slabostmi brez greha — in statu naturae purae — vendar obleka bi bila potrebna, ne sicer za kazen izvirnega greha, ampak radi človeške pomanjkljivosti in grdega nereda, ki bi vladal v človeških udih. Kajti tudi v tem slučaju bi mesena požljivost dvigala se proti razumu. Človek bi gotovo ta nered z obleko rad skrival.

Le, ako bi bil človek vstvarjen sicer v naravnem redu, pa brez sedanjih slabosti in pomanjkljivosti t. j. v najlepšem redu, da bi bila čutnost razumu popolnoma podvržena, kakor pravijo bogoslovci: in statu naturae integrae, tedaj bi narava ne terjala nobene obleke in umetnost bi smela kazati nagoto.

Pristopimo k tretjemu, za realistične umetnike edino merodajnemu dokazu: z estetiškega stališča.

1. Pojmi: pravo, dobro, lepo se krijejo. Kar ni pravo, ni dobro in ni tudi lepo.

Kaker smo pa že dokazali sè stališča čeznaravne in naravne etike, je nagota v lepi umetnosti nasprotna Božjim zapovedim, nasprotna npravstvenim zakonom t. j. ni dobra in prava.

Dosledno ni tudi lepa.

Pojasnimo ta dokaz!

Pojmi: pravo, dobro, lepo se krijejo. Na prvi pogled izprevidimo, da kar se ne strinja z resnico, tudi lepo biti ne more; na pr. podoba, katera predstavlja človeka bodisi z nenaravnima nogama ali slabo in nenaravno obrnjenima rokama, ali pa da je

¹⁾ Jungmann: Aesthetik.

glava sicer normalna, telo pa nenormalno, kakor se včasih vidi na slikah Matere Božje. Te podobe so nepravde, ker ne odgovarjajo Božji ideji, zato tudi niso lepe.

Očividno je tudi, da, kar dobro ni, niti lepo biti ne more. Dobro imenujemo, kar odgovarja smotru, kateri je Bog postavil. Na pr. podoba, katera predstavlja človeka z eno dolgo nogo, drugo pa prav kratko, nam nikakor dobrote človeške ne kaže, ker tak človek ne odgovarja smotru in ni za vse dober in pripraven, za kar bi po Božji misli biti moral. Razvidno pa je na mah, da tudi lep ni. Tako dela tudi greh človeka slabega, ker človek, ko greši, nikakor ne odgovarja svojemu smotru. Greh je pomanjkanje tega, kar bi po Božji misli moralo biti. Pomanjkanje tega pa, kar bi na vsak način biti moralo, se nikakor lepo imenovati ne sme in ne more.

Iz tega sklepamo, da je pravo in dobro nujni predpogoj lepemu. To resnico je vedno zagovarjala katoliška cerkev. Od vsake druge reči bi se dalo prej odstopiti, ali od te resnice nikdar, ker je od nje odvisna prava umetnost.¹⁾ Ne! Laž in greh nista bila nikdar lepa!

Stopimo dalje!

Vzemimo človeka, možkega ali žensko, v naravni nagoti! Ali odgovarja nagi človek, kakor se zdaj rodi, resnici? Menimo, namreč, Božji ideji? Ne! Ali odgovarja dobroti? Ne! Zakaj ne? Zato ne, ker človek, kakoršen se zdaj rodi, ni tak, kakor bi moral biti. To nas uči ne samo sv. vera, ampak tudi razum. Tudi ko bi nas sveta vera ne učila, da je človek izpridil se po izvirnem grehu, vendar mi bi z naravno lučjo spoznali, da mu nečesar manjka, kakor so stari paganski modrijani, Sokrat, Plato, Cicero v resnici spoznali. V človeku, v njegovih udih je nekaj, kar nasprotuje človeškemu razumu, kar se vpira Bogu in človeka zapeljuje. Na človeškem telesu je nekaj grdega in ostudnega, ki se v popolni nagoti najbolj prikazuje. Dosledno je nagota s čisto estetiškega stališča nedovoljena in velik pogrešek. Ta stavek in ta sklep odobruje vesoljno človeštvo, hote ali nehote, od največjega učenjaka do najpreprostejšega človeka, ker k temu nas naganja vrojena sramežljivost. Vsaki se rad skriva in obleče, vsakega je sram, kazati se v nagoti. To je najsijajnejša priča, da je človek v nagoti grdoba, ki se ne sme kazati.

2. Pa imamo še drugih dokazov z estetiškega stališča!

Kaj je namen lepih umetnosti? Umetnost nima, kakor misli Lessing in za njim Schiller, namena sama v sebi, ne oziraje se na Boga in pravnost. Kakor je človek Bogu podložen in mora Bogu služiti, je tudi umetnost na Boga navezana. „*Omnium artium et scientiarum (adeoque et picturae) usum in colendo Deo*

¹⁾ Weiss: Apologie str. III. 2 str. 907.

potissimum elucere debere". Leibnitz: System. Theologic. str. 50. Namen umetnosti je, da človeka podpira v službi Božji, da ga povzdiguje k Bogu. Ta namen doseguje umetnost s tem, da podaja estetiško dušno vživanje, s katerim blaži srce in vnema za Boga, ki je izvor vse lepote.

Nagota pa, ne samo, da nas ne blaži in ne povzdiguje v nebeške višine, ampak nas še tlači v materijo in meseno podlost!

Nagota je toraj proti namenu lepih umetnosti in dosledno nedovoljena z estetiškega stališča.

Privrženci nasprotne misli trdijo, da ni res, da nage podobne, ako so res umetne, tlačijo, ampak da vendar le dvigajo — seveda le čiste in resne gledalce! Vmazanim je vse vmazano, čistim je vse čisto. Toda, opazili smo že, da se človeško srce v tej stvari prej vnema, kaker suha slama, ako jej iskro podložimo. Izkušnja uči, da pri tej stvari ne veljajo fraze: „čista in resna duša“. ¹⁾ Tožil je nemški poslanec A. Reichensperger l. 1860 v nemškem državnem zboru, da se v nacionalni galeriji v Berlinu brezstevilna množica gledalcev pohujšuje nad nagim mesom, ki je tam razpostavljeno. Poslanci — resni in trezni, dasi iz njemu nasprotnega tabora — so mu živo pritrjevali. ²⁾

Da se moti estetiško vživanje, ni niti potrebno, da je podobna cela naga. Ako je le nekoliko preveč naga, ali pa, da je tako napravljena, da vzbuja pozornost na nenage dele — že je z estetiškega stališča slaba. O tem je pisal „Rimski Katolik“ I. teč. str. 361: „Kdo ni vže slišal o imenitni zbirki umetnijskih proizvodov, ki se hranijo v Pariškem Louvru? . . . . Najimenitnejši kip v vsem Louvru je Venera Milonska. Akoravno so jej roke do ramen odbite, je vendar somernost ostalih udov tolika, da oko ničesar ne pogreša, ker si samo ob sebi domišlja, kar manjka. S povzdigneno glavo stoji pred nami boginja v popolni samosvesti, gotova si zmage. Obleka se ji muza s telesa, do bedra je vže naga. Kmalu, kmalu . . . in potem? . . . Da, v Veneri, dasi so poteze njene tako milo-nežne, tako mojstersko vprilicene, vidimo meseno poltenost v najpopolniji umetnostni obliki obožano, recimo -- vživanje mesa je zakrito v meglo svetlega veličastva božanstvenega“.

3. Nagoto v lepi umetnosti, zlasti cerkveni, obsojamo pa še s tretjega razloga!

Treba je vedeti, da mora biti vse, kar predstavlja umetnost, dasi je izmišljeno, vendar le dejanstveno mogoče. Ako bi kdo naslikal konja, ki bi dirjal, vojaka na njem pa, ki bi mu po koncu na hrbtu stal, bi bilo smešno in rekli bi: kaj tacega ni mogoče t. j. neumno!

¹⁾ Albert Weiss: Apologie des Christenthums III. 2. str. 904 in 943 (Göthe: Ital. Reise).

²⁾ Jungmann: Aesthetik str. 669.

Prav tako moramo dosledno soditi, ako bi nam kdo naslikal sv. Frančiška Asiškega — moža vsemu svetu cdmrlega, ki je krotil sebe in svoje poželenje — nazega. Vprašati bi se morali po pravici: Ali si je mogoče misliti moža, ki je spoznal v sebi slabo poželenje in gnjusobo, ali si je mogoče misliti, da bi ta človek ki se ni upal pogledati po životu, kazal se nazega? Nag spokornik je nezmisel! Ali bi ne bila tudi nezmisel slikati sv. Alojzija, ki se ni upal svoji materi pogledati v obraz, nazega? Ali ni to nesramno?

Ficta voluptatis causa sint proxima veris.

Nec, quodcunque volet, poscat sibi fabula credi,

Neu pransae Lamiae vivum puerum extrahat alvo.

Horat. ep. ad Pison, v. 338.

Pa vtegnil bi zadnjemu dokazu kdo vgovarjati, češ, po vstajenju bodo telesa naga. Potem takem bi se smela naga predstavljati.

Odgovarjamo: Po vstajenju bodo sicer telesa naga, ali, da bolje rečemo, oblečena bodo v milost Božjo. V telesu bo vladalo po vstajenju popolno soglasje. Takrat bo človeški organizem v pravem pomenu lep, kaker je bil v pravem pomenu lep pred izvornim grehom, da nista zarudela Adam in Eva, ko sta bila naga.

Pravijo: Ali bi se ne mogel umetnik z duhom prenesti v bodočnost in slikati nam, kar bo enkrat t. j. idealno telo? O tem hočemo v drugem delu premišljevati.

Dokazano je toraj, da je brezobzirna nagota v lepih umetnostih nedovoljena. Zgodovina jasno izpričuje, da je umetnost na zatonu, kadar začne kazati nagoto človeškega telesa ter z njo pasiti malopridno ljudstvo. Smrt umetnosti je, ako greši proti nravstvenosti in postane nesramna.

Ali smo pa morda nasprotni telesni lepoti, kaker da bi se sploh ne smela predstavljati? Ali smo morda zato, da se vvedejo oblačila, ki strčijo kaker papir, da se slikajo obrzi grdi, telesa sklonjena, ostudna, noge polomljene? Ali smo morda zato, da se vvedejo po cerkvah Matere Božje na široko oblečene, Kristususi z odprtimi usti in strašnim pogledom, sv. Jurji z osli na altarjih, sv. Antoni z obleko vsi zagatjeni?

Nikaker. Telo človeško je v resnici največa lepota cele narave, krona stvarjenja. Zato ne smejo umetniki telesa pačiti, ampak smatrati je kot predmet lepote. Katoliška renaissance postavila si je nalogo, sprijazniti vzvišenost krščanskih idej s klasiškimi oblikami. Ideja je glavna reč in bistvo pri umotvorih, po njej se sodi umetnika. Oblika in zunanost, v katero obleče umetnik idejo, je sicer tudi važna, ali vendar ne bistvo. Najlepše

je, ako je lepa ideja združena z lepo zunanjo obliko, tako da ideja vlada in premaguje. Ako premaguje materija, je delo slabo.¹⁾

Nič nima toraj krščanska umetnost nasproti telesni lepoti. Ali prvič, ne sme se pozabiti, da glavna reč je dušna lepota, ne telesna. Duh mora vladati in prošinjati sliko. Duh mora biti močnejši in krepkejši. Tako je bil namreč človek prvotno vstvarjen. Ko je prišel človek iz Božjih rok, je bilo telo popolnoma podrejeno duhu. Da pa duh premaguje, ni nikaker potrebno slikati obliko grdo. Umetnik mora skrbeti, da predoči idejo tako mogočno, da bo prošinjala in vladala tudi najlepšo zunanjo. Drugič pa je treba telo osvoboditi vseh zapeljivosti, da ne vzbuja podle poželjivosti, ampak, da povzdiguje in blaži srce in vneumlje za Boga!

Glavna napaka radikalne renaissance je, ker ne vidi v človeku družega kot telo ter smatra človeka, kakeršen je dandanes, kot krono lepote. Človeško telo je najlepše in zato je je treba vzeti kaker je, brez obleke, nago! Obleka samo pači! K večemu, da so ti humanisti zakrili, kar najbolj vzbuja meseno počutnost. O idealih so v renaissanci redki sledovi. Humanisti niso družega delali, kaker slepo posnemali naravo. Po njih naukih bi fotografija bila umetnost, ker podaja točno naravo.

II

Tukaj bi radi storili korak naprej! Rekli smo, da ni naloga umetnosti predočevati nam realnosti, kakeršna je, ampak kakeršna bi morala biti, da ni naloga umetnosti predstavljati nam človeka, kakeršen je zdaj, pokvarjen po izvirnem grehu, ampak, kakeršen bi po Božji misli moral biti, kakeršen je bil prvi dan, ko je prišel iz Stvarnikovih rok. Temu vzoru se mora umetnost približavati.

Kak pa je bil prvi človek v raj, ko ga je Bog vstvaril? Nag. Kaj sklepamo iz tega? Iz tega sklepamo, da, ko bi izvirnega greha ne bilo, bi se človek smel kazati v nagoti in bi tudi lepi umetnosti bila predmet nagota človeškega telesa, kaker se bo človek tudi po vstajenju, ko bo greh popolnoma premagal, kazal v nagoti.

Iz tega dalje sklepamo, da, ko bi se umetnik po milosti

¹⁾ Po tem načelu obsojamo tudi novodobni način vzgajati otroke, zlasti po bogatih družinah. Najboljše je, ako je zdrava duša v zdravem telesu. Nikaker ni prav, da se otroke, zlasti ženskega spola, uči samo lišpati svoj život, dušo pa, da se zanemarja. Take, zunaj sicer lesketajoče se device, ki pa imajo popolnoma zanemarjenega duha v časih napolnjenega se sovraštvom do sv. sakramentov, do duhovščine, s kratka napolnjenega z nevednostjo in atansko zlobo, kaker se že v očeh vidi, take device so res prave papige! Conrad von Bolanden: Raphael, str. 117.

Božji mogel tako visoko dvigniti, da bi z mogočno krščansko idejo premagal vse nasledke izvirnega greha in popolnoma premagal meseno poželjivost, vstvaril bi lahko v resnici lepo podobo, če tudi nago. Nage podobe bi v tem slučaju bile predmet prave in resnične lepote.

Naj nas pa nihče ne ume, kaker bi trdili, da bi se take nage podobe smele razpostavljati občinstvu. Kajti, če bi izvoljenemu umetniku bilo po veliki Božji milosti dano, dvigniti se tako visoko, bi si kaj takega o občinstvu ne mogli misliti. Hoteli smo samo reči, da bi take slike in taki kipi bili v resnici lepi. Iz te misli se dajo razlagati in deloma opravičiti nage slike, ki se včasih dobe tudi na svetih prostorih, katerim se vidi, da niso iz slabega namena.¹⁾

Vprašamo pa, ali je mogoče umetniku, ki je po naravi podvržen slabostim človeškim, dvigniti se tako visoko, da bi popolnoma lahko prezrl človeško pomanjkljivost?

To vprašanje moramo, ako vzamemo popolno nagoto, gotovo po pravici, zanikati. Bog sicer lahko da tako veliko milost, pa bila bi izvanredna — pravi čudež in sicer brez potrebe. Takih čudežev brez potrebe Bog ne dela!²⁾

Ako je pa umetniku, in bodisi še tako idealen, nemogoče delati lepih umotvorov, preziraje popolnoma zakon izvirnega greha, mu je vendar tudi v tej solzni dolini deloma kaj malega dovoljeno.

¹⁾ Beremo o tem v „Raffaelu“, slavnega romanopisca Konrada Bolandena, poslednjo misel, s katero se pa ne moremo popolnoma vjemati.

Vater: Was würde erst Deine religiöse Strenge zu Titians unsterblichem Werke sagen, das eine vollständig(!) nackte Figur ist? Würdest du nicht vor diesen Nuditäten mit beiden Händen deine Augen verhüllen und sagen: „Titian ist ein unsittlicher Mensch“?

Tochter: Mein Vater, das würde ich nicht sagen, wenigstens vor Titians herrlichster Schöpfung nicht. Die verletzende Nudität liegt keineswegs in der Entblössung des Menschenleibes als Kunstwerk — die unsittliche Nudität liegt im Ausdruck der Leidenschaft, des niederen Begehrens. Unsere Stammältern sind nackt gewesen vor dem Sündenfall und sie wussten nicht, dass sie nackt seien, weil ihre Unschuld und Seelenreinheit das Böse nicht kannten. Da es nun Aufgabe der Kunst ist, die gefallene Natur zu erheben, sie darzustellen in ursprünglicher Vollkommenheit, so kennzeichnet es den wahrhaft grossen Künstler, einen nackten Menschenleib zu malen ohne anstössige, das Sittlichkeitsgefühl beleidigende Nudität. Er wird dem Antlitze eine solche Unschuld, eine so hehre Schönheit und einen so erhabenen Ernst einprägen, er wird die vollendeten Glieder mit einem so reinen Gewande makellosen Lebens umkleiden in Bewegung und Stellung, dass jede beflockende Beziehung strengstens ausgeschlossen bleibt. Ich habe gelesen, dass Titians Schöpfung, die man ungerecht eine Venus nennt, ganz diesen Eindruck auf den Beschauer hervorbringt. Führt dagegen Lüsterheit den Pinsel des Malers, dann wird er den Geist der Leidenschaft und grober Sinnlichkeit auch bei angekleideten Figuren zum Ausdrucke bringen! —

²⁾ Albert Weiss: Apologie des Christenthums III. 2 str. 906 in d. Jungmann: Aesthetik str. 600.

... . Pictoribus.
 Quidlibet audendi semper fuit potestas.
 Scimus et hanc veniam petimusque damusque vicissim."
 Hora ep. ad Pison, v. 9 i. d.

Na mislih imamo Matere Božje raznih umetnikov, zlasti Raffaelove. V prav mnogih podobah, zlasti v Raffaelovih, kaže se dete Jezus popolnoma nago, vendar večinoma tako obrneno, da je spodobno. Marija je vselej oblečena. Za kaj je dete Jezus nago? Umetnik je čutil potrebo narediti Marijo oblečeno, pri detetu Jezusu pa je ni čutil. Odgovarjamo, da je predmet, namreč dete Jezus, tak, da že s a m n a s e b i nima nobene zapeljivosti. Dete Jezus je res podoba Adama pred grehom. Ali se morda kdo nad detetom pohujšuje? Kdo bi se srčnim veseljem in ljubeznijo ne gledal Raffaeloga deteta? Nikaker pa nočemo trditi, da bi dete Jezus ne bilo bolj lepo in bolj ljubeznjivo, ako bi bilo oblečeno n. pr. v majhni srajčki (kaker je prinesel. „Dom in Svet“ I. 1893 št. 5).

Drugo, kar imamo tukaj v mislih, je križani Izveličar! Ako je dostojno zakrit, kaker je bil še v 13. stoletju, nas ostala nagota nič ne moti. Predmet je tako vzvišen, i d e j a t a k o m o g o č n a, da ne pušča podlosti nobenega delokroga. Proti temu pa odločno protestujemo, da bi se slikal Sveti vseh svetih samo z ozko obvezo, katera bi ne bila niti prav privezana, da si gledalec misli, zdaj, zdaj bo pala! Take slike, z ozko obvezo, morale bi se povsod odstraniti iz svetišč.

Pa ne samo v navedenih slučajih, tudi v drugih slučajih sme umetnik zmerno rabiti nagoto, ako je prvič ali predmet sam tako nedolžen, ali drugič ideja tako vzvišena in mogočna, da nas nobena nasprotna misel ne more motiti. V posameznih slučajih mora bistro oko in pravni razum umetnikov razsoditi, koliko si sme dovoliti.

Na to misel nas nagiblje tudi sv. pismo, namreč „Visoka pesem“. Res je, da slikarstvo in kiparstvo ni poezija in resničen je razloček med temi umetnostmi, kaker je Lessing v svojim Laokoonu izvrstno pokazal. V poeziji se več dovoljuje, ker ne more nikoli tako živo in zapeljivo predočevati kaker n. pr. slikarstvo.

„Segnius irritant animos demissa per aures,
 Quam quae sunt oculis subjecta fidelibus.“

Horat ad Pison v. 180.

Ali vendar, kar je v poeziji v večji meri dovoljeno, sme se v manjši meri v slikarstvu tudi dovoliti. V visoki pesmi — katera sicer ni za vsacega in tudi cerkev jo odsvetuje neizkušnim —

čitamo vzvišene reči v podobi ženina in neveste. Pripoveduje se prav mikavno in zapeljivo. Tu pa tam se opisuje prava nagota! Toda ideja, ki jo ima pesma, je velikanska in premaguje vse nasprotné pomisleke!

Prav tako je v slikarstvu dovoljena nagota, *exceptis excipiendis*, ako je umetniku od zgoraj dano premagati svet.¹⁾

Edino s tega stališča so sv. Cerkev in rimski papeži, kaker smo že omenili, dovolili v svoje prostore nage podobe.

Hoteli so pri tem podpirati največe umetnike ter povzdigniti Rim za središče umetnosti in znanosti.²⁾ Da se ni vse izvrstno posrečilo, kriva je bila drznost umetnikov, ki so zlorabljali umetnost za popolnoma nage podobe ter s tem kazali „*woran es ihnen fehle*“.³⁾ Nikaker se vjemati ne moremo ž njimi, ki trdijo, da so umetniki nage podobe tako povzorili, da premaguje ideja. Povedali smo o tem tudi vzroke.

Celo smešno je pa, ako kdo trdi, da narod, kateri ni prišel še do nagote, ni prišel še do prave umetnosti in da je znamenje omikanega ljudstva, ako se razpostavljajo po gledališčih in po drugih javnih hišah lepe nage podobe.⁴⁾ To ni sad omike in umetnosti, ampak sad brezverskega naturalizma in materijalizma. Bolj ko je umetnik v rabi človeške nagote skromen in oprezen, več razuma in spretnosti kaže! Kdor nagoto zakriva, kaže, da je njegova duša čista in da mu je za nebeške vzore, ne pa za meso! Kdor pa po blatu rije, kaže, da je njegova duša vmazana in da nima pojma o vzorih.

V umetnosti čaka še veliko dela: vzvišene krščanske ideje morajo se spojiti z lepoto zunanje oblike. Ko bi bili umetniki-velikani: Michel Angelo, Donatello, Tizian in dr. poleg zunanje oblike imeli izključljivo krščanske ideje, kaker jih je imel nadzemeljski umetnik brat Angelik Fiesole, resnično, da bi krščanska umetnost bila na vrhuncu.⁵⁾ O Raffaelu se kritiki izražajo, da je le deloma, zlasti v prvi dobi, dosegel vzor krščanske umetnosti po obliki in ideji!

* * *

Iz vsega je razvidno, kako pogubonosno in škodljivo je v umetnosti načelo brezobzirne nagote, katero si je radikalna renaissance postavila; na drugi strani pa moramo priznati, da je gibanje in navdušenje za lepe klašiške oblike blagodejno vplivalo na krščansko umetnost in da bi bila neprecenljiva korist za

¹⁾ Conrad von Bolanden Raphael, str. 258,

²⁾ Pastor: Gesch. d. Päpste str. 58.

³⁾ Lessing: Laokoon V.

⁴⁾ Albert Weiss: Apologie des Christenthums III. 2. str.

⁵⁾ Albert Weiss: Apologie III 2 str, 910 i. d.

človeško omiko in izobrazbo, ko bi se bilo posrečilo združiti lepe klašiške oblike z vzvišenimi krščanskimi idejami! V tem je vrhunec umetnosti in znamenje največje omike in izobraženja!

Tudi mi Slovenci se približujemo pravi omiki krščanski. Dan nam zori! Ne moremo se še ponašati z velikimi umotvori, kaker nam sosednji narod italijanski, ali začetek je, hvala Bogu, tudi že pri nas. Ali bomo prišli do prave slave in velikosti na tem polju, je v Božjih rokah, kaker je bil stoletja tudi naš narodni obstanek v Božjih rokah. Bogu, ki je izvor vse dobrote in lepote, se brezpogojno klanjamo. Kot katoliškim kristijanom naj nam bodo vselej sveta načela krščanske nravnosti. Ta načela naj se kažejo v poeziji, v umetnosti in v življenju. Drugače bi se znalo zgoditi z našim narodom, kaker z mnogimi drugimi, da bo jabolko sicer hitro dozorelo, pa tudi hitro odpalo. Tudi grški narod je bil majhen narod, pa kako se je proslavil na tem polju, ko so mu še veljala sveta načela človeške nravnosti. Stoprav ko je zapustil sveta načela človeške nravnosti, začel je propadati.

Ako bi ta razpravica le kaj malega pripomogla, da bi se v mladi umetnosti slovenski ohranil nraveni značaj, bil bi njen namen dosežen. Ponos slehernega naroda je duševna omika in izobrazba. Duševna omika pa se najbolj ceni po stopinji umetnosti. Delajmo toraj na to, da bi se množila prava krščanska umetnost med Slovenci, da bi mogli obhajati kmalu prvo umetniško razstavo, na katero bi s ponosom gledali — kot kristijani.

Andrej Pavlica.

Cerkvena oblast v avstrijski ljudski šoli.

II.

7. Kdor sodi naši prvi šolski postavi (1774 in 1805) po črki, mora se čuditi, da so bili katoličani tako nezadovoljni z njo. In res čitamo včasih „stari šoli“ hvalo, da je bila „verska“ in podložna cerkveni oblasti ali vsaj duhovščini. Tudi namen postavam je bil dober, ker v Avstriji imajo vsi dober namen. In vendar moramo Boga zahvaliti, da je zlata doba „verskega“ šolstva vže petdeset let za nami. Postava po črki je mrtva, ker črka mori, duh oživlja in načelo velja. A duh imenovanih postav je duh nevere in sužnosti, načela so vzeta iz knjig francoskih absolutistov. Črka je lupina, ki strhne, načelo pa je jedro,

ki kali in raste. Načelo, ki se prime občinstva, je moč, ki dela samo ob sebi, če tudi nje prvi učitelj ni imel slabega namena. Tako se je zgodilo tudi pri nas. Posledica sužnosti je bila, da je vse svobodno šolstvo propalo, da ni bilo skoraj nobene nezavisne šole; iste državne sužnosti ali narodnosti posledica je bila, da so gimnazije, semenišča in vseučilišča propala. Znanost se ne da vklepati, to pričajo propale srednje in visoke šole v Avstriji od l. 1800 do 1850. Razume se samo ob sebi, da je ta onemoglost slabo vplivala tudi na ljudsko vzgojo. — Posledica n e v e r e je bila odrvenelost za krščanske vzore in to na vsej črti ali vzlasti v bogoslovninah, kjer ni bilo veselja za sv. znanje, ni bilo navdušenja za večne koristi katoliške cerkve. Zastonj so dohajali cesarski „vkazi“ in „pravila“ z Dunaja. Bilo je vse pravo, ker se je od zgorej priporočalo duhovščini, imelo je dober namen, ali cerkvenega duha ni moči oživljati brez svobode in prepričanja. Nikedo ni te resnice bolje razumel ko Pij VII, ki se je cesarju Francu II. britko potožil o sužnosti in neveri. Cesar je zlo priznal in drage volje obljubil pomoči, saj je bil dobrohoten vladar in morda so tudi ministri imeli dobro voljo, ali razumeli niso cerkve. Škofje sami so bili dobri, cerkveni in učeni vladike, ali nedostajalo jim je povzetne in svobodne misli. Imeli so zlate namene, koje so tudi proseč našteli vladarju, ali dalje se niso upali. — Tako je životarila šola in cerkev do osodopolnega leta 1848. Ni čudo torej, da so dobromisleči cerkveni poglavarji z veseljem pozdravili zvoneč glas o svobodi, ki se je naenkrat razdal po avstrijskih pokrajinah l. 1848. „Eine neue Aera — pisali so škofje solnograške pokrajine državnemu zboru na Dunaj dne 14 septembra 1848 — hat für Oesterreichs Völker begonnen, ihr Losungswort ist Freiheit . . . . Schwer lastete das System durchgängiger Bevormundung und misstrauischer Controlirung auf allen Zweigen des öffentlichen Lebens; darum ringt jetzt Alles nach freier Entwicklung, sucht sich der unnatürlichen Fesseln zu entledigen, die zuständigen Rechte zu wahren, die vorenthaltenen im Vertrauen auf den Gerechtigkeitssinn derjenigen zu reclamiren, denen die große Aufgabe geworden, die Neugestaltung des österreichischen Staatslebens zu glücklichen Ziele zu führen.

Allein nicht bloss, weil sie ihnen erhöhte politische Freiheit verheisst, begrüßen Millionen österreichischer Staatsbürger die neue Ordnung der Dinge, sondern auch, weil sie der kath. Kirche, deren treue Söhne und Bekenner sie sind, dieselben Segnungen der Freiheit in Aussicht stellt. Wohl hatte sich diese, als Staatskirche, unter dem gefallenem Systeme mehrerer Begünstigungen zu erfreuen gehabt; aber glaube man ja nicht, als ob dieselben annoch Gegenstand sehnsüchtigen Verlangens seien, da sich kein Verständiger darüber täuscht, wie sehr sie nur glänzende Hüllen waren, den erniedrigenden bürokratischen Druck

zu bemänteln, mit dem eine Alles umstrickende, politische Gesetzgebung jede selbstständige Regung des kirchlichen Lebens so viel als möglich darniederhielt. Dadurch ward die Kirche gleichsam zur Magd herabgewürdiget und leider in den Augen gar Vieler der gehässige Sehein auf sie geworfen, als ob sie eine Polizei-Anstalt des Staates und ein Werkzeug für politische Zwecke wäre.“¹⁾

S tem so škofje dobro popisali zle posledice načelne sužnosti. Tudi papež Pij IX je v odgovoru kardinalu Schwarzenberg-u izrekel očitno veselje: *Hinc non levis tua aliorumque Antistitum extitit laetitia, ubi primum ob fundamentalem legem a Carissimo in Christo Jesu filio Nostro Francisco Josepho, Austriae Imperatore et Hungariae Rege Apostolico ac Bohemiae Rege Illustri, pro suae diticnis regionibus latam ea spes effulsit fore, ut Ecclesia ab iis omnibus, quibus hactenus quaquaversus obstringebatur, vinculis expedita optatissimam suam recuperaret libertatem*“²⁾

Ali je torej l. 1848 prineslo novih načel o cerkveni oblasti? Osnovni zakon, kojega so se škofje toli razveselili, se glasi: „Jede gesetzlich anerkannte Kirche und Religionsgesellschaft hat das Recht der gemeinsamen öffentlichen Religionsausübung, ordnet und verwaltet ihre Angelegenheiten selbstständig, bleibt im Besitze und Genusse der für ihre Cultus - Unterrichts- und Wohlthätigkeitszwecke bestimmten Anstalten, Stiftungen und Fonds, ist aber wie jede Gesellschaft den allgemeinen Staatsgesetzen unterworfen“.

Preočitno je v tem novem zakonu staro načelo o državni vsemogočnosti, koji je cerkev podložna. Česa so se torej veselili avstrijski vladike? Veselili so se svobode, ki je cerkvi zasijala, svobode, dem, koju je imela pred absolutizmom vsaka bratovščina in zadruga, koju zdaj vživa vsaki človek, vsaki zavod, vsako društvice. Državljeni so se razradovali, da so jim sneli okove, v katere jim je vklebil roke in noge absolutistični birokratizem.

Svoboda je pomenila zaupanje v poštenje državljanov in društev obstoječih v državi. Poprej je veljalo pravilo: Vlada in nje plačani služabniki so edini poštenjaki v celi državi, zatorej je treba vse druge podložne pazljivo nadzorovati tudi v najmanjših stvarih, ne samo v javnosti, marveč tudi v šoli, v cerkvi, v sakristiji, v družini. Navedeni osnovni zakon je odpravil tako nečloveško nadzovanje. Cerkev je tedaj res ostala še podložna državni oblasti, ali ta oblast jej ni bila vedno za petami ko do l. 1848.

¹⁾ Coll. Lac. V. pag. 1317 - 19. Te besede pričajo, koliko krivico delajo škofom oni gospodje, ki jim očitajo, da si želijo državnega gospodstva, da so bizantinci i. t. d.

²⁾ Dne 6. julija 1849. Coll. Lac. V. pag. 1336.

Po navedenem načelu je dosledno drugo načelo: svoboda državljanov nasproti katoliški cerkvi.

Država ni več vodila na vajetih cerkvenih poglavarjev, zato pa tudi ni smela biti več odgovorna za njih dejanja, zato ni smela več siliti državljanov pod cerkveno oblast, ampak dovoliti je morala, naj vsaki vernik svobodno posluša katoliško cerkev, dokler sam hoče. To pravno načelo je sicer krivo po obliki in vsebini, po obliki, ker država nima pravice dajati te svobode, po vsebini je krivo, ker je taka svoboda neopravičena. Kdor je krščen, je po vesti podložen cerkveni oblasti, od koje se pravno ne more nikoli več osvoboditi. Vender je to načelo dosledno po načelu absolutne državne oblasti in ni je državice, ki bi take postave ne imela.

Na tej osnovi so se razvila l. 1848 ta le pravila za šolo:

1. Šola je državna stvar. Vrhovno ravnateljstvo je v državnih rokah t. j. v rokah naučnega ministerstva.

2. Solo je ločiti od cerkve.

3. Vender ostane cerkev še nadzornica v šoli v imenu države, katera pa postavi tudi še svoje posvetne nadzornike¹⁾ za vse šole in predmete (tudi za verstvo).

4. Naučni jezik je materinščina.

Vsled 3. točke se je od dne do dne izgubljal vpliv in pomen duhovnih nadzornikov in ordinarijatov.

Mejavstrijskimi vladikami so bile prebistre glave, da ne bi bili takoj spoznali krivega načela, ki se je hotelo vzakoniti ob priliki, ko se je narodom in cerkvi obljubljala in zagotovljala svoboda. Vže na prvi glas so syarili državni zbor pišoč: Cerkev ima neodjemljivo pravico do odgoje. Krščanski nauk je samo nje delo in pod nje nadzorstvom. Ravno tako mora ostati pod nje nadzorstvom vsa odgoja otrok in učiteljev.²⁾

¹⁾ L. 1850.

²⁾ Prvi so se oglašili škofje solnograške pokrajine z dopisom državnemu zboru dne 14. septembra 1848. Podpisan je tudi Anton Martin Slomšek. Kmalu potem so se oglašili s podobnim dopisom tudi škofje goriške pokrajine, koji so podpisali naši vladike: Lušin, Wolf, Peteani, Legat, Bozanič. Ker je dotični dopis našemu rodu vže čisto iz spomina, naj dostavim semkaj oni odstavek, ki govori o šoli: „Niemand verkennt es, dass eine Reform des Volksschulwesens, insbesondere eine mehrseitige Ausbildung der Schulkinder und der Lehramtskandidaten, sowie eine Vermehrung der hierlands nicht einmal an allen Kuratorien bestehenden Volksschulen und eine bessere Dotation des Lehrpersonales Noth thue; Jedermann sieht es aber auch ein, dass die niedere Stufe, auf der das Volksschulwesen auf dem flachen Lande beinahe allenthalben steht, der bisherigen schmählichen Dotation der Landschullehrer, die den fähigen Kandidaten vom Lehramte wohl abschrecken, aber zu demselben nicht anziehen kann, zuzuschreiben, die bisherige Nichtzustandebringung so mancher sehr nothwendiger Landschulen, aber auch zum Theile dem in Oesterreich mit Ausnahme des Lombardischvenetianischen Königreiches, für die Herstellung der Schulgebäude bisher noch immer bestandenen, jedes Rechtsprincipes

Po teh izjavah je ministerstvo samo (31. marcija 1849) povabilo avstrijske škofe, naj se snidejo na Dunaju in naj vzajemno predložijo svoje nazore in želje. Skofje so se sešli in so začeli posvetovanja na podlagi nove vstave.¹⁾ Sklepe večmesečnega posvetovanja so izročili v posebni spomenici c. kr. ministerstvu. V VIII. poglavju govorijo o verskem zalogu, o šolskem in o učnem zalogu (Religions-Schul-Studienfond). Šolski zalog je cerkveno blago in se sme toraj vporabljati le za katoliške šole in za katoliške otroke in učitelje. Pravica zahteva, da naj vlada predlaga vsako leto račune o šolskem zalogu tudi škofom. Tudi o učnem zalogu pravijo, da je cerkveno blago, katero je torej vporabljati za katoliško odgojo na gimnazijih, vseučiliščih, v bogoslovnica*h* i. t. d. Bilo bi torej proti §. 2 (osnovnih zakonov 4. marcija 1849,²⁾ ako bi se učni zalog vporabljal za inoverne šole in profesorje, ali za šole s čisto posvetnimi nameni (zdravniške, gozdnarske, kmetijske šole i. t. d.) V X. poglavju govorijo o nauku in odgoji. O ljudski šoli so postavili ta le načela.

1. Veronauk je prvi in najvažniši predmet v ljudski šoli. Veronauk ima cerkev sama učiti in nadzorovati brez vsakega

ermangelnden, die Pfarrpatrone und die Grundherrschaften sehr drückenden Bauconcurrentensysteme beizumessen sei, indem diese sehr häufig, und gewöhnlich wohl nur wegen Unvermögenheit den Baubetrag zu leisten, der Errichtung neuer Schulen hemmend entgetreten.

Wenn daher im Interesse einer bessern Volksbildung gewünscht werden muss, dass die Staatsverwaltung für eine angemessene Vermehrung der hierländischen Volksschulen, für eine anständigere Dotirung und umfassendere Ausbildung der Schullehrer die erforderlichen Geldmittel beschaffe, und ein angemesseneres System zur Beistellung der nothwendigen Schulgebäude festsetze, so wird doch Niemand, der es mit dem Volkswohle redlich meint, die Trennung der Schule von der Kirche billigen können, wie sie der Entwurf der Grundzüge des öffentlichen Unterrichtswesens in Oesterreich und noch mehr eine in der „Wiener-Zeitung“ erschienene Ministerial-Erklärung in Aussicht stellt. Die Kirche ist und bleibt die eigentliche Erzieherin des Volkes, sie muss daher vor Allem ihr heiliges Anrecht auf Erziehung und Unterricht wahren, sie kann es niemals zugeben, dass ihr, der Begründerin der Volksschule, dieselbe entrissen werde, und sie darf sich in den Volksschulen auf die blosser Ertheilung des Religionsunterrichtes nicht beschränken lassen, da mit diesem allein die christliche Erziehung nicht vollendet wird, und der Religionsunterricht selbst durch sonstigen Einfluss wirkungslos gemacht werden könnte, wenn die Schule der unmittelbaren Aufsicht des Ortsseelsorgers entzogen, die bischöflichen Behörden von der Bildung der Lehramtsandidaten und von der Anstellung der Schullehrer hintangehalten würden.⁴ Dopis je bil odposlan državnemu zboru v Kromerif dne 17. dec. 1848.

¹⁾ Prim. odgov r ministra Bacha dne 2. maja 1849. zbranim škofom.

²⁾ Jede gesetzlich anerkannte Kirche verbleibt im Besitze und Genusse der für Cultus-Unterrichts- und Wohlthätigkeitszwecke bestimmten Anstalten, Stiftungen und Fonde.

državnega nadzorstva. Cerkev sama ima torej tudi določiti učne knjige.

2. Šolska postava od leta 1805 naj ostane, ker je cerkvi dovolj pravična (po vsebini).

3. Cerkev ima samosvojo oblast v šoli in sicer o vsej odgoji.

4. Tudi država ima pravico do ravnateljstva in nadzovanja šol.

4. Učitelje naj se vzgaja v učiteljskih semeniških podskrbnim in dobrodejnim nadzorstvom kat. cerkve. Treba jim je več nauka, ko do tedaj, pa tudi več plače, kakor to zahteva njihov pretežavni stan.

5. Ako bi vlada vstvarila nova, od ordiparijata neodvisna deželna solška starešinstva (Landesschulrath), ne bodo škofje pošiljali vanje zastopnikov-duhovnikov, ker ona starešinstva ne bodo imela besede o veronauku in o verski odgoji.¹⁾

¹⁾ Coll. Lac. V. pag. 1365-6 Ker je spomenica načelno jako važna, naj bo tu prepisoma:

Die katholische Kirche nimmt hinsichtlich der katholischen Jugend nicht den Religionsunterricht allein in Anspruch.

Sie ist von Gott eingesetzt, um das Menschengeschlecht für das ewige Leben zu erziehen, und hat desswegen das Recht und den Beruf, für die Heranbildung der Jugend zu Glauben und Liebe Sorge zu tragen. Die Volksschulen verdanken der katholischen Kirche ihren Ursprung, und werden sie von ihr losgerissen, so müssen sie der Propaganda des Umsturzes anheimfallen. Die Zukunft der europäischen Gesellschaft ist mit einem Schleier bedeckt, den nur das Auge des Allschauenden zu durchdringen vermag. Dies Eine ist gewiss: wird die europäische Gesellschaft vom Zerfalle gerettet, so wird sie durch die Religion gerettet. Es ist daher für den Staat nothwendig, dass der katholischen Kirche ihr leitender Einfluss auf die katholischen Volksschulen gewahrt bleibe. Unstreitig hat auch der Staat ein Recht wie ein Interesse, leitend und überwachend auf die Volksschulen einzuwirken. In der bisherigen Schulverfassung finden die Ansprüche, welche Kirche und Staat auf die Schule machen, billige Berücksichtigung. Die Bestimmungen, welche die bisherige Schulverfassung hinsichtlich der Leitung und Beaufsichtigung der Volksschulen ausstellt, mögen daher auch fernerhin beibehalten werden.

Da die Leitung des katholischen Religionsunterrichtes der katholischen Kirche zusteht, so kann die Bestimmung der Religionslehrbücher nur von der geistlichen Gewalt ausgehen. Damit die übrigen in den Volksschulen anzuwendenden Lehrbücher sowohl den allgemeinen Erfordernissen einer wahren christlichen Volksbildung, als auch den besondern Bedürfnissen des Landes und Volkes entsprechen, möge den Bischöfen jedes Kronlandes gestattet sein, diese Lehrbücher im Einverständnisse mit der Landesverwaltung festzusetzen.

Bei den gegenwärtigen Bildungsverhältnissen der europäischen Völker sind die Schullehrer ohne Zweifel unentbehrlich und wenn sie ihrem Berufe entsprechen, vermögen sie eine segensreiche Wirksamkeit zu üben; doch darf man sich die dabei obwaltenden Schwierigkeiten nicht verhehlen. Einerseits sollen sie in dem, was sie zu lehren haben, gründlich unterrichtet sein; andererseits genügt für ihre Stellung eine geringe Summe von Kenntnissen, und dem Manne von wissenschaftlicher, umfassender Bildung müsste es als eine unerträgliche Last erscheinen alle seine Kräfte der Aufgabe zu widmen, der Dorfjugend die ersten und einfachsten Anfangsgründe des menschlichen Wis-

Iz teh izjav je očitno, kako dobro so naši vladike poznali cerkvena prava in cerkvena načela. Ali vganili so bistro tudi nevarnosti skrite v svobodo glaseči vstavi, katero so modro cenili. Po apostolski dolžnosti so poučili vlado, duhovščino¹⁾ in ljudstvo²⁾ o načelih krivih in o nevarnostih. Dalje se niso upali, ker niso še sploh vedeli, kaj bo in kaj ne bo. Kot Avstrijci stare šole so menili, da v Avstriji ne more biti nič slabega in pogubnega ko na Francoskem; zaupali so v cesarsko milost in vernost.

sens einzuprägen. Vor allem aber bedarf der Schullehrer jener Festigkeit und Feinheit der Gesinnung, welche nur aus dem heiligen Borne der Religion geschöpft werden kann. Unstreitig genügt eine Bildungszeit von nur 6 Monaten für den Schullehrer nicht, oder doch nur dann, wenn bereits eine längere praktische Einübung unter zweckmässiger Anleitung vorausgegangen ist. Doch woferne Staatsgewalt Schullehrerseminarien gründen sollte, so mußte die Einrichtung derselben mit weiser Umsicht erwogen, es müßte sowohl das Zuviel als das Zuwenig sorgfältig vermieden und auf die sittliche und religiöse Bildung derselben ein besonderes Augenmerk gerichtet werden. Menschen, welche mit oberflächlicher, lückenhafter Bildung grosse Ansprüche und eine schwankende sittliche Haltung verbinden, sind überall gefährlich, doch vor Allem in der Landschule, von wo aus sie in ganzen Gemeinden einen verderblichen Samen austreuen könnten. Die thätige, schlaue, planmässig wirkende Partei des Umsturzes könnte sich keine besseren Werkzeuge wünschen. Die Schullehrer-Seminarien sollen daher mit der Kirche in innigen Zusammenhang gesetzt, sie sollen als Diöcesananstalten betrachtet und von dem Bischöfe im Einverständnisse mit der Staatsgewalt geleitet und beaufsichtigt werden.

Die katholische Volksschule kann nicht gedeihen, wenn der Schullehrer nicht mit den seiner Stellung entsprechenden Kenntnissen wahrhaft katolische Gesinnung vereinigt. Die Bischöfe kennen nicht zugeben, dass ein Mann, dessen Glauben und Sittlichkeit nicht tadellos dasteht, als Lehrer der katholischen Jugend wirke, und müssen daher einen entscheidenden Einfluss auf die Anstellung von Schullehrern in Anspruch nehmen. Man muss dabei in Erinnerung bringen, dass ein grosser Theil des Schulfendes aus dem eingezogenen Vermögen der Bruderschaften, somit aus geistlichen Gütern besteht, und man für jene Schullehrer, welche aus dem Kirchenvermögen besoldet werden, wohl auch das Ernennungsrecht ansprechen könnte.

Viele Schullehrer und Gehüfen leben in einer Dürftigkeit, welcher man das innigste Mitgefühl nicht versagen kann. Bei ihrer grossen Zahl stellen einer durchgreifenden Verbesserung ihrer Lage sich Hindernisse entgegen, deren Gewicht kein ruhig Erwägender verkennen kann. Indessen muss man den lebhaften Wunsch aussprechen, dass denselben nach Möglichkeit ein hinreichendes Einkommen ausgemittelt, dass ihnen für den Fall der Dienstunfähigkeit der Unterhalt gesichert, und auch für ihre Witwen in entsprechender Weise gesorgt werde.

Sollte ein Landesschulrath in der durch den Entwurf beantragten Weise errichtet werden, so könnte den geistlichen eben so wenig als den weltlichen Mitgliedern auf die Leitung des Religionunterrichtes und der religiösen Bildung ein Einfluss gestattet werden, welcher nur den Vorstehern der Kirche gebührt. Es erscheint daher als überflüssig, dass bei dem Landeschulrathe ein Geistlicher als Director oder Referent für den Religionsunterricht und die religiöse Bildung angestellt werde. Bedarf die genannte Behörde einer Aufklärung oder Mitwirkung von Seite der geistlichen Gewalt, so setze sie sich mit der betreffenden bischöflichen Behörde ins Einvernehmen.

¹⁾ Primeri njih prvi skupni pastirski list č. duhovščini 17. junja 1849.

²⁾ Primeri pastirski list vernemu ljudstvu istega dne. Coll. Lac. V. pag. 1377-94.

Stoječ pod tolikim pokroviteljstvom niso mislili na odpor in na boj. Državni zbor ni imel prave vere sam v sebe, ministerstva pa, ki so se naglo vrstila eno za drugim, niso vedela, ali so odgovorna cesarju ali državnemu zboru, ali bi se ravnala po zakonih nove vstave ali po starih tradicijah. Vsled tega ni bilo slišati odločne besede, pa tudi se ni bilo bati odločnega dejanja proti cerkvi. Po vsej vstavi je ostalo še vedno na vrhu mnenje, da skrb za šolo ima cerkev, češ: država je vže tako preobložena. Die Sorge für die Volksschule ist ein integrierender Bestandtheil der Seelsorge und ist daher von jeher als eine der schönsten Berufspflichten der katholischen Geistlichkeit betrachtet worden¹⁾ Državni absolutisti so predobro vedeli, da ne zmorejo vsega ob enem, da ne morejo vvesti „svobodno vedo“ v ljudske šole in v gimnazije ob enem. Zato so dahnili novega duha najprej gimnazijem in vseučiliščem, da so si izšolali razumnštvo brez vere ali vsaj brez žive vere, ljudsko šolo so pa pustili v cerkvenih rokah.

8. Dobrote nove vstave t. j. osvobojenja katoliške cerkve od policijskega nadzorstva so spravili v obliko slovesnega dogovora (konkordata.) Od cerkvene strani se je želelo, naj bi se osvobojenje dovršilo in tudi zagotovilo, da ne bi bilo odvisno od mile volje cesarjeve ali od nemile večine državnega zbora. Čas je bil dogovoru jako vgoden, ker ni bilo več državnega zbora. Vender pa je njegova senca strašila cerkvene in državne dostojanstvenike, da so res hiteli z dogovorom. L. 1855 je bil konkordat podpisan v Rimu in na Dunaju. O ljudski šoli je postavljeno to le načelo: Čl. V. Nauk in odgoja katoliške mladine v javnih in zasebnih šolah ima biti v soglasju (conformis) z naukom katoliške vere.

Čl. VIII. Učitelji učeči v ljudskih šolah katoliške otroke so pod nadzorstvom cerkvenim. Škofijske (dijcezanske) nadzornike imenuje cesar po nasvetu škofoyem. Kjer bi se zdelo škofu, da je za veronauk premalo poskrbljeno, imenoval bode svobodno duhovnika, ki bode učil krščanski nauk. Učitelji morajo biti pravoverni in pošteni. Kdor zapusti pravo pot, se odstavi.

Na prvi pogled nam je jasno, da se to načelo zлага s po-

¹⁾ Tako je odgovorilo ministerstvo škofom 13. dec. 1851 štev. 9045 in 29 aprila 1853 štev. 3690, ko so prosili, naj bi se dalo duhovnom nadzornikom (dekanom) nekaj odškodnine. Vlada ni hotela novih stroškov in se je izgovorila z lepo besedo: „Es wird keineswegs verkannt, dass ihre (dolžnosti) Erfüllung auch für die Bezirksvikare als Schulbezirksaufseher mitunter mit Opfern, auch in materieller Beziehung verknüpft ist; dasselbe gilt aber von allen Pflichten ihres erhabenen aber schweren Berufes, und es erscheint in keiner Weise wünschenswert, diesen Standpunkt durch eine abgesonderte regelmäßige Geldentschädigung für die dem Schulwesen zu bringenden Opfer zu verringern.“ Tako l. 1853, kako je pa zdaj?! Helfert, Die österreichische Volksschule III. pag. 488.

stavo 1805 po vsebini. Po obliki je pa mej obema velika razlika, ker je po konkordatu izročena vrhovna oblast škofom in ne konzistorijem ali šolskim nadzornikom.¹⁾ Tudi je v V. čl izrečno poudarjeno, da gre škofom po njih apostolski ali pastirski službi oblast o vsej odgoji v katerikoli šoli (ex proprii pastoralis officii munere.)

Vender pa ni izključeno vladno nadzorovanje²⁾ poleg cerkvenega.

Konkordat ima poleg teh še druga modra načela, ki so bila narodom življenje. Ali žal, da se je konkordat sklenil najmenj sto let prepozno. L. 1855 so bila ona načela vže zastarela, vplivni in izobraženi možje so se poprijeli „liberalnih“ idej, ko so je širili s pismom in besedo. Konkordat je delo diplomatov, ne občestva. Vsled tega je ostal le na papirju, v življenju so zmagavale od dne do dne liberalne ideje. Podoben je konkordat trdnjavi zidani po starem z močnimi zidovi, njih stebri so bili: vladarjeva beseda in podpis, čast avstrijske hiše, tradicije starodavne Avstrije, politični in pridvorni vpliv škofov, rimska diplomacija, papežev vglad. Za to v starih časih res nepremagljivo zidovje so se skrili vojščaki Kristusovi. Na planem polju so se pa urile nove vojske rastočega liberalizma, grozeče plemeniti in prečastiti gospodi v obzidani trdnjavi. Gospoda se pa ni bala, ker je bila v varnem zavetju. Toda vže prve krogle iz taborja liberalne stranke so porušile zidovje avstrijskega konkordata. „Črna vojska“ do tedaj zakrita je ostala na planem — neizvežbana.

9. Kar je leto 1848 prežgodaj in z velikim hrupom poskusilo, dovršilo je mirno pa gotovo l. 1867. Naši osnovni zakoni (21. dec. 1867) so isti ko l. 1848, a v njih so poglavitna načela:

Čl. 2. Vsi državljani pred za postavo enaki. Čl. 3. Javne službe (torej tudi šolske) so vsem državljanom enako dostopne. Čl. 17. a. Znanost in nje nauk sta prosta.

b. Sole in odgojevališča sme vsaki državljan snovati in v njih poučevati, ako dokaže zmožnost, kakeršne treba po postavi. c. Za veronauk skrbi cerkev ali verska družba sama zase.

¹⁾ Škofje so se potožili, da so njih odredbe odvisne od podpisa dijoce-zanskega nadzornika, kar je proti 5. in 8. čl. konkordata. Ministerstvo pa je odgovorilo (23. avg. 1859:) Es handelt sich keineswegs um eine Gegenzeichnung, sondern lediglich um die einfache Unterschrift des Schulenaufsehers unter der ordinariats-ämtlichen Fertigung, wie dies bezüglich der Referenten auch bei andern Behörden üblich ist. Nadalje navaja razloge, sklepa pa vender tako-le: Wo gleichwohl das bischöfliche Ordinariat gegen die Einführung dieser Form nicht zu erhebende Bedenken trägt, wird ihm in dieser Beziehung keine Nöthigung auferlegt werden. Helfert l. c. p. 7520. Ravno tam je zaznamovan slučaj, da je ordinarijat celo sam želel samostojnost nadzorništva.

²⁾ L. 1856, 17. junija so se škofje o tem nadzorovanju potožili, da škodi duhovnemu. Coll. Lac. V. pag. 1284.

d. Država ima vrhovno ravnateljstvo in nadzorstvo o vsaki šoli in odgoji (über das gesammte Unterrichts- und Erziehungswesen).

Škofje so takoj razumeli pomen teh načel, ali skušali so je milo razlagati in v prilog „državne celokupnosti“ so se vmanjili iz gosposke zbornice. Liberalna večina je pa vedela svojo moč in je po moči imela tudi voljo, da vstvari stari Avstriji novo šolsko postavo po osnovnih načelih. Škofje so to izprevideli in kot aposteljni miru, ki ne iščejo svoje veljave, ampak koristi narodov, so ponudili vladi roko rekoč: Vlada naj si le vzame celo šolo, ali pusti naj cerkvi a) veronauk in b) versko-nravno vzgojo mladine. Pisali so (m. marcija in aprila 1868):

In Betreff der Volksschule hat das Concordat der Kirche keine neuen Rechte gegeben, sondern bloss die Fortdauer der von ihr schon längst geübten verbürgt. Das selbstständige Urtheil, welches der Kirchengewalt und ihren Beauftragten eingeräumt war, beschränkte sich auf den Religionsunterricht und die Abwendung von Einflüssen, welche die religiöse und sittliche Erziehung der Jugend störten. In allen andern Dingen behielt die Staatsgewalt sich die Entscheidung vor. Will sie diese ihre weitreichende Macht in Zukunft durch andere Organe üben, als durch die bisherigen, so mag sie es thun. Doch der Einfluß auf die Heranbildung der Schüler zu gläubigen, gewissenhaften Katholiken, welcher der Kirche bisher in Oesterreich gesichert war, überschreitet in keiner Weise die Grenzen dessen, was sie mit Berufung auf Gott und die von ihm erhaltene Sendung fördern muss und stets fördern wird.

Die Bischöfe werden daher auf einer wirksamen Aufsicht über die sittliche und religiöse Erziehung der Schuljugend als auf ihrem unveräußerlichen Rechte bestehen und wider jedes Lehrbuch, das etwas der Religion und Sittlichkeit Widerstrebendes enthält, wie auch gegen alle Lehrer, welche der religiösen und sittlichen Erziehung entgegenwirken, anstatt sie zu fördern, zu jeder Zeit und bei jeder Gelegenheit Einsprache erheben.⁴⁾

Odgovor na to premiroljubno ponudbo je bila nova postava dne 25. maja 1868, ki je določila razmerje mej cerkvijo in državo. Na videz je vstvarjena postava za vse verske družbe, v resnici pa je zadela le katoliško cerkev, koja edina je doslej imela oblast in vpliv v šoli. Licemerstvo liberalcev je preklicano. Kjer je narod do malih izjem katoliški, vstvarjajo občne postave o enakopravnosti vseh veroizpovedanj (n. pr. celo v Italiji), s čemer zadenejo katoliško cerkev; kjer je pa katoli-

⁴⁾ Coll. Lac. V. pag. 1396.

ško ljudstvo v manjšini, tam skujejo za katoliško cerkev p o s e b n e okove ali postave (n. pr. v Prusiji, v Rusiji). Načela imenovane postave so :

1. Vrhovno nadzorstvo in ravnateljstvo nauka in odgoje, tudi veronauka in pobožnosti ima država (§. 1.)

2. Cerkvi ostane etino le poučevanje in neposredno nadzorovanje veronauka in pobožnosti (die unmittelbare Beaufsichtigung (§. 2. a.)

3. Nauk drugih tvarin je neodvisen od vpliva vsake cerkve ali verske družbe. (§. 2. b.)

4. Državne, deželne ali občinske šole so dostopne vsem državljanom brez razločka vere. (§. 3)

5. Cerkev sme snovati šole sè svojim denarjem, ali tudi te šole so podložne šolskim postavam in smejo zahtevati pravico javnosti le tedaj, ako so vravnane kaker zahteva postava. (§. 4.)

6. Učitelji veronauka morajo biti izprašani in potrjeni od cerkve in imenovani od vlade (§. 6. b.)

7. Učne knjige potrjuje izključno le državna šolska oblast (§. 7. a.) Toda veroučne knjige mora najprej potrditi cerkvena oblast (§. 7. b.)

8. Šolski in učni zalog, učne in šolske vstanove se imajo vporabljeni za šolstvo brez razločka veroizpovedanja učencev (§. 8.)

9. Na čelu šolskih oblasti je c. kr. naučno ministerstvo. (§. 9.). Za poedine dežele se vstvari: deželno šolsko starešinstvo (zbor, svet), za okraje okrajno, za kraje pa krajno šolsko starešinstvo. Pravilo je, da mora biti v starešinstvih zastopana tudi duhovščina. Razne deželne postave imajo raznovrstna določila. — Druge oblasti ni v šoli (§. 10. 11). — S tem je vže bila zasnovana nova šolska postava, kojoj so tudi res izdelali v enem letu. Šolska postava 14. maja 1869 nima novih načel, vendar so v njej nekatere misli bolj razvite nego v osnovnih zakonih in v postavi 25. maja 1868. Imenitne misli so :

1. Namen šoli je, da versko-nravno vzgaja otroke, kojih duševne moči naj razvije. pa naj je nauči onih ved in ročnosti, ki so jim potrebne za nadaljno izobraževanje, ki je v življenju potrebno, da tako postavi podlogo za vzgojo vrljih ljudi in državljanov. (§. 1.)

Namen je torej zgolj naraven in človeški.

2. Tudi sredstva so le naravna in človeška, o milosti božji in o molitvi ni govora v nobenem odloku šolskih oblasti.

3. Veronauk je šolski predmet in se mora učiti. Ako bi se cerkev branila, poskrbi vlada. Število ur mu določi oblast. (§. 5.)

4. Otroci morajo po sili v šolo od 6 do 14 let. Nepokorne se kazni z globo ali z zaporom (§. 20, 21.)

5. Davek za šolo morajo vsi državljanji skladati brez razločka

narodnosti ali veroizpovedanja ali števila otrok. V obče velja pravilo, da plačujejo dežele ljudsko šolo, ali sme se davek tudi porazdeliti na poedine okraje (n. pr. na Goriškem) ali na poedine občine (n. pr. na Tirolskem). Kjer bi poedine občine ali okraji ne mogli plačavati, je dolžna dopolniti dežela (§. 64, 65, 66.).¹⁾

6. Učiteljstvo se šola na učiteljskih pripravnicah, pri kojih je vedno tudi vadnica za praktične vaje kandidatov.

Na pripravnicah se poučuje tudi veronauk. Druge oblasti tam nima cerkev. Učitelje imenuje in nastavlja edina vlada.

L. 1874 je izdalo ministerstvo osnovna pravila²⁾ (Organisationsstatut) za učiteljske pripravnice. — V obče veje na pripravnicah isti duh kakor na gimnazijih, samo da so učiteljski pripravniki mnogo svobodniši ko gimnazijci.³⁾ Taka so bila načela nove šolske postave, katero so začeli takoj izvrševati z veliko gorečnostjo.

Skofje niso vedeli, kaj bi začeli. Jasno jim je bilo zdaj, da so se motili v mili sodbi. Pisali so v Rim.⁴⁾ Tedaj jim je Pij IX pomagal iz zadrege in jim pokazal, kaj imajo brez strahu povedati duhovščini in ljudstvu o novi šoli. Rekel je (dne 25. junija 1869):

Utinam hac occasione abstinere nos possemus a lugendis gravissimis malis et damnis, quibus sanctissima nostra religio nunc in Austriaco etiam Imperio et Hungariae regno miserandum in modum affligitur ed divexatur. . . . . Legem quoque de scholis promulgavit, qua omnis Ecclesiae vis destruitur ac decernitur supremam omnem litterarum, disciplinarumque institutionem et in scholis inspectionem ac vigilantiam ad Statum pertinere ac statuitur, ut religiosa dumtaxat institutio in popularibus scholis a cuiusque cultus auctoritate dirigatur atque variae cuiusque religionis societates aperire credendi peculiares et proprias scholas pro inventute, quae illam credendi normam profitetur: utque eiusmodi quoque scholae supremae Status inspectioni subiciantur ac doctrinae libri ab auctoritate civili approbentur, iis tantum libris exceptis, qui religiosae institutioni inservire debent quique ab auctoritate cuiusque cultus adprobandi sunt. . .

¹⁾ Temu premeteno izmišljenemu §. 66 imamo se zahvaliti, da je število šol tako naglo naraslo. L. 1893 je bilo Avstriji 17.000 ljudskih šol, moj kojimi je okolo 8.000 enorazrednic.

²⁾ L. 1886 so izišla prenovljena. V tej novi izdaji je naročilo ministerstvo: Es gehört zur wesentlichen Aufgabe dieser Anstalten, die Zöglinge zur Anhänglichkeit an den Kaiser, zur Vaterlandsliebe, zur Selbständigkeit im Denken und Thun, zur Genauigkeit in der Pflichtenfüllung, zu gesetzlichem Sinne, überhaupt zu einer auf sittlich-religiöser Grundlage beruhenden berufstreuen Lebensführung zu erziehen. Koliko besed brez potrebe!!

³⁾ Prim. osnovnih pravil § 58.

⁴⁾ Coll. Lac. V. 1398.

. . . Videtis profecto W. Fr., quam vehementer reprobandae et damnandae sint eiusmodi abominabiles leges ab Austriaco Gubernio latae, quae catholicae Ecclesiae doctrinae, eiusque venerandis iuribus, auctoritati divinaeque constitutioni, ac Nostrae et Apostolicae huius Sedis potestati et memoratae nostrae conventioni ac vel ipsi naturali iuri vel maxime adversantur. Nos . . . commemoratas leges . . . reprobamus, damnamus, irritas prorsus nulliusque roboris fuisse ac fore declaramus.¹⁾

Kmalu se je pokazalo, da je Pij IX prav sodil postavo in namene postavodajalcev. Liberalizem je tedaj (1870 — 1875) prav divjal pri nas. Zgodilo se je čestokrat, da so postavo vršili še bolj proti cerkvi nego je bilo v postavi zapisano. Nekateri učitelji in nadzorniki so bili kar iz sebe in so menili, da smejo, kar jim drago. Na učiteljskih shodih so govorili proti vsakemu verovanju in vdrihali so po katoliški cerkvi in po duhovščini, kaker so se iz židovskih časopisov naučili. Veroučiteljem v nekaterih krajih skoraj ni bilo mogoče v šolo, cerkvene pobožnosti so okrajna šolska starešinstva odklanjala i. t. d. Tedaj so naši škofje vnovič poslali ministerstvu spomenico, v koji so zaznamovali najprej krivo načelo o veri brez veroizpovedanja, a nadalje so se potožili, da se ni toliko ne poštevava vere v šoli, koliker je objubljeno po postavi. Ob sklepu zahtevajo na podlagi nove postave:

1. Šolska mladina hodi vsaki dan h maši.
2. Pred šolo in po šoli moli učitelj z učenci.
3. Učenci naj hodijo štirikrat na leto k izpovedi in obhajilu.

4. Učenci naj hodijo za procesijo na sv. rešno Telo, na praznik sv. Marka in križev teden.

Posebno pa tožijo, da se vzgaja učiteljski naraščaj brez vere, kar zopet ni po postavi, v koji je govor o nраво-verski vzgoji. Njih znamenite besede se glasijo: „Die Zustände von mehreren und eben den grössten und wichtigsten Lehrerbildungsanstalten stehen mit diesen Absichten des Regierung (o nраво-verski odgoji) in grellen Widerspruche: denn sie sind so beschaffen, als wäre es darauf angelegt, den Lehramtsandidaten den katholischen Glauben, welchen sie in die Bildungsanstalt mitbringen, zu rauben, statt sie in demselben zu befestigen und zur Mittheilung ihrer religiösen Überzeugung zu befähigen. Sie werden nach Lehrbüchern unterrichtet, welche die Geschichte zu Gunsten des Protestantismus und der Aufklärerei verfälschen, die katholische Kirche zu einem Zerrbilde entstellen und die göttliche Offenbarung in das Gebiet der Mythen verweisen.“²⁾

Stremayer je to spomenico pobotal v državnem zboru dne

¹⁾ Dne 25. junija 1869.

²⁾ 2. maja 1872. Archiv XXXII. pag. 194—75.

16. maja 1872 rekoč: da ga veseli, da škofje ne zahtevajo več premembe šolske postave (??), ker so vtemeljili svoje želje na postavo. Nekatero pobožnost je rad dovolil, sicer pa je ostalo vse, kakor je bilo t. j. avstrijsko šolstvo je napredovalo v skrajno liberalnem duhu. —

9. Liberalizem je našel v Avstriji nasprotnika, kjer se ga ni prav nič nadejal: v narodnosti. Narodne želje so se križale z liberalnimi nameni nemške večine. Vže pri razpravi o šolski postavi so slovenski poslanci zapustili zbornico, česki narod in njega voditelji (Ladoslav Rieger) so slovesno prosvetovali proti novi šoli.¹⁾ Ti narodni naporu so večvrstili napore katoliških nemških poslancev in vspeh je bil, da je nemška liberalna stranka izgubila večino v državnem zboru. Taaffe-jeva večina je dognala nenačelno, pa vendar važno premembo šolske postave dne 2. maja 1883. Določilo te šolske novele, ki je za nas važno, se glasi: Odgovorni ravnatelj šole more biti le oni učitelj, kateri je izprašan tudi iz veronauka (t. j. vsposobljen za poučevanje veronauka) onega veroizpovedanja, kojega je večina učencev (§ 48.) Na dalje je v postavi nekaj olajšanja starišem in otrokom.

Ta je zadnja državna šolska postava, ki se je posrečila. Zadovoljnosti ni prinesla nikomur, ali vendar je oživila v katoličanih upanje, da vdobijo skoraj krščansko šolo. Iz tega upanja so se rodili razni nasveti šolskih postav na podlagi temeljnih postav. Te nasvete hočem zapisati po vrsti, kakor so prišli v svet.

a) Liechtensteinova nasvetovana postava dne 26. januarja 1888.

§. 1. Namen šoli je, da z roditelji in namesto njih vzgaja otroke po naukih njih vere, da je nauči in izvežba v veronauku in v začetnem znanju in ročnostih.

§. 2. Privatne šole so enakopravne z državnimi, ako vgodijo postavi.

§. 4. 5. Otroci morajo hoditi v šolo.

§. 6. Roditeljev ne more nikedo siliti, da naj pošiljajo otroke v šole, v kojih se odgoja in nauke ne zlagata z nauki njih vere.

§. 7. Cerkev ima z državo vred nadzorstvo o celi šoli (Mitaufsicht über die gesammte Schule).

§. 8. Učiteljske službe so dostopne vsem državljanom, kojih veroizpovedanje se zлага z veroizpovedanjem otrok in gencev.

¹⁾ Kolika sprememba od takrat na Českem in na Slovenskem! Kako resnično so govorili škofje v imenovani spomenici 2. maja 1872, da šola sicer ni še napovedala vojske cerkvi v vseh avstrijskih pokrajinah, ali do tega mora priti in je le vprašanje kedaj.

Podrobna izvršitev teh načel se odstopi deželnim zborom.

S tem predlogom je knez Liechtenstein ponovil miroljubao ponudbo avstrijskih škofov od leta 1868., le v §. 6. je več popustil nego so škofje mogli ali bodo kedaj mogli. Izročil je namreč državi vrhovno nadzorstvo o celi šeli, torej tudi o veronauku. Gotovo ni tega storil iz prepričanja, ampak po sili vedoč, da mora svoj predlog vtesniti v železne okove osnovnih zakonov (čl. 2. 3. 17). — Iz § 2. je razvidna želja vseh katoličanov po svobodni šoli. —

b) Kmalu ¹⁾ za knezom Lichtensteinom se je oglasil Lienbacher z novim šolskim predlogom, čegar točke so:

1. Cerkvi gre nadzorovanje nраво-verske odgoje v občeh v ljudskih in srednjih šolah.

2. Da je šola javna (državna-deželna-občinska) je potrebno, da se vsaj polovico stroškov krije iz javnih blagajnic.²⁾

3. Koliker mogoče, naj se otroci ločijo po veroizpovedanju.

4. Po večini učencev morajo biti tudi učitelji in šola istega veroizpovedanja.

5. Učne načrte za ljudske šole in njih notranji red določi minister po dogovoru (nach Einvernehmen oder auf Grund der Anträge) ali po predlogu cerkvene oblasti in deželnega šolskega sveta. —

Kaj je namerjaval Lienbacher s tem predlogom, ni bilo lahko vganiti. —

Po velikih obljubah Taaffe-jevih naučnih ministrov iznenadil je dne 5. maja 1889 gosposko zbornico in vse stranke v monarhiji bivši minister pl. Gautsch z novim šolskim predlogom. Katoliško javno mnenje je predlog zavrglo koj prvi dan, ko so ga časopisi objavili. Toda do danes ni še jasno, ali se je hotel pl. Gautsch le šaliti s katoličani ali jih ni prav nič razumel.

Glavne točke so:

1. Stevilo ur za veronauk določi deželni šolski svet v sporazumljenju (im Einvernehmen) s cerkveno oblastjo. Ako bi se ti oblasti ne sporazumeli, odloči ministerstvo.

2. Pri določevanju šolskega in učnega reda naj ima veroučitelj v vseh vprašanjih o odgoji in nauku enako veljavno besedo ko posvetni učitelji.

3. Deželno postavodajalstvo oprosti, ako hoče in koliker hoče, davkoplačevalce od skupnega davka, ako sami vzdržujejo privatno šolo.

Edina tretja točka bi bila vtegnila imeti nekaj pomena za osvobojenje šole, o drugih ni tratiti besed.

Zadnja beseda avstrijskih škofov in ob enem

¹⁾ Dne 16. marcija 188.

²⁾ Tudi v tej točki je očitna želja po osvobojenju šole.

odgovor na Gautschev predlog je njih izjava dne 12. marcija 1890. Ta izjava je velike načelne važnosti v šolskem vprašanju. Cerkev je ob ti priliki zopet ponudila vsemogočni državi pohlevno, blagonosno roko za vzajemno vzgajanje in izobraževanje narodov. Rada bi služila in pomagala v državni šoli, ali ne kot rokinja, ampak kot častita mati nedolžnih otrok. Postavila je pa te-le pogoje:

1. Otroci naj se ločijo po veroizpovedanju.
2. Učitelji morajo biti katoliški možje, vzgojeni na katoliških pripravnicah, izprašani in potrjeni tudi iz veronauka.
3. Pri imenovanju in nastavljanju učiteljev naj se dovoli cerkvi toliko oblasti, da bo gotova, da bode učiteljevo delovanje v soglasju s katoliško vero.
4. Veronauku se prepusti več ur; iz šole se odstrani vse, kar je nasprotno katoliški cerkvi, nauk, učni red in knjige morajo se zlagati z veroizpovedanjem šole.
5. Nadzorovanje o celi odgoji gre tudi cerkvi.

To izjavo šolske komisije gosposke zbornice, v koji sobili kard. Schönborn, škofa Zwinger im Missia) je Gautsch obljubil predložiti ministerskemu svetu in ob svecem času zopet sklicati komisijo. Bila je le vljudna beseda.

* * *

Iz zgodovine naše ljudske šole je razvidno, da so bila pravna in filozofska načela avstrijske šole vedno bistveno ista od začetka (1774) do zdaj. Onim načelom nasproti želi cerkev svoje svobodne krščanske šole. Vender je vedno prijateljski ponujala roko državi in, dokler so jo trpeli, je pridno in nesebično sodelovala pri vzgoji narodov. Da celo, ko so jo popolnoma ločili od šole, je še ostala in učila veronauk. Ali svojih pravic do odgoje celega naroda ni nikoli zatajila. —

Iz te razprave je pa tudi razvidno, da nam ni tako z lepa upati verske šole, v koji bi imela katoliška cerkev nadzorovanje v celi odgoji. Kjer je šola vže več ko eno stoletje državna stvar, bo težko vrniti jo cerkvi. Toda nekaj bi se morebiti upali, ako bi čvrsto zganili pri volitvah. Najprej nam je izvojevati več esvobode šolstvu po vzgledu Belgije, Anglije in Amerike. Brez svobode ni življenja. Dokler ostane šolstvo tako vklenjeno ko do zdaj, ni upati posebnih uspehov katoliških zasebnih šol. V tem oziru je važna tirolska deželna šolska postava, ker je izročila občinam skrb za šolo in s tem odprla pot svobodnim katoliškim šolam. Svoboda bi nam bila ljubša nego kaka polovičarska postava. Svoboda bi oživila krščansko ljubezen v srcih katoliških do mladine, ki je Kristusova. Krščanski ljubezni ni nič nemogoče, ako je svobodna. Svoboda bodi toraj naše geslo.

Dr. Jos. Pavlica.

Apologetični razgovori.

Edinost človeškega rodu.

Sv. cerkev uči, da izhajajo vsi ljudje od enega moža in ene žene in sicer v prvi vrsti od Adama in Eve, v drugi od Noeta, njegovih sinov in njih žen. Na to edinost človeškega rodu se opera nauk sv. cerkve o podedovanem grehu, o našem odrešenju, o božji naturi Kristusovi in vstanovitvi njegove sv. cerkve. Sv. pismo pravi: „Ni bilo še človeka, da bi bil obdeloval zemljo.“ 1 Mojz. 2. 5. „Naredil je tedaj Gospod Bog človeka iz ila zemlje.“ 1 Mojz. 2. 7. „Gospod Bog je tudi rekel: Človeku ni dobro samemu biti, naredimo mu pomočnico njemu podobno.“ 1. Mojz. 2. 18. „In Adam je ime svoje žene imenoval Eva, zato ker je bila mati vseh živih.“ 1. Mojz. 3. 20. „Moža in ženo je Bog vstvaril. In ju je blagoslovil in je rekel: Naraščajta in množita se, in polnita zemljo.“ 1 Mojz. I. 27. 28. „In je vstvaril iz enega ves človeški rod, da prebiva po vsi zemlji.“ Dj. ap. 17. 26.

Panteisti in materialisti trde, da je vse, kar sv. pismo o edinosti človeškega rodu uči, nevtemeljena bajka, nezapopadljiva zmota, ki ne more dolgo obstati pred znanstveno razsvitljeni očmi opazovalca brez predsodkov. Le slep človek more trditi, da so vsa različna ljudstva enega rodu, ene vrste. Noben trezen opazovalec bi ne bil prišel na to misel, da izhajajo vsi ljudje iz enega para, ko bi temna pravljica, Mojzesova zgodba stvarjenja, tega ne učila.

Seveda, če pogledamo, kako ti trezni, znanstveno razsvitljeni sprehajalci po polju naravoslovja, dokazujejo svojo trditve, ne najdemo družega, kaker protislovja in slepilne puhlice, kaker so n. pr. neovergljiva resnica, eksaktni rezultati, nespremenljive narurne postavbe, ki ne puste, da bi se zatekali k čudežem in nezapopadljivostim, trudapolne škušnje i. t. d. Ko bi bili razločivni znaki mej posameznimi človeškimi plemeni res tako veliki kaker trde, njih opazovanje res tako eksaktno, da se na edinost čl. rodu nikaker ne da misliti, bi človek pričakoval, da se trditve teh antropologov in njih razdelitev posameznih prvotnih človeških vrst, ako ne popolnoma, vsaj približno vjemajo. Pa, kolika razlika, kolika zmešnjava! Eden ima osem prvotnih vrst, drugi 11—12, tretji 22, četrti 60, peti celo 63. Da, celo za vsako ljudstvo, ali tudi za vsak rod, hočejo imeti nekateri posebno čl. vrsto. Pravim in resnicoljubnim opazovalcem ni bilo težko dokazati, da so vse te „neovergljive“ resnice materijalistov, prazna mnenja brez dokazov, vse njih „trudapolne“

skušnje in „eksaktni“ rezultati negotove podmene brez podlage. Pristna veda je dokazala, da ni nemogoče, temuč tudi verojetno, da vsi ljudje od enega para izhajajo, da si toraj vera in znanost, v nauku o edinosti čl. rodu, ne nasprotujete.

Veda pravi: Razna človeška plemena so le različnosti (varijetete) ene vrste (species) ne pa različne vrste enega rodu.

Glavni dokaz za ta nauk jemlje veda iz prave opredelbe pojma vrste (specije). Naravoslovje razločuje pri živalih bistvene znake, ki prehajajo tudi na njih potomce ter se na njih nesprenmenjeni vzdrže. Vse živali, ki se strinjajo v teh bistvenih znakih, stavi v eno in isto vrsto. Živali iste vrste pa, ki se v ne-bistvenih lastnostih, kaker je n. pr. velikost, barva in dr., razločujejo, imenuje zvrste, različke, ali pasme. Tako so n. pr. koder, špic, doga, hrt, le različki ene vrste. namreč domačega psa. Mnogi raziskovalci prešnjih in novejših časov uče, da je poglavitno znamenje vrste, neomejena rodovitnost enakih ali podobnih organizmov. „Vrsta, pravi J. Müller, je življenjska oblika, ki se kaže v posameznikih, ki se z nekimi neprilastljivimi znaki v rodu ponavlja in po rojstvu enakih posameznikov konstantno zopet rodi. In to zadnje je, kar loči vrsto od zvrzkov (bastardov). Tako opredeljujejo vrsto tudi Linné, Prichard, Wagner, Quatrefages, da celo Vogt sledi v tem očeta naravoslovja Aristotela in šteje v eno vrsto vse tiste posameznike, ki izhajajo od enakih starišev in sami ali po svojih potomcih, svojim prededom podobni postanejo. Bastardi niso zmožni ohraniti, z mejsebojnim druženjem, svoj značaj in svoje stanovitne lastnosti. Do sedaj naravoslovci še niso dokazali, da bi se taki zvrzki dlje kot do tretjega ali četrtega rodu ohranili. In ako se jim je katerikrat sè zvijačo posrečilo združiti živali dveh različnih vrst, n. pr. psa in volka, ni bilo iz take združbe ali nič zaroda ali pa le nerodovitni zvrzki. „Človeška plemena pa, pravi J. Müller, so oblike ene same vrste, ki se rodovitno mej sabo družijo in pomnožujejo. Ona niso razne vrste enega roda; ko bi bilo to, bili bi njih bastardi mej seboj nerodovitni.“ Tako govore tudi sloveči naravoslovci in etnografi, kaker A. Humboldt, Blumenbach, R. in A. Wagner, Burdach, Prichard Buffon, Cuvier. Ako se morejo tedaj razna človeška plemena rodovitno mej seboj družiti in ako nastanejo iz te dotike razni rodovitni mešanci, ki se v telesnem in duševnem oziru bistveno ne razločujejo od svojih starišev, je to najtrdniši dokaz, da vsa razna človeška plemena niso različne vrste, temuč ena. Da ta rodovitnost ni omejena, pričujejo nam vže imena Mulati, Mestici, Zambos, Terceroni, Kvarteroni. Dva velika evropska naroda, Angleži in Francozi, so le mešanci. Prvi iz Keltov, Anglosaksov, Rimljanov in Normanov, drugi iz Keltov, Rimljanov in Frankov. Vže ta edina resnica, da pride iz druženja, raznih, če tudi eden od družega najbolj oddaljenih človeških plemen, lep,

krepak in rodoviten rod, nam daje pravico trditi edinost človeškega rodu. Noben trezen in resnicoljuben naravoslovec ne more tedaj trditi, da je izhajanje vseh ljudi iz enega para nemogočnost. Da, še več. Ako dokažemo, da se vsa človeška plemena, naj so zunanje še tako različna, vendar vjemajo v nespremenljivih, bistvenih znakih, o spremenljivih, nebistvenih pa eden v drugega prehajajo, smemo tudi zaključiti, da je edinost čl. rodu sè znanstvenega stališča tudi verojetna.

Ako se ozremo na organizacijo človeškega telesa, vidimo, da je pri vseh čl. plemenih v bistvu povsod enaka. Vsi ljudje brez razločka hodijo po konci. Okostnica je razun majhine različne črepinje in medenice pri vseh enaka. Vsi imajo enako število kosti. Noge in roke imajo krepke mišice in povsod imajo ljudje na nogah le človeku lastno mečo. Delovanje in fizično razvijanje notrajnih organov je pri vseh enako. Naj si bodo ljudje beli, črni, rumeni ali erdečkasti, pri vseh se enako preliva kri, pri vseh je enako povprečno število srčnih vdarcev, enaka srednja telesna toplota, enako delovanje dihanja in prebavljanja, enak čas nosečnosti, vsi dobivajo ob enem času enako število zob. Ravno tako se vsi ljudje vjemajo glede srednje starosti, glede pričetka in razvijanja bolezni.

Ako pogledamo na psihološke lastnosti, tudi v tem ni bistvene razlike in kar posebno še dokazuje bistveno enakost vseh ljudi, je to, da najdemo pri vseh, tudi pri tistih, ki se na najnižji stopinji omike, vendar le neko, čeravno zmedeno in temno, predstavo enega višjega bitja in sledi kakega bogoslužja. To je, kar tudi divjaka principijelno ne loči od najbistroumnjšega filozofa, temuč ta ideja ju spaja v eno celoto. Nasprotniki edinosti čl. rodu sicer kaj radi podpirajo svoje mnenje s tem, da trde duševno nezmožnost nekaterih narodov. Posebno od Indijancev in Zamurcev uče, da se ne dajo olikati, da so nižje organizovani kot drugi, deloma zato, ker se do sedaj še niso povzpeli do kake višje olike, deloma za to, ker je kultura in civilizacija le v njih pogin. Seveda, pri tej trditvi ne pomislijo, da je olika odvisna ne samo od duševnih zmožnosti, temuč tudi od raznih zunanjih okoliščin. Kedo bo od Eskimov in družih ljudstev ledenega severja, od Hotentotov in družih pastirskih narodov srednje Afrike in Azije, zahteval enako izobraženost, kaker od Evropejca sredi izobraženih ljudi, kateremu so vrata do znanosti in olike na široko odprta? Pa, ako pogledamo v zgodovino drugih gori omenjenih prav sorodnih narodov, vidimo, da so se bili tudi oni povzdignili, veliko poprej kot Evropejci, do visoke stopinje olike. Priča so nam Kinezi, njih vže kakih 2800 let pr. Kr. visoka izobraženost. Kaj so bili pradedje sedanjih Beduinov v Arabiji nekedaj, kažejo imena Granada, Sevilja, Kordova, ti sedeži nekedanje mavriške umetnosti in

znanosti. Koliko bogastvo lepe poezije, viteške romantike, krijejo razvaline Alhambre?

Predniki sedanjih Indijancev, posebno v Peru in Mehiki, so se bili povzdignili do tolike izobraženosti, da jo je mogla zatreti in vdušiti le več stoletji dolga grozovitnost in nezvestoba španskih osvojevavcev. Da kultura in civilizacija zadržuje razvoj omenjenih ljudstev, zlasti Indijancev severne Amerike, da ta dobri in s tolikimi naravnimi vrlinami obdarovan rod peša, izvira, ni kriva prava kultura. temuč kultura, ki mu jo nosi, nevsniljen, po zlatu hlepeči, čeravno krščanski in civilizirani Evropejec. In v čem obstoji ta kultura, ta civilizacija? V sovraštvu, v zaničevanju, pijančevanju, razuzdanosti, ob kratkem v vseh mogočih strasteh. Kako naj bi v bog, nespriden divjak sprejel z ljubeznijo in veseljem take kulturonosce, ki streljajo nanj, kot na divjo zver, ki mu zastrupljajo njegove vodnjake in živež, ki mu jemljejo en kos zemlje in gozda za drugim, kjer je do sedaj težko si iskal vsakdanji živež, ki mu prinašajo raznovrstne bolezni? Da se pa tudi pri teh narodih ne manjka izjem, spričujejo možje, ki so mej njimi živeli in z ljubeznijo jih vodili do olike. Oni nam trde, da indijanski otroci, kar nič ne zaostajajo za belimi, temuč da jih celo v marsikateri reči prekose. Ravno to velja o Zamurcih. Imena slovečih Zamurcev, Tousaint L'Ouverture, Ira Aldridge, Tyo Soga, Bannaker, nam kažejo, da se tudi pri Zamurcih najdejo lepe zmožnosti, ki jih je le treba zbuditi in gojiti. Pustimo ta ljudstva, da se bodo nekaj rodov pečala sè znanostmi, in prepričali se bomo, da tudi pri njih ni nemogoča olika. „Ko trdimo edinost čl. rodu, je rekel A. Humboldt, nasprotujemo vsaki zoperni, neveseli razdelitvi v višja in nižja človeška plemena. Najdejo se sicer bolj brihtna, bolj izobražena, po oliki požlahtnjena, ne pa sama po sebi bolj žlahtna ljudstva“.

Kar zadeva zgorej omenjeno razliko človeške črepinje in medenice, moramo sicer pripoznati, da se najde precejšna razno-terost, vendar ne tolika, da bi se zavoljo tega smela tajiti edinost čl. rodu. Ako potegnemo na profilnem načrtu človeške glave ravno črto od zgoranje čeljusti do ušesne odprtine in drugo od najbolj strčeče pike na čelu do goranje čeljusti, dobimo tako imenovani lični kot, ki meri pri glavah raznih človeških plemen od 70—90°. Po menjevanju tega ličnega kota so mnogi skušali natančno določiti število človeških plemen. Ker se pa pri tem določevanju ne sme ozirati le na ekstreme, temuč tudi na izjeme in prehode, se dosedaj še ni posrečilo iz raznih človeških črepinj dobiti specifične znake za razna plemena. Poskušnja Vireja, po velikosti ličnega kota ves člov. rod v dva samostojna plemena razdeliti, se ni obnesla, ker se je opazilo, da morete dve po osnovi zelo različni črepinji imeti enak lični kot in nasproti, dve popolnoma enaki, različen lični kot. Blumenbach je imel v svoji zberki črepinjo enega Zamurca in enega Poljaka,

ki ste se glede ličnega kota popolnoma vjemale. Bachmann pripoveduje, da je primerjal mnogo črepinj Zamurcev in Evropejcev, ki so bile pa tako podobne, da jih je moglo razločevati le izurjeno oko in, da bi se tudi najbolj izurjen fiziolog motil, ko bi črepinjo Zamurca obdal z belo kožo in gladkimi lasmi Evropejca. Winterbottom pravi: „Nazaj potisnjeno čelo, topi nos, nabuhle ustnice, štrčeče čeljusti, s katerimi se navadno Afrikanec karikira, niso nikaker stanovitni znaki, temuč najdejo se razne stopinje obličja, od najgršega, kaker se le prepogosto slika, do najlepšega evropejskega obličja“. Na to spreminjevanje, stopnjevanje, izjeme in prehode človeških črepinj se je treba ozirati. Seveda, če se gleda le na ekstreme, če se krajni udje strgajo iz njih organske zveze, je mogoče dobiti, sicer prav lepe šolske podobe za razna človeška plemena, ki se pa z resničnostjo ne vjemajo. Ravno to velja glede međenice (Becken) raznih čl. plemen.

Pa odkod tolika razlika v barvah? Eden je bel, drugi rumen, tretji črn, četrti bakrenast, peti erjav. Ali ni ta velika razlika dokaz, da so razna človeška plemena različne vrste, ne pa le različnosti (varijetete) ene vrste? „Nimium ne crede colori“, je vže rekel Linnè. Osnova in fiziološko delovanje kože je pri vseh ljudeh enako in zato je barva najmanj važno in pomenljivo znamenje za določitev kake vrste. Kaker je dokazalo preiskovanje, mikroskopične anatomije, obstoji človeška koža iz treh plasti. Spodnje je usnjica (corrium), ki se svojimi mnogo številnimi žilicami, iz katerih priteka mehka, vlažna sluz ali slez, dela srednjo plast, tako imenovano malphigično mrežo, v kateri so vložena barvila (pigment). Na njo se naslanja rožena tenčica (epidermis). Usnjica je pri vseh ljudeh, ne izvemši Zamurcev, enaka. V sluznici pa so vložena, več ali manj pravilno razdeljena, bolj ali manj saturirana, nasičena barvila, ki delajo toliko bolj različne barve, koliker bolj ali manj sijejo erdeče krvne žilice spodnje plasti skozi goranje. Pri Evropejcu so stanice sluznice skoraj brez barve, zato ima njegova koža erdeče belkasto barvo, ki se najbolj kaže tam, kjer je rožena tenčica najtanjši, kaker n. pr. na ustnicah in licih. Pri rumenkastih ljudeh se baryilo vže bolj kaže, še temnejše je pri erjavih in črno pri Zamurcih. Tudi te rumene, erjave in črne ljudi oblije erdečiča, kaker bele, le da se pri njih, iz navedanega vzroka, erdeča barva krvnih žilic usnjice ne kaže tako natančno. Tudi na telesu človeka se najde sem ter tja kako mesto n. pr. sesna bradovica in drugod, ki ni dosti manj temne barve, kaker koža Zamurčeva. Prav natančno se tedaj ne dajo določiti razna človeška plemena, ako se oziramo na razno barvene stanice v sluzni mrežici. Še težje pa je to, ako pomislimo, da ena barva polagoma prehaja v drugo, da ne vemo, kje bi postavili mejo.

Mej vsakim plemenom, da, mej vsakim narodom se najdejo

posamezniki ali tudi cele družine, zdaj bolj bele, zdaj erjavkaste, zdaj črnikaste barve, in še bolj važno je to, da se barva večkrat ne vjema z obliko črepinje, čeravno je pravi tip kakega človeškega plemena. Tako imajo Jolofi, neki zamurski rod, svetlo črno barvo, pa popolnoma evropejsko obličje. Kaker pravi Brehm, so Zamurci v Nubiji temnočrni v dolini in erdečkasto erjavi v gorah. Vže Herder je iz tega sklepal: „Na svetu ni 4 ali 5 človeških plemen, ne varijetet, ki bi ena drugo popolnoma izključile. Barve se zgublajo in prehajajo ena v drugo, da slednjič ni nič drugega, kaker senčanje ene in iste velike podobe, ki je po vseh prostorih sveta raztežena“.

Razna človeška plemena so tedaj le razlike ene vrste. Vprašanje je zdaj, kako so nastala? Sprememba čl. rodu v razna čl. plemena se je po nauku naravoslovcev zgodila v predzgodovinskem času onih velikih katastrof, ki so še v zavesti vseh ljudstev. V onem času je bilo podnebje, ako ne bistveno od sedanjega različno, vsaj gotovo drugače razdeljeno. Vemo, da so takrat razne živali, kaker n. pr mamuti, levi, hijene, v družbi s človekom živele v krajih, kjer bi sedaj, zavoljo popolnoma drugačnih klimatičnih razmer, nikaker ne mogle obstati. Zato pa nikaker ni dovoljeno, obračati razmere sedanjega časa, ko so se človeška plemena vže popolno razvila in razdelila, na ono, za spremenljivost tako disponirano, otroško dobo človeškega rodu. Vse drugačnim postavam je podvrženo tisto, kar postaja, kaker tisto, kar je vže postalo. Zatoraj je trditev, „ker zdaj Zamurec ne postane bel in belec ne črnc, zato tudi ne izhajata iz enega para“, gola svojevoljnost, ki toliko velja, kaker ta: ker praprot sedaj v naših mrzlih krajih ostane le nizko zelišče, je nemogoče, da bi bila poprej zrastle visoka kot drevo, ali: ker človek v možki dobi ne spremeni tako lahko svoje fizijonomije, je tudi ne more v svoji otroški dobi“ (Wuttke). Koliko vplivajo klimatične razmere posebno na barvo kože, lahko spoznamo, ako opazujemo ljudi ali tudi živali v raznih krajih sveta. Lah, Španjec, je bolj temne barve, kaker Anglež. Ali jih naj zato stavimo v različne vrste? Kako daleč naj bi se tedaj raztezala ta barva, da bi mogli sklepati na novo vrsto? „Ko sem bil prišel v Ghadames, je rekel Richardson, sem imel erdečkasto belo barvo, zdaj sem postal, kaker ti rumeni ljudje“. Evropejec, ki dlje časa prebiva v Gvineji, postane skoraj bakrenast, v Egiptu vmazano rujav. Arabci so v mrzlih krajih svetle barve, v Meki rumenkasto rujavi, v puščavi imajo zamurske volnate lase, v Nubiji so svetlo črni. Enako vidimo pri živalih. Čem bolj je kaka vrsta živali razširjena po svetu, tem bolj se spreminja. V Gvineji postanejo naši psi nekako zamurski, voli s kodrasto dlako na glavi, črne ali vmazano erjave barve. Na severu dobijo živali pogostokrat belo dlako, belo perje. Ako se pa tako spreminjevanje godi vže pri živalih, kaj naj rečemo o človeku,

na katerega ne vpliva samo podnebje, mraz in vročina, temuč v veliko večji meri razumnost, šega, vera, politika in drugo. Čeravno pa ne trdimo, da ni podnebje edini vzrok za različnost človeških plemen, vendar ne smemo trditi, da je brez vsega vpliva. Pri človeku je veliko večjega pomena intelektualno, versko-nravno življenje, zakaj duh vpodoblja svoje telo. Više izobraženo, duševno življenje gotovo vpliva najpoprej na organ, ki je pri tem najbolj vprežen, namreč na možgani. Koliker bolj se razvijajo možgani, toliko bolj se spreminja celi organizem. Koliker bolj stopi čelo naprej, koliker bolj se razširi, toliko bolj stopijo štrčeče čeljusti nazaj. Lyell je dokazal, da se pri Zamurcih, ki žive in veliko občujejo z Evropejci, vsa osnova črepinje in celega telesa z vsakim rodом bolj približuje evropejski. To so pripoznali tudi naravoslovci iz ameriške šole. Antropologija in etnologija je z mnogimi zgledi dokazala, kako duševna olika in izobraženost, tudi pri Zamurcih, oplemeni podobe črepinje in obličja.

Antropologiji pride v tej zadevi na pomoč tako imenovana geografija rastlinstva in živalstva. Po skrbnem in natančnem raziskavanju so naravoslovci glede razširjevanja rastlin in živali določili postavo, da je okraj razširjevanja, tako imenovano središče stvarjenja kake vrste, toliko manjši, koliker bolj in popolnši je organizovan razred, v katerega vrsta spada. Tedaj je središče stvarjenja za človeka, kot najbolj organizovano bitje, še veliko ožiši, kaker za antropoidne opice, toraj skoraj gotovo eno samo. Glede na vse to pravi J. Müller: „Ako to vprašanje, o edinosti čl. rodu, edino le sè znanstvenega stališča premišljujemo, se nam zdi nemogoče, odločiti se za drugo razlaganje, kaker za to, da izhajajo vsi od enega para.“

Neketeri, ki sicer pripoznajo, da edinost čl. rodu ni nemogoča, pravijo, da se jim vendar zdi neverjetna, ker bi bila visela na tak način eksistenca celega rodu, na tanjki niti enega človeškega življenja. V resnici, slab vgovor. Zakaj, kedor je bil dovolj mogočen človeka vstvariti, mogel ga je tudi ohraniti.

Ravno tako slab je vgovor Vogta, ki pravi, da je nemogoče, da bi se bil iz enega para čl. rod tako pomnožil in po celem svetu razširil. R. Thum pravi k temu vgovoru: „To je trditev, s katero Vogt sam dokazuje, da ni matematik. Zakaj, ko bi se mu bilo iz šolskih let le še nekoliko sanjalo o geometrični progresiji, bi tega ne bil zapisal“. Kaker je Thum preračunal, pride iz enega para po 425 letih 800 milijonov ljudi. In Burdach pravi: „V Evropi se zdaj rode iz vsakega zakona povprečno štiri otroci. Ako je bil, kar se da pač misliti, le en človeški par vstvarjen in ako se je ta, sè svojimi potomci, v tej meri množil, je prišlo od tega po 1000 letih še enkrat toliko ljudi, kaker jih zdaj na svetu živi.“

Ako se ozremo še na raziskovanje jezikoslovcev, vidimo, da

tudi oni ne nasprotujejo mnenju, da je bil enkrat le en prvoten jezik.

Ravno tako se z naukom sv. pisma v bistvu vjemajo najstariše antropogonije, o katerih govore stari pesniki in zgodovinarji. Tako n. pr. Sanchuniaton, Berosus, Diodorus Siculus, Orpheus, Hesiodus lib. I. „Dies“, Aristophanes „Ares“, Horatius Odarum lib. I. Oda XVI. Ovidius, Metamorph. lib. I.

Videli smo toraj, da prava veda ne nasprotuje, da celo kot verojeten pripozna nauk sv. pisma o edinosti človeškega rodu, in to zadostuje božjemu razodenju.

P. A.

Odgovori na vgovore.

Na 11. vgovor iz III. zvezka V. tečaja, na katerega zaradi pomanjkanja prostora še nismo odgovorili, odgovorimo sedaj.

Vgovor. Kako se godi po smrti z ljudmi, ki so zunaj katoliške cerkve? je li mogoče o tem kaj gotovega reči? Tu je treba vsekako razločevati več vrst: 1. So, ki niti ne vejo za cerkev katoliško. 2. Drugi sicer čujejo o njej, pa nimajo priložnosti seznaniti se z njo temeliteje in ostanejo pri svoji veri, nekaj radi spoštovanja do svojih pradedov in sorodnikov, nekaj pa, ker se človek le težko sprijazni z mislijo, da bi opustil svojo vero; do tega more ga privedi le temeljito prepričanje, katerega pa brez lastne krivde ne moreje dobiti. 3. Zopet so, ki so to zadevo premislili in premostrili, kaker se spodobi o stvari, ki ima odločevati celo večnost, pa so prišli do skiepa, da je drugo naziranje pravo, ne katoliško. Sem štejem ne le drugoverce, ampak tudi brezverce, ki so po korenitem razmišljanju dospeli do tega konca. 4. Dobe se pa žalibog tudi, ki delajo z vero kaker z ničvredno stvarjo, vero opuste brez veliko pomiselkov, da se le oprostje njenih takozvanih okovov.

Odgovor. Sv. katoliška cerkev uči, da je prava resnična, volja božja, da bi se vsi ljudje zveličali in prišli k spoznanju resnice. ¹⁾ Ta volja ni le neko prazno hotenje, temuč je delavna. Bog namreč vsakemu, ki stori kar je v njegovi moči, ki sledi svoji pameti in dela dobro ter se varuje hudega, podeljuje potrebne milosti in pripomočke, da more svoj namen doseči in se zveličati. Bog je neskončno vsmiljen in neskončno pravičen. Nobeden se ne zveliča brez njegove milosti, nobeden se brez lastne krivde ne

¹⁾ I. Tim. 2.

pogubi. Nadalje uči sv. cerkev, da je Kristus za vse ljudi vmrl, vse odrešil, za vse odprl vrata nebeška. Da pa odraščeni človek deležen postane Kristusovega zasluženja, mora vanj verovati, mora verovati to, kar je Bog razodel, mora obžalovati svoje grehe, svoje življenje popoljšati, Boga ljubiti in resnično voljo imeti vse božje zapovedi spolnjevati. Da bi pa bilo to vsem mogoče, je Kristus vstanovil svojo sveto, edino zveličavno cerkev. Vsakega brez razločka veže stroga dolžnost, stopiti v to cerkev. Kedor pa iz lastne krivde zunaj te cerkve ostane, kedor ne stopi v to rešilno barko, ke bi lahko, tak se bo za večno potopil in pogubil. Zakaj po nauku sv. cerkvenih učencov ne more imeti človek Boga za očeta, ako nima cerkev za mater. Kaker se ni mogel nobeden rešiti, ki je bil zunaj Noetove barke, tako se ne bo nobeden rešil, ki je zunaj sv. cerkve. (Sv. Cypr.) Le v katoliški cerkvi se najde pravi mir in prava pot v nebesa. (Sv. Hilarij.) Ta nauk, da je sv. rimska, katoliška cerkev edino zveličavna, da zunaj nje ni zveličanja, se je zdel marsikateremu pretrd, nevsmiljen, božji ljubezni in vsmiljenju nasproten. Zato je treba seveda prav razločevati. Toraj, kako se godi po smrti z ljudmi, ki niti ne vedo za katoliško cerkev? Ti so ali neverniki ali krivoverci in razkolniki. Kako se godi po smrti z neverniki, ki ne vedo za katoliško cerkev, katerim veselo oznanilo, sv. evangelij, ni bil dovolj oznanovan? Bog se javlja ljudem z naravnimi znamenji. Po besedah sv. aposteljuna Pavla, morejo tudi neverniki iz lepote, redav stvarjenju, spoznati stvarnika in ga kot Boga poveličevati. V tej zadevi so brez izgovora. Bog je solnce milosti, ki vsem ljudem sveti. Žarki tega solnca razsvetlujejo in zbujejo tudi srca tistih, ki po gozdih in puščavah žive, da morejo s pomočjo te milosti hudo spoznati in se ga ogibati, ravno tako spoznati dobro ter je storiti. Imajo v svojih srcih zapisano natorno postavo, katero so kot pametne stvari zvrševati dolžni. Seveda, vse drugače bo Bog enkrat sodil kristijana, ki je mogel in moral poznati svoje dolžnosti do njega, kateremu so milosti božje obilniši pritekale, kaker vbogega nevernika v divjih puščavah. Gotovo je, da Bog ne bo sodil človeka po postavi, katere mu ni razodel. Toraj tudi nevernik ne bo sojen po Kristusovi postavi, o kateri nikoli nič slišal ni, temuč sojen bo po natorni postavi. Sv. apostelj Pavel pravi: «Kateri so brez postave grešili, bodo brez postave pogubljeni.»¹⁾ Toda sv. cerkev gre še dalje. Ona uči, da človek se svojimi natornimi močmi res ni zmožen pridobiti si sv. vero, ker je ona popolnoma nezaslužen dar božji, vendar more tudi nevernik deležen postati nezmernega zasluženja Kristusovega na križu. Ako tak nevernik posluša glas svoje vesti, ako sam ne zapira svojih oči in srca solncu milosti božje, ki tudi njemu sveti, ga bo Bog vedno bolj podpiral in ga slednjič,

¹⁾ Rimlj. II. 12.

do spoznanja resnice pripeljal, bodisi po navadnem potu, da mu pošlje kakega oznanovalca sv. evangelija, ali pa s posebnim razodenjem, z notranjim razsvetljenjem ali na kak drugi, njegovi modrosti in vsemogočnosti znan način. Sv. Tomaž Akv. pravi: «Ako kateri v gozdih ali mej nespametnimi živali zrejen sledi svoji narotni pameti v tem, da dela dobro in se ogiblje hudega, smemo za gotovo verovati, da mu bo ali po notraujem navdihujenju razodeto to, kar je verovati treba, ali mu bo pa Bog poslal kakega oznanovalca sv. vere, kaker je poslal Petra Korneliju.»¹⁾ Tudi uči sv. Tomaž, da je Bog mnogim nevernikom razodel vero v Kristusa, odrešenika sveta, kar potrjujejo besede pobožnega Joba v sv. pismu: «Vem, da moj Zveličar živi,» (Job. 19.) in rimska zgodovina, v kateri se pripoveduje, da so ob času Konstantina Avgusta in Irene njegove matere, našli grob, v katerem je ležal mrlič, ki je imel na prsih zlato ploščo, na kateri je bilo zapisano: «Christus nascetur ex Virgine, et ego credo in eum. O, Sol, sub Irenae et Constantini temporibus iterum me videbis.» Če so pa bili kateri zveličani, katerim to ni bilo razodeto, vender zveličani niso bili brez vere v Zveličarja. Zakaj, čeravno niso imeli razločne vere, je bila vender njih vera v Odrešenika zapopadena v veri na previdnost božjo, s katero so verovali, da je Bog rešitelj ljudi na njemu dopadljiv način.²⁾ Neverniki pa, katerim je bila sv. vera oznanovana, katere pa sprejeti niso hoteli, krivi so sami svoje nesreče. Kriv ni Bog, ki jim je dal razum in svojo milost, temuč kriva je njih spačena volja, krivi so njih grehi in strasti, ki so jim zatemnile razum in zakrile solnce pravega spoznanja.

Tudi pri krivovercih in razkolnikih moramo razločevati. Kedor je zunaj sv. katoliške cerkve iz lastnega zadolženja, kedor je o nji vže slišal, pa vse eno trdovratno živi v svoji zmoti, se prav nič ne trudi resnico spoznati, dvome pregnati, temuč predrzno sledi svojemu napačnemu umenju, tak je formalen krivoverec. Ker noče poslušati glasu svoje vesti, ker resnico, katero je spoznal, ne sprejme, ali z dobrim srcem ne išče, ko je spoznal, da je nima in raje v velikih dvomih živi, se hudo pregreši zoper Boga. Kaj čuda, da ga bo tudi on eukrat sodil kot nejeverca in velikega grešnika? Spoznani resnici se človek ne sme vstavljati, temuč sprejeti jo mora, naj mu to še tako velike težave dela. Ne sme se ozirati ne na svoje zaslepljene prednike in sorodnike, ne na zaničevanje in zasmehovanje, ne na kake posvetne dobičke. Vse to more on premagati s pravo ljubeznijo do resnice in s pomočjo milosti božje, katere mu pri taki priliki gotovo ne manjka, ker drugače bi se reklo, da more človek sicer grešiti, nima pa moči grehu se vstaviti. Ko se je bil blagi grof Stolberg

¹⁾ De Ver. q. IV. a. 11. ad 1.

²⁾ S. Thom. 2. 2. q. 2. a. 7.

v katoliško cerkev povrnili, mu je rekel neki protestantovski knez «Jaz ne ljubim takih, ki svojo vero premene.» «Jaz tudi ne, je odgovoril grof, zakaj ke bi moji predniki pred 300 leti svoje vere ne bili spremenili, bi sedaj meni ne bilo potreba to storiti.» Drugi pa so, ki morebiti še nikoli niso slišali o sv. katoliški cerkvi, ki so bili v zmoti, v krivoverstvu ali razkolništvu rojeni in izrejeni. Od majhnih otrok, ki vmro predno k pameti pridejo, nas sv. vera uči, da pridejo v nebesa, ako so bili le veljavno krščeni, zakaj sv. krst tudi od krivoverca pravilno podeljen, je veljaven. Kar pa zadeva odraščene, ki so bili v zmotah odgojeni, ki nič ne vedo o sv. katoliški cerkvi, ki kar nič ne dvojijo, da bi bila njih vera napačna in zato prav pa nji žive, so udje prave sv. cerkve, le materijalno so od nje ločeni, so le materijalni krivoverci. Ker so po sv. krstu stopili v cerkev Kristusovo, ker so jim znane vsaj poglavitne verske resnice, zavoljo drugih so pa le v nezadolženi nevednosti, morejo se tudi s temi pripomočki zveličati. O njih veljajo besede Salvijana: «Krivoverci so, pa sami ne vedo za to. Resnica je pri nas, pa oni mislijo, da je pri njih. Motijo se, pa z dobrim srcem.» Te prepustimo sodbi božji, ki sam vidi in pozna srce človeka, in njegova dobrotljivost in vsmiljenje ne bo pripustilo, da bi tak vekomaj trpel zavoljo zmote, katere sam ni zakrivil.»

Iz povedanega sledi, da drugoverci ali celo brezverci nika-ker niso vso to zadevo dobro premislili in premotrili, kaker se spodobi o stvari, ki odločuje celo večnost, temuč da jih le njih trdovratnost, prevzetnost in strast sili ostati v zmoti. Zakaj hudobija krivoverstva, še bolj pa brezverstva ne obotsji samo v zmoti in uevednosti, temuč v trdovratnosti in spačeni velji, s katero se vpirajo od Kristusa postavljeni cerkvi, ki je steber in podlaga resnice. Sicer so pa tudi tisti, ki so aposteljne in marternike morili, mislili, da Bogu služijo, vender jih zavoljo tega ne moremo odgovarjati.

Kar pa tiste zadeva, ki mečejo z vero okrog, kaker z ničvredno stvarjo, ki jo opuste brez pomislekov, menimo, da nam ni treba odgovarjati. Ker tudi gospod oponent sam toži, da se žalibog tudi taki dobe. Tem veljajo besede: «Kedor ne veruje, bo pogubljen.»

P. A.

Žensko poglavje.

„Pod možjevo oblastjo bodeš, in
on ti bo gospodoval“. I. Mojz. 3. 16.

Kdo je lepši — „on“ ali „ona“?

Čemu pa to? Hočete vže spet izzivati? Saj vender ves svet nam, ženskam, hvalo daje, da naš spol je *κατ'ἑξοχην* „lepi spol“!

Dvomim zelo; in celo prepričan sem, da ve same mislite drugače. Ako bi ženske celega sveta skupaj sklicali in v velikem zboru dali na „tajuo“ glasovanje, naj vsaka zapiše, kaj je vzor njene lepote, bi izmej desettisoč težko eno našli, da bi zapisala: „ona“. Rezultat bil bi enoglasno: „on“.

Res sicer, da bi tudi možki sè svoje strani več ali manj glasovali: „ona“; ker je pa, kaker menda statistika dokazuje, na svetu več žensk kot možkih, bi po večini glasov vedno zmagal le „on“, „ona“ pa bi ostala v manjšini! In ker se v našem veku vse določuje po večini glasov, moralo bi se hote ali nehote priznati, da „on“ je lepši kot „ona“!

Ne jezite se torej, drage prijateljice, jaz sam sem vašega mnenja; in v naslednjem bi le hotel dokazati, da vi imate prav, a ne možki.

Se le kasno so se rodili tisti, ki bi radi ženskam zabili v glavo herezijo, da je ona lepša od njega. Niti stari niti srednji niti celo noveji vek ni poznal tega nauka noter do Schillerja, Goethe-ja in nekaterih drugih. Gervinus piše o Schillerji, da po njegovih nazorih ženska ne le po telesni obliki, ampak tudi duševno možkega prekosuje v oni harmoniji moči, katera je pogoj prave lepote. „Schiller kaker Goethe sta človeško naravo popolnoma izraženo našla sosebnost v ženi in njeni harmonični delavnosti.“¹⁾ Isto o Schillerji spričuje Lindemann.²⁾ Tudi estetiku Lemke-ju „stoji mož nižje nego ženska, tako da on je nekako prva, bolj živalska, ženska pa druga, zboljšana izdaja“.

To vam gladi ušesa! Pa ni tako! Ne le vi same, ako hočete biti odkritosrčne, ampak tudi največi mislilci vseh časov mislijo drugače.

Platon piše, da je možki spol od narave plemenitiši, obdar-

¹⁾ Wildauer, Festrede zu Schillers hundertjährigem Geburtstag, pri Jungmann Aesthetik.

²⁾ „Den Kranz des schönen Ideals legt der Dichter . . . zu den Füßen des stillen weiblichen Lebens“. Geschichte d. deutschen Literatur.

Jen s popolnišo mero razumnosti in duševne kreposti.¹⁾ Nemu se pridružuje Aristotel: „Mož presega glede lepote ženo.“²⁾ Sploh, meni Aristotel, je reč dognana, o kateri se ne da pričakati, da možki spol od narave izvrstniši kot ženski.“³⁾ Od tod izvira čuden nazor, koji se nahaja pri starib, da stoji namreč ženski spol za eno stopinjo niže od možkega, kot da bi bil vže po bistvu nepopolniši — *sexus sequior*.

Tudi za krščanske dobe se je možki lepoti dajala prednost pred žensko. Pred tristo leti je živel na Španjskem imenitni zdravnik in filozof Juan Huart. Po njegovem nauku je ženska lepota bolj slepilna za oči, a če se jo sodi z duhom, ne doseza možke. „Umejo le z neko navidezno spretnostjo govoriti, kjer gre za reči, katere se brez težave pojmejo in nimajo posebne važnosti“. Zatorej sklepa: „Radi tega je popolnoma osnovano, da cerkev ženski prepoveduje spovedavati ali učiti; kajti modra razumnost in zakonito postopanje sta njih spolu tuja.“⁴⁾ Pa vže pred J. Huartom je sredi 15. veka sv. Antonin isto resnico, le krajše in točniše, izgovoril, in sicer kot obče pripoznano: „Razume se samo ob sebi, da mož je lepši od žene, pa postava ženska je bolj mikavna kot možka.“⁵⁾ Nič drugače ne uči na raznih krajih svojih spisov sv. Tomaž Akvinski, kateri še posebe filozofično vtemeljuje, zakaj je možki po naravi popolniši in lepši od ženske. Ravno te razloge moramo še posebe pojasniti.

Vže stari Aristotel je zapisal imenitne besede: „Čim popolniša je mera nadarjenosti in kreposti (energije), ki jo je kaki stvari natura podelila, tem viša lepota se javlja v nje prednostih in delovanji; z a t o presega n. pr. mož, kar se lepote tiče, ženo.“⁶⁾ V teh stavkih se izraža globoka metafizična resnica. Akoprav ima ženska isto tako kot možki pravo dušo z vsemi zmožnostmi, vender je brezdvomno možki duševno bolj nadarjen od ženske in krepost duševna se v njem silovitejše javlja kot v ženski. Pri poslednji je namreč duh bolj vtopljen v čutnost; možki razum se laže oprošča materije, se vglablja bodisi sam v sebe ali v druge predmete, v tem ko žensko zadržuje in raztresa preživa domišljija; tudi volja moževa je vstrajniša, krepkejša, katero pri ženski slabi in obmamlja pregorko čustvo. Duševni princip je brezdvomno popolniši in lepši kot čutnostni. Ker se torej v možkem duševnost prosteje in popolniše razvija in dej-

¹⁾ . . . φυσει ἐρρόωμενεστερον και νουν μαλλον εχον. Conviv.

²⁾ Rhet. I. c. 9. n. 22.

³⁾ Polit. I. c. 2. 12.

⁴⁾ Examen de ingenios para las ciencias, pri Jungmann o. c.

⁵⁾ Utique pulchrior est vir muliere, sed species mulieris magis allectiva quam species virorum. Summa theol. I. tit. I. cap. 2. 5. 2.

⁶⁾ Αί των φυσει σπουδαιοτερων αρεται καλλιους και τα εργα οιον ανδρος η γυναικος. Rhet. I. c. 9. n. 22.

stviuje kot v ženski, zato je mož lepši od ženske. Nihče ne taji, da je človek popolnši ter lepši od živali; po čemer se pa razlikuje od živali, je duhovnost (Geistigkeit) njegove duše. Ker je pa duhovnost v ženski vtopljen v živalstvo, iz nje človeška lepota ne more tako popolnoma odsevati kakor iz možkega; ona stoji za eno stopinjo bliže živalstva, zato je za eno stopinjo manj lepa. „Notranja dobrota ali dejansko soglasje z razumnim duhom je namreč, ako stvar vzamemo objektivno, identično z lepoto.“¹⁾

Vsled naravne kreposti je mož bolj aktiven, a ženska bolj pasivna. Kakor uči sv. Avgustin, ima aktivni princip prednost pred pasivnim.²⁾ Tudi s tega motrišča je mož popolnši, lepši od ženske, ker je od narave dobil večero mero razumnosti in razsodnosti, v čemer se dejstviuje aktivnost duha; ženska pa mu je podrejena, ker stoji bolj pod oblastjo snovi, katere znak je pasivnost.

Duša moževa, ako jo vzamemo samo na sebi, vkoliker ni v zvezi s telesom, nima nič, po čemer bi se odlikovala pred žensko; pa duša, uči sv. Tomaž, je bistvena forma telesa in ima mej drugimi zmožnostmi tudi take, katere se dejstviujejo ali delajo po telesnih organih. In ta delavnost, posebno pa senzitivna, vpliva tudi na ono delavnost, katera se ne vrši po telesnih organih, namreč na više spoznanje in hotenje; kajti prvo se vrši s pomočjo čutnih podob, na hotenje pa vpliva nižje, živalsko poženje. Ker je torej pri ženski telesna organizacija šibka, izhaja od tod, da ženska vse, za kar se odloči, drži le z majhno odločnostjo. Izjeme seveda so tudi tu, a redke; kakor se bere v knjigi „Pregovorov“: „Ženo s krepkim srcem, kdo bi jo našel?“³⁾ t. j. žena s krepkim srcem, s trdno voljo je kaj redka prikazan.

Da je tedaj ženska manj popolna, manj dobra in torej manj lepa, treba iskati razloga v nje telesni organizaciji. Tako je z rečjo v naravnem stanju; Bogu pa ostane vedno prosto, česar narava ženski ni dala, nadomestiti z milostjo. In to je Bog, kakor priča zgodovina, večkrat storil. Z milostjo ojačuje šibki, nežni spol, da se junaško žrtviuje. Kdo ne ve, koliko devic in žen je prestalo najhujših muk in celo smrt za sv. vero, za blagor bližnjega? Tako krepost v ženskem spolu ne smatra sv. cerkev kot naravno, ampak kot čudež božje vsemočnosti. Čudež pa spada v čeznaravni svet, v svet milosti.⁴⁾

K sklepu naj govori še sv. Pavel. Apostelj spominja se

¹⁾ Jungmann, Aest.

²⁾ . . . Semper enim honorabilis est agens patiente, ut dicit Augustinus. Thom. S. 1. p. q. 92. a. 1. 2.

³⁾ Tako izpeljuje poleg sv. Tomaža Jungmann v svoji „Aesthetik“ str. 184 s.

⁴⁾ Primeri molitev: „Deus, qui inter cetera potentiae tuae miracula etiam in sexu fragili victoriam martyrii contulisti etc. Glej Jungmann, Aesthetik . . .“

žensk na mnogih krajih, posebno pa v I. listu do Korinčanov. V II. poglavju vtemeljuje opomin, da imajo ženske Božje službe se vdeležiti vedno s pokrito glavo, mej tem ko mož sme biti odkrit; piše pa tako: „Mož je podoba Božja in po njem se Bog povelečuje, po ženi pa se povelečuje mož. Kajti ni mož izšel iz žene, ampak žena iz moža; in ne radi žene je mož bil vstvarjen, ampak žena radi moža.“¹⁾ Z drugimi besedami: Kaker je Bog početek in konec vsega stvarstva, tako je mož početek in bliži smoter ženske.²⁾ Apostel sicer ne uči, kaker bi žena nikaker ne bila podoba Božja, vendar ne v enaki meri kot mož, vkoliker se namreč v viši razumnosti in stanovitnejši volji moževi popolniše izraža čisto duhovno bitje Božje nego v ženski. Iz žene lepota Božja bolj mrtvo odžarja, še le posredno, namreč po možu, iz katerega in radi katerega je žena; mož je odsev Božje lepote, žena je pa tega odseva odsev.

Upamo torej da smemo brez vse zamere sklepati: „on“ je lepši kot „ona“.

Naravni poklic ženske: bodi mati pa vzgajaj deco!

Čemu pač toliko glavo si lomiti z ženskim vprašanjem, ko vendar narava tako jasno govori, da mora biti gluh in slep, kdor ne razume njenega glasu? Vže pri otroških igrach — piše A. Rösler³⁾ — se razodeva spolna razlika. Terišče, po katerem se deček rad drajna, je cesta, javni trg, polje in travnik. Kako žalosten gleda skoz okno, kaker ni bil v ječo zaprt, ko ne more ali ne sme na prosto, da bi zunaj igral vojake ali roparje! Poglejmo deklico. Njej ni nič nad cunjasto „punčiko“, katero po sobi ponaša, pestva, povija. Žog, vojaškega orodja in kar je enakega, s čemer se fantiči vedno zabavajo, ne bo nikdar v roke vzela. Vže tu vidimo nagnenje za mirno, ljubko opravilo v domači hiši, vže tu se ti javljajo prve poteze bodoče materinske skrbi in ljubezni.

Bodi nam dovoljeno omeniti še neke druge prikazni. Kdor opazuje Bogu posvečene osebe ženskega spola, redovnice, bo videl, da nobenih podob bolj ne ljubijo, ničesar rajše ne predstavljajo nego Božje Dete, bodisi v jaslicah, bodisi v naročji deviške Matere. Ne govori li jasno tudi to, da je Stvarnik ženski v srce vsadil materinski čut, ki ga ne more vtešiti, dekler ne objema in poljublja deteta v svojem naročji. Ker nima svojega deteta, vzame Božje Dete, da je poljublja in si ogreva o njem srce.

¹⁾ Vir imago et gloria Dei est. Non enim vir ex muliere, sed mulier ex viro. Etenim non est creatus vir propter mulierem, sed mulier propter virum. I. Cor. 11. 7. ss.

²⁾ Vir est principium mulieris et finis, sicut Deus est principium et finis totius creaturae. Thom. S. 1. p. q. 93. a. 4. ad 1.

³⁾ Die Frauenfrage . . .

Razumimo glas narave! Ženska bodi mati. — K temu jo kliče narava. Pa tudi one same to želijo! In še kako! Ne govorimo tu o ženskah, v katerih je milost premagala naravo, katere si je nebeški ženin izbral v deviško zvezo — a druge vse gojijo eno željo: da bi dobile kdaj v naročje „punčiko“, ne cunjasto, ampak živo. In ako bi katera hotela trditi, da ji ni za možitev, ne ji verjeti! Kjer je milost ne kliče v samostan, bodi nam pravilo, koje dopušča redkih izjem: ženska želi biti mati. In prav, da je!

Narava sama sposablja jo za ta poklic. Kaker se mož razlikuje po resnosti, tako odlikuje ženo miloba. Ker je sama šibka, čuti se tako rekoč sorodno z vsemi šibkimi; prirojeno rahločutje jo nagiblje, da šibkim in malim, ki so brez pomoči, priskoči, jih boža in goji. Narava jo je obdarila z govorljivostjo, katera ji tako izvrstno služi pri vzgoji nežnega otroka, kojemu z milo besedo obuja v prsih prve čute, izvablja z jezika prve besede. Njena beseda, vse njeno obnašanje je pomirovalno, prijazno, pridobljivo; nevtrudna je v prigovarjanju, z milim pogledom razume pokoriti si voljo in srce. Njena spretna postrežljivost v sicer malih potrebah — kako dobra de onemu, ki si sam ne zna pomagati! In pri večnih skrbih za otroka, ki ji kratijo spanje in vse vgodnosti — kako potrpežljiva ostane! Vse te prelepe lastnosti jo izvrstno sposablja za mater, za vzgojiteljico otrok posebno v prvi dobi.

Pa ta vzgoja je tako vzvišena, tako imenitna in težavna, da ženski-materi ne preostaja časa za druga opravila, najmanj pa za taka, ki bi jo trajno ali tudi za več ur na dan ločila od domače hiše. Kajti predmet materine zgoje, materinih skrbi je po podobi Božji v stvarjeno dete, bodoči mož, državljan, občan ne le zemlje, ampak tudi nebes! Vzgoja ta zahteva vso njeno modrost, vse njene skrbi, ves njen čas.

„Koliko razsodnosti mora imeti, da spozna narav in duha vsakega svojih otrok, da more najti način, kako z njimi občeovati, najsposobniši način, da ji razodenejo svoje srce, nagnjenja, svoje vzmoglosti, da more strasti, preden se izcimijo, zatreti, da jih more vtrditi v pravih nazorih, a popraviti jim krive? Kako modra mora biti, da ji je mogoče veljavo si pridobiti pri njih in to veljavo ohraniti, ne da bi izgubila s tem prijaznosti in zaupanja? Ji ni li, da to doseže, potreba opazovati in temeljito proučavati tudi druge ljudi, kar potem porablja pri vzgoji svojih otrok? Tako je! Družinska mati mora torej popolnoma podučena biti v veri, mora imeti zrelega, trdnega duha, kateri mora biti izomikan po tem, kaker zahteva gospodinstvo.“¹⁾

¹⁾ „Quel discernement lui faut-il pour connaître le naturel et le génie de chacun de ses enfants, pour trouver la manière de se conduire avec eux, le plus propre à découvrir leur humeur, leur pent, leur talent! à prévenir

Družina je torej in ostane glavno torišče ženskega delovanja. Hiša je njen svet; otroci so predmet, na katerem ima poskušati svoje moči, svojo modrost in iznajdljivost. Plemenit predmet! Vklubu ozkih mej, v katerih se ženska giblje, kako imenitna je vendar njena naloga, kako globoko sega! In iz tega svetišča poganjajo dandanes žensko — in tega svetišča ki je, ako razume svoj poklic, zanjo pravi zemeljski raj, si želi tudi ona ven — v javnost!

Skuša se žensko vabiti iz njenega raja v svet s tem, da se ji obuja željo po enakopravnosti z možkim, češ, ženska je v javnosti brez vpliva, brez veljave, ona mora tudi zunaj hiše enako z možkim vladati!

Prav. Ali nam se zdi, da žena tem bolj, tem gotovejše dospje do vladanja v javnosti, čim vestniše in natančniše je izpolnjevala svoje materinske in družinske dolžnosti. Žena more vladati svet, ne da bi zahajala v svet — iz zatišja domače hiše.

Imel sem večkrat priložnost opazovati otroke in mladeniče nižih pa viših razredov: njihove osebne lastnosti, nagnjenja, njih dobre in slabe navade. Kolika razlika! Eden vbogljiv, pohleven, reden, snažen; drugi kako nemaren, strasten, kako nereden v svojih rečeh, ymazan! Večkrat sem pozneje prišel v rojstno hišo enega ali drugega gojenca, ali sem sploh imel priliko njega mater od bliže spoznati in opazovati — a vsakrat sem se potrdil v misli: iz otroka smeš soditi mater; kakeršna mati, tak tudi otrok bodisi v mišljenji ali v čustvu, bodisi v zunanjem obnašanji!

Res sicer, da je človek prosto bitje ter da je konečno v njegovi oblasti tak ali drugačen biti — a res je tudi, da človek je za dve tretjini produkt vzgoje, ona mu vtisne stalen znak in nagnenje, ki prejde počasi v navado, katero odložiti je sila težko. Nadalje. Človek se da v svojih dejanjih in v življenji voditi od srca. Srce vleče za sabo um in voljo: Ona pa, katera samooblastno vpliva na srce človekovo, katera je goji in zasedi v njem čustva, je mati. Kdor ima v oblasti srce, ima v oblasti celega človeka; in ker človeštvo obstoji iz posameznih ljudi, gospodari on celemu človeštvu. Ženska-mati vlada v svetu, nevidno sicer, a več ali manj resnično. Od matere ima mladi mož ono pravo čutje, ki ga vsposablja za spretnega, nepristranskega sodnika; od matere je podedoval drug ono pobožnostno čustvo, katero navadno odločuje, ko pride na mladeniča vpra-

les passions naissantes, à leur persuader les bonnes maximes, et à guérir leurs erreurs? Quelle prudence doit-elle avoir pour acquérir et conserver sur eux l'autorité sans perdre l'amitié et la confiance! Mais n'a-t-elle pas besoin d'observer et de connaître à fond les gens qu'elle met auprès d'eux? Sans doute. Une mère de famille doit donc être pleinement instruite de la religion, et avoir un esprit mûr, ferme, appliqué et expérimenté pour le gouvernement." Fenelon pri Prof. A. Schaumburg: Das Paradies der Frauen.

šanje, po kateri poti kreniti, odločuje za duhovski stan; od matere ima pesnik domišljavost, gorko čustvo pa čarobnost zloga in pripovedovanja, kaker spričuje eden največih pesnikov, Goethe, o svoji materi, besede, katere izražajo prelepo hvalo ženskemu spolu:

„Vom Vater hab' ich die Statur,
Des Lebens ernstes Führen,
Vom Mütterchen die Frohnatur
Und Lust zu fabuliren.“

Najlepša lastnost, ki diči mogočnega vladarja, je dobrotljivost, vsmiljenje; občudujemo zmagovitega vojskovodjo, ki ima v oblasti življenje tisočernih in tisočernih, ako ga pogled prelite krvi, ako ga beda po vojski ponesrečenih gane in omenča; kako plemenit se nam zdi Cezar, ko ga vidimo jokati o pogledu zmaganega nasprotnika: in mogočni Cirus, ki se da omenčati, ko sliši ginljivo, žalostno vsodo Krezovo — kako blag se nam zdi! Cir je moral imeti plemenito mater, in da je tako mater imel Cezar, nam poroča zgodovina. Da, kar se plemenitega, kar se ginjaivega in resnično velikega godi v zgodovini — zasluga je ženske-matere. Nji se imajo narodi zahvaliti za najmodrejše vladarje, za največe pesnike in umetnike, za najčlovekoljubniše zakonodajce. Ona vstvarja v človeku srce, ki ga vodi, nagiblje k vsemu velikemu, plemenitemu, lepemu.

Ako hočemo tedaj, da se človeštvo prerodi, da spet zavлада mej narodi blago čustvo, da se znova oživi mej nami čut prava, sramežljivosti, poštenosti, skrbimo za to, da žensko povrnemo družini, da ji bo mogoče tu vestno izpolnjevati svoj vzvišeni poklic. Preporod človeštva smemo pričakovati le od ženske-matere. O tem piše prelepo znani pedagog-pisatelj dr. Kellner: „Ako bi, predragi prijatelj, mislili, da si veliko ne obetam od ženske vzgoje in omike, storili bi mi veliko krivico. Jaz sem marveč najživeje prepričan, da je od te vzgoje odvisno neskončno veliko, da, odvisen je največi del vesolnega popboljšanja, o katerem sanjarijo tako zvaní prijatelji človeštva, in da nam je ozdravljenja komaj še od drugod pričakovati nego od pretresujoče krize. Jaz sem prepričan, da le tedaj se bo popolnoma posrečilo zboljšanje nra vstvenega stanja, ako bodo ženske stale v vrstah boričev, kaker tudi z druge strani zgodovina kaže, da je n. pr. francoska revolucija stala na vrhuncu spornosti tedaj, ko so „gospa od podstrešja“ — dames de la halle — in pletilje z galerije začele se je vdeleževati in okol giljotine plesati.“¹⁾

Moč tedaj, s katero ženska vladaj svet, ni fizična, ampak

¹⁾ Dr. Kellner, mesto iz nekega pisma v *Paradies der Frauen*.

moralna moč; ta pa ni toliko moč razuma, ampak moč srca. Kaker hitro začne ženska zauemarjati vzgojo srca, kar more izvrševati le v ozkem krogu domače družine, kaker hitro začne siliti od ognjišča v javnost, v politiko, je prenehala njena moč, je preminila njena slava!

Dr. Mahnič.

Rusko ljudstvo v babilonski sužnosti.

The souls of the Russian people may be said to have fallen from heaven like flowers and, before they bloomed, to have been trodden under foot by a herd of wild buffaloes

Demoralize, that you may govern.

Lanin. *Russian Characteristics* str. 38 in 44.

III. Kam je petrograjska vlada rusko ljudstvo privela, kar se tiče šeste zapovedi. Kako dela in boljša jetnike.

Zmota bi bila, de Lanin, npravstvenost kojega ljudstva soditi po razuzdanosti in živalskih pojavih čustvenosti, kaker se kažejo po močno obljudenih mestih. To bi bilo krivično, kaker trditi, da je vsa dežela okužena, ker v enem njenem kraji slučajno nase-ljajo okužence. V Rusiji pa je drugače. Razlika glede tega mej njo in drugimi deželami je specifična. V Rusiji so ti pojavi ob č i. Spolna razuzdanost ni omejena na jedno starost, na določen društveni sloj, ne, ona je nekaj narodnega, kaker je ruski jezik ali godba. Ona označuje kmeta, trgovca in plemiča, kateri vže od davno poznajo le en zakon: streči svojim strastem ¹⁾

Tujec, tudi oni, ki ne zna ruskega jezika, se more v malih dneh prepričati, kako silno se ruski nazori o npravstvenosti in sramožljivosti ločijo od nazorov zapadne Evrope. Treba le pogledati v vedno odprto knjigo uličnega življenja, katero dosti bolj vpliva na vzgojo ljudstva, kaker si vzgojevalci in moralisti navadno predstavljajo. «Ulica je, ki širi kugo, pravi Zola govoreč o svoji domovini, po ulicah se strasti plode, moramo jih gledati,

¹⁾ «The specific difference between that and other countries consists, I take it, in the universality of the phenomén. It is confined to no age; restricted to no class; typical of no profession. It is as national as the language or the music, and characterizes the peasant and the merchant to the full as completely as the members of the aristocracy, who have ever been a law unto themselves.» L. c. 288 — 290.

dotikati, a kdor se jih dotakne, je vže okužen». Veljaj ta sodba o francoskih mestih ali ne, o ruskem pouličnem življenju velja gotovo.

Tu se nesramnost v tisočeri oblikah v ostudni nagoti vsikdar kaže otrokom, da morajo zveneti, kaker bi sedeli v senci strupenega drevesa. Grehu proti deseterim božjim zapovedim, grdi zločini, katere so nam znani le iz Mojzesevih bukev, gode se v Rusiji po gosto po trgih, parkih, ulicah, da v obližji cerkva. Ako zapazi vesten policaj, zdi se mu zadosti opozoriti zločinca, da se oddalji, ali k večemu ga ošteje s psovkami, katerih bi najbrezobzirniši francoski realisti ne upal se svojim čitateljem podati. Pogled na taka dejanja omaže, ostrupeni domišljijo mladine, vzbuja v njej nečiste misli, draži in naganja jo poizvedovati reči, katerih bi vedeti ne smela, vsiljuje ji misel, da je vsa narava pokvarjena kaker človek.

V Rusiji ne izvira nemoralnost iz istega dušeslovnega procesa kaker drugod. Rus se dosti ne pomišlja, ko ima kaj nemoralnega izvršiti, niti ga vest toliko grize radi dejanja, niti se mu je bati, da bi ga javno mnenje obsojalo kaker drugod. Nemoralnost je v Rusiji popolnoma navaden pojav, kaker je zakon ali kužna bolezen. Ko bi pa dejstva nas silila drugih razlogov poiskati, rekli bi, da je krivo nemoralno duševno stanje, s katerim se maogi inteligentni Rusi ponosno kot z nekako narodno dedščino še bahajo!

Boleti mora srce vsakega zavednega Slovana, ako je ta slika resnična.¹⁾ Mi v Rusiji bili nismo, tudi dvomimo, ali bi nas «Slovanski svet» ruskemu ministerstvu priporočil za «pašport». Prisiljeni smo toraj zajemati le iz drugih virov. Vender ni morda tudi katerih razlogov «a priori», koji nas silijo, da našemu viru verujemo?

Ne manjka jih. Da se morejo strasti, zlasti poltena, brzdati, treba pred vsem, da se človeški duh zaveda svoje dostojnosti; kjer je duh neveden, poživinjen, tam vlada strast in poltenost. Znano pa je, da petrograjska vlada nalašč duha ruskega ljudstva v nevidnost potaplja in v njej zadržava. Toraj.

Ruska vlada nizke strasti v ljudstvu kuri, posebno pijančevanje. Čim silniša strast, tem bolj otemnjuje duha, tem nesposobniša je vstavljati se še silovitejšim strastem, posebno polteni. Toraj.

Pa morda razkolna cerkev nadomesti in popravi, kar petrograjska vlada zanemari in pokvari? Znano je, da razkolni popje ne pridigujejo, ljudstva ne podučujejo. Tudi je znano, da ruska cerkev brez pomisleka deli sakramente prešestnikom in njih priležnicam in ne tirja za to niti enega znamenja za kes, niti zahteva obljube, da se poboljšajo.²⁾ Toraj.

¹⁾ L. c. 287-290

²⁾ L. c. 326

Kot katoličani moramo verovati, da edino katoliška cerkev uči v so resnico, da edino po njej moremo dobiti vse one milosti, ki so potrebne za krepostno življenje. A radi človeške slabosti koliko prestopkov je vkljubo temu vže mej katoličani! Zato pa tudi razkolno ljudstvo, ki nima vse resnice in vseh mu sicer od Boga vsojenih milosti, gotovo ni in ne more biti tako vzorno nraavstveno, kot bi nas radi prepričali listi, kaker je « Slovanski svet ».

V človeku se gibljejo razne moči. Tem se mora dati oduška, porabiti se jih mora, bodi za telesno bodi za duševno delo. Prostop, politične in druge svoboščine dajejo na zapadu narodom priliko, da duševne moči na razne načine dejstvujejo; človek se sme baviti s politiko, sè slovstvom itd. Ruskemu ljudstvu njegova vlada pa zadušuje vsako prosto vporabo duševnih moči, ona mu ne da prilike, da bi se bavilo z enakimi plemenitišimi predmeti. Kaj čuda, ako se v takih razmerah ljudstvo v da nizkim poltenim strastem?!

O tržnih dnevih prihaja v Novgorod na tisoče nesramnih vlačug. Kaker « Nedelja » (20. sept. in 18. okt. 1891) pripoveduje, so trgovci novgorodski pred par leti prosili gubernatorja, da bi to preprečil, ker je na veliko škodo mestu. A gubernator jih je zavrnil: Pomislite vender, kaj tirjate! Kaj bi ti brez številni prišleci delali, kaj govorili, ako se jim odvzame — ta edina zabava!') Mož se je najbrže bal, da bi ljudje ne bili trezni, da bi trezni ne premišljali in tako prišli do spoznanja duševnega robstva, v katerem jih zadržuje vlada, ter se v njih ne rodila želja po pravičnem odporu. Da bi se to zgodilo, petrograjska vlada neče, zato pa — demoralizuj, da moreš krievično vladati!

Žena v Rusiji je le sredstvo za razkošje ali pa tovarna živina, kaker pri divjih narodih. Ni čuda, saj razkolna cerkev sama žene ni nikdar branila, kaker ne Mohamedova vera. Razkolna cerkev je komaj toliko žen vsprejela mej svetnike, koliker je prstov na roki. 2) Še pred malimi leti so bili mnogi carski penzjonati prava semenišča najostudnejših strasti, gojenci bi se tudi od najbolj pokvarjuega orijentalca mogli komaj kaj novega učiti. Nenaravni grehi, katere Mojzesov zakonik sè smrtjo kaznuje, v carskih vojaških in mornarskih šolah niso nič redkega. Vprašal sem Rusa, ki je v takem zavodu imel sina, ali ga nič ne skrbi. Odgovoril mi je: Sem malo fatalista. Upam, da dečko slučajno nepokvarjen

1) But the governor, a jovial gentleman thoroughly in touch with the Ministry, did not accede to their demand. He advised them to reflect well upon what they were asking for, to consider the dullness of the Fair deprived of the only element of gaiety it contains, and ended by having his own way, so that the air of Nisenz will in future be quite as lively as in the past, and the merchants to the full as harmless. L. c. 38

2) L. c. 310.

ostane, kakor postrežnice okužencev. Zopet drugim je greh vrojen.¹⁾ Govoreč, kako se pri belem dnevu profesorji in sicer oženjeni dijakom kažejo z vlačugami, de neko vladino glasilo: « Mi se celo ne čudimo, da naše društvo kaj takega prijazno gleda, da se tudi stariši nasproti takim vzgojevalcem ravno od ušn o vedejo ». ²⁾ Neka voditeljica gimnazijska zatrjuje, da je ta nesramnost prodrla iz javnosti tudi v ženske gimnazije. Na Ruskem ženska mladina čudovito zgodaj v nemoralnost zagazi in hodi po tako sramotnih poteh, da bi v Angliji bile nemudoma iz šol iztirane in poslane v zavode za zgubljena bitja. Tudi «Gračdanin» obžaljuje (1888. 14. avg.), da se učenke, bodoče matere, zvečer potepajo po cafes chantants najnižje vrste.³⁾

Kar velja na Angleškem in v Nemčiji za veliko nenravnost, v Rusiji velja komaj za prestopok. V Rusiji se nenravnost meri le po zakonu «volenti non fit injuria». Bodi, da je bila žaljena vest, čast ali neodstopne osebne pravice, vse edno, teh viših kriterijev Rus ne pozna.⁴⁾ Grehi nenravnosti, radi katerih bi v nas bili zločinci celo življenje zaprti, v Rusiji se ne kaznujejo; tudi ljudstvo ne toži. Navadno si dajo nekaj plačati, pa je dobro. Tudi sodnija navadno tako kaznuje.⁵⁾ V Rusiji so kopaljšča skupna, brez nobene razlike. «Peterb. Vjedomosti.» 13. Jul. 1888. Ruski zaročenci smatrajo tudi pred sklenjenim zakonom vse za dovoljeno.⁶⁾ Kaker v časih tlačanstva, si gospodarji laste vse pravice belih robinj, krepost, dušo, telo. (Peterb. 6 časopis. 22. in 23. Dec. 1888).

Glede zakona priznava sam «Gračdanin»: «Ljudstvo jemlje zakon prelahko⁷⁾». Kako žene vtekajo kmetom, prebiraj letnike «Vaškega Vestnika» ki ga izdaje vlada kmetom v pouk⁸⁾. Da mož odstopi ženo višemu vradniku, za to da avancira, ali pa za gotov denar, je v Rusiji navada, zdi se naravno in potrebno kakor dihanje ali koje drugo življensko delovanje. A kar je še hujše: ko se jim zdi, se soproga zopet združita, ne da bi si drug drugemu kaj očitala. Žene, kakor je Ana Karenin, Olga, Nataša, Irena, Katarina (glavne junakinje v romanih Turgenjeva, Tolstoja, Dostojevskega itd.) bi naše javno mnenje iz društva izbacnilo — a v Rusiji so navadne, slavljene in — posnemanе⁹⁾. Razsojajoč Ruse treba konstatovati, da rusko in evropsko civilizacijo loči cel propad. Večina družin — piše «Gračdanin» 3. apr. 1889. — koje bi mogle svoje otroke više izobraziti, niti ne slutijo, kaj bi bila — vzgoja.

¹⁾ L. c. 292.

²⁾ L. c. 299.

³⁾ L. c. 291.

⁴⁾ L. c. 301.

⁵⁾ L. c. 321.

⁶⁾ L. c. 319.

⁷⁾ L. c. 312.

⁸⁾ L. c. 318.

⁹⁾ L. c. 306-309.

Drug vladni organ zatrjuje, da starišev, kateri svoje otroke pohujšujejo s razuzdanim življenjem, je na sto tisoč. So očetje, ki jemljejo svoje 14-letne sinove v nesramne hiše. Kaj čuda, ako se upa Lanin trditi, da ni v Evropi mladine, koja bi povprečno bila popred zrela kot ruska. Mnogomoštvo cvete v Rusiji. Ostudne bolezni so sila razširjene. Pokvarjenih bitij prihaja na svet nebroj. Nekljudov (Knjiga o ženah) piše: «Ako bi naše zakonodajstvo kaznovalo zakonsko nezvestobo in divje zakone, bi na sodniških stolih sedeli le dečki, vse ostalo bi sedelo na zatožni klopi.¹⁾ Ruski filozof Solovjev piše («Evropski vestnik») maj 1889: «Celo v poeziji se kaže v Rusiji čudovita tendenca proslavljati surovo silo in polteno grozovitost».

«Graždania» (3. apr. 1889) toži: «Vsak, kdor ima srce za mladi rod, mora le globoko vžaljen gledati na grozno neravnost, v kateri naša mladina brede, in kar je najhujše, nikdo si ne more obetati, da bi žalostni položaj jenjal ali se kmalu zboljšal.» «Rusija, pravi Tolstoj, je popolnoma izpodkopana po pijanosti in nesramnosti».

Ruska vlada račločuje te le vrste «zločincev»: 1. Pravi zločinci, obsojeni od sodnij. Te pošiljajo v Sibirijo kot koloniste, rudarje, vojake, ali jih pa zapirajo v posilnice. 2. Kaznjenci, o katerih bi se nedolžnost še v tегnila izpričati. 3. Sicer nedolžni ljudje, katerih se pa hoče vaški vrad iznebiti in jil: izročiti vladi. 4. Nedolžni, katerih se pa vlada hoče znebiti. Zadnje tri vrste se imenujejo kaznjenci iz administrativnih ozirov. Slednjic so še oni, kateri se dragovoljno pridružijo kaznjencem n. pr. žena, otroci. Po ruskih vradnih poročilih je bilo leta 1885 v različnih zaporih **821.954** jetnikov, mej temi 10.939 po «administrativni» poti kaznovanih in 50.054, ki so se dragovoljno dali zapreti s kaznjenci. V Rusiji je vsako leto na potu v prognanstvo **300.000** ljudij. Mnogo tisoč teh so vjeti, le ker niso imeli potnega lista. Kdor pride v mesto, mora se koj policiji naznaniti. Noben Rus ne more biti en teden brez potnega lista. Ako potuješ in prideš v gostilno, koj moraš policiji nesti potni list; ako te pride prijatelj obiskat, predno ga moreš pozdraviti, moraš poslati policiji njegov potni list. Ta se mora vsako leto obnoviti. In koliko pisarjenja in prilog! Navadni človek obstoji iz dveh delov. Rus obstoji iz treh: iz telesa, potnega lista in na zadnje še — iz duše. Tekom samo jednega leta je bilo radi potnega lista 14.799 zaprtih in v Sibirijoposlanih (New. Riview Jul. 1888).

Kako dela ruska vlada z jetniki, kako jih skuša npravstveno poboljšati? V poročilu o ruskih ječah, katero je bilo nedavno o priliki mejnarodnega shoda v Petrogradu izdano se glasi: «V starodavni dobi je ruska vlada jetnike mučila, izrezavala nosnice, če-

¹⁾ L. c. 320.

trtila, v temne kazemate metala. Nedavno jim je vžigala sramotna znamenja in jih v robe ponižavala. Dandanes jih iz človeškega društva izpehava, tako da jini treba več skrbeti za njih osodo.¹⁾

V Rusiji so večina ječ komaj svinjaki. V celi Sibiriji ni ječe, v kateri bi ne bilo dvakrat ali trikrat več jetnikov, kakor bi jih moralo biti. Posledice so smrad, kuga, bolezni, poleg tega so hudiči v človeški podobi, ki morijo tudi dušo. Po postavi bi morale biti ženske ločene od možkih, a navadno je vse mešana. Vladi je jetnik le «reč», ki številko nosi in ne velja niti toliko, kakor tovarna živina. Po ječah se ljudje ne boljšajo, ampak demoralizujejo. Najmanjša kazen v Rusiji, je 7 let zapora; zato pa gredo raje v Sibirijo. Ruska vlada daje ječe podjetnikom, kdor več ponudi, v oskrbovanje. Ti navadno oddajo za večo svoto drugim. Da morejo obogateti, puste podjetniki jetnike stradati, mraza trpeti. Za prognance na potu vlada ne stori skoro ničesar, beračiti morajo do kraja, kamer so namenjeni. Zato jih pazniki vsak drug dan pustijo v vasi. Kar priberačijo, jim je edina hrana. Prognanci v stiski obleko svojo prodajajo in se pokrivajo sè senom, da se le prežive. Ena tretjina prognancev ne dobi čisto nič od vlade, dasi je določenih 15 kopejk za osebo; tretjina pa dobi komaj eno petino tega, kar bi morali dobiti. Pazniki pa se pijanijo, v pijanosti jetnike tepejo in najostudniše zlorabijo.

Kaj čuda, če v takih razmerah je ruskim jetnikom v o d k a p r a v i n e b e š k i n e k t a r. Rusko jetniško življenje je treznemu nezno. Vse prodajo, da si le vodke morejo kupiti, omamiti se in tako pozabiti svojo neizrečeno bedo. Ječe se spreminjajo tako v pravi pekel, kjer so razbrzdane vse živinske strasti, kjer se ne spoštuje niti starost niti spol. Kdor se vstavlja, pobijejo ga, vdati se mora. Kaj delajo nadzorniki z jetniki in jetnicami, naj se bere kar piše ruski časopis «Nedelja» 19. apr. 1891, «Zakonski Vestnik» IV, 626. Mi se bojimo podrobnosti navajati. Tako vzgaja razkolna avtokratična oblast svoje jetnike. Lanin sklepa: «If Russian autocracy be a reality, the Tzar is responsible for these bloodcurdling horrors». Ako avtokracija biva, je car odgovoren za te strahovitosti, ki kri v žilah vstrjajo, ko se jih sliši!

IV. Kako očetovsko avtokratična vlada skrbi za gmotno stanje svojih podanikov!

Po hvalisanju «Slovanskega sveta» bi človek sodil, da se v Rusiji sam med in mleko pretakata. O gladu leta 1891 piše «Nedelja» (9. avg. 1891): «Po deset tisoč izstradanih kmetov se

¹⁾ «Our present of detention and convict prisons are the embodiment of the theory according to which noxious members of society should be cast out and no further care taken of their lot» L. c. 217.

²⁾ L. c. 256.

klati, tresočih kolen, po pusti deželi, žrtva driske, skorobuta in glada, očeta vseh bolezni, in iščejo hrane za ženo in deco doma, kojih morda nikdar videli več ne bodo. Pol mrtve ženske kleče po cerkvah pred sv. ikoni kličejo pomoči, obetajoč sveč, ko sila mine. Otroci leže ob cestah, bore se sè smrtjo in vmirajo.» «Nedelja» 18. okt. 1891 piše: «Popi, ki se še morejo po vasi vlačiti, dobivajo cele družine vmirajoče.» Podajajo jim sv. sakramente in prepuščajo jih osodi. (Vestnik z Volge št. 184). Neki gubernator je našel v vasi le jednega, ki je po konci mogel stati. (Novoe Vremja 15. okt. 1891). Očetje ostrupljajo iz sočutja svoje otroke (Nov. Vremja 30 sept.) Matere vtapljajo svoje hčere in se same obešajo ali pa jih izdajajo človeškim pošastim, da rešijo telo, a dušo pogube. (Nov. Vremja 3. avg. 1891). Da, stariši lastne otroke vbijajo in jejo. — V Rusiji je glad nepretrgoma, letos v tej, a drugoč v drugi pokrajini. Splošen glad, kaker je bil leta 1891, biva vsako stoletje najmanj pa osemkrat. Glada, temu modernemu Minotavru, ki je neskončno krvoločniši od onega starega, mora avtokratična vlada vsako leto radi svojih grehov hekatombe možkih, ženskih in otrok žrtovati, in upanja ni še, da bi kateri ruski Tezej vstal in mu iztrgal žrtve iz kreppljev.

Da v Rusiji toliko ljudi od glada vmre, je kriva nevednost kmetov in pijančevanje. Dokler imajo, jedo in pijo čez mero, ne da bi si za slučajne slabe čase kaj prihranili. Vlada sama pa pijančevanje v kmetih in nevednost pospešuje. Toraj. Tudi je kmetijstvo na Ruskem na sila nizki stopinji. Ni dovolj. Avtokratična vlada najboljše poljedelce preganja. Znano je, da so Armenci izborni poljedelci. Vlada ruska pa jim je dobro razdelano zemljišče odvzela in razkolnim Rusom razdelila, ne da bi jim bilo deset let kaj plačevati. Kaj se je zgodilo? Razkolni Rusi niso poznali zemlje armenske niti podnebja. Zemlja, ki je bila popred žitnica Rusije, je sedaj jedna najpustiših pokrajin.¹⁾ Ista avtokratična vlada prepoveduje stundistom in molokanom in nekim drugim verskim sektam zemljišča si nakupovati in obdelovati, ali pa služiti kot delavcem, vradnikom po tovarnah, železnicah. Posledica je nezogibna: vboštvo, glad. Leta 1891 je bila res slaba letina, a vkljub temu bi bila avtokratična vlada lahko brezmejno olajšala bedo, ko bi bila hotela, ko bi več cenila človeška bitja. Mej tem ko jih je po 10.000 ljudi z listjem, travo, peskom, govnom skušalo si vtešiti glad, so v nekih provincijah ruskih velikanski kupi žita na železničnih postajah gnjili. Zakaj? Avtokratični vladi zdi se važniše preganjati katoličane in Poljake, in sploh vse, ki se zavedajo, da so tudi oni ljudje, kaker skrbeti za boljši promet! (Nov. Vremja okt. 1891.)

Ruska vlada za glada 1891 ni dolgo časa nič za podanike

¹⁾ L. c. 278.

storila. Celo zabranjevala je časopisom poročati o grozni bedi, da bi na zunaj ne zgubila svojega kredita. Konečno pa je vendar le vzela velikanske svote na posodo in zatrobila v svet, da jih porabi za — gladne, a v resnici porabila skoro vse te milijone za zboljšanje mornarice in sploh vojaških naprav.

Tudi v Rusiji se je mej kapitalom in delom razvilo razmerje, ki je nekdanj vladalo mej gospodom in robom. Drug drugega če le more slepari. Ni zakona, ki bi to mogel preprečiti. Gospodarji najemajo delavcev na dobo pet let. Obetajo o pogodbi pravične plače, a po delu izplačavajo le polovico. Delavci se maščujejo. Zapuščajo gospodarje v najosodnišem času, o žetvi. Dozorelo žito gnjuje na poljih, ker ni delavcev, delavk, ki bi hoteli je žeti. V Rusiji je dostikrat lakota, a krivi so je mnogo Rusi sami, vzajemna nepoštenost. Tudi je komaj naroda po solcem, ki bi čas tako podcenjeval in tratil kaker rusko ljudstvo. Ljudstvo trpi in toži osodo mesto sebe in vlado.¹⁾

Dasi je beda mej ljudstvom tolika, vendar Rusija velja pred svetom za dobro plačevalko državnih obresti. Da si ohrani kredit, deponuje vsako leto v angleški banki potrebno svoto. Ruska vlada ima kredit, a vzdržuje ga s pogubo kmeta, ki je vendar jedin vir bodočih dohodkov. Bodi. Ruska vlada ne gleda v bodočnost, da se le trenutno reši slava samodržavja. Leta 1866 je državni davek znašal 318 milijonov, a leta 1891 se je narasel na celih 897 milijonov. Bolj ko ljudstvo boža, bolj je avtokratična vlada dere. Davke kar izbičujejo iz ljudij, ki bi sicer miloščine in zdravniške pomoči potrebovali. Zaostanki se iztirjavajo s poviškom 6%, tako da celo časnikarji, dasi so v nevarnosti vrženim biti v ječo, kličejo «sramota» (Novoje obozrenje. št. 2. str. 627). Ako žuganje nič ne zda, pomaga brezovka. Da se le državna blagajna napolni, vniči se za vedno cele vasi. Proda se jim vse premakljivo blago, kmetijsko orodje, živina, kuretnina, za smešne cene. (Nedelja 8. febr. 1891.) Dne 21. junija 1891 je bilo petdeset kmetov bičanih in v ječo vrženih, ker niso imeli s čim plačati davek. Kasneje je bil dotični vradnik še kaznovan, češ, da je bil «premilostiv». (Nedelja 21. junija.) V Rusiji, ko je treba državne blagajnice napolniti, tudi največa nemogočnost ne velja za zapreko.²⁾ Kmetje se navadno zadolže, da le plačajo davek. «Celo medvedje — pravi Danšenko «Nov. Vremja» 7. mar. 1891 — niso brez vsega vsmiljenja — le činovnik ga nima. Petkrat kaker zajca bi te odrl.» V Rusiji pa odeurštvo cvete. Kdor posodi na 20% velja še za velikega dobrotnika. Posojilo je redno na 100%. Drugi kmetje zopet prodajajo

¹⁾ L. c. 153.

²⁾ L. c. 6—8.

setev, da jo o žetvi zopet drago odkupijo.¹⁾ Zadolžiti se ali prodati posestvo je isto. V mnogih okrogih se je zopet vvedlo robstvo. Popred so imeli veliki posestniki svoje robove, dandanes pa krčmarji, žganjarji, oderuhi, pol-omikanci, beriči, ki z nevsmiljeno logiko vničujejo neumno ljudstvo. To se pojavlja na jugu, severu, zapadu in vshodu (Evropski Vestnik. 1890. 762. Dan 8. mar. 1888.) Vsako leto se po 10.000 kmetov izseljuje na vse strani, le eno jih tolaži, da jim drugje komaj more iti slabše. (Astrahanski Vestnik 291). Ako se kmetje li kaj vstavijo takemu iztirjavanju, tožijo ga radi «vpora proti oblastvom». Sibirija je njegova nova domovina. Pa morda vlada tako iztirjane davke vporablja za šolo, za izboljšanje narodnega gospodarstva itd.? S krvjo, katera se najbednišemu tvori mej vsemi životinjami jemlje, izbičava, vzdržava se oni militarizem, ki grozi Evropi in je celemu človeštvu prokletstvo.²⁾

Nobeno ljudstvo ni tako potrpežljivo kot rusko. A v takih grozljivih razmerah ni čuda, da je začelo tudi v njem vreti in kipeči, in grozi omajati državo, kateri je podlaga. Bodoča vojska, bi za rusko sedajno vlado vtegnila biti osodepolna.

V. Lažniva, krivična vlada dela ljudstvo lažljivo in nepošteno.

Ljubezen do resnice, ona živa moč človeškega napredka, neizogiben pogoj, da se kvišku vspnemo, je Rusu nepoznana; v tem prekaša, ne da bi pretiravali, celo stare Krečane ali današnje Perzijane. Zdi se, da Rus ne more pojmiti razmerja mej besedo in rečjo, katero izraža.³⁾ To potrjujejo tudi pregovori ruski: «Laž je začela se svetom in vmre še le z njim.» «Rež lepša polje in govorigo laž.» «Okusna laž boljša od grenke resnice.» «Ne žaluj radi resnice, skušaj shajati z lažjo.» «Od laži živi človek, o ona ni zelje, od katerega bi moral vmreti.» «Z lažjo se ne zadušiš.» «Resnica je dobra, a ne za vmrljive ljudij.» «Resnica ni za to, da bi se izvršila. ampak da se jo v stekleno ikonsko skrinjico postavi in moli.»⁴⁾ Ruski pisatelj Saltikov izpoveda kar od-

¹⁾ L. c. 379.

²⁾ «It is with blood withheld from the veins and whipped from the backs of the most miserable of mortals that that militarism is maintained which is a menace to Europe and a curse to mankind». 2-3.

³⁾ Veracity, which has been justly called the vital force of human progress — the one thing needful in the journey onwards ad majora — is precisely that quality in which Russians are most hopelessly deficient. Indeed in that respect they may without exaggeration be said to outdo the ancient Cretans and put the modern Persians to shame. They seem constitutionally incapable of grasping the relation of words to things, between which, to their seeming, the boundary is shadowy or even wholly imaginary. L. c. 51.

⁴⁾ L. c. 81—82

kritosrčno: «Od predavnih dob se je opažalo, da pristni Rus je vedno pripravljen lagati. Zgodovinsko je dokazano, da kar so Rusi poročali ali zagotavljali, se nikdar ni zar resno jemalo.» Profesor Nikitevko, velik rodoljub ruski, piše (Ruske starožitnosti 1890. p. 283): «Laž je malik našega društva. Rusko društvo laže vsako minuto svojega bivanja z besedo in z dejanjem, vede in nevede.»¹⁾

Ruske novine z malimi izjemami lažejo, da je groza. Sama vlada uči, sili lagati. Poročati morajo kaker ona hoče, sicer jih pošlje v prognanstvo. Ruski žurnalist je prisiljen lagati vsako uro, da reši telo.²⁾

Kdor zajema iz ruskih virov, ki se pod avtokratično vlado tiskajo, mora zelo oprezen biti. Leta 1888 n. pr. je gubernator poročal, da v celi njegovi guberniji niso bili nego trije vmori. A državni pravnik je trdil, da on ve za najmanj sto. (Gračdanin 1889. 16. apr.). Činovniki so poročali tudi o 217 šolah v Kerzonezu, katerih pa faktično ni bilo. (Nov. Vremja 31. avg. 1888).

Ker vlada ruska ljudstvo v nevednosti zadržuje, v strasti potaplja, s krivicami mu nrávstvene pojme meša, ker tudi razkolna cerkev nič ne podučuje, ni čuda, ako rusko ljudstvo tudi nepoštenih dejanj posebno ne obsoja!! «Ruskemu ljudstvu, de Lanin, nepoštenost v mišljenji in delovanji ne velja za kaj grešnega, nenrávstvenega, ampak nasprotno za lastnost, katere ne rabiti bil bi greh, poklonjeni talent zakopati . . .»³⁾ Ruski profesor Kitari pravi: «Sleparstvo in odiranje je trgovskemu stanu na Ruskem tako prešlo v kri in meso, da mej seboj poštenjaka ne morejo trpeti.»⁴⁾ V Rusiji ne krade in slepari le vbogi, neomikani, ampak vsak, kdor more, zdravnik, učenjak, tudi policaj,⁵⁾ prav po ruskem pregovoru: «Zakaj ne krasti, dokler ni nikogar, ki bi branil?» «S čemer trguješ, tisto kradi.» Nič ne označuje Rusijo bolj kaker dejstvo, k a k o m i l o tatvino kaznujejo. Zdi se, kaker bi se ruski porotniki bali, da bi ta narodna lastnost izvmrla in bi jo hoteli ohraniti in dalje gojiti. Tudi komaj 15% osleparjenih Rusov želi, da bi bil slepar kaznovan. Navadno niti ne tožijo. Le ošteje ga, kot fatalist z roko migne, pa otide.⁶⁾ Še nam je v spominu velikansko sleparstvo za zadnje rusko-turške vojske. Znano je tudi, kako država slepari železnične družbe in te državo. Za trgovski stan se učiti, v Rusiji se ne smatra za potrebno, zadosti se jim zdi za ta poklic podedovana nadarjenost, in — brezvestnost. V krčmi — piše «Gračdanin» — se Rusom pravica prisvoja ali bolje prodaja. Če vaškega sodnika popred ne

¹⁾ L. c. 59.

²⁾ L. c. 68.

³⁾ L. c. 146.

⁴⁾ L. c. 186.

⁵⁾ L. c. 153.

⁶⁾ L. c. 203.

napiš, bodi tvoja pravda pravica sama, neomadeževana in bela kot sneg, postala bo črna kot oglje: «Za merico vodke, pravi «Graždanin» (15. ap. 1889), se dobi prič koliker se hoče, prič, ki pridejo, kamer se jih pokliče in vse prisežejo, kar se jim reče.» Kaker «Svet» (5. feb. 1889) poroča, so v Lodzu iztaknili organizovano društvo, ki skrbi le za krive prisege. Ako se mej Rusi na kakega poštenjaka zadene, je gotovo koji nenavaden ženij ali pa nerazkolnik. Nepoštenost je vseruska. Znani ruski pisatelj Ščedrin, popred birokrat in gubernator, mož toraj, ki je gotovo značaj ljudstva ruskega dobro poznal, pravi: «Nepoštenost je jedna oblika ruskega društvenega življenja, «roguery is one oftke forms of social life.» «Glede civilizacije je rusko ljudstvo še na stopinji dvanajstega stoletja.» (Skalkoski «Novodobna Rusija» str. 95).

VI. Ruska breznačelnost.

Kako je ruska avtokratična vlada svoje podanike oplenila vsega samostojnega mišljenja, slika Ščedrin prav rezko: «Kako mislite o nevmrljivosti duše?» vpraša nekdo policaja. «Da se to vprašanje do cela reši, odgovori vprašani, treba najprej vire proučiti t. j. prepričati se je treba, ali biva koji vladen odlok, ki nam veleva verovati nevmrljivost duše... Ako je tako, potem ni dvoma, da moramo po tem se ravnati. Ako pa ni takega odloka, je jasno, da moramo nadaljinih vkazov še le čakati.»¹⁾ V takih razmerah je verska in politična apostazija na Ruskem vsakdanja prikazen, in nikdo tega nima za greh. En sam grozen odlok, kakeršne ruska vlada proti židom izdaia, bi ruske razkolnike v ednem tednu spravil tudi v buddhizem.²⁾ Ker ruski narod nima nobenega trdnega prepričanja, je podoben vosku, ki more vsprejeti najrazličniše oblike, skloniti se, zviti, raztegniti na katerokoli stran. Treba le jedne same carjeve besede, in milijoni, ne da bi se pomišljali, prestopijo tudi k šamanom, zamenijo avtokracijo z božjimi sodbami. Nobena verska niti politična, pravna, društvena ustanova se ni v ruskem razkolnem ljudstvu globoko vkoreninila.³⁾ Rus, tako je Laninu zatrjeval razkolen duhovnik, je pripravljen svojo dušo hudiču zastaviti, a zopet Bogu, in ko bi angelj iz nebes prišel in mu rekel, da ne hodi po potu kreposti, bi se neverno nasmehljaj in dalje grešil.⁴⁾ Glavno zlo ruskega društva, priznava sam «Graždanin 1889.» 6. okt., je, da ne pozna nobene

¹⁾ L. c. 49.

²⁾ Any one of the measures employed against the Jews would be enough to «convert» three-fourths of the Christians of Russia to Shamanism or Boudhism in a week.

³⁾ L. c. 41—42.

⁴⁾ L. c. 156—8.

navrstvene vzgoje, ker se znebuva vsake dolžnosti.¹⁾ V Rusu je toliko dobrosrčnosti, humorja, da treba misliti, da njemu ne p o š t e n o s t v e l j a z a k r e p o s t. Ako ga vdobiš na tatvini, brez rudečice prizna, in v dejanji ne spozna nič slabega, tudi pu- sti veči dobiček, da te le zopet vdobrovolji. Te posebnosti se ne sme nikdar pozabiti, ko se Rusa sodi. A siten moralist ni, ki bi se sklicaval na javno mnenje. On hodi rad svoja pota, tudi ne tirja več popustljivosti, kaker je sam pripravljen drugemu skazo- vati.²⁾ V Rusiji se beseda p s i h o p a t sila rabi in se z njo iz- govarja. Zaznamuje človeka, ki ima vse pravice na duhu zdravega človeka, a se sme posluževati tudi «predpravice», katere se le blaznim priznavajo. Kdor hoče iz ozračja, kjer se strogo po vesti živi, iti v vzduh sanjarske nenravnstvene svobode, naj li gre v Ru- sijo; tam se osebe popolnoma nič ne zavedajo, nič ne očitajo, ako proti zakonom vere ali nravnosti greše.³⁾

Ruski človek povprečno ni zmožen nobenega heroičnega de- janja. Rusko ljudstvo je brez idealov. Tolika je njegova nenrav- nost, prazna vera in surovost, kolikeršna njegova nevednost.⁴⁾ Ruski značaj je nedosleden, najnasprotniši smotri zasegajo drug v dru- gega. Rus je zmožen v trenutku, ko je sklenil kaj podlega, najplemenitiši čin narediti. Zakaj? Ker se ga je slučajno drug nagon oni trenotek polastil. V celi Rusiji se nahaja komaj človeško bitje, koje bi imelo moč svoje življenje vrvnati po najnavadnih mor- alnih zakonih. Junakov v etičnem zmislu v Rusiji je jako malo. Avtokracija vže stoletja odsekava vse glave, ki imajo moč po- vzdigniti se čez navadno površje velike črede. Načelo, da človeško življenje mora edinstveno biti, da se znanost mora vjemati z notrajnostjo, je v Rusiji naznano. Človeško bitje je tam le neka mešanica slučajno skup zmetanih si nasprotnih življev. (The Con- ception of the unity of human life is unknown there, existence being but an amalgam of fragments, heterogenesis, accidental, mutually inimical, the ever-varying combination of which deter- mines the man's character at a given moment.)⁵⁾ Življenje za ruskega podanika nima skoro nobenega pomena, omejeno je na koliker mogoče ozke meje. Up, strah, ljubezen, skrb pozna Rus le v razmerji k jedini despotični volji. Je-li čudo, ako ta proces tudi najlepše nagone in življenske moči zaduši?⁶⁾

¹⁾ L. c. 184.

²⁾ L. c. 205.

³⁾ Instead, therefore of poring over the pages of Congreve and Wycher- bey, as Elia was wont to do when desirous of taking an airing beyond the diocese of strict conscience and of respiring the breath of imaginary freedom, one need only to come to Russia. In both worlds one essential element of morality is wanting, namely, consciousness on the part of the actors that they are breaking through religious restraints or moral laws, L. c. 288.

⁴⁾ L. c. 45.

⁵⁾ L. c. 69.

⁶⁾ L. c. 48.

Rus čudovito hitro menjava svoje stališče, mnenje o isti reči. Celo Dostojevski, eden največjih umov ruskih, se je carju prepodnižno zahvaljeval, da ga je pregnal v Sibirijo, mej izvirg človeštva, grozno bedo trpet, in sicer radi dejanj, ki so bila bolj hvale vredna, kakor zločinstva.¹⁾

Omikanci — tako piše Skabičevski (v «Novosti» 1887. okt.) v članku, «ali so Rusi omikan narod?» živijo dvojno življenje, jedno za goste, pred katerimi se košatijo, sè svojo omiko, drugo privatno, rekel bi, za vsakdanjo rabo. In tu se vidi, česa bi omikanec ne smel delati.²⁾

Pravemu Rusu smemo očitati požrešnost, silno kopernenje po bogastvu — a skopost mu je popolnoma tuja. On ljubi denar, a ne radi njega samega, tudi ne radi vživanja, ampak da ga more prav po kraljevo zopet razmetati. Rus ne računi. On razmeta na levo in na desno, in zadnjih sto rubljev da od sebe ravno tako ponosno, kakor bi sreča njegova robinja bila.³⁾ Ako je gostoljubnost, kakor Talmud uči, najbolj bistven znak pravega bo-gočastja, potem so Rusi gotovo pobožno ljudstvo. Ni naroda na svetu, piše Lanin od besede do besede, morda na celem svetu ne, ki bi tako srčno zadnji hleb kruha ne delil stradajočemu tujcu kakor ruski kmet ali kupec. Ta lepa lastnost ne nahaja se le pri nižih vrstah, kjer so tem gostoljubniši, čim vbožniši, ne, pristna gostoljubnost, ki spominja Abrahama in njegovih časov, diči vse ruske stanove, nizke in visoke . . . . Gostoljubnost se je vže tudi definovala kot krepost bogatega barbarstva; a ima tudi svoje izrastke, katere bi morali bolj greh, zločin, ko krepost imenovati, ako bi le ne vedeli, da so ljudje, katerim to gostoljubnost očitamo, premalo vzgojeni, da bi mogli pojmiti, kje se krepost končuje in greh začenja. In ravno v tej obliki se gostoljubnost v Rusiji kaže. Stotine družin na leto radi nje božajo. Cele tedne se poste, da mogo le enkrat koga pogostiti. Ruske gostije spominjajo na rimski saturnalijske, ki vničujejo premoženje gospodarjevo in zdravje gostovo. Devaj pred gosta, dokler ne more staviti več «čez ustna», se glasi neki ruski pregovor.⁴⁾

Ker ruska vlada in razkolna cerkev ljudstva ne podučava niti vzgaja, nima onega finega čustva, ki je potrebno, da se iztakne ono, kar je mej obema ekstremoma. To se kaže v vsem, kar Rus počne.⁵⁾ Radi pomanjkanja vzgoje spaja Rus v istem času skrajna nasprotstva, vero in sleparstvo, prijateljstvo in izdajstvo, ne da bi se mu mo-

¹⁾ L. c. 173.

²⁾ L. c. 97.

³⁾ L. c. 159.

⁴⁾ Glej knjigo Laninovo «Hospitality . . . senectus» str. 112 in 113.

⁵⁾ «Russians lack the delicacy of perception requisite to discriminate the degrees that separate extremes, and the consequences of this defect stand out in bold relief in everything they put hands to» L. c. 53.

glo očitati hinavščine. Zdi se mu naravno. «Vzemi voščeno svečo, pa prav debelo, in prižgi jo pred ikonom,» je rekel tat ženi, da bi tatvino srečno dovršil. (Nov. Vremj. 21. okt. 1888). Stvar je smešna, ko bi ne bila preresna. Rusija je dežela presenečenja.)¹⁾ Različni pisatelji različno poročajo o Rusih. Rekli bi, da skoro vsak ima prav.

VII. Ruski fatalizem.

«Spi, Bog bo zate bedel in skrbel», te besede Lermontove izražajo politično in нравstveno mišljenje in čustvo vseh milijonov bednih bitij, ki se pokore vsemogočnosti carovi. Kako globoko je rusko ljudstvo v fatalizem, brezskrbnost in sorodne strasti pogrznjeno, more le oni poznati, kdor je dolgo osebno ž njim občeval. Celó v rečeh, ki ga najbolj interesujejo, kaže pravi Rus redno apatijo. «Odklanjam z roko», kar toliko pomeni, kaker: odpovem se sploh vsaki misli in poskusu kaj doseči — čuje se vsako uro iz ust mož in žen. Kdor hoče vedeti, kaj je ruska brezskrbnost in lenobnost, beri roman Gončarovega «Oblomov». ²⁾ Vera v neko krivo razumljeno previdnost je jedina, katera Ruse res prešinja. A ta vera je najbolj kriva njegove nestalnosti in laksisima v нравnosti. «Kar je vsojeno, temu se ne moreš izogniti,» se glasi jeden ruskih pregovorov. Rus veruje v neskončnost svojih sil, a tudi zunajnih, katero zdaj Boga, zdaj vsodo imenuje. Njegov pojem o previdnosti mu jemlje vsako navdušenje do delovanja, a tudi ga oprošča vsake odgovornosti (taking away al incentive to action, but likewise easing tim of al moral responsibility). ³⁾ Zaupnost v vsodo je rodila preziranje vsega pozitivnega, dejanskega in lenobo. To dejstvo pogublja na Ruskem veliko število sicer dobromislečih mož in žen. ⁴⁾ Kusko ljudstvo je zmerom veselo, če se more iz trpke resničnosti zateči v spanje, v omotico, v vodko in domišljijo. ⁵⁾ Rus dejstvu se sploh ne more vклонiti, da bi ž njim računal, njemu dejstvo ne velja več kaker osebno mnenje brez zadostnih razlogov. Rus je vedno pripravljen delovati, kaker bi dejstva ne bilo. ⁶⁾ Rus sedi brezskrbno v kotu in čaka, kako bo to, kar on vsodo imenuje, določilo srečne in

¹⁾ Russia, however, is the country of surprises, and even these leaders of men, when weighed in the balances, are found sadly wanting» L. c, 188.

²⁾ L. c. 105.

³⁾ L. c. 100.

⁴⁾ L. c. 96.

⁵⁾ L. c. 88.

⁶⁾ «A Russia can no more bow to a fact, acknowledging it as final and deceptive, than he can to a personal appreciation, or a mere opinion founded upon insufficient or no grounds, he is ever ready to act in open defiance of it» L. c. 51.

nesrečne dogodke, ki se njega samega tičejo. Vsodi je vse mogoče, v njeni roki so vse reči enako mogoče. V filozofiji in teologiji za Rusa ni nikjer vedno veljavnega «da» niti «ne». Sicer mu kaže njegova vera peklo, iz katerega ni rešitve, in nebo, iz katerega ni padca, in znanost mu podaja dejstva in resnice, ki so gotove kaker njegovo bivanje — in vendar Rus govori in dela, kaker bi vsega tega ne bilo. V njegovem osrčju tli mračna predstava, da Bog ali vsoda vendar le, ako treba, vse prav obrne, in da končno ni od ničesar kaj odvisno. Rusu ni nič stalno določenega. Po njegovem mnenju serafini morejo še v pekel strmoglaviti in hudič ima še upanje zveličati se, naša zemlja more še postati središče vesoljnega sveta in karolinške otoke bi nekega dne vtegnili najti v indijskem oceanu . . . Vsodina volja je, ki deluje zad za našo voljo in jo giblje, vsoda misli z našimi možgani, govori z našim jezikom, in živi z našim življenjem. «Vsakemu človeku se zgodi, kaker mu je vsojeno bilo pri rojstvu». «Kar se zgodi, se zgodi.» «Vsodi se ne more vbežati, tudi ne na konji,» glase se nekóji ruski pogovori. 1)

V Ruskem dekalogu ni greha, ki bi se ne dal odpustiti. Padi žena, mož, še tako globoko — povrneta se na dom in ni treba se jima bati, da bi ju kdo hladno vsprejel, mrzlo z njimi postopal, ali da bi sploh ne videli ju radi. Ako Rus vidi morivca ali vmorjenega, hvali vsodo, da za sedaj ni ne eno ne drugo, a prizna, da bi mu lahka pripala vloga prvega ali drugega, ne da bi se mogel vbrantiti. Pregovori: «Greh in skrb dohitita vse ljudi;» «Ako ima pes biti tepen, ne manjka palic;» «Lovec strelja, a Bog vodi kroglo;» «Volk grabi ovce, ki so mu svojene», izražajo jasno etiko Rusa. Ni čudo, ako tedaj Rus krivico in zasluženo kazen zaznamuje z isto besedo: «vsoda». Tudi nesreča in trpljenje, ki sledi groznim pregreham, Rusa ne boljša. Njegovo geslo je: hodie mihi, cras tibi. Ruski jetnik je vdan, potrpežljiv, bodi da je po pravici ali krivici kaznovan, in njegovi prijatelji sočustvujejo kot pravi fatalisti: «Nesreča je kot spomladna rosa, ki pada na pravične in krivične.» (Ruski pregovor) Vse je le delo slučaja, a ne kreposti. V Rusiji je tudi najbolj divji, najtrdovratniši zločinec gotov, da simpatijo vzbudi. Za njim vzdihajo, kaker je milosrčni Adah bolešno vzdihnil radi palega Luciferja. 2)

Saltikov pravi: «Navadni Rus se svojega trpljenja niti ne zaveda. Smatra je za neki izviren greh, zlo, kateremu se vpreti je neumno, marveč je je treba nositi, dokler mogoče». Rus je čudovito potrpežljiv in vstrajen. Ključ do teh lastnosti so pri njem fatalizem in vlenobljena volja. 3)

1) L. c. 101.

2) L. c. 99—104.

3) This combination of fatalism, will paralysis indifference, and grovelling instincts gives us a clue to the marvellous endurance of the masses, whose mode

V Rusu je vkoreninjeno čustvo, da vse njegove besede in dejanja, naj bodo še tako neumna, naj še tako od cilja proč vedo, navdaja neka demonska moč, katera jih spravi v pravi tir. Od tod trdovratnost Rusa, svoje dejanje pravnati ali spremeniti po končnem namenu. Zgodi se, da ruski protniki jednega hudodelca v Sibirijo pošljejo, a drugega, morda še večega, oproste Zakaj? Radi bi kmalu šli večerjat, ali pa ker je drug dan praznik itd. Mislijo, ako tako poljubno in lahkomišljeni delajo in svoje interese jedino v božje roke polagajo, da Boga posebno častijo. Skratka slabo razumljena vera v previdnost dovoljuje vse grehe, vsa opuščenja.

Stoletja se je ruskemu ljudstvu z besedó in dejanjem dokazovalo, da ne sme misliti na jutranji dan. Vlada jih je v tem mišljenji urila, in cerkev jim je svetovala v vseh potrebah, le k drugim se zatekati, svoje zaupanje le na vidne in nevidne kneze in oblasti staviti.¹⁾ Vzrok lenega fatalizma v Rusih je nedostatek samostojnega mišljenja in stoletja trajajoče demoralizacije.²⁾ Rusko ljudstvo le čustveno životari in fatalistično obupava: «Groznejše je živeti, kot vmreti».

Sklep.

«Na visokem mestu, tisti ki imajo oblast — piše ruski pisatelj Šcedrin — so sklenili, da neizšolan človek mora z rokami delati, izšolani pa sme le opolzle steze hoditi in jesti — sicer bi nastala revolucija. Načelo, katerega se ruska vlada drži in je tudi izreka, se glasi: Podaniki krščanskega samodržca so neka nizka vrsta ljudij, rekel bi izrodek človeškega plemena, a mora se tudi skrbeti, da taki ostanejo.»³⁾ Vladi ne biti vdan je v Rusiji jedini greh, ki je neodpustljiv; da se tega greha mladina obvaruje, ni nobenega sredstva tako neravnega, da bi se ga vlada ne poslužila. Mladina pijani se, živi nesramno — vse se ji odpušča, da, naganja se jo k temu. Kdor pa vlado kritikuje ali pokaže, da se vjema sè svobodoljubnimi naredbami, zgubljeno je njegovo življenje! Na sploh velja pravilo: Samopašnik pa vladi vdan je boljši podanik od moža najčistejšega značaja, ki pa z avtokracijo ni zadovoljen.⁴⁾ Da se iz političnih namenov, po premišljenem načrtu duh in vest ljudstva skuša vdušiti, v nesramnih, čutnih omotičah dušo vbiti, da svojih moči ne mogo rabiti, taki vzgledi se nahajajo tudi drugod. a Rusija je jedina dežela, v kojih se ta politika na milijonih izvršuje. Ta

of life is at times more bleak, cheerless, and less human than of the grazing monks of Mesopotamia described by Sonzomen, whose sufferings were at least the result of choice» L. c. 106.

¹⁾ L. c. 106.

²⁾ L. c. 116.

³⁾ L. c. 10.

⁴⁾ L. c. 24—25.

Macchiavellijev princip se vleče kaker rudeča nit skozi celo politiko rusko.¹⁾ Nje geslo je: demoralizuj, da moreš vladati! Zdi se, da je vlada vže blizu svojega ideala. Kaker «Vestnik iz Vienne» (apr. 1891) poroča, vprašal je general vojaškega novince, kaj bi bila disciplina vojaška «Vse storiti, odgovori novinec, kar predstojnik vkaže, razun kar bi bilo proti caru». «Dobro, odgovori general, pokrij se toraj in vtopi se tam v jezeru». Vojaku zablesti solza v očesu, preseče pogleda poveljnika. Obrne se in dirja proti jezeru. Na bregu ga dohiti sergeant in mu zabrani samovmor. Ko bo cel narod pripravljen na tak način žrtvovati svojo dušo, bo ideal ruske vlade dosežen.¹⁾ V nobeni deželi sveta ni delovanje zakondajalca tako ozko spojeno z delovanjem vzgojevalca kaker v Rusiji — a v nobeni deželi se ta moč v tako neplemenite srvhe ne rabi kaker ravno v Rusiji. Ljudstvo samo ne misli. Je nesamostojno. Slepو zaupa državni vsemogočnosti. Ono se ne more lotiti samostojno boja z viharji. Njegov značaj je neborozhen, bolehav, brez odpora, izdan skušnjavam. Rusko ljudstvo, piše Rus Nikitenko, velik prijatelj carjev, (Nov. Vrem. 14. maja 1891) ne pozna postave niti pravice. Njegova morala je le — trenutna poljubnost, morala brez načel, nerazvita, nepodprta, zato rodi le redkokedaj koje dejanje, more jo druge divje strasti. The Russian pevple, man. Knows neither law non justice. His morality is the outcome of his govd humonu, which being neither developed non strengthened by conscivus principles, somitimes sprouts forth into action, but is frequently swallowed ub by other more sovage instincts». ²⁾

Od narave je Rus zelo nadarjen, piše Laniu, ima bister razum, pojme hitro, njegova čud je mila, rad odpusti, je dober govornik, glede posnemanja spominja opice — darovi, ki poročajo o velikem poklicu tega ljudstva. Ker pa politika in socijalne pa verske razmere ne dajo tem sposobnostim; da bi se razvile, postajajo ti naravni darovi — prokletstvo.

Naj bo vera v bodočnost človeštva še tako trdna, žalost in obup nas ohaja, ko zremo na take razmere; . . . in kar je še žalostniše, je smešna košatost in hinavščina teh trinogov, ki se ponašajo, mesto da bi se svojih žrtev vsmilili, z vzvišenim poslanstvom omiko, politično prostost razširjat mej evropskimi Slovani, mej mohamedanskimi in azijskimi narodi . . . Mi pa smo prisiljeni sočustvovati z ljudstvom, katero je gospodujoča kasta v živino ponižala, ki je še dandanašnji dejansko v robstvu in se od mladosti do starosti mora pehati za blagostanjem, koje se mu odmika kaker Tantalu, z ljudstvom, katerega jeden starih njego-

1) Glej citat knjigo str. 37 «No epoch . . . beings».

2) L. c. 75.

vih pregovorov ne izraža le staro njegovo bedo, ampak i sedajno: Naša duša pripada Bogu, naše telo carju, a hrbet naš gospodarju.¹⁾ In neki drug pregovor ruski: Narod smo, ki bredemo po temi, mi ne vemo, kaj je greh, niti kje bi bila najti rešitev.

Ko bi kateri čitateljev — pravi Lanju — sam seboj zadovoljen si mislil in vskliknil: hvala Bogu, da mi nismo taki kakor oni, in bi zaničevaje gledal na oni narod, on bi nas slabo razumel . . . . Te vrste so bile pisane, da bi ganili srca onih, ki so krivi te strahovitosti, da bi rane ruskega ljudstva spoznali in se potrudili jih zaceliti.²⁾

I. Kralj.

Časopis.

Večkrat vže so razni prijatelji „R. Katolika“ izrazili željo, naj bi naš list od časa do časa prinašal vsaj najznamenitše podatke iz cerkveno- in socialnopolitičnega življenja, češ, da je to točka, katero živo pogrešajo v listu, ki bi pa gotovo zanimala bralce njegove. Ta prijateljski migljej se nam ni zdel napačen; po resnem prevdanku smo se odločiti vgoditi izraženim željam.

Povdarjali smo vže mnogokrat in še tudi danes izrekamo se vso določnostjo, da „R. Katolik“ ni in nikoli ne bo političen list. A omenili smo vže v I. zvezku t. letnika, da se bomo tu pa tam vendar dotikali tudi političnih prašanj in sicer ne zaradi politike same na sebi — ker to je dokaj opolzla reč — mariveč edino zaradi načel, ki so in morajo vodilna biti tudi v politiki.

S tega višjega stališča bomo pod gorenjim naslovom presojali in priobčevali tok političnega gibanja, a le v koliker to zadeva sv. cerkev in krščansko družbo.

Resni časi, v katerih živimo, nas kličejo na delo.

Dandanes čujemo, neredkokrat sicer vrle možje, vzdihovati o hudih časih, a žal, da se preradi zadovoljujejo se samim brezplodnim vzdihovanjem, ne da bi na pravem mestu, o pravem času krepko povzdigovali svoj veljavni glas v obrambo katoliških načel in koristi, da bi delavno segali v javno življenje!

Preveč držimo križem roke! Manjka nam stanovitne volje,

¹⁾ L. c. 144

²⁾ L. c. str. 207—208 «Those . . . cure».

vstrajnega dela. Ako se včasih dvigne iz naših prs plamen navdušenja za večno prave ideje in načela naše sv. vere, kaj pomaga to, če pa ne ganemo rok in jezika, če se precej zopet vdamo brezdelju in duhovni dremoti!

Bežimo iz širokih vrst tistih, ki menijo, da smejo počivati v sedanjih resnobnih časih.

Katoličani imamo dandanes socijalno-političen program, katerega izvrševali je naša sveta dolžnost; program ta je bogat in obsežen; načrtal nam ga je sam sv. oče Leon XIII, ko je l. 1881 nagovoril rimske člane „Pijevega društva“. ki so se mu poklonili: rekel mej drugim tako-le: „Trebaja je, ljubljene sinovi, da tudi vi sodelujete (z nami), da se namreč z nepremagljivim pogumom v bran stavite načrtom sovražnih sil. Vi morate neprestano pozornost, vso skrb in prizadevanje obračati na to, da zopet pokristijanite vzgojo in poduk mladine, ki je nada prihodnosti; morate v čisljih imeti častno katoliške izpoznavanje, katero se dandenes tako hudo zaničuje in smeši po nesramnem časništvu in po drugih vsakovrstnih sredstvih. In ker z verskimi koristmi so obenem tudi blagri družine in krščanske družbe v nevarnosti, jim morate vi hiteti na pomoč s tem, da svojo delavnost raztegnete na polje občinske in deželne vprave..... Da bo pa Vaše delovanje tem vspešneše, je silno velike važnosti, da snujete in pomnožujete primerne zadruge, shode in društva..... V teh časih, ko se je vse zarotilo proti cerkvi in veri, bi bil pač prazen poskus odvrniti preteče nevarnosti, ako se tisti, katerim so katoliške koristi pri srcu, ne združijo tesneje, ako si drug drugemu ne podajo roke.“.....

S tem smo povedali namen našega „Časopisa“.

* * *

Edini mož, ki se, trudi, da bi popravil, kar so mogotci sedanjih dni vže zagrešili in še zagrešajo, ki z neovrgljivo vstrajnostjo skuša povrniti nesrečni človeški družbi izgubljeni mir, je **sv. Oče Leon XIII.** Njegovo politiko vodijo najsvetejša načela krščanska, katera morejo tudi dandanes, kaker nekdanj preroditi žalostno obličje zemlje. In prenavljajo je, počasi sicer, a gotovo! Vspeli njegove katoliške politike so glede na sedanje zmedene in nevgodme razmere čudoviti.

Za danes hočemo omeniti le nekaterih prevažnih okrožnic.

Koncem marcija je poslal papež pomenljivo okrožnico vsem poljskim škofom. Narekovala mu je to pismo iskrena očetovska ljubezen, s katero objema vse narode, posebno pa še tiste, ki imajo več trpeti v verskem oziru; mej poslednje smemo prištevati tudi katoliško poljsko ljudstvo, vzlasti ono na Ruskem in Nemškem. -- Po nekaterih vvodnih mislih, za narod poljski zelo priznalnih in pohvalnih, stavi sv. Oče kot temelj vse časne in

večne blaginje sv. vero, katero je prinesel na svet Jezus Kristus. Zatem pojasnjuje razmerje mej cerkvijo in državno oblastjo, bodreč vlade k pravičnosti, podložne k stanovitni pokorščini in zvestobi; govori o krščanski vzgoji v družini in šoli, o pouku in obraževanju mladine in duhovskega naraščaja, o potrebnem vzornem vzgledu in delavni kerščanski ljubezni duhovnih pastirjev. — Po teh bolj splošnih, na kratko sicer, a vendar s čudovito zgovornostjo in vnemo izpeljanih mislih, se obrača Leon XIII. do Poljakov živečih v posameznih državah, spodbujajoč jih k srčnemu izpoznavanju katoliške vere v vseh okolinostih, k zaupanju in vdanosti do svetnih vladarjev, k spoštovanju do postavnih oblastev v ohranjenje javnega miru in reda. — Besede, ki jih govori papež, vzlasti Poljakom pod rusko vlado, so zares aposteljske in položaju rusko-poljskih katolikov tako prikladne, da ne morejo ostati brez trajnega vpliva.

Drugo jako lepo okrožnico je poslal Leon (1. maja) škofom peruanskim, katerim živo priporoča večkratno skupno posvetovanje naglašajoč veliko važnost takih shodov. Govori o vzgoji in obraževanju duhovske mladeži, priporočujoč klerikom pridno in temeljito proučevanje tomistično-modroslovnih in naravoslovnih ved, itd.

Kaker je Leon XIII ves čas svojega papeževanja bil ne le vreden namestnik, mariveč tudi zvest posnemalec Jezusa Kristusa, enako hoče njemu podoben biti še tudi ob koncu svojega življenja. In tako gledamo ravno te dni pretesljivi prizor, ko se od starosti in trpljenja sklonjeni sv. Oče poslavlja od milijonov svojih otrok, poslavlja z ravno isto iskreno željo in molitvijo, kaker nekedaj Sin božji: naj bi vsi bili eno t. j. edini v Bogu, v katoliški cerkvi, v sv. veri! To svojo plamenečo željo izraža papež v posebnem „apostostolskem pismu,“ katero je koncem junija poslal „vsem knezom in narodom“ vesoljnega sveta. — Tu podajemo le prav v kratkem vsebino tega preznamenitega pisanja:

Po presrečni zahvali za neštevilna voščila in dokaze vdanosti in ljubezni, ki jih je prejel od celega katoliškega sveta ob svoji škofovski petdesetletnici, pojasnjuje Leon XIII namen svojega pisma, in ta je: zedinjenje vseh narodov v edinozveličavni cerkvi in veri Kristusovi. Zatorej se obrača do nevernikov, ki blodijo v temi in smrtni sencí, in sicer najprej do teh zato, „ker ljubezen najurneje hiti tje, kjer je sila za pomoč največja.“ — V ljubeznjivih, očetovskih besedah govori potem papež vshodnim razkolnim cerkvam, povdarjajoč, da jih le nauk o primatu loči od katoliške cerkve, a ta primat je vshodna cerkev prejšnja stoletja očitno priznavala, kaker dovolj jasno spričuje njena zgodovina. — Posebe se obrača Leon XIII do slovanskih narodov. Spominja se zaslug sv. Cirila in Metoda za sv. vero in posebne časti, s katero je ta dva aposteljna slovanska

proslavljaj pred leti; omenja srečnih časov, ko so bili slavenski narodi tesno spojeni z rimsko stolico, ter izraža presrečno željo, naj bi se isti kmalu zopet vrnili v naročje sv. cerkve.

Zatem govori sv. Oče z britko žalostjo, v kolike zmote je protestantizem zapeljal ljudi, kako vse razdvaja, kako izgublja pod seboj vsa pozitivna tla, zanikajoč celo božanstvo Kristusovo. Nadalje našteva dolžnosti katoličanov, z nova obsoja človeški družbi nedopovedljivo nevarno sekto prostozidarjev in opominja se sveto skrbljivostjo vzlasti Francoze in Lahe, naj se o-treso teh brezbožnikov. Aposteljsko pismo našteva dalje blagodejne nasledke kerščanske preosnove človeske družbe. obsoja militarizem ter pojasnjuje, kako bi se najprimerneje rešilo sedanje socijalno in politično vprašanje, in k sklepu nam v nebeško lepem vzletu opisuje podobo krščansko prenovljenih razmer na svetu. Ob enem opominja Leon XIII. vse vladarje in državnike, naj skrbno pazijo, da se ne bo to stoletje enako burno končalo, kakor prejšnje.

To je kratki zapodadek najnovejšega „aposteljskega pisma,“ ki dije zares božjo modrost in ljubezen ter v malo besedah obsega neizmerno veliko. —

Dne 5. junija je oficijozni brzojav iz Petrograda iznenadil katoliški svet s preveselim poročilom, da so se po preteku skoraj treh desetletij z nova pričele redne diplomatske zveze mej Rusijo in sv. Stolico. Pl. Izlovski, ki je od l. 1888 kot agent začasno vodil diplomatske posle pri Vatikanu, je imenovan pravim poslanikom in ministrom ruskega carja pri sv. Očetu.

Kako pa je prišlo do tega veselega dogodka?

Zadnji ruski poslanik na papeževem dvoru je bil grof Nikolaj Kiselev. Takrat so se razmere mej Aleksandrom II. in Pijem IX. toliko vblažile, da je papež l. 1862 — po dogovoru z rusko vlado — sklenil poslati v Petrograd svojega zastopnika v osebi mnsgr. Jožefa Bernardija. A vže nekaj mesecev potem je buknila vstaja nevsmiljeno zatiranih katoliških Poljakov in tako se je morala opustiti dobra namera. Kmalu nato se je grof Kiselev oženil z neko damo iz rimske knežje rodovine, in ker ni hotel obljubiti katoliške izreje svojih otrok, zakon ni bil blagoslovljen in Pij IX. je grofinji Kiselev prepovedal bivanje v tedanji cerkveni državi. Vsled tega je tudi njen soprog odložil svoje posle in zapustil Rim. Njegov začasni namestnik je bil Meyendorf, zet glasovitega državnega kancelarja kneza Gorčakova. Mej tem je ruska vlada vedno huje preganjala katoličane, vzlasti škofe in duhovnike, na Poljskem, in papež Pij IX. se je ob novem letu 1866 zaradi teh krivic v britkih besedah pritožil proti ruskemu zastopniku. Ta pa — oduren in nagel, kakor je bil — je z drznim odgovorom zavrnil in hudo razžalil sv. Očeta. Posledica temu rezkemu nastopu je bila ta, da je še isto leto

prenehalo vse nadaljno občevanje mej Vatikanom in rusko vlado.

Leon XIII. je skušal zopet obnoviti diplomatsko dotiko z ruskim dvorom. Za vresničenje te svoje presrčne želje je delal od prvega početka svojega slavepolnega pontifikata. Vže Aleksandru II. je ob 25-letnici njegovega kronanja poslal iskrena voščila v Petrograd. Po nesrečni smrti tega carja (l. 1883) je pričel dogovore z njegovim sinom, Aleksandrom III, katerega se oklenil z velikim zaupanjem in z očetovsko ljubeznijo. In glej! vže l. 1883 se je sklenila nekaka pogodba mej papežem in carjem: nastavilo se je več izpraznjenih škofovskih mest, omečile so se nekatere cerkvi sovražne določbe in l. 1888 je prišel v Rim pl. Izvolški kot začasni zastopnik ruske vlade. — Leonu je rasel pogum; raslo je njegovo zaupanje v značajnega carja, a tudi car sam ni nikedar prikrival svojega resničnega spoštovanja in prijateljstva do poglavarja rimske cerkve. Da ni vže prej n. pr. o petdesetletnici mašništva ali vsaj ob škofovskem jubileji sv. Očeta prišlo do zaželene sprave, kriva je največ politika kratkovidnih in zlobnih vladnih pritlikavcev, ki so carju vedno skrbno prikrivali blage namene rimske stolice, ali pa mu jih činili na vse mogoče načine — Aleksander III. je molčeč, tih mož, ki ne izprašuje rad o vsakidanjih manj važnih dogodkih, svetovalci in zaupniki njegovi pa mu tudi ne pripovedujejo reči, ki bi gotovo vzbudile njegov srdo. Zatorej car do poslednjih mesecev skoraj ničesa ni vedel o vnebovpijočih krivicah, ki se od strani oblastne vlade in vladnih vradnikov dan na dan prizadevajo zvestim katoličanom po deželi. Pred nedavnim časom ga je nekoliko poučil sv. Oče sam v lastnoročnem pismu, ki je napravilo globok vtis na carja.

Kmalu nato je Leon XIII. poslal vsem poljskim škofom vže omenjeno prekrasno skrožnico z naročilom, da jo razglasijo po cerkvah. Toda glej! Dasiravno opominja papež v tej encikliki vzlasti škofe pod rusko vlado, naj svoje verne vspodbujajo k neomahljivi pokorščini do svetne oblasti in njenih postav ter k otroškemu zaupanju na milost in pravicoljubje svojega carja, je stroga vladna cenzura vender naglo izteknila v pismu nevarnost za državo in — pravoslavje! V svoji zaslepljenosti je ministerstvo prepovedalo razglašenje papeževe okrožnice ter poleg tega celo poklicalo diplomatskega agenta iz Rima — v neizmerno veselje vseh škodoželjnih sovražnikov sv. cerkve.

Modri Leon je zopet posegel v to zadevo in se svojo bistroumnostjo in zgovornostjo dosegel popolno sporazumenje s carjem: koncem maja se je enciklika razglasila po vseh katoliški cerkvah, dne 4. junija je prišel v Vatikan nadškof mohilevskih M. S. Kozlovski iz Petrograda in dva dni pozneje je car imenoval pl. Izvolškega za svojega stalnega poslanika pri sy. Očetu,

nadžkof mohilevski pa postane morebiti vže v bližnjem času pa-pežev nuncij na carskem dvoru!

Tako se je torej po dolgih letih vender izpolnila iskrena želja Leona XIII. Ruskim katoličanom se svita zarja boljše pri-hodnosti, pravoslavno, posilno razkolno prebivalstvo ogromnega carstva pa je — tako trdno upamo — za dober korak bliže združenju v edinosti sv. katoliške cerkve, v katero je s toliko gorečnostjo vabi sv. Oče v zadnjem „apostoljskem pismu.“ Daj mili Bog! —

Pri nas v **Avstriji** vlada koalicija. S tem smo pove-dali vse. Mi smo koalicijo vže označili: ona je zaveza mož-po-litikov polovičarskih načel. Postavila si je nalogo polomiti ro-gove radikalnim rogoviležem, naj pridejo z desne ali z leve. Ni še koalicija eno leto pri krmilu, in vže se sme ponašati sè si-jajnimi vspehi. Ne sè silo, ampak bolj z ljubeznijo, z obetanjem, s popustljivostjo se ji je posrečilo z desne in z leve zvabiti pod svoje peroti može, ki so nekdanj veljali za železne, nevpogljive. Koalicija čudovito duhove omamlja. Celo taki, katerim je bil pred koalicijo Jezus Kristus pot, resnica in življenje, so zdaj vso svojo vero in upanje začeli staviti v spravljivo modrost Ple-nerjevo in Hohenwartovo.

Koalicija je pred vsem katoliškim konservativcem popolno-ma glavo zmedla. Katoliška stranka v Avstriji, ki se je začela zadnjih let tako živalno gibati, ki se čedalje bolj organizuje po občeavstrijskih katoliških shodih — ta stranka se je razcepila in čez nož ostala brez programa. Kako ne? Možje, kaker dr. Ebenhoch, katerega katoliška odločnost se je tako sijajno kaza-la o raznih prilikah, se vdajajo! Kako smo se tudi Slovenci pred-lanskim na takoliškem shodu ogrevali za sv. stvar. za boj proti li-beralizmu brez premerja, do skranje meje! Katoliško navdušenje je pač prikipelo do vohunca, ko je naš slovenski Karol Klun vte-meljeval potrebo verske šole, češ, za versko šolo se mora vsak katoliški kristijan potezati za-radi vesti, in „če je komu vse jedno, kakšna je šola, ta kaže, da reči ne umeje, ali da ni več pravi ka-toličan. „Kdor ni z menoj“, rekel je Odrešenik, ta je zoper mene, in kdor z menoj ne zbira, raztresa.“ Kako je kat. skor ploskal, ko je isti Karol Klun ožigosal poslance, ki začnejo „v odločilnih trenutkih omahovati, poslance, katerim je katoliška vera ali le postranska reč, ali se grejejo le ob vladnem solncu in se takoj zganejo, če zlato solnce začne kazati temen o-braz“! To so bile možate — b e s e d e, katere pa vender istega go-spoda niso zadržale, da se je komaj leto potem zavezal ne s Kristu-som . . . ampak z liberalcem Plenerjem, da bi z njim „raztresel“, kar je s Kristusom „zbral“, da je versko šolo z vso „vestjo“, obesil na klin, in pristopivši koaliciji z dejanjem pokazal, da mu je vera le „postranska reč“! Kajti prav katoliška načela so,

pred vsem verska šola, kar je koalicija v stran potisnila, kar ostane v stran potisnjeno, dokler koalicija vlada!

Ni čuda potemtakem, da pod koalicijo tudi za avstrijske katoliške shode ni vgodnih tal. Koalicija je katoličanom zmedla pojme, da vsak govori svoj jezik, da izgubljajo razum za čista, cela načela. Le resnica združuje. „N. Fr. Pr.“ pisala je nedavno od besede do besede: „Z vstopom konservativnega Hohenwartovega kluba v koalicijo, so tudi ona vprašanja potisnjena v ozadje, katera so glavni predmet dnevnega reda na katoliškem shodu.“ Možje, katerim se je bilo naročilo, da bi priredili letošnji shod za avstrijske katoličane, niso mogli najti za to mesta, ker koalicijski kolovodje so jim povsod stavili zapreke na pot; nekje se je baje stavil pogoj, naj bi se na katoliškem shodu nekako oklicala politična nezmotljivost Hohenwartovega kluba!

Mi dozdej nismo mogli razumeti, kako bi mogla koalicija Avstriji biti v korist, in zakaj bi morali mi nasproti nji roke križem držati. Načela ali so cela ali sploh niso. Koalicija obsoja cela načela, torej hoče, da živimo brez načel, brez luči, brez resnice! Koalicija jemlje duhovom vero v objektivnost načel, jih torej nraavstveno mori. Z mnogih strani se nas je sicer opominalo: Potrpíte, zazdaj se ne more nič! Vsako klubovanje proti koaliciji je brezvspešno! Mi pa pravimo, da v Avstriji je vže odbila enajsta in pol. Avstrijo razjeda liberalizem, in ako še malo počakamo, pride čas, ko bomo morali reči; Prekasno! **Katoliško načelo** edino more rešiti Avstrijo! To načelo zakrivati je Avstriji grob kopati. Vzdravimo se torej k pošteni, postavní in vstavni opoziciji. Ne vemo pač, kje v Kristusovem evangeliju ali v državnem zakoniku stoji zapisano, da bi se ne smela osnovati stranka odločno katoliška, stranka programa avstrijskih katoliških shodov, stranka proti-koalicijska!

Naša želja, pa tudi pravična zahteva zazdaj je, da bi si katoliški poslanci, kakeršni morajo biti vsi slovenski, obdržali prosto roko, neodvisnost! Dokler se niso zapleli v koalicijo, so vsaj smeli govoriti o katoliških principih in tirjati, da se jih v življenje vvede. Kdor je v koalicijo stopil, o tem niti govoriti ne sme, in dosledno tudi občinstva ne more na te neobhodne principe opozarjati pa javno mnenje pripravljati, da bi kdaj prodrli. Zato pa nas zelo veseli, da sta dva poslanca Slovana, izven koalicije, prvi Hrvat, drugi Slovenec, v državnem zboru povzdignila glas za Kristusa in katoliške rodove. Dalmatinski Hrvat Perić je povdarjal, da je v šolah premalo verskega duha, zahteval je za katoliške otroke katoliških učiteljev, tirjal, da se v šolske knjige za katoliške otroke spet

vvede, kar je specifično katoliško itd. Najsijajniše je pa katoliške pravice v šoli zagovarjal dr. Lavoslav Gregorec. 1) Slava!

Preidimo na drugo!

Minister grof Welsersheimb je o dvoboju priznal, da je prepovedan po zakonu in veri, da provzroča veliko nesreč, razdivjanost. Pa to se ne zлага z onim, kar je govoril ob isti priliki: Dokler društvo in zakon ne poskrbi za boljše zadoščenje razžaljene časti, do tedaj dvoboj se more omejiti, a ne izključiti. Welsersheimb je tudi zanikal, kaker bi vojne oblasti dvoboj pospeševale. Nasprotno je res. Prosvoljcem kar vkažujejo, če so izzvani, dvobojevati se. In ko je to leto deželni zbor Vorarlberski hotel skleniti postavo proti dvoboju tudi v vojaki, tako da bi ne smel avancovati, kdor se je bojeval, je duh koalicije dosegel, da se je dotični deželni zbor — domov poslal! Ko je vojaški duhoven v Innsbrucku, Skacel, po cerkvenih postavah se branil pokopati v dvoboju padlega vojaškega zdravnika Wagnerja, ga je vojni minister službeno predstavil v Sarajevo. Ali se ne pravi to dvoboj pospeševati? Pa tudi davkoplačevalci ne vzdržujejo vojakov zato, da bi se od dolgega časa mej seboj klali in mesarili, ampak da bi se borili na bojišču s sovražnikom!

Naučni minister Madejski je kmalu potem, ko je postal minister, v Krakovu rekel, da je poljska znanost in vednost hvale vredna, ker se je razvila na krščanski podlagi in tiste nikoli ni zapustila. V tem oziru ga je sam papež Leon XIII v pismu do avstrijskih škofov pohvalil in izrazil upanje, da bo Madejski za katoliški duh v avstrijskih šolah bolje skrbel. V državnem zboru pa je tirolski poslanec Treuenfels, sramožljivo sicer, pa vendar le izrazil željo, da bi se naše državne šole malo bolj pokristijanile. In res, Madejski je to potrebo priznal in hvalil vpliv vere. A nazylic temu je začel braniti obstoječe brezversko šolstvo avstrijsko, rekoč: „Ni prav, ker se ne vjema z dejstvi, pa tudi s stališča ravno tistih, ki se najbolj zanimljejo za vernost pri ljudski vzgoji, ni dobro, če se sedanja ljudska šola vedno razglaša kot ovira npravnoverske vzgoje“.

Koaličijska vlada je dovolila, da so njeni listi in mnogi organi brezverske šolske postave, ko se je obhajala njih petindvajsetletnica, hvalili in slavili. Zakonodajci in tisti, ki vladajo, so odgojevalci narodov. Če tedaj isto stvar, v istem oziru, v istem trenutku zanikajo in trde, ali ne mešajo s tem narodom pojme in sicer o prvih moralnih resnicah? Ko se dotikamo načel, bodimo vedno dosledni! Koalicija težko donese sreče avstrijskim narodom!

1) Glej njegov govor v celoti v „Slovencu“ št. 109.

Najznamenitiši dogodek na **Ogerskem** je postava o obligatnem civilnem zakonu, ki se je vže sklenila v obeh zbornicah. S to postavo se je odprla vrsta družih cerkveno-političnih reform, ki znajo v kraljestvu sv. Štefana v kratkem vprizoriti nekak „Kulturkampf. Brezdvomno nima nobena krščanska naprava tolikega pomena za kulturni razvoj človeškega društva nego zakon; kajti krščanska družina, katero sklepa zakon, je semenišče in šola vseh socialnih kreposti. Čim viši je nazor o svetosti in nerazvezljivosti zakona, tem bolj vspeva družina, z njo država in društvo. Zakonska zveza pa se nam v vsej svoji vzorni popolnosti kaže v katoliški cerkvi, katera prisvaja zakonu sakramentalni značaj, vkoliker ima zakonska zveza biti izraz one zveze, ki se nahaja mej Kristusom in cerkvijo. Očitno, da zakon kot sakrament mora biti eden in nerazvezljiv. Zapadna Evropa ima svojo kulturo, svojo prednost pred izhodom v prvi vrsti zahvaliti katoliškemu nauku o sakramentalnem značaju zakona, nauku, ki so ga rimski papeži skoz vsa stoletja ohranili čistega. Ta vzvišeni, za kulturno življenje toliko plodoviti princip napal se je na Ogerskem.

Znano je, da na Ogerskem ima masonska loža prosto roko; zatorej je njen vpliv na javne zadeve tako silovit. Masoni so zakleti sovražniki krščanskega socialnega reda; in ker ta red sloni na krščanskem zakonu, vkoliker je sakrament, se z yso silo zaganjajo vanj. Kaker so na Francoskem, v Belgiji in drugod na zapadu vže vvedli civilni zakon, tako ga hočejo vvesti tudi na Ogerskem. Po novi postavi mora vsak ogerski državljani, ki hoče v zakon, skleniti ga pred civilnim vradnikom. Cerkev, nje zadržki, nje prava se popolnoma prezirajo. Z eno besedo: država kot država priznava zakon za golo civilno, posvetno zvezo. S tem se je 1. država popolnoma ločila od cerkve; 2. oskrunila je sakrament. Prva posledica take postave je, da ljudstvo začne nesveto misliti o zakonu kot o posvetni zadevi. Zamoriti se mora tako v srcih spoštovanje do sakramenta in sakramentov sploh. Res sicer, da ostane prosto tudi cerkveno se poročiti, a zazdaj je dovolj to, da država priznava tudi necerkveni zakon, dovolj je pohujšanje, ker koj se bodo našli taki, katerim bo zadostoval civilni zakon. Tako se konkubinat pozakoni. Odpre se pot indiferentizmu in počasnemu razkristijanjenju društva. Od druge strani se olajša zakonska ločitev, vsled česar neizmerno trpi odgoja otrok; kjer se zakoni razvezavajo, neizmerno trpi gojitev onih socialnih kreposti, ki sklepajo razne dele človeškega društva v harmonične celote. Baron J. Eötvös je civilni zakon zval kar „atentat ni tisočletni značaj Ogerske. Pa ravno to namerjajo ogerski masoni. Začetek je tu. Seveda imajo kaker drugje, tako tudi tukaj Židje svoj delež. Gibanje so vprizorili prav za prav oni. Kar pred vsem iščejo, je seveda — zlato tele. S ci-

vilnim zakonom bi si radi pot odprli v družine ogerskih magnatov pa polastili se njih — posestev. To so plodovi evropskega konstitucionalizma!

* * *

Na **Nemškem** se vedno bolj probuja in očvrščuje katoliška zavest in upati smemo, da ni več prav daleč oni srčno zaželeni čas, ko se bode odločnosti katoličanov posrečilo odpraviti najobčutljiviše sledove kulturnega boja, katerega je vsemogočni Bismarck pred leti s toliko srditostjo bil proti njihovi cerkvi. — Državni zbor v Berlinu je v zadnjem zasedanju po tolikih letih vendar enkrat vsprejel predlog katoliškega centra, da se razveljavi krivični zakon, po katerem se jezuitom prepoveduje povrat v nemško domovino. Zdaj pride vsa ta zadeva še pred „zvezni svet,“ od katerega pa ni trdno pričakovati, da bi potrdil državnozbornski sklep. Nekateri zvezne države in državnice, v katerih so protestantje v večini, so se vže izrekle zoper povrat jezuitov v Nemčijo: posebno oblastno je to povdarjal kralj vrtemberški neki deputaciji protestantske duhovščine rekoč, da jezuitskemu redu tudi po tem ne bode mesta na Vrtemberškem, ako se dotični zakon v zveznem svetu zavrže! — Toda naj slednji odloči tako ali tako, gotovo je, da se vlada ne bo več dolgo mogla vstavljati pravičnim zahtevam katoliškega prebivalstva.

Na **Badenskem** dobiva katoliška stranka vedno več tál tudi v postavodajalnih ljudskih zastopstvih, v katerih so doslej liberalci gospodovali sè vso le njim lastno brezozirnostjo. — Po dolgotrajnih, deloma zelo burnih obravnavah je slednjič neznatna večina v obeh zbornicah vsprejela predlog katoliških poslancev, da se v deželi dovolijo ljudski misijoni in njih vodstvo izroči redovni duhovščini (vender ne jezuitom, Bog vari!). Dva druga predloga, zadevajoča svobodno dopuščanje moških redcv v deželi, in nekatere premembe glede izobraževanja kat. bogoslovcev, sta ostala za dva (!) oziroma za en sam (!!) glas v manjšini, in to največ vsled želje „katoliškega“ bogočastvenega ministra Nokka! —

Na **Hesenskem** (v mestu Darmstadt) se je nedavno prav sijajno vršil drugi katoliški shod, katerega se je vdeležilo nad 9000 ljudi. Govorniki, večinoma odlični lajiki, so želi obilo pohvale in hvaležnega priznanja za svoj — sveti katoliški stvari posvečeni trud. Sklenile so se in oduševljeno vsprejele primerne resolucije tičoče se rimskega in socialnega p.ašanja, katoliških redov, šolske preosnove in katoliškega tiska. — Složno postopanje hesenskih katolikov obuja veliko veselih nad za njih prihodnost.

Tudi v Alzaciji sta se 28. marcija t. l. priredila dva katoliška shoda ob ogromni vdeležbi.

Mej tem, ko se katoličani po vsej Nemčiji odločno potegujejo za nedotakljive pravice sv. cerkve, hiti protestantizem urnih nog — rakovo pot. Zmedenost verskih pojmov, nestalnost verskih načel je tolika, da bi dandenes težko bilo najti le dva protestanta, ki bi bila popolnem enih misli in soglasnega prepričanja glede temeljnih „resnic“ Lutrovega uka. To je naravna posledica nasprotstva mej višjo bogoslovno stolico in pridižnico, mej znanstvenim pa praktičnim bogoslovjem. Protestantски teolog uči drugače kot profesor, drugače kot duhovni pastir. Kaj čuda potemtakem, da tudi duhovščina sama, vzlasti ona, ki je pohajala višje bogoslovne šole, nima nikake trdnosti v veri ali da sploh nima nobene vere, tako da se vresničuje sramotilna trditve: Pridigarji pridigujejo le zaradi ljubega kruhka, pa sami ne verujejo tega, kar druge uče! Tako prežalostno vlogo igrajo v najnovjšem času glasoviti protestantski bogoslovci in pridigarji: Schwalb, Harnák, Schrempf, Langin in mnogi drugi, ki z neverojetno drznostjo in v strašno pohujševanje vernih protestantov izločujejo zadnje ostanke krščanske vere od Lutrovega nauka. — Čujte, kaj je M. Schwalb na sveti dan smel govoriti svojim poslušalcem: „Mi tajimo avtoriteto sv. pisma; ne verujemo v čudeže svetopisemske, mariveč jih tajimo sè vso odločnostjo. Mi ne verujemo, da je Kristus bil Sin božji; ne verujemo, da je bil Bog in človek skupaj, da je bil prost vsake zmote, vsakega greha. Niti njegova beseda, niti življenje njegovo ne more za nas merodajno biti v vsakem oziru“ . . .

Nesrečno ljudstvo, čigar vodstvo je izročeno takim bogoskrunskim rokam, ki je brezvestno pehajo v obupno negotovost, v brezverstvo in nenravnost, v anarhizem! Vsi ti strupeni sadoivi novodobnega protestantstva dozorevajo na Nemškem v obilici.

Položaj katoliške cerkve na **Francoskem** je dadenes tako nevgoden, da se mora od žalosti krčiti vsako čuteče krščansrce. Jezus Kristus tamkaj nima domovinske pravice — dosledno mu jo odrekajo brezbožni framasonski zakonodajalci tretje republike francoske. Z redovniki in redovnicami vred so odpravili iz šol tudi sv. razpela, krščanski veronauk in sploh vse, kar bi mladino le količkaj moglo spominjati na Boga! — Katoličani morajo za svojo deco, ako jo hočejo obvarovati časne in večne pogube — z velikanskimi žrtvami vstanavljati in vzdržavati zasebne šole, a še tu se jim od vladne strani nastavljajo vse mogoče zapreke. Za katoliška semenišča in višja bogoslovna učilišča je država pred leti dajala poldrugi ali tudi dva milijona frankov letne podpore, v proračunu za l. 1895 pa jih je, kaker vže nekaj let sem, popolnem prezrla — mej tem ko je maloštevilnim protestantskim in židovskim učiteljiščem odkazala znatne

svote. Poleg tega morajo katoliški semeniščniki točno zadostovati vojaški dolžnosti.

A ne samo iz šol, tudi iz bolnišnic, katere prejemajo državno podporo, je postavodaja vže davno pregnala katoliške mašnike in redovne osebe ter na ta način največim izmej revežev s kruto roko vgrabila edino tolažbo, ki jim jo daje sv. vera.

Ena izmej najnovjših, katoliški cerkvi najsovražniših postav je ona, vsled katere si je država sama prisvojila vpravo cerkvenega premoženja. Glavni namen tega zakona je, popolnem onemogočiti nadaljno snovanje in vzdrževanje katoliških šol in svobodnih cerkvenih zavodov, za kakeršne je cerkev doslej prejemale in po namenu pobožnih vernikov vporabljala prostovoljne darove v precejšnji množini.

Velika večina katoliških škofov je pripravljena na odločen odpor. Vlada jim preti z odpovedjo vže itak silno pičle državne plače, ker po njenem mnenji je to za škofe najobčutljiviša in najhujša kazen. Seveda gospodom, ki ne poznajo nobenih višjih blagrov nego je denar, se zdi taka kazen strašna, toda zaželenih vspehov doslej še ni imela in jih nikoli ne b.

Vrli nadškof lijonski, katerega je vlada hotela strahovati na omenjeni način, je vže pokazal, da ne mara za mamljivi mamon prodajati dolžnosti in vesti!

Ko govorimo o neprestanem preganjanji in zatiranji katoliške cerkve na Francoskem, nam pač ni treba omenjati raznih vlad, pod katerimi se to dogaja, ker v sovraštvu do katoličanstva so in si morajo biti vse enake. Poslanci se volijo ne toliko zaradi zmožnosti in zaslug, mariveč v prvi vrsti zaradi njihov izkušene, nenasitljive mrznje do katoliške cerkve in sv. vere — seveda vsled pritiska od vladne strani. Ravno tako morejo ministri in predsedniki ohraniti se na krmilu le na podlagi kulturnega boja! Kaker hitro krene ta ali ona vlada le količkaj na desno, brž zaženo radikalcu in socialisti svoj divji krik: vbogo ministerstvo mora ali pasti ali pa s proticerkvenimi dejanji zopet pridobiti si milost skrajnih zborničnih strank. — Kazimir Périer, ki je koncem maja t. l. nenadoma moral vmakniti se od ministerskega predsedništva, je bil s početka dokaj pravičen mož, ki je imel najboljšo voljo povrniti cerkvi vgrabljeni mir ali vsaj zabraniti nadaljne krivice. Naučni minister Spuller je v zbornici poslancev dne 3. marcija v imenu celega kabineta z veliko prepričevalnostjo zagotavljal desničarje, da bode vlado zanaprej vodil nov duh, duh spravljivosti, pravičnosti in prijaznosti proti vsem državljanom, posebe še proti katoličanom. In Kazimir-Périer je dostavil, ako bi imelo priti do hu'skanja (proti kat. cerkvi), mu bodemo mi zastavili pot. Če hočemo v resnici biti odločni branitelji državnih pravic, tedaj, menim, imamo pač dovolj drugih opravil, kaker državljane zastran verskih prašanj dražiti in razcepljati.

Katoliška Francija je z odkritosrčnim veseljem na znanje vzela te možate, pomirljive besede z ministerskih sedežev. Vzela pa jih je na znanje tudi radikalna stranka, ki je pri tisti priči sklenila najodločnejšo opozicijo proti vladi. In kaj je sledilo? Périer, mož dobre volje pa preomahljivega značaja, je radikalcem na ljubo naglo slovo dal „novemu duhu“ in začel cerkvi nasproti tako sovražno politiko, kaker še malokatera vlada prejšnjih let. Kaznoval je junaškega nadškofa lijonskega na najpodlejši način, poostril je prepire zastran vže omenjene postave, katera prisoja vpravo cerkvenega premoženje državni oblasti; prepovedal je vsem civilnim in vojaškim oblastvom v uniformi vdeleževati se cerkvenih slavnosti, ki so se meseca maja po vsej Franciji z največim sijajem obhajale v spomin in čast junaške, nedavno zveličanim prištete device Orleanske; itd.

Sicer pa nam je še omeniti strahovitega hudodelstva, ki se je zgodilo na Francoskem ravno te dni, ko pišemo „Časopis“. — Neki laški anarhist je na večer 24. junija v Lijonu z bodalom napadel predsednika M. Sadi Carnota, ki je še isto noč vmrl — spravljen z Bogom. Vest o tem krvavem činu je z opravičenim strahom pretresla celi svet. — Mi opozarjamo na te-le pomenljive okolnosti: Stari ded vmorjenega Carnota je ob času revolucije kot član „narodnega konventa“ glasoval za vsmerenje kralja Ludovika XVI. ter na tisoče drugi nedolžnih ljudi poslal pod guilietino. Njegove grešne dolgove je moral plačati nesrečni vnuk z grozno smrtjo. — Sadi Carnot je kot predsednik še le pred par meseci pritrdil krivični kazni, s katero je skušala vlada strahovati in vpogniti nevstrašnega nadškofa lijonskega. In glej, naključje ali kaj? Ravno v Lijonu je moral nesrečni mož končati svoje življenje in — plemeniti škof ga je tolažil v zadnjih trenutkih s tolažili sv. vere!

Vmorjeni Carnot se je po svojem političnem prepričanju nagibal bolj na stran radikalcev. Pod njegovim predsedništvom je zadobila cerkev na Francoskem veliko hudih ran. Bil je zastopnik onih pogubnih državnih idej, ki izločujejo cerkev in vero iz šol, iz družin, iz vsega javnega življenja — pripravljajo pa pot socializmu in anarhizmu. Toda ravno anarhist mu je vzel življenje — cerkev pa se ga je ljubeznjivo vsmilila ob smrtni uri...

Naslednik pokojnega Carnota je postal vže imenovani Kazimir Périer.

* * *

V Italiji je stanje katoliške cerkve v marisičem podobno onemu na Francoskem, v mnogem oziru pa je še veliko neugodnije. Saj drugače tudi biti ne more v deželi, kjer ima loža vže toliko let prvo besedo.

Vsled pičlo odmerjenega prostora omenimo danes le nekaj malega.

Pred poltretjim letom je vmrl v Benetkah tamkajšnji patrijarh, kardinal Agostini. Ko je sv. Oče iskal mu naslednika, je framasonska vlada nenadoma povzdignila vgovor, da pravica imenovanja beneškega patrijarha pristaje kralju, ne pa rimski stolici. In te popolnem neosnovane, vže brezštevilnokrat temeljito ovržene trditve se je vlada tako krčevito oklenila, da je od papeža pred letom novoizvoljenemu patrijarhu, kardinalu Jožefu Sarto, do današnjega dne odreka tako imenovani „exequatur“ in poleg tega še tudi 23 drugim škofom odteguje kraljevo potrjenje iz zgolj maščevalnosti proti „Vatikanu“.

Katoličani osiročenih škofij, vzlasti Benečani, se trpko pri-
tožujejo nad takim oblastnim postopanjem, prirejajo shode, skle-
pajo resolucije, odpošiljajo peticije in deputacije v Kvirinal in k
ministrom — a vse zaman: vlada je gluha, ter vže dve leti
spravlja dohodke omenjenih vladikovin za svoje — Bog ve ka-
košne namene! — Nevolja v katoličanih je prišla vže do vrhunca.
Sv. Oče sam je neizrekljivo žaljen in namerja v kratkem storiti
najskrajniše korake v tej zadevi. Kaker zuano, prejme škof vže
po samem imenovanji ali potrjenji papeževem — brez kakega
sodelovanja svetne oblasti — popolno pravico do izvrševanja
svoje nadpastirske službe v škofiji od apostoljskega sedeža mu
podeljeni. Na pravni podlagi te kanonične določbe vtegne torej
papež, ako bode vlada stvar gnala do skrajnosti, vsaki čas vka-
zati novoimenovanim in posvečenim škofom: „Pojdite! jaz Vas
pošljam kaker ovce mej volkove“. In ako bi dotičniki prišli v
svoje vladikovine, z brevirjem pot pazduho in popotno palico v
roci, odrekši se od vlade vgrabljenim dohodkom svoje službe in
stanovanju v škofijski palači, kaj bi mogla vlada proti temu?
In ako bi se vender le drznila škofom staviti zapreke, tedaj
bode pač sama odgovorna za vse neprijetne posledice: katoliško
prebivalstvo gotovo ne bode na njeni strani!

Sicer pa so vsa cerkvi sovražna dejanja laške vlade le živi
dokazi obupnosti, s kakeršno se masonska ministerstva „zedinjene
Italije“ bore za zadnjo mrvico svoje naglo pojemajoče moči. —
Svetoskruuski rop z dne 20. sept. 1870 se grozno maščuje: z
ene strani žuga neizogibni finančni polom, z druge pa straši
pošast erdečega anarhizma. Politika brez Boga je Italijo potis-
nila vže na skrajni rob gmotnega in duševnega propada.

Poročati bi še nam bilo o nekaterih katoliških shodih, ki
so se vže ali pa se bodo v kralkem obhajali. Pa radi pomanj-
kanja prostora odložimo to za prihodnji pot.

P. S.

„Rimski Katolik“ — pro domo sua.

Osebnó neznanému prijatelju v Istri.¹⁾

Vi ste nam tedaj vrnilí list. Níste prvi ní zadnji. A česar drugi ne store, storíli ste Vi: razložíli ste nam v posebnem, brez strasti písanem listu, kako sodíte o „Rímskem Katolíku“ in zakaj ga nóčete več čítati. Svobodno Vam! A mí smo Vam za odkríto besedo celo hvaležní. Dovoljujemo sí pa Vaše písmo tu natisnítí, ker v njem se nam zdí, da slišímo nekak odmev iz slovyanske Istre o našem listu. Na posamezne točke bomo pa skušali odgovorítí po svoji pametí. Morda naletíte kje pri prijateljih na te naše platníce; ako pa túdi ne, naj jih bero vsaj drugi, kí nas enako Vam sodíjo. Vi píšete:

Veličastní gospod doktor!

Večinoma prebral sem ta zvezek (1.) Vgaja mí v marsíčem, a ne v vsem.

A) ímam že naročenih toliko listov: Slovenca, Domolj. D. i S., N. S., S. G., Gl., L., F. D. P., M., in petih društev knjíge. Nedostaja časa za čítanje.

B) Vkljub mnogím vrílinam ne skladam se povsod z Vašímí ídejami. Vi ímate nedvomno dober namen, a nekoje Vašíh ídej so neízvedljíve, dakle nepraktíčne.

1) V narodnem ozíru se mí Vaša načela ne zde prav dobra, vsaj ne zadostí odločna. Kjer sem bíl v Spodnji Istri, vsak Slovan je proti Vaším názorom, samo dva svečeníka sta Vas zagovarjala, da, dva Hrvata, a še ta Vas ne čítata.

2) Vaší nekdanjí hudi ízreki o ženskah, kako bí jih kaznítí, so bíli neumestní in ste po nepotrebem strahovíto razburítí duhove. Neki géometer v R. se je najbólj rádí tega na Vas srdíl...

3) Vera prava, verska načela, verska odgoja! Vse lepo, najbólje — í jaz sem tu. A se ne da vse tako vvestí v živót, mogoče je le pri posamezníkíh. Svet ní samostan. Le jezuvítje so to v Paragvají mogli, dokler ní bílo zaprek od vlade španske.

4) Sicer sam svétí pápež Pij IX je ímel v svojíh sobanáh na pol nage figure, a jih ní dal ízbrísati, Vatíkanski muzej kake kipe íma! Torej penískom in slíkarjem se malo oprošča.

¹⁾ Glej platníce II. zvezka t. l. Več prijateljev nam je svetovalo, naj bí odgovor na písmo, kí nam je došlo íz Istre, celotno príneslí v listu samem. Zatorej smo prvi del odgovora s platníce sém ponatísúlí in ob enem odgovorítí še na ostale točke.

Znam, da je sv. Karol Boromej take stvari odpraviti vzkazal, sploh pa se kaj takega malo kedaj čita.

5) V poeziji se spoddikate nad erotičnimi in protiverskimi besedami . . . Bene! Proti veri ne, to je preimenitno. Krščanska bodi veda, kaker reče — naš minister, da je vedno poljska. A najhujji puristi delajo spet krivico. Summum jus summa saepe injuria. Saj imajo celo pesmi v brevirju: Olympus, Tartarus . . . Divus Plato paganski in veleum Aristoteles sta le nekako na krščansko zemljišče postavljena. A glejte! vjedate se bolj na kat. Hrvate, kaker na „pravoslavne“ Srbe, ki so najhujje zlo med Hrvati.

6) Tempora mutantur . . . . Nekdaj del je Jezus: Propter duritiam cordis vestri . . . ego autem dico vobis. Apostolis erant omnia communia. Sv. Gualbert. sv. Ambrož in stroge pokore nekdanj — a pozneje sv. Frančišek Saleški, sv. Alfonz — kaj ne v mnogem razlika! Neki angleški svetec je dal tolovaje vsiortiti ravno pred svojo mašo; ni mi simpatičen. — Res, tako stroga ni sv. cerkev zdaj ko prej.

7) Duhovniki so obvarovali stare poganske klasike in mnoge grde stavke. Duhovnik Petrarka je najbolj zaljubljene pesmi pel, a ni bil tako silno preganjan. Po celem svetu pesniki ljubavi pesni pojo. I duhovniki tako pojo. Zato se ne sme prestrogo soditi. Hrvacije pravijo, da g. dr. Mahnič hoče leposlovje imeti kaker cerkveni oti. Tok časa se ne da zabraniti. I pobožnega naroda pesmi so čuda zaljubljene. Saj pesnik sam ne misli tako hudo, tudi ne ljud, kaker strogi cenzor!

8) A za mladost je otrov. Dakle Bog obvaruj njo kaj takega! Čujajmo! Pametne editiones castigatae so za mladež.

Sploh nikjer proti veri in ne neoralno!

J. J.

Tako Vi. Mi odgovarjamo:

K A) — Res, dosti petrosite za liste! Vi morate biti vrl rodoljub. Pa v Vaših listih je zastopana le politika in leposlovje. Menimo pa, da možem Vaše vrste in Vašega stanu, možem izobražencem, kaker ste Vi, ki morajo stati na vrhuucu omike, je dandanes neobhodno potreben vsaj en znanstven ali filozofičen list. Kdor se bavi le z vsakdanjo politiko ali s čitanjem leposlovnih del, misel njegova ne bo nikdar globoče segla, ostal bo plitev. Ravno to je velik nedostatek v sedanji omiki. Sicer pa — v Vašo možnjo nočemo segati! Hoteli bi Vam le priporočiti v čitanje tudi kak znanstven list, ne pa, da bi to moral biti ravno „R. Katolik!“

K B) — Pišete, da se ne skladate povsod z našimi idejami, največ radi tega ne, ker so nepraktične! Poslušajmo!

1) V narodnem oziru Vam nismo dovolj odločni! Od kod veste to? Morda so res tudi Vas preverili, da preklinjamo narodnostni princip, učeč, da je narodnost od hudiča? To so nam

namislili naši obrekovalci — na svojo vest. Ali morebiti ste v listu samem našli izjav, radi katerih bi nas smeli sumičiti radi narodnostnega mišljenja?

Mi nismo dovolj narodni?! Morda radi tega ne, ker ne trobimo v en rog sè „Slovanskim svetom?“ Ali ker nismo prišli še tako daleč, da bi slovenstvo iden-tifikovali sè sokolstvom? Res, kričati ne znamo — tem več pa delamo. Koliker je v naši moči, se trudimo mladino napeljavati, da bi gojila materin jezik: pred vsem jo pa spodbujamo h gojitvi resniših, viših ved, dobro vedoč, da le temeljitec izobrazena, značajna mladina more biti kos nevarnostim, ki pretijo in bodo pretile slovenskemu življu. Pa tudi slovanstva ne črtimo. Mi smo vže veliko ruskih, českih, hrvatskih, poljskih slovnice in družih slovanskih knjig razdelili mej slovensko mladino; ker smatramo za dobro in potrebno, da naša mladež pozna, ljubi tudi druga slovanska plemena. Tudi nima noben drug slovenski list bolj občeslovanskega lica, nego naš. čeprav je toliko „rimski!“ Sploh menimo, da mi veliko bolje skrbimo za narodnost nego naši liberalni nasprotniki, dasi se zdi, kakor bi jo oni za vse veke v zeli zakup. Naša misel je, da Slovenci bi morali manj govoriti, tem bolj pa pridno delati, rečem še enkrat — delati. Obdajajo nas mogočni, omikani narodi. Kdor misli da bo z „živio“ kriki zajezil tuj tok, ki čedalje bolj preplavlja našo Slovenijo, se močno moti. Marveč skrbeti moramo, da se pred vsem duševno izomikamo in vkrepimo, da se moralno ojačimo. Kjer mejita dva naroda, omikaneji, napredniši vedno potiska onega, ki je manj omikan. Ne jezik, ampak duševna sila določuje, kateri narod se bo širil na škodo drugega. Poznamo na naši meji vasi, ki so po čitalnicah, po narodnih plesih, po narodnih „besedah“ — velenarodne, v katerih pa kljubu temu slovenska narodnost rapidno propada! Zakaj? Preveč kričači smo, vpijemo, pijemo, zapravljamo — in to je vsa naša slovenščina! Ako hočemo, da nas bodo tujci spoštovali, učimo se logično misliti, dosledno, vstrajno delati, značajno živeti. Skrbimo, da postane naš jezik počasi posoda visokih misli, vzvišenih čustev. Vže naši slovarji pričajo, da smo še, kar se tiče više filozofične izobrazbe — otroci, kmetje. Kako ozko je naše duševno obzorje! In tako revščino naj bi tujci občudovali, naj bi nas spoštovali!

Dajte nam vender, da ljubimo narod po svoje! Naša ljubezen mu gotovo ne donese nesreče. Nam ne gre v glavo, kako bi mogla narod pripeljati k pravi slavi, k pravi sreči združba, kakor se je nedavno na Hrvatskem osnovala. Narodnemu razvoju moramo podložiti nekaj pozitivnega; narodu katoliškemu je pa pozitivna podlaga vže dana, to pa le v krščanskem načelu. Prazne sanje, v katerih se zibljejo Hrvatje, obetajoč si sijajne bodočnosti od zveze, katero je spojilo ne krščansko

načelo, ampak gorko hrvatsko-narodno čustvo! Kdor ne zbira v Kristusu — raztresa. Zato se razdvaja, razpada in gine tudi hrvatstvo čedalje bolj potapljač se v madžarstvu. Za vstrajen, nesebičen boj vzgaja le katoliška cerkev. Kdor si v nji značaja ne vjekleni, se vda oportunistu t. j. politični sebičnosti, ki izdaja narod in njegove koristi. To pot bo hodila Hrvatska, dokler se ne obudi v nji stranka, ki zapiše na prvo mesto: katoliško načelo, stranka, ki bo zbirala pod svojo zastavo ne Hrvate brate po krvi in govoru, ampak Hrvate brate po veri in načelu. Te stranke bode bodočnost hrvatska.

Pa kaj? Ko to pišemo, slišimo s Hrvatskega, da nova stranka odločnih narodnjakov, ki se je nedavno spojila sub auspiciis Starčevića in Strossmayerja, da ta stranka vže razpada, da te stranke več — ni! Kdo bi bil pač verjel, da bi se tako hitro izpolnilo naše prorokovanje! In kaj je temu vzrok? Govori naj naš prijatelj, ki biva vže več let mej Hrvati, kateremu ni tudi vselej v gajala naša katoliška odločnost pa način, kako se borimo za katoliška načela; ta pisal nam je pred mesecem dni mej drugim tako; „Na Hrvatskem je kaj žalostno.“¹⁾ Ta „prokleta“ nesloga je začela zopet narod razjedati. Strasti so se vže vnele — na veselje sovražnikov²⁾ Moj Bog, kaka sramota za Hrvate!³⁾ Komaj so bili nekoliko rano zacelili, pa so se jo lotili razvezavati,⁴⁾ predno je dobro ozdravela. Kaj jim je bilo potreba zdaj še daljnih dogovorov,⁵⁾ dokler ni čas kaj bolj prejšnje razmere ozdravil. Želeti bi bilo, da bi se začela zdaj snovati konservativno-katoliška stranka.⁶⁾ . . . Da bi mej obema strakama bilo kaj več krščanskega duha, morebiti bi ne bilo prišlo do razdora. Vladna, neznačajna, klečeplazna stranka, ta pega hrvatskega naroda, se lahko v

1) Čudno! Torej vseučilišče, akademija, galerija slik, narodni dom in vsa ostala velikomestna oprava, s katero se je okiul Zagreb — vse to ne more zabraniti, da bi ne bilo na Hrvatskem „kaj žalostno!“ Vbogi Hrvatje — pozabili so „jesti svoj kruh!“

2) Učijo naj se Hrvatje, da rešitev od naših sovragov in iz rok vseh, ki nas črtijo, prihaja le od Gospoda (Cant. „Benedictus“), a ne od liberalca Starčevića!

3) A še veča jih čaka!

4) Ni prav zavezavati rano, v kateri je še gnoj; odteci prej gnoj, potem zavežite jo! Na Hrvatskem telesu treba prej puščati gnjilo kri, vcepiti mu zdrave nazore — potem se bo dalo zavezavati!

5) Haha! Starčevićev „narodni dom“ ni imel pozitivne podlage, zidan je bil v zrak! Kako hočete sklepati pravo, trajno prijateljstvo, ako se ne zlagate v nazorih! Povdarja se narodnost, a molči se o ve i, ker se noče razumeti, da edini ne morejo nikdar bili tisti, ki so ločeni v Kristusu. Ako hočemo torej skleniti s politično stranko, zvezo, povprašajmo pred vsem za nje „Credo!“

6) Tandem aliquando! Kaj pravi k temu pa č. g. Korenić, ki je proti slov. konservativno-kat. stranki poslal slov. liberalcem brzojavno čestitko na Svetčev banket! Na tujem podirate, česar sami potrebuje ko riba vode!

pest smeje.!)“ Tako naš prijatelj. Mi smo vse to vže davno pridigali — gluhim hrvatskim ušesom! A da bi zdaj sprevideli ter pevrnili se k Njemu, ki je pot resnica in življenje, ki so ga potisnili z vseučilišča, iz vede, iz slovstva iz politike, — za to imamo še zdaj malo malo upanja, ker Hrvatje so še vedono prepolni svojega hrvat-tva, in vedno še nečejo razumeti, kar pravi Gospod: Iščite pred vsem nebeskega kraljestva i njega pravice, a vse drugo (tudi narodnost) vam bo privrženo!

Kaj pa Vi v Istri, bratje? Vaša narodna politika? Ji je Kristus podloga, katere noben drug ne more postaviti? Poglejmo Vaše liste! Liberalizem Vam oznanjajo — liberalizem je smrt naroda. Ali si morda obetate sreče za narod od liberalnih duhovnov, od duhovnov-odpadnikov, ki se sramujejo svojega stanu, od duhovnov vpornih svojim škofom!? Ako hočete narod politično oprostiti, povzdigniti, oprostite ga prej duševno, podučujte ga v krščanskih resnicah, posvečujte ga s sakramenti; potem bo začel biti varčen, delaven, značajan — tak narod ne bo mogel poginiti. Kdor hoče narod ohraniti brez načel — se moti. Breznačelnost je duševni nihilizem, je smrt!

Tako razumemo mi narodnost! — Pravite, da v vsi Spodnji Istri nas zagovarjata le dva Hrvata, a še ta nas ne čitata! Sicer je pa vsak Slovan proti našim nazorom! Na to odgovarjamo: Bog pomagaj! Menimo pa, da ako nas prijatelja ne čitata, nas tem manj čitajo neprijatelji; a menimo tudi, da so večinoma ravno radi tega neprijatelji naši, ker nas ne čitajo in ne poznajo. Svojo sodbo o nas so povzeli iz „Edinosti,“ iz „Sl. Naroda“ in družih liberalnih listov. Slišali so eno plat zvona, ako jim je kaj do resnice, morali bi še drugo. Dokler tega ne store, niso sploh pristojni sodniki. —

No, pa vender mislimo, da tudi v Istri ni z nami tako hudo, kaker slikate Vi. Kmaló potem, ko smo priobčili Vaše pismo, nam je došel naslednji spodbuden list, ali rekli bi zaupnica od odličnega isterskega rodoljuba, kojemu se je pridružil še drug nič manj vpliven gospod iz Istre. Ta list smatramo za slovesen protest proti Vašim trditvam; ker pa tako dobro pojašnuje isterske razmere, se nam je zdelo prav priobčiti ga celotno:

Velečastni i veleučeni gospod doktor!

Več više godinâ pomnjivo pratim Vaše djelovanje na polju znanstvenom, te se i ubrajam medju prve predplatnike Vašega znanstvenoga lista „Rim. Katolika,“ koj mi se uvijek toliko svidja,

¹⁾ Vladna, neznačajna, klečeplazna stranka — kdo jo je vzgojil Hrvatom? Kaj je krivo, da raste in se ojačuje? Liberalizem. Značajne nevstrašne, nesetične, značajne domoljubne vzgaja le Kristusova vera. Kdor ne veruje v prihodnje življenje, bo narod in poštenje prodal za časni dobiček.

da ga upravo željno čitam, budući sam čvrsto uvjeren a i osvjedočen, da načela Vašega lista jesu skroz i skroz eminentno katolička. Dakako bila bi i dužnost moja, da Vam to priznanje već odavno očitujem; nu jer mi je s druge strane poznata Vaša čednost, radi koje Vam ni je mnogo stalo do hvale ljudske — za to sam mućao sve do sada. —

Al eto sad sam takorekuć prisiljen da branim ne toliko Vas i Vašega „Rim. Katolika“ — jer vi se znate sami najbolje obraniti — već da branim nas biedne Hrvate u Istri, koje je neki nepoznat^{ti} svećenik J. J. iz Istre upravo na sramotni način oklevetao pred Vami, kao da je tobože njegovo pismo neki odziv iz ciele Istre!

Nečudim se nimalo dotičnomu dopisniku svećeniku J. J. koj vam je povratio l. svez. „Rim. Katol.“, al se čudim nad njegovimi razlozi radi kojih je to učinio! — Ja bih skoro držav za stalno, da dotičan svećenik je predplaćen i na „Slovenski narod“, — kakorih žalibože ima ovdje — koji se javno diče sa liberalnim „Slov. narodom“, te njemu više vjeruju nego li sv. pismu; dakako da takovi liberalci „in vero sensu“, nemogu se nimalo slagati s „Rimskim Katolikom“! Takovim je svećenikom žalibože politika i narodnost nad sve drugo, dapače i nad istu vjeru, te zato nije čudo, da troše dragocjeno vrijeme samo na čitanje politike, a znanstvenost im je deveta briga.

Nu nije to glavni uzrok radi kojeg Vam eto pišem ovih par redakâ — jer Vami će biti bez dvojbe sve ovo već odavna dobro poznato; već ja Vam pišem, da Vas uvjerim, da ono što Vam je pisao dotičan J. J. iz Istre, da je očita laž i kleveta. Doistine bilo bi veoma žalostno po Istru, kad ona nebi imala nijednoga svećenika „slovana“ — koj bi se slagao sa Vašimi nazori! Zar nebiste tada mogli vi g. doktor punim pravom zaključiti, da mi smo ovdje u Istri svi liberalci! Bože sačuvaj! —

Nu i dotičan g. dopisnik ne taji, da se ipak ovdje nalaze dva svećenika, koji brane Vaša načela, nu umah nadodaje, da i ta dvojica Hrvatâ vašega lista nečitaju! — Neznam doduše za stalno jeli je dotičan g. dopisnik i mene ubrojio medju ona dva Hrvata; — al ipak držim da je morao veoma lahko saznati, da i ja sam „pravi“ Hrvat — a k tomu i odriješiti branioc Vaših načelâ. A odkuda meni poznanje Vaših načela, ako li ne da čitam Vaš list? — Tu ja vas g. doktor osobno ni nepoznam, a ipak Vas veoma cijenim upraao radi Vašega „Rimskog Katolika“! Doistine kad nebih marljivo čitao R. K. morao bih Vas i ja po mnijenju i govoru dotičnih liberalcâ odsuditi; ali upravo marljivo čitanje R. K. dovelo me je do toga, da Vas moram ne samo braniti, nego i moram se upravo snobivati nad Vašom uztrajnošću i uztrpljivošću sa kojom znudete suzbijati Vaše neprijatelje! — Pravo Vi velite g. doktor, da su mnogi najčećma radi tega Vaši neprijatelji, jer Vašega lista nečitaju ni nepoznaju. — Stoga ja bih

preporučio dotičnomu dopisniku neka si nabavi svih 5 tečajâ, „*Rim. Katolika*“ te neka ga prouči bez strasti — tada će i on uvidjet, da je do sada krivo o Vami sudio; a od moje strane ja mu preporučam, neka unapried više nekleveće tako podlo siromašne „*Hrvate*“ iz Istre. —

Vamo pako veleuč. g. doktor s ovime javno izjavljam, da budete uvjeren, da i mi istarski „*Hrvati*“ znademo cijeniti i štovati načela svete naše vjere, koja Vi toli odvažno branite! — *et portae inferi non praevallebunt!* Samo napried g. doktor — budite uztrajni — jer pobjeda je za stalno u naših rukah! *Si Deus pro nobis — quis contra nos?* —

Primate ovom zgodom izraz moje odanosti i štovanja.

U . . . . dne 5. maja 1894.

2. Hudujete se radi naših izrekov o ženskah! Kako bi jih mi kaznili! Gotovo tu mislite na znane škarje, s katerimi prirezujemo ženskam jezike! Radi tega se je tudi geometer v R. na nas jezil! Človek res ne more tu nego zaklicati: sancta simplicitas! Ker da ste tako hudobni, ne morem si misliti. Vprašam Vas, odgovorite pošteno, mislite li res, da imam take škarje, da me je resna misel, da želim v pravem pomenu besede, naj bi se vbogim revam jeziki prirezali?! Potem sem pa res krvoločna zver, vreden, da me raztrgajo! Moj Bog, saj ste vender kaj slišali o pravem in nepravem ali prenesenem pomenu besed! Čujte tedaj! „Ženskam jezike prirezavati,“ je vzeti v prenesenem pomenu — in uneigentlichem Sinne: ženske krotiti ali sploh tako nanje vplivati, da bi manj govorile. Znano je namreč, da ženske po vsem svetu — ne verjamem, da same isterske bi bile izvzete — prerade govore in provzročajo s tem neizmerno slabega. More tedaj biti svetejša želja, nego želja, da bi se posrečilo ženski jezik nekoliko vkrotiti! Da pa se imajo moje besede vzeti v prenesenem pomenu, je pač jasno, kajti dotični spis, iz katerega so vzete, je satiričen; v satiri se pa rabijo besede v prenesem pomenu. S prirezavanjem ženskih jezikov in z natezalnico se je šalil znani veseljak in pustolov — Stefan Hodulja!

3. Vera, verska načela, verska odgoja — vse to vvesti v život, mogoče je le pri posameznikih! Tako Vi. Iz tega bi sledilo: zaman se truditi, da bi se narodil, da bi se države kot take dale prešiniti od Kristusovega duha in ga vvedle v javne odnošaje. Vera je za posameznika, je zadeva — privatna! Sicer se zdi, da objektivno Vi ne priznavati tega načela, a po Vaših besedah dela brezvspešno, nemodro, kdor hoče, kakor mi, priboriti v javnosti veljavo Kristusovim načelom, kdor hoče narodnost, slovstvo, politiko podvreči evangeliju. Naša gorečnost sega predaleč, je nepraktična! O modicae fidei! Ne

poznate iz zgodovine nobene krščanske države, nobenega krščanskega naroda, krščanskega slovstva, krščanske umetnosti? Ne poznate krščanskih zakonikov? Imenujete nam le jezuitski Paragvaj, češ, krščanska država je ona „deveta dežela,“ katero si le v bajkah sanjamo, a dejanstveno nedosegljiva! Ako hočemo biti trezni, pametni, pustimo take upe, nedosežne upe, da bi državo, da bi narode versko odgajali! Narodnost in politika naj hodite svojo pot! Mi pa ne tako. Kristus je Bog, je Odrešenik ne le posameznikov, ampak tudi države, tudi narodov. „Hvalite“ Boga vsi narodi, hvalite ga vsa ljudstva — pravi psalmist. In „blaženo ljudstvo, katerega Gospod je njega Bog.“ Ta ideal je postavil Bog narodom in državam. Ideali krščanski pa niso sanjarski, niso nedosežni. Zatorej je mogoče, da tudi narod, tudi država kot taka vsprejme Kristusa in se da „odgojiti“ po naukih njegove neveste, katoliške cerkve. Le da smo mi neverni Tomaži, kateri ne verujemo v vstajenje ne le posameznikov, ampak tudi narodov. Kaj pa naj pomenijo sicer besede: Bog je naredil narode ozdravljive? Narodi ozdravijo, narodi vstanejo, ako se (narodi) vrnejo h Kristusu in njega cerkvi. Da bi se li razumniki, pred vsem duhovniki vzdramili ter s pismom in z besedo narodu oznanjali načela krščanska, mu kazali, da ta načela ne le večno, ampak tudi časno človeštvo osrečujejo — potem bi kmalu videli, kako zna Kristusov duh celi narod kaker električna moč prešiniti, ogreti in povzdigniti! Ideje, pred vsem ideje krščanske, imajo socialno moč, s katero obujajo in krepijo skupno zavest k enemu narodu ali k eni državi spadajočih posameznikov. To moč je krščanskim idejam sprosil Sin Božji v svoji višeduhovniški molitvi: „Prosim za tiste, ki bodo po njih besedi verovali v me, da so vsi eno, kaker ti Oče v meni, in jaz v tebi, da so tudi oni v nas eno.“¹⁾ V teh besedah je krščanskim narodom zajamčena

¹⁾Jan. XVII, 20 s.

narodna edinost, napredek, nevmljiva slava. A mi govorimo narodu o narodnosti brez Boga, o politiki brez Kristusa, o umetnosti brez nraystvenosti, mi izročamo njih vodstvo narodnjakom brez vere in Boga, liberalcem, duhovnom odpadnikom . . . potem kaj čuda, da se nam zdi verska odgoja narodova ideal na veke nedosežen!

4. Kar se tiče nagote v lepi umetnosti, odgovorjamo Vam v pričujočem zvezkus posebno razpravo.

5. Mi se v poeziji spodtikamo nad erotičnimi besedami! Ločimo! O spolni ljubezni v poeziji smo večkrat govorili. Zvali smo to ljubezen naravno, dobro, katera zatorej sme biti predmet lepe umetnosti. A — tu se ločimo od nazorov modernih estetikov — ljubezen ta je dobra, vzvišena, lepa, le dokler se goji v mejah, katere ji je potegnil Stvarnik, dokler se pokori zakonom naravnega in krščanskega pravoslovja. Smete Vi učiti dru-

gače? Je Vam prešestvo lepo? Ali je mogoč slučaj, da bi nečistost bila dobra, lepa? Nikdar! A iz tega sklepamo, da lepa ne more biti tudi v umetnosti! Vtoliko smo se spodtikali nad erotičnimi besedami. Dalje. Naši pesniki in romanopisci komaj še poznajo poleg ljubezni druge ideje, drugega čustva. Njim je spolna ljubezen edino, najplemenitejše čustvo. Ni eno ni drugo ni res. Je še družih idej, še družih čustev, vzvišeniših in plemenitiših, ki se umetnijsko dajo vpodabljati. Dante, Michelangelo, Shakespearre, Weber in drugih krščanskih umeteljuikov brez številni umotvori nam to pričajo. V tem oziru smo večkrat svojo neugodno sodbo izrekli o modernem erotičnem lepšlovju.

Krščanska bodi veda! Tudi tega stavka ne podpišemo, da bi ne ločili. Veda sama na sebi ni krščanska, ker sloni na principih čisto naravnega spoznanja. Veda se sme v nepravem pomenu imenovati krščanka, le vkoliker se mora vedno podvreči veri in nikoli zagovarjati stavkov, ki so v očitnem nasprotju z verskimi resnicami.

Vjedamo se bolj na kat. Hrvate, kaker na „pravoslavne“ Srbe — očitane nam. Bog pomagaj! A zdruge strani nam „Slov. Svet“ predbaciva, da rayno „pravoslavne“ nevsmiljeno razjedamo! Pa mi protestujemo proti izrazu, da se na koga „vjedamo.“ Ko smo začeli slovenske pesnike in pisatelje kritikovati s krščanskega stališča, jim je bila naša kritika tudi samo „vjedanje,“ „mrcvarjenje,“ „mesarjenje“ in kar je še družih podobnih izrazov. Tako je tudi s Hrvati. Ako smo iz najčistejše, bratske ljubezni kazali na žalostno stanje, v katerem se nehaja katoliška reč na Hrvatskem, na materijalizem in racijonalizem, ki se nekaznovan šopiri v hrvatskem slovstvu — glejte to je vjedanje! Mi pa mislimo, da najhuje zlo mej Hrvati niso Srbi, ampak je Hrvatov verska mlačnost, je njih liberalstvo. In ker se nam to zlo huje zdi, bomo tako dolgo na Hrvate, kaker pravite, „se vjedali,“ a Srbe pri miru pustili, dokler ne bomo videli, da so Hrvatje boj napovedali brezverskemu liberalstvu!

6. Če prav imejemo misel teh stavkov, Vi nas hočete opominati, da dandanes treba drugače ravnati, nego se je delalo nekdej. V tem je seveda skrita druga misel: da mi denašnje dobe ne poznamo, da sodimo in pišemo sredujeveško! Čemu nam pač navajate angleškega svetca; ki je dal tolovaje vsmrtiti ravnopred mašo?! Kaj hočete s tem? So Vam vže spet pred oči prihajale naše škarje in natvezalnica? Ne bojte se! Vi si predstavljate dr. Mahniča kot kakega eremita iz dobe sv. Antona. Anton je sicer tudi dr. Mahnič, pa ne iz puščave. On se rad veseli in zabava! Poslušarad veselo petje in godbo, a nič mu ni bolj zoperno nego — kisli obrazi. Ne belite si glave: mi gotovo ne bomo spet vpeljavali stroge pokore sv. Ambroža! Pač pa v nečem drugem nas najdete stroge, neizprosne, brez obzirne — v zagovarjanju načel, katere smo spoznali za prave. Pu-

stite nam načeio — vse drugo imejte Vi. Vsa naša strogost in zlobnost in krutost je torej le teoretična, načelnostna!

7. Ne bi vedel skoraj, kaj hočete vse reči! Mimogrede pripomnim, da Petrarka ni bil duhoven. Kje pa v naših časih pesnike radi ljubavi preganjajo? Morda mislite spet vže na naše ocene? Te so vam preganjanje! Preganjanje, ako smo n. pr. pesniku Gregorčiču nekje povedali, da duhovniku se ne spodobi ljubavne pesni pevati, ker ako hoče biti lirik, morajo mu pesni in nje čustva vreti iz srca; v duhovnikovem srcu spolna ljubezen pa ne sme imeti mesta!! Ni to logično? A z logiko koga vganjati — ni preganjati!

Tok časa se ne da zabraniti! No, to so spet lepe besede! S tem vender niste hoteli že trditi, da se ne sme vstavljati toku časa?! Tok časa je tok Bogu sovražnega sveta. Tok časa je bil tudi Kristus in apostolom nasproten, a vender niso jenjali pridigati resnice. Tako tudi mi ne bomo jenjali. Ali se tok časa res nikako ne da zabraniti? Seveda, ako duhovni sami, kateri bi imeli stati na čelu katoliški vojski proti toku časa, naročajo in deloma vzdržujejo liberalne liste, a liste, kaker, je „Rimski Katolik“ vračajo, češ, ne dostaja časa za čitanje: ako duhovni, od Boga poklicani varuhi Sijonski, liberalcem v narodnem plašču visokodušno odpuščajo največe herezije in blasfemije edino radi tega, ker so narodni, ker udrihajo po Madžarih in Italijanih, mej tem ko nedolžno šalo o prirezavanji ženskih jezikov, ki smo si jo mi dovolili, nam štejejo za neodpustljiv greh, se strahovito razburjajo in nam vračajo list, ne da bi nam odpustili vsaj radi tega, ker smo katoliški — potem seveda čas toka se ne da zabraniti! Verjamemo Vam. A temu krivi ste Vi. Pa radi tega mi ne bomo omagali: kdor nas vzdržuje, je mogočniši kot čas, on je vladar tudi časa, Jezus Kristus. Tega dovolj ne poznate — zatorej se vdajate toku časa. Mi se mu ne vdamo!

Dr. Mahnič hoče leposlovje imeti kaker cerkveni otc! Tako baje pravijo Hrvatje. Mi se pa temu ne čudimo, potem ko smo brali, kar je pred meseci duhoven Korenić pisal proti nam. Kaj pa še le lajiki? Ste pa premislili, da se mej cerkyenimi otcimi imenujejo veleumi, kaker Avgustin in Bazilij Veliki? Ta sta tudi nekaj vedela o pravi lepoti in o leposlovji. Ako res tako govore o nas nekateri Hrvatje, jih moramo le pomilovati, da nas hočejo na sramotni steber privezati z imeni sv. otcv! To je ne le predrzno, ampak tudi robato!

Pobožnega naroda pesni so čuda zaljubljene! Ljud ne misli, tako hudo; kaker strogi cenzor! Tako Vi. Mi pa odgovorjamo: množica je slepa, in ljud ni učitelj resnice! Sodba, kaj je prav, kaj ne, pristoja razumnikom, cenzorjem! Nekaterim je vse, kar je ljudsko, kar je narodno, vže radi tega pravo, lepo. Potemtakem bi lepo moralo biti tudi narodno — blato. Zato spre-

jemajo v zbirke narodnega blaga vse, kar se nahaja v slovenski besedi. Pa to je narodno malikovalstvo, to je poganstvo. Ljud, narod ni, da postavlja zakone pravega in lepega, ampak da jih sprejema od tistih, katere mu je Bog postavil za učitelje. Nam je pač malo do tega, kaj govori ljud!!

S tem sklepamo. Bog Vas ohrani cerkvi in narodu v korist!

Dr. Mahnič.

Raznooterosti.

Razkolne zanjke „Slovanskega sveta“.

I. „Slovanski svet“ slavi Leona XIII tudi v 12. št. tekočega leta. Prideva mu častne priimke: „Veliki papež Leon XIII“; „sedanji papež Leon XIII pozna dobro pomen cirilo-metodijske cerkve in se po svojih močeh in svojem vplivu tudi ravna po tem pomenu“; „morda od Ivana VIII. naprej ni bilo modrejšega papeža nasproti Slovanom, nego je Leon XIII“; „razsvitljeni papež“ itd. str. 221-3.

Pane slavi „Slovanski svet“ Leona XIII morda le ad interim, z namenom, da bi kratkovidni Slovenci ne zapazali njegovih razkolniških nakan, da bi tem gotoveje razkol za pravo katoličanstvo imeli? Sam „Slovanski svet“ nam v isti številki na to jasno odgovarja.

II. „Med zapadnimi Slovani ne morejo več streljati na njo (na cirilo-metodijsko cerkev), ker tu so jo že porušili pred veki, pri jednih preje, pri drugih kasneje. Ali tu streljajo s puškami diplomacije, porotnikov, skupnih pastirskih listov in okrožnic na vse te, kateri izsledujejo stare podrtine in označujejo samo kraje in mesta, kjer je tudi nekdanja bila trdnjava cirilo-metodijske cerkve“. Prehvatiti ga (Leona XIII) je moglo jedino to, da je v sedanji dobi nastalo med Slovani toliko latinizatorskega višega in nižega svečeništva, **ki nasprotuje naravnost stremljenju in delovanju tega razsvetljenega papeža**, in ki deluje v smislu istega zapada, kateri, kaker rečeno, dela papežu toliko ovir. „Zapad je poslal v sedanji dobi latinizatorje v boj, da bi vže v korenini zatrl to (cirilo-metod.) cerkev. Ti zasepljenci, ki, kaker smo dokazali, skušajo paralizovati zajedno stremljenje papeža Leona XIII, imenujejo tu pa tam blagovestnika sv. Cirila in Metodija, ali njuna cerkvena organizacija jim je — groza“.

Obrekovati in lagati „Slovanski svet“ pa zna, kar mu duša nese. Je mari to cvetko vtrgal v kulturnem vrtu „graecae fidei“ in jo hoče zasaditi na slovenske livade? Naši škofje niso v nasplošni s papežem niti je cerkvena jim organizacija sv. Cirila in Metodija — groza, ampak so papežu pokorni in se ravnaajo po določbi tridentinskega zbora: *Siquis dixerit receptos et approbatos Ecclesiae catholicae ritus . . . aut contemni, aut omitti . . . aut in novos alios . . . mutari posse: anathema sit* — določba, za katero se pa „Slovanski svet“, odkritosrčni (!) slavitelj Leona XIII, ne — briga! Dokler so škofje v zvezi s papežem, kaker so naši, je za večno izveličanje yernim neobhodno potrebno ne le papežu, ampak tudi od njega poslanim škofom pokoriti se. „Slovanski svet“ pa, ker ne more koj vernikov od papeža odtrgati, skuša najpoprej škofom je odtujiti, in škofom enkrat odtujene od samega papeža je odtrgati. Trdimo preveč? Poglejmo!

III. „Slovanski Svet“ hoče Slovence spraviti v cirilo-metodijsko cerkev. A cirilo-metodijska mu ni katoliška cerkev sè slovanskim obrednim jezikom, kakeršno sta osnovala z odobrenjem papeževim sv. Ciril in Metodij, koju tudi mi spoštujemo in jo moramo spoštovati, in ne je rušiti tam, kjer je, sicer bi zapali — zgoraj navedeni anathemi. Cirilo-metodijska cerkev je „Slovanskemu svetu“ cerkev, ki se loči od katoliške rimske cerkve ne le po obredu, ampak tudi po verskih stavkih. Čujte, kako „Slovanski svet“ v isti številki, kjer papeža Leona XIII tako neodkritosrčno hvali, a škofe naše obrekuje, cirilo-metodijsko cerkev opredeljuje: „Ta cirilo-metodijska cerkev je toraj po nameri in zasnovi imela od začetka značaj, prvič ločenja od cerkvene organizacije, kakeršno so širili cesarji nemške nacije (seveda noben drug!), potem pa **značaj defenzive ravno nasproti zapadni cerkvi**. Ta dvostranski in vendar jednostni značaj je cirilo-metodijska cerkev ohranila nepremično do današnjega dne str. 221. A še jasneje na str. 226: „Hrvatje se ponašajo z večim napredkom, nego se kaže doslej med Srbi.“ Ta napredek ni odločilen za bodočnost, odločilno pa je to, na kaki podstavi napredujejo Hrvatje, in na kaki se bo lo nadalje razvijali Srbi, in tu moramo konstatovati resnico (!), da so Srbi mnogo na boljem!²⁾ **Srbi so si ohranili cirilo-metodijsko cerkev,**

¹⁾ In vendar imajo ti slovanski obred in razkolno vero — a Hrvatje imajo latinski obred in katoliško vero, toraj ne toliko gola beseda, ampak resnica je ploden kulturni faktor. -- Pisat.

²⁾ Toraj Srbi, ki do sedaj radi razkolne vere niso toliko napredovali in bočejo še nadalje razkolni ostati, so na boljšem (!) kaker Hrvatje, ki so radi katoliške vere vže do sedaj bolj napredovali kot Srbi in ki hočejo i v bodočnost na tej podlagi napredovati! Čudna logika o „napredovanji“ narod-

in ta ima take korenine, da jih zapadništvo ne more izruti niti tako lahko, kaker je to možno pri sedanji avtonomiji unijatske cerkve avstro-ogerskih Rusov. Zapad mora tu dolgo ruti in z večo umetnostjo širiti protestantizem ali latinski katolicizem, da oslabi avtonomijo srbske cerkve. Pri Hrvatih je to delo izvršil zapad vže pred veki, in kar se zopet vtrjuje v Senjski biskupiji, ni niti senca (!) **od popolne cirilo-metodijske organizacije med Srbi**“.

Iz te opredelbe sledi jasno, da „Slovanski svet“ pod „cirilo-metodijsko cerkvijo“ ne umeva niti katoliške cerkve z latinskim jezikom, niti katoliške cerkve sè slovanskim obrednim jezikom, kaker se nahaja v Malorusih avstrijskih in v Senjski biskupiji in nekotih krajih primorskih, ampak cerkev, kakeršno „so si Srbi ohranili“, a ta je — razkolna, ločena od papeža.

„Slovanski svet“, vabeč v cirilo-metodijsko cerkev, vabi v — razkol.

Caveant consules!

Kralj.

Vspehi moderne države brez Boga.

Leta 1856 so stroški za vojsko vseh evropskih držav znašali 951, 974.000, leta 1884 1.831, 912.000, leta 1892 pa vže 5 milijard gold. Evropi je leta 1860 pripadal 1 vojak na 48, a leta 1871 na 25 prebivalcev! Na Nemškem je l. 1890 1 podložnika prišlo na 7 mark davka brez vžitinskega davka. Dandanes pa pride na 1 prebivalca vže 21 mark!

Koliko škodo trpi gospodarstvo in sploh vse kulturno življenje, v Evropi ker je neprenehoma 3 milijone najboljših moči v vojaški suknji! Ako vzamemo, da od teh bi povprečno vsak 400 forintov zaslužil z delom izgubi Evropa na leto 1200 milijonov goldinarjev! A zguba najbolj zadene vbožne vrste. Na leto izdajajo evropske države zdaj 2500 milijonov za vojsko, a za šole le -- 300 milijonov. Zadnjih 32 let so žrtovali 128 milijard vojski in oboroženemu miru . . . . .

Kako lahko bi bile s to svoto države poravnale grozeči propad mej bogatini in reveži, ko bi imele kaj krščanskega smisla!

---

nem in moralnem. „Zweiunddreiss'gster Bericht des Vereins von der unbefleckten Empfängnis Mariens zur Unters:ützung der Katholiken im türkischen Reich und im Oriente“ Wien 189v. piše str. 23. tako-le: „Die serbische Nationalität verliert jeden Tag an Zahl und Stärke. In den Zwanziger und Dreissiger Jahren dieses Jahrhunderts traten ganze Landschaften, wie z. B. die Gorov zum Islam über; nach einigen Generationen geht auch die serbische Muttersprache verloren, das Dorf wird albanisch“. To je resnica o razkolnem srbstvu z njegove „cirilo-metodijsko“ cerkvijo!

Da so resolucije kateregakoli katoliškega
shoda — dogme,

pač ni trdil in ne trdi noben katoliški razumnik. Zatorej je pač odveč in brez potrebe tudi naše razumništvo podučevati, da resolucije prvega slov. katoliškega shoda niso dogme. Ako se pa vže hoče povedati, kaj take resolucije niso, bilo bi vselej prav povedati tudi, kaj so. Znano je namreč da lajiki — imamo v mislih posebno neizobraženo ljudstvo — veliko ne vedo o raznih stopinjah in različni obvezavnosti katoliškega nauka: kaj je fidei, kaj fidei proximum, kaj je doctrina catholica itd., ampak vse, kar ni izrecno znano kot dogma, vzame se ali za herezijo ali pa za nekaj, o čemer vsakdo popolnoma prosto in poljubno misli. Dalje. Ako se o resolucijah kat. shoda nič več ne ve trditi, nego da niso dogme, pride ljudstvo nehote na misel, kaker bi zagovorniki kat. shoda njega resolucije imeli za toliko dogem, kaker bi reč pretiravali, nalagaje vernikom verske resnice, katerih cerkev ni določila. Pa tako misliti o zagovornikih resolucij kat. shoda je popolnoma krivo in njim krivično. —

Treba ljudstvu ob enem povedati, kaj so resolucije kat. shoda. Akoravno niso dogme, so pa vendar dedukcije iz dogem, so v potreba (Anwendung) dogem na življenje, na sedanost. Jezus Kristus nam je enkrat za vselej objektivno resnico razodel, sv. cerkev to resnico določuje v obliki dogem, a papeža, škofov, duhovcev, in z njimi katoliških listov, katoliških shodov dolžnost je določene dogme na razmere, v katerih se zdaj živi, vpotrebljati. Kar se tiče našega katoliškega shoda, so ga blagoslovili in njegove resolucije potrdili od Boga nam postavljeni slovenski škofje, katerih avtoriteta vendar nekaj pomeni.

Tudi pastirski listi naših škofev, da, niti okrožnice papeževe niso dogme. Pa kaj sledi iz tega? Govorimo onim, ki boljšega ne znajo reči o kat. shodu, nego da njega resolucije niso dogme; ko bi izdal papež encikliko, a mi bi vernemu ljudstvu kar naravnost rekli: kaj, nauki v encikliki izraženi niso dogme! — koliko pohujšanja bi bilo? Smo li dolžni le to sprejeti, kar je cerkev dogmatično določila? Kdaj je veljal ta nauk?

Ako bi v katoliškem življenji nikakih družih vodil ne imeli nego same, gole dogme, bi se katoliški narodi nikoli in nikaško ne dali voditi, in ves vpliv kat. cerkve na javno življenje ostal bi jalov. — Ali bo vselej, ko nam je voliti poslancev, ko nam je vstanovljati verskih šol, kô nam je snovati politično-kat. društev, bo li vselej papež govoril nam ex cathedra: Kdor tako ne misli ali ne dela — anathema sit! Ako ne znate reso-

lucijam kat. shodov, načelom, katera zagovarjajo priznano kat. listi, ako ne znate naukom škofovskih in papežkih pisem nič več priznati, nego golo negativno — da niso dogme, potem vam ostane vse vaše krščanstvo — v zraku, brez vsakega vpliva na narode in njih življenje. Ako ste tedaj povedali, kaj resolucije kat. shoda niso, razložite vender enkrat tudi, kaj s o, da bo pohujšanju konec, in da ne bodo liberalci napadali nas z orožjem, ki ste jim ga potisnili v roke vi, ki ste vender kaker mi poklicani braut sv. vero!

Nekaj o ateizmu in anarhizmu.

To sta dvojčka, katera se ne dasta razdružiti. Vendar so mnogi in, kar je najbolj žalostno, celo taki, katerim je poverjena vsoda narodov, kateri se zdi, da mislijo drugače, češ, prvi se li razvijaj in procvitaj, kaker mu drago, saj je bojda le rojenec novodobnih znanstvenih pridobitev: kar se pa družega tiče, zatrema ga sè silo, ako bi se kedaj predrznil dvigniti prekleto glavo.

Mi pa menimo: vse boste zatrli, toda nujne logike dejstev ne boste zatrli v veke — logika se ne da zatreti.

Da ni Boga, človek je le trenoten pojav slepo vladajočih sil, brez nadzemskega namena in upa, brez pravic in dolžnosti; ¹⁾ da ni Boga, človeško življenje je le motno valovanje iz nič v nič. In človek naj bi potem še mirno prenašal težki jaren družabnih razmer, naj bi ne planil z vso silo po pozemskih dobrotah, naj si bodo kjerkoli, kratko: ali ne bodi anarhist z dušo in telesom, zagrizen nasprotnik vsake oblasti, katera mu je le na poti pri strastnem teženju za vžitkom?! Dejstva vršča se dandanes po evroskih državah jasno govore.

Priznajmo ali ne, istina je: država, katera dopušča, da se javno v katerikoli obliki uči in zagovarja ateizem, odrekla se je že s tem vsem pravicam nasproti državljanom, podpisala je sama sebi smrtno sodbo. Ako še živi, živi le od nedoslednosti. Gorje ji, če brezbožna setev dozori v sreih izstradanega ljudstva! Komu naj prisposodobim tako državo? Vbogi, zaslepljeni reví, katera v svojem nedriju in sè svojo srčno krvjo goji si zmaja, ki jo svoje dni bode pokončal. —

Kot ilustracijo sadov ateizma podajamo čitatelju zanimiv dvogovor posnet po Temps-u med francoskim oblastnikom ter anarhistom Leauthier-om, ki je kanil vmoriti srbskega ministra na javni ulici v Parizu, in to iz golega sovraštva do vladajo-

¹⁾ Zakaj vse pravice in dolžnosti sò vtemeljene v zakonu; vsi zakoni pa razpadejo ter so brez vsake obvezne moči, če ni nekega najvišjega zakonodajca, kateri more večno človekovo vsodo navezati na gotove pogoje izražene v zakonu.

čega meščanstva (Glej Petit Messenger du Coeur de Marie, Février 1894, str. 50 — 1).

— Vi se torej ne kesate zlodejstva, katero ste storili? vpraša ga oblastnik.

— Nikakor. Ponavljam: to, kar Vi zovete z'odejstvo, je le krasno dejanje, čin propagande.

— Kdo Vas je podučil o tej stvari?

— Časniki.

— So-li anarhisti v Marsiliji?

— Brez števila jih je. Povsod so, v mestih in na deželi, ne varajte se. Tam sedaj kar dihajo te ideje. Seme je sejano; nič ne bode moglo zavirati njega rasti.

— Veste-li, da nimate prava sè silo prevreči obstoječi red?

— Jaz si je prisvajam.

— Saj imate vendar listino za glasovanje.

— Pojte mi s tako šaro. Te stvari služijo le v to, da se pošiljajo v zbor ljudje, kateri se potegujejo le za svoje koristi, a ne za naše.

— Toda ali niste pomislili, da biva Bog, kateri . . . . .

— Bog? seže mu anarhist v besedu z glasnim krikom, Bog! Kaj, Vi v kaj tacega verujete? Jaz nisem nikdar veroval v Boga, niti sem kedaj delal, kaker da bi veroval van.

Razsoden čitatelj je iz konca tega pogovora razvidel, da je odločno anarhistiško prepričanje Léauthier-ovo slonelo na bogotajstvu. Ni drugače: od bogotajstva do anarhizma je le kratak korak, korak od premis do sklepa. Ponudi se le prilika, in trpke materijalne in socialne razmere provzročile bodo grozno razdejanje; zatorej, dokler je še čas, videant consules . . . . .

Dr. I. J.

Dijaški plesi.

„Poglejmo — piše zloglasni „Časopis pokrokového studentstva“ 10. maja 1894 — na mnogoštevilne študentovske plese. Imenujejo jih „representacijske“ plese . . . . . Mi vsaj bi vsigdar in povsod želeli, da bi se študenti najprej reprezentovali z delom, potem še le s čim drugim. In „Radikalni Listy“, glasilo najradikalniših českých elementov, tóžijo (6 št. t. l.), da študentovski plesi požro mnogo časa in energije na kvar izomikanju in učenju. Dandanes ne nahajamo pri naših dijakih pogojev, ki bi njih plese opravičevali. Zato se proti ti njihovi delavnosti obračamo najodločniše (proto se obračime proti této jeho „činnosti“ co nejrozhodněji). V našem dijaštvu se ne nahaja več naravna veselost, ampak ono boleha in moralno pada, ker mu je ples predmet najgorečnejšega delovanja . . . . . Prišlo je tako daleč, da so tudi društva, ki so se „znanstvena“ imenovala, prirejela plese . . . . . Kako strastno so dijaki v ples zatelebani, pri-

čati društvo českých právníků „Všehrd“, „Društvo českých akademiků“. Na Žižkovem osnovalo se je „Društvo českých akademiků“. Prvi njegov „čin“ je bil ples. Kaker navadno, je tudi to društvo svoj „čin“ razbobnalo z bombastičnimi frazami po listih. To „delovanje“ uči dijaštvo kovati bombastične reklame. „Akademični odbor národepisné výstavy“ je stopil v življenje — plešoč. Ker se je pa plesa vže sramoval, mu je dal naslov — „narodopisni ples“. Istotako osnovali so akademiki društvo „Pražska kvítka“, katerega glaven namen je ples seveda — narodni. Mi pa smo tako nerodoljubni, da vkljub tej veji te „praške rožice“ izpostavljamo zaničevanju. (My sme vsak tak ne vlastenečiti, že i přes tuto jeho vignetu tato „Pražska kvítka“ vystavnjeme na pranyř.)

Veseli nas, da je akademično društvo „Višehrd“ sklenilo v občnem zboru 2. maja t. l. ne več prirejati plesov. Vsi govorniki so obsojali plesno strast, a povdarjali, da se dijaki morajo važnejšega in koristnejšega delovanja poprijeti.

Tako sodijo — ne duhovni, niti jezuiti, ampak — „Radikální Listy“.

Čehi spoznavajo, da je liberalna vzgoja — jalova.

Nemški jezuit in — Slovani.

Nemški jezuit Danner, ki sedaj deluje v Sarajevem, pravi, poročujoč v „theologisch-praktische Quartal-Schrift“ II zv. 1894 o knjigi „Acta Bosnae“ jugoslovanskega frančiškana Fermendžina, to le: „Iz povedanega se razvidi, kako imenitna in mnoga dela literarna izdaja jugoslovanska akademija v Zagrebu. Bilo bi želeli, da bi katoliški Nemci se pečali kaj več sè Slovani in posebno z Jugoslovani, zlasti ker je Rusi skušijo za razkol dobiti. Ni se brez razloga povdarjalo, da boj Focija proti Rimu je bil boj — za Slovane.“

Darovi za mlade pisatelje.

Prevzvišeni gospod Missia Jakob, knez in škof . . . gold. 100
 Veleč. gospod Brence Ivan, župnik pri Sv. Gregorju „ 1

Priloga.

S pričujočim zvezkom smo spet začeli priobčevati posebno prilogo. V njej mislimo prinašati najboljše izdelke od nas razpisanih vprašanj, pa tudi druge spise, ki nam bodo dohajali od gg. bogoslovcev in, kaker upamo, tudi od gg. vseučilišnikov.

PRILOGA.

O naravnem pravu — po okrožnici Leona XIII.

„Libertas.“

Naravno in vsako drugo pravo obstaja na podlagi prostosti. Kajti „storiti ali opustiti kaj, storiti to ali ono opustiti, zato ker ima drug pravico to zahtevati“ so termini, kateri so dejansko izpeljivi le pri umnih, prostih bitjih. Nujnost ne pozna nikakeršnih ozirov. Zato je pri premostrivanju prava vprašanje o prostosti temeljno. Napačni pojmi o prostosti, tajeenje prostosti ima bistvene, globoko v človekovo naravo posegajoče posledice pri vrejevanju mejsebojnega razmerja — spričuje zgodovina, imena n. pr. suženjstvo, despotizem dosti povedo. V čem je človekova prostost, katere so posledice za človeštveno življenje, za naravno in človeško pravo — dokazuje okrožnica „Libertas.“

Temelj prostosti je v človekovi naravni prostosti (libertas naturalis.) Nanašaje pa človekovo naravno prostost na razna delovanja človekova v različnih razmerah, dobimo lahko več vrst prostosti; zato se morajo te, ako jih hočemo prav presojati, presojati s stališča naravne prostosti.

Prostost sploh je svojstvo, vsled katerega kako bitje v svojem delovanju (aktivnosti) ne pusti, da vplivajo nanj in ga vlečejo objekti druge istovrstne, ali nižje narave, kaker je pa bitje samo. Javlja se pa prostost v delovanju, ker se ravno v delovanju (activitas — actus) javlja narava po znanem skolastičnem principu „natura est id, quatenus est aliquid in actu.“ Kar pa kaj vleče (atrahira,) to je dobro, koristno za bitje, za naravo, katera teži (apetira) po tem; dobro, koristno je pa predmet apetitivne možnosti — volje. Ker se pa prostost javlja „pri“ teženji (ne v teženji), zato je prostost v volji.

Kaker je razvidno iz pojma prostosti, more prostost biti samo v jednostavnem, duševnem, zato razumnem bitju. Kajti nejednostavno, torej sestavljeno, materijalno bitje je že vsled svoje sestavljenosti v bivanju, ohranjenju, delovanju odvisno od sestavljajočih pri obrabljevanju, od zvanaj prihajajočih delov, tedaj neprosto. — Tuđi živalska duša, dasi je duševna, ni prosta, ker

je v svojem obstanku odvisna od materialnega telesa in v vsem nanj navezana, tedaj s telesom vred sestavljivosti podvržena. — Prav vsled te sestavljivosti tako bitje tudi ne more biti razumno, ker razum dela le na polji jednostavnosti, abstraktno (= neodvisno od sestavljive materije.) Zato moremo razumnost smatrati kot ločilno, bistveno znamenje mej prostimi bitji. Prostost moremo tedaj — kaker se namreč na zvonaj javlja — označiti kot svojstvo, lastno le razumnim bitjem, vsled katerega razum, oziroma pamet, kot prva delujoča možnost, vodi jednostavno bitje v njegovih naravnih težnjah in iz njih izvirajočem delovanji. Pri neprostih bitjih je pa ta vodeča moč v delovanji jedino le materialni nagon k objektom, katerih potrebujejo v ohranjenje svoje narave.

Ne nasprotuje pa prostosti odvisnost od Boga, Njegovo vplivanje. Ta odvisnost od Boga je isto tako nujna, kaker nujno je prosto bitje; nujna njegova prostost — posita namreč, da je tako bitje in njegova prostost vstvarjena bila (posita creatione.) To odvisnost zahteva razmerje, katero je mej Bogom in vstvarjenim bitjem kot prvim, početnim in ohranjujočim vzrokom ter včinkom. Kdor taji odvisnost od Boga, taji prostost samo, dela zoper logiko taječ kauzalitetni princip. Priznavajoč pa odvisnost od Boga, se mora dosledno priznavati tudi v delovanji odvisnost od Božje volje in zapovedi, naj jih da in razodeva Bog neposredno, posredno ali jih vtisne v naravo prostega bitja.

Človek je umno bitje, torej tudi prosto bitje — vže iz navedenih vzrokov. Dasi je namreč človek celota, obstoječa tudi iz materialnega, tedaj sestavljenega in sestavljivega neprostega telesa, vendar je prosto bitje — po plemenitejšem, prevladajočem, vodečem principu in delu, ki je duša, bitje jednostavno, duhovno, razumno.

Vprašanje je, kako se vdejstvuje pri človeku prostost — kajti pri človeku, kot bitju obstoječem iz materije in duha, se mora prostost drugače javljati in vdejstvovati kaker pri zgolj duhovnih bitjih. — Človek vidi, da zemeljska, materialna, torej dragovrstna in nižja dobra morejo biti in lahko morejo tudi nebiti, da tedaj niso nujna, marveč le kontingentna. Zato se jim lahko odreka, lahko mej njimi zbira, ne ozirajoč se na materialne svoje težnje. Zaradi tega se prostost navadno definuje kot možnost zbiranja (facultas eligendi.) Težiti pa mora človek k Bogu, kot svojemu nujnemu vzroku in se mu podvreči — ravno tako nujno, kaker nujna je zveza mej vzrokom in včinkom, kaker je bilo že omenjeno. Nujno težiti mora človek k resničnemu, dobremu, lepemu, ki ima svoje bistvo v Bogu samem, kateri je absolutno resnično, dobro, lepo. — Povdarjati se mora še posebej ta težnja k resničnemu, dobremu, lepemu, ker imajo ta duhovni bit tudi materialni objekti; človek je pa po svojem telesu v dotiki z njimi. — To teženje je v človekovo duhovno na-

ravo tako ystvarjeno, da bi se morala vničiti (anihilovati), ako bi se vsak sled in vsako znamenje tega teženja hotelo zbrisati. Vsled tega nrvnega, bistvenega razmerja duhovne narave k Bogu, mora človek isto tako iz svoje duhovne narave tešiti k spolnjevanju Božje volje, Njegovih zapovedij. Spolnjujoč Božjo voljo, spoznavajoč resnico, ravnajoč se po zakonih resničnega, dobrega, lepega pa vdejstvuje uprav človek svoje naravno, bistveno teženje k Bogu, oziroma k resničnemu, dobremu, lepemu. To je pa prvič namen človekov, oziroma njegove duhovne narave — možnost je za to, da se vdejstvuje; — drugič je popolnost — v delovnji (activitas) se pokaže namreč narava, kaj da je. Ako človek tako dela, dela po svoji duhovni naravi, (ki je pa jedina vodilna v njem) — v tem pa obstoji ravno prostost. Ako človek tedaj svoja delovanja vodi, vravnjuje v smeri k svojemu pravemu namenu (k Bogu), ravna prosto. Prostosti si ne moremo namreč misliti brez termina, objekta, kateremu služi (circa quod versatur); torej teženje k Bogu in kar je Njegovega in delovanja v tej smeri, ni znak in posledica neprostosti, marveč prostosti. — Tu smo se ozirali le na duhovni del človekov; treba je pa ypoštevati še njegov materijalni princip.

Človek kot bitje obstoječe tudi iz telesa, mora hoteti tudi kontingentna dobra v ohranjenje materijalnega, sestavljenega telesa. Tudi v načinu tega hotenja je prost. Živali hočejo na ta način, da čutni predmet s čuti zaznajo, zaznavši po svojem čutnem nagonu njegovo prikladnost ali ohranjenju svojega življenja ali pa zaroda, ga hočejo v svoj vžitek dobiti; in sicer živali nujno hočejo vselej, kedar zaznajo, in na isti način; merilo je le ona prikladnost. Drugače je pri človeku. Človek ne želi in skuša doseči zvananje objekte, le ker in kaker čuti zahtevajo, marveč ker in kaker mu jih (rekel bi „in actu secundo“) pamet predstavlja; kaker pamet preje v njih presodi — so li resnična, dobra, lepa, katera mej njimi so boljša. Človek torej teži h kontingentnim dobrom, vkoliker se vjemajo s pametjo, s čuti; presoja jih po duhovnem bitu njihovem (kar je bilo že omenjeno), po zakonih resničnega, dobrega, lepega. Le ako človek na ta način hoče kontingentna dobra, je prost pri njihovem vžitku. V tem je ona karakterističnost človekove prostosti (ako nastopa objednem tudi v materijalnem svojem principu). Ako pa ne vodi človeka pamet, ampak čutnost (ki je materijalnega bistva), tedaj ni prost — on, po svoji duši višje bitje, se pusti vleči in premagati od nižjih, to je zoper njegovo duhovno naravo.

Ako tedaj delovanje obeh principov, duhovnega in materijalnega, združimo, kaker tudi moramo vsled jednotnosti človekove — tedaj bomo rekli, da človek takrat prosto ravna v svojem delovanju, ako vse meri na to, da zadosti svojemu duhovnemu namenu (ki je v zadnjem vzroku Bog sam); tedaj bo tudi zvananje stvari tako vporabljal, da se njegovo teženje k Bogu,

k resnici, in njegovo spopolnevanje ter vdejstvovanje ne bo oviralo, ampak pospeševalo, kar se zgodi, ako dela po pameti, ne po čutnosti. V vsakem drugem slučaju ne dela prosto.

Da človek more delati in dela neprosto, je vzrok čutnost. Čutnost ovira umovo delovanje, kar se zgodi na ta način, da človek zaznavajoč zvananje objekte le po telesnih čutih obstane pri čutnih vtisih in se jim prepusti; duševno delovanje, vršeče se po abstraktnih zakonih resničnega, dobrega, lepega se tako moti, ovira ali popolno zataja. Volja, odvisna od pameti, obstane isto tako pri čutnih vtisih in se jim prepusti. Ako postane to pri človeku še habitualno, tedaj dobe zvananj, čutni objekti nanj bolj ali manj močen, prevladujoč in trajen vpliv — zgubi tako človek v večji ali manjši meri svojo prostost, ravnaajoč izven svoje duhovne bitnosti. Prepuščajoč se materijalnim težnjam svojega telesa, katerim je (*consideratis in se ipsis*) vodilo in merilo na živalsko prikladnost, katera je bila že omenjena, se približuje človek neprostim živalim, to je poniževalno zanj. — Prostost se pri človeku krati in taji deloma tudi na ta način (pri zgolj duhovnih bitjih pa jedino le na ta način in popolnoma), da se duh naravnost, bolj ali manj popolno (toda na tem svetu nikoli popolnoma) obrne od Boga, oziroma resničnega, dobrega, lepega; to se pa zgodi z golo, bolj ali manj popolno teoretično in praktično (ne pa pozitivno — kar je v naravi se ne more zgubiti) negacijo Boga, oziroma resničnega, dobrega, lepega. S tem pa človek odpade od svojega namena in pomena, zgubi eo ipso svojo prostost (le v aktu, ne pa v potenci). V obeh slučajih se človek obrne od svojega namena — Boga in resnice k laži, k grehu; njemu se podvrže — je po svetopisemskih besedah suženj greha. Prava prostost je tedaj v teženji k Bogu, resnici in njenem spoznavanju, v kreposti, spolnevanji Božje volje.

Ker more človek v neprostem stanju zbirati i mej samimi zli in sredstvi zanje vsled svoje pameti (čeprav v napačni smeri delujoče), zbiranje (*electio*) pa je znak prostosti, zato se zdi, da tudi tak človek dela prosto. Zato se ta navidezna prostost s pravo prostostjo večkrat zamenjuje — od tod napačni pojmi o prostosti.

Ne nasprotujejo človekovi protosti, ne kratijo je tedaj pomočki podpirajoč v pravi smeri človekovo voljo — naj so potem nadnaravni, postavljeni pred vsem zoper nasledke izvirnega greha, neposredno oslabljeni človekov um razsvitljuječ, k slabemu nagnjeno voljo neposredno vtrdujoč — milost Božja, ali naj so zgolj naravni pomočki. Odstranivši gibanju ovire, mu mismo spremenili nič njegove narave, smeri in teka, nismo nič vplivali na njegovo bistvo, ono ostane samo po sebi kaker popreje, le pot smo mu pripravili in popravili — ista analogija je tudi v našem slučaju. Prevladajoča čutnost in temu sledeče oslabljenje uma in volje, neposredna averzija od Boga in resnice provzočena od zvananjega

vpliva — to so ovire od zvanaj pristopajoče k človekovi duhovni naravi in jo ovirajoče v njenem razvoju in delovanji. Da bi bile ovire človekovi duhovni naravi immanentne, iz nje same izhajajoče, bi bilo po principu contradictionis to nemogoče, nasprotno jednostavnosti človeške duše. Ako bi to veljalo, bi se človek ne mogel svojevoljno oprostiti teh ovir.

Takošna splošna naravna podpora človekove prostosti je postava. Postava ne krati, ne ovira prostosti; to je razvidno iz njene (postavine) narave. Postava namreč ni nič drugega, kaker določno determinovana sodba pameti izrekujoča, katero dejanje se vjema ali katero se ne vjema z Božjimi zakoni, oziroma zakoni resničnega, dobrega, lepega; zapovedujoča ob jednem avtoritativno, da se morajo prva spolnjevati, drugih se pa ogibati. Postava je torej po duhovni naravi človekovi, njena manifestacija; ni nasprotja mej postavo in prostostjo. Zato človek, ki živi prostovoljno po Božji volji, ne čuti nobenega nasprotja s postavami, ga ne tlačijo — posito, da so v resnici dobre, prave. Čutijo pa nasprotje ljudje živeči, ravnajoči nepošteno, zoper Božjo voljo in pamet; kajti postava, ki je pozitivnega duhovnega bita, je nasprotna po svojem bistvu vsemu, kar je iz materijalnega principa ali pa negativnega duhovnega bita. Ker se pa zdi, da je človek tudi v takem stanju prost zato se tudi zdi in se pogosto zagovarja, da postava nasprotuje človekovi prostosti in jo krati. Kaker sledi iz definicije postave, je namen njen voditi človekova dejanja k njegovemu pravemu, duhovnemu namenu in mu tako s svojo avtoriteto braniti, da ne zaide v neredno teženje k materiji, v čutnost, sploh v dejstvovanje nasprotna njegovim pozitivnim duhovnim težnjam. Iz tega pa sledi ne le to, da postava ni nasprotna prostosti, marveč še celo, da je postava vtemeljena v človekovi duhovni naravi, v njegovi prostosti; pa še več moramo reči, namreč da je postava zahteva človekove prostosti. Človek namreč, ki ne dela tako kaker zahteva njegova duhovna narava — njegov plemenitejši in vodilni princip, Božja volja, ki je absolutno popolna, dela nepopolno. Pravico do obstanka, prostega razvoja in delovanja ima pa popolnost (ki je po svojem bistvu nekaj pozitivnega), nepopolnost kot negacija popolnosti (in pozitivnosti) pa nima pravice do obstanka. Zato sme in mora po naravnem, logičnem redu človekova prostost, ki je nekaj popolnega, zahtevati sredstev, da si obdrži prost razvoj, prsto delovanje zoper vse, kar ji je nasprotno in zato nepopolno ali vsaj manj popolno. Dobi pa taka sredstva v postavah.

Prva postava, postava, v kateri temelje vse druge, je naravna postava (lex naturalis,) vtisnena v človekovem duhu samem, notranja; torej nič drugega kaker pamet vsakega posameznega človeka; ona pamet, kakeršna je v svojem delovanji po nujnih in večnih zakonih resničnega, dobrega, lepega sama.

na sebi nekaljiva, prosta vsakega zvonanjega vpliva. Njena avtoriteta je vtemeljena v zakonih bistveno vstvarjenih človekovemu duhu, v zakonih resničnega, dobrega, lepega; ker imajo pa ti zakoni svoje bistvo v Bogu samem, zato je zapovedovalna oblast v naravni postavi posredno vsemogočni, nespremenljivi Bog sam; radi česar po pravici imenujemo naravno postavo tudi večno postavo. Človek se, če vsaj ne expicite, gotovo pa impicite zaveda, da mu je to postavo dalo višje bitje. Ker so oni večni zakoni naravne postave bistveno in nujno spojeni s človeško pametjo, jih ravno zato človek nikdar ne more zatajiti, če tudi zoper nje dela, pri vseh njegovih delih ga obsojajo, so li z njimi skladna ali ne. Kakošno je razmerje mej naravno postavo in prostostjo, je razvidno že iz povedanega; povedano tu še tem bolj velja, ker je tu postava človekova pamet sama, kakor je v njem samem, ne le kakor od zunaj k njemu pristopa — kot je pri drugih postavah.

Naravna postava pa ni merodajna in veljavna le za posameznika, za njega samega; ozirati se mora tudi na druge, ker je človek po svoji naravi družbeno bitje — *ens sociale*, in ker so v človeku zaradi njegove jedrnatosti vse naravine možnosti v tesnem razmerju mej seboj. In res je tudi tako, kar razvidimo iz onih naravnih zakonov, ki človeku nalagajo določen ozir na druge n. pr. do starišev, dobrotnikov; iz zakonov, ki prepovedujejo bližnjemu škodovati ali ga k velikodušnosti do drugih napeljujejo i. t. d. — Prav zaradi tega morajo dosledno tudi zgolj človeške postave (ki jih ljudje sami sestavljajo in so družbene postave) temeljiti jedino le v naravni postavi — ne oziraje se na to, da mora sploh vsaka postava temeljiti v naravni postavi, ker drugače ni postava, ako ne stoji na podlagi zakonov resničnega, dobrega, lepega (kakor je bil že omenjeno pri označevanju postave sploh). Le taka postava more posameznike mej seboj in v celoto družiti, ker je z naravo skladna. Človeške postave, ki niso sestavljene na tej podlagi, so nasprotno pravič človekovi duhovni naravi sploh, nasprotno zato tudi družbenosti njegovi, zato take postave nimajo do obstanka niti pravice (ker so sovražne človekovi naravi), niti moči (ker nimajo nobenih pozitivnih tal.) — Našo trditev potrjuje tudi to, ker človeške postave, ako so v resnici prave, resnično na naravni postavi slone. Kajti nekatere človeške postave niso nič drugega, kakor naravni zakoni, izraženi v določni obliki, služeči v to, da se z njihovo pomočjo doseže skupno dobro kake družbe n. pr. države, ali vsaj ovirajoči, da se ne škoduje skupnemu dobru in teženju k njemu, zakoni vkrepljeni še s človeško sankcijo. Način, kako se mora skrbeti za skupno dobro, tu še ni določen. Druge človeške postave so pa še le izpeljane iz naravne postave; to so take postave, katere dejanja, vedeča k skupnemu dobru pa zapovedana že od naravne postave natančneje določujejo, se spu-

ščajo v način, kako je treba taka dejanja, da vodijo k skupnemu dobru, izvrševati.

Iz vsega tega pa sledi, da so postave kake družbe, recimo države, le tedaj dobre, v resnici postave, ako so na podlagi naravne postave; pa jedino le tedaj, kajti ako niso na tej podlagi, so že eo ipso napačne, škodljive, da, niso več postave, kajti naravna postava, na kateri slone ima vse bistvo (totam rationem) postave, kaker smo že videli; naravna postava obstaja pa le z zakoni resničnega, dobrega, lepega; mej resničnim, dobrim lepim in pa mej neresničnim, slabim pa ni nobenega srednjega — sledi torej, da postave, ki so izven naravne postave (če tudi niso naravnost zoper njo), so tudi izven bistva postave, niso torej prave postave, sploh postave ne. Zato take postave tudi s tega stališča nimajo moči in pravice do obstanka. — Drugič, skupno dobro dotične skupine samo ne sme biti nasprotno naravni postavi; ako je nasprotno, je to ne le zoper človekovo naravo, njegov namen, marveč je tudi zoper namen družbe, recimo države same, katera je le zato tu, da človek v nji lažje doseže svoj namen, se lažje spopolnjuje. Da, še več, pravo, skupno dobro ni le nenasprotno človekovi naravi, marveč ono v zadnjem vzroku vbstoji uprav v podpiranju, pospeševanju človekove narave; kajti ako morajo vsa človekova dejanja, in pri vseh ljudeh, ako hočejo prav in prosto delati, meriti na to, da človek spopolnjuje svojo naravo in svoje duhovne težnje in tako doseže svoj namen, in ako človek ravno s tem namenom stopa v družbo, državo, da bi lažje dosegel v nji svoj namen, tedaj mora očitvidno obstati skupno dobro družbino, državino v zadnjem vzroku ravno v pospeševanju tega človekovega namena. Zato mora družba, država, ako hoče spolnjevati svojo nalogo, vse odvracati in zatirati, kar nasprotuje naravni postavi, pozitivnim Božjim naredbam (ki so vedno po človeški naravi — kajti Bog si ne nasprotuje v svojih delih), spolnjevanju človekovih duhovnih teženj in v tej temelječi prostosti. Nasprotujejo pa pred vsem sledeče splošne zlorabe. *Libertas dicendi et scribendi*. Tu je namreč nevarnost, da se naposled govori in piše zoper osnovne temelje človeške družbe, da se prevračajo naravni in pozitivni Božji zakoni, ter se tako ljudje odvracajo od svojih pravih teženj, od Boga. Takošni ljudje napadajo pravo dobro posameznikov, napadajo skupno dobro družbino, državino. — Isto tako in iz istega vzroka pogubna je tudi tako zvana *libertas docendi*. Pa tu je krivnja v nekem oziru še večja. Učiti se sme namreč le resnica, kajti za njo je človek vstvarjen, k nji mora težiti. Kdor torej uči resnici nasprotno (kamor se vsled te svobode pride), posega sovražno naravnost, neposredno v duhovno naravo človekovo, skušajoč jo naravnost, neposredno odvrniti od resnice in Boga, absolutne resnice. Nevarnost za človekov namen, za njegovo prostost in za skupni družbeni na-

men je tu še večja, ker se začne tu pri temelju, korenini spodkopavati.

Ako se vse te zahteve glede človeških (društvenih) postav in glede skupnega društvenega dobra, spolnjujejo, tedaj in le tedaj tudi človeške postave, družba, država ne nasprotujejo človekovi prostosti, marveč ji še le pomagajo do popolnejšega razvoja in delovanja, kakor se je že omenilo. Človek je torej prost tudi v družbi, v državi.

Ako se te dvojne zahteve spolnjujejo, tedaj je tudi avktoriteta, sankcija človeških postav vtemeljena, pravična, pa tudi zdatna. Ako se pa ne spolnjujejo, je nevtemeljena, krivična, zato človekovi prostosti nasprotna. Eo ipso namreč, ako slone človeške, društvene postave, družba, država na naravni postavi, v kateri je vtisnena sama Božja avktoriteta, kakor vemo, imajo take človeške postave posredno v sebi tudi Božjo avktoriteto, človeška avktoriteta in sankcija je pri njih še le nekaj sekundarnega, pomožnega. Odtod njihova trdnost, gotovost. Ako pa človek, iziroma družba, država zavrže naravno in pozitivno Božjo postavo kot podlago, tedaj odpade ona gotovost, zanesljivost in trdna avkoriteta. Teoretični in utilitetni principi, katere je postavil zmotljivi človeški um brez ozira na naravno postavo za postavo, niso nujni, marveč le zvonanji, akcidentalni, ker nimajo podlage v človekovem bistvu; zato so spremenljivi, negotovi. Neskladnost teh principov s človekovo naravo ljudi, rekel bi, odganja od spolnjevanja takih postav — ni nobene človeka obvezujoče moralne sile v njih. Avktoriteta se more obdržati le s silami, ki so pa nasprotne človekovi prostosti. Tu je odprta pot onemu nenaravnemu despotizmu in servilizmu.

Iz vsega preišljevanja o človeških, društvenih postavah slede te posledice. Ker ima vsak človek kot prosto, umno bitje pravico in dolžnost na pravi način spolnjevati svoje možnosti in v družbo vstopa s tem namenom, da bi v nji lažje dosegel svoj smoter, zato ima vsak pravico do varstva postav družbenih kot sredstev v dosego svojega namena — biva torej jednakopravnost v družbi, državi in je vtemeljena v človekovi naravi sami, vtemeljena v namenu družbinem, državinem. Suženjstvo je torej protinaravno, krivično. — Sledi pa nadalje tudi, da more vsak človek biti pokoren postavam družbe, v kateri je. Kajti družba, država je vsled naravne človekove družbenosti vtemeljena torej v človekovi naravi sami; ker pa Bog tudi po naravi razodeva svojo voljo, zato je družba pozitivna, dasi posredna vredba Božja. Zato je človek kot družbeno bitje omejen na družbo, dolžan gledati tudi na korist drugih, oziroma na skupno družbino dobro. Skrbi pa za to, ako spolnjuje postave vodeče k skupnemu dobru. Pokoriti se jim more tudi zato, ker so te društvene postave posredno izpeljava iz večne postave, a v teh je Božja avktoriteta vtisnjena.

Rekli smo že, popolnost človekove narave obstoji v tem, da teži k resničnemu, dobremu, lepemu — z jedno besedo k Bogu in to težnjo vdejstvuje; v Njem ima človekov duh pravi namen, jedino pravo dobro. Ako se ta naravna, človeku bistvena težnja ne ovira, marveč se ji pomaga še le do razvoja, vdejstvovanja, tedaj je človek prost. Da se pa ta težnja k Bogu, k resnici ohranja, spopolnjuje, vdejstvuje, tedaj tudi podpira in se človek tako bolj in bolj bliža Bogu, svojemu početniku, dobru (v čemer je tudi popolnost), za to skrbi vera. Človek kot razumno bitje namreč mora svoje teženje k Bogu izražati na sebi naraven — razumen način, stori pa to s češčenjem — to je pa objekt veri. Vera je torej, kakor se more iz prejšnjega sklepati, potreba, zahteva človeške narave, potreba, zahteva človekove prostosti. *Libertas conscientiae* je torej izključena iz človeške narave. Izključena je tudi iz družbe, države. Kajti človek vstopa v družbo, državo zato, da lažje doseže svoj namen, se lažje spopolnjuje; vera pa je, katera človeka v njegovem spopolnjevanju vodi in podpira; zato družba, država ne sme biti indiferentna za vero. Drugič družbino skupno dobro obstoji v zadnjem vzroku, v podpiranju spopolnjevanja človekovega, družba, država mora za časna dobra le v tej smeri skrbeti; ker pa vera najbolje pospešuje ono človekovo nalogo, zato mora družba, država vero ravno tako nujno braniti, njeno izvrševanje podpirati, kakor nujno mora skrbeti za skupno dobro. Tretjič je vero ravno isti dal in zapoveduje vero imeti, kateri je tudi v človekovem družbenem čutu sam družbo, državo vtemeljil — namreč Bog; Njegovo delovanje je jednotno.

Človek je specijelno vstvarjen, da teži k resnici, k Bogu — absolutni resnici in da jo spoznava — za to skrbi pa vera; resnica je pa le jedna; teženje k Bogu je tedaj pravo, ako je resnično, a to je le jedno; tedaj se tudi mora imeti in spolnjevat le jedna vera; od Boga samega bi bilo protislovno, tedaj nemožne, da bi Bog pustil, da bi se po veri, ki jo je Sam dal, človekovo teženje k Njemu vdejstvovalo na neresnični, popolnosti, resnici nasproten način. Izključena je tedaj iz človeške narave, pa tudi iz družbe, države, kakor je samo po sebi umevno, *libertas cultus*.

Vera obsega tudi naravno postavo. Zato je vera velike važnosti ne le za pravo prostost, nravnost posameznega človeka, marveč je tudi iz istega vzroka velike važnosti tudi za družbo, državo. V veri ima država isto tako trdno oporo, kakor v naravnih postavi sami. Z druge strani imajo pa tudi državljani v veri, ako se ji pusti voditi družba, država, najboljše zagotovilo, da se jim ne bo kratila prostost, da se jim bo v resnici skrbelo za skupni blagor in sicer za pravi skupni blagor.

Rekli smo, da sta družba in vera vtemeljeni že v človekovi naravi. Rekli smo tudi, da je družbin, državin namen v prvi

vrsti čuvati nad vnanjimi skupnimi človeštvenimi dobri, skrbeti tako rekoč za „zyunanjega“ človeka, še le posebno, implicite, pa skrbeti za spopolnjevanje človekovo, oziroma njegovih duhovnih teženj. Mora biti pa še družba, ki čuva nad „notranjim“ človekom, in ga v prvi vrsti, naravnost in neposredno podpira v spopolnjevanji in vdejstvomnjanji njegovih duhovnih teženj — ta družba je verska družba. Tudi ta družba ima popolno, da, še večjo pravico do obstanka, prostega razvoja in prostega delovanja, kakor pa druga družba, država — ker je njen namen popolnejši, nujnejši, univerzalnejši, ker se v prvi vrsti in neposredno obrača na zahteve človeškega duha, ki so pri človeku prve, plemenitejše, vodilne. — Kakor je pa prava in jedino opravičena vera le jedna, zato more biti le jedna prava verska družba — ki je sedaj cerkev, katoliška cerkev. — Videli smo pa, da vera ni nasprotna niti človekovi naravi sploh in njegovi prostosti, niti družbi, državi, marveč da je še le potreba, zahteva obeh, v obeh vtemeljena; logično velja tedaj isto tudi o nositeljici vere — o cerkvi. Cerkev je tedaj tudi v tem smislu popolnoma opravičena in vtemeljena v obstanku, prostem delovanji, in ni nasprotna državi. — Kakor pa imata posamezni človek in družba, država v veri največo in najzanesljivejšo oporo, tako jo imata tudi v njeni nositeljici — cerkvi. Da, cerkev zato tudi zasluži, da jo država podpira v materijalnih ozirih. — Ker je pa cerkev popolnoma prosta in opravičena v svojem obstanku in delovanji, ker ima še prednost pred državo, zato si država (ako hoče biti pravična in, je logična, dosledna) ne sme le ne vpokoravati si cerkve in jo ovirati v prostosti, marveč država se mora — kot nepopolniša družba v svojem delovanji bolj ali manj prepuščena zmotljivi človeški pameti — pustiti vplivati od cerkve — kot družbe, ki ima prednost pred njo, je popolnejša, vojena neposredno od resnice, Boga. To ne škoduje časti — k popolnejšemu stanju se dvigati, to je častno. — Poslednji vzrok, ki opravičuje cerkev v njenem obstanku in prostem delovanji, pa je, da je cerkev neposredna, pozitivna vstanova Boga samega — vstanovljena v podporo in pospeševanje človekovega glavnega namena. Bog si pa v svojih delih ne nasprotuje, torej tudi ni cerkve vstanovil proti naravi, ampak po naravi človekovi.

Preželj, bogoslovec.

Načela naravnega prava v okrožnici o delavskem vprašanji.

(*Rerum novarum*)

Bog je človeka vstvaril, da bi ga ta spoznal, častil in le njemu služil. Dal mu je prosto voljo, da se on sam za to odloči. Če to stori, prejme kot plačilo večno srečo in veselje po smrti; to pa obstoji v blaženosti, v gledanji Gospoda iz obličja v obličje. To je končni, najvišji in zadnji namen razumnega bitja, krone stvarstva, človeka, namen, katerega bi posameznik le nepopolno, ali pa še celo ne dosegel; kajti čim višji je namen, tem več sredstev se rabi v njegovo dosego, in vseh nima posameznik; zato je dobrotljivi in modri Stvarnik človeka vstvaril kot družno bitje, da namreč z združenimi močmi deluje v dosego zadnjega namena. Narava potemtakem družii človeka, narava odmeri mu nalogo, katero ima dovršiti v družbi; zato pa tudi človek, ki je zgrešil svojo nalogo vsled napačnega poklica, ne koristi družbi, ampak jej le škoduje, ker jo otvrača in ovira od skupnega namena. Narava da mu tudi pravice, katere varujejo njegovo prosto voljo, njegovo osebo in njegov obstanek; a ona mu tudi ob enem narekuje dolžnosti do bližnjega. To je prvi pogoj družbe; brez tega je njeno bivanje nemogoče, brez tega je slabši prepuščen pohotnosti močnejega. Le na ta način je zagotovljen red v družbi in tega naredi ravno jednodnost, ki vlada med udi; ta pa ima svojo podlago v oni avtoriteti, ki vodi družbo do končnega namena. In ta avtoriteta je Bog sam, a posredno, njegovi namestniki na zemlji. Brez avtoritete ni jednote, brez te ni reda, in brez reda ni družbe. Družba toraj ni mehanična skupina, delovanje njeno ni pogojeno zunaj nje, marveč v nji sami; v naravi posamnikov, ki jo sestavljajo ima svoj temelj, zato je organična in se lahko imenuje moralno telo. Vsoto pravic vseh udov tega moralnega telesa pa zavzema naravno pravo in to je merodajno za družbo, v tem je zagotovljen njen obstanek, ker ono izvira iz naravnega pravnega reda. Taka je jedino prava podlaga človeške družbe, le ta omogoči duševno in gmotno blagostanje človeštva, le ta ga pelje do končnega namena.

Tedaj pa je novodobno modroslovje državo kot izvor vsega prava proglasilo. Država je Bog, ona je vsegamogočna; kar ta določi, se mora kot pravo spolnjevati, a zunaj nje ni nič, toraj ne naravnega, ne božjega prava. Ta nauk je naravna posledica modroslovja, katero uči, da je človek prvotno kot divjak živel po brlogih in se je s časom povzdignil do omike. Pospeševali so ga nemški modroslovci. Vsplodilo je ta nauk protestanstvo dovsrili ga

Kant, Hegel in drugi s svojim panteizmom in materijalizmom. Znanstveno nam teh zmot in sovražnikov naravnega prava in zato tudi človeške družbe niti zavračati treba ni, ker obsodijo jih njihove posledice popolnoma. Teorija teh učenjakov prešla je do danes popolnoma v prakso. Naravno pravo in ž njim red v družbi sta zgubila svojo veljavo; zato se je pravno razmerje med posameznimi udi družbe, (to je med stanovi) popolnoma spremenilo (in vničilo). Mogočnejši, ki ravno gospodari, skrbi le za se. Vse si dovoli, a tega mu niti na misel ne pride, da bi imel kake dolžnosti do svojega podložnega bližnjega; in tako tega izkorišča v svoj prid in ga zaničuje prav po Daryinovi teoriji. Tako se je prav po selekciji na jedni strani nakopičilo silno bogastvo, a na drugi jednako vboštvo. Nastala sta dva sovražna tabora, na jedni strani kapitalisti delodajavci, a na drugi delavci. In ta razlika še vedno bolj in bolj raste. Toda gremo že na dvanajsto uro, in zato mora biti kmalu konec te nejednakosti.

Za blaginjo človeštva vedno vneti sivolasi vjetnik v Vatikanu, vjetnik pravim, a le po telesu, pač ne po duhu, je v svojih izvrstnih okrožnicah vedno pogumno in odločno zavračal pogubne zmote sedanjega časa in kazal pot rešitve. V okrožnici „*Rerum novarum*“ pa nas uči modri starček, kako zasuti prepad, ki loči delavca in delodajavca. Naša naloga je, pokazati, v koliko so sv. Oče to storili na podlagi naravnega prava.

Zadruge so bile oni ostrog, kateri je stoletja obrtnika branil pred sovražniki in mu pomagal do vedno večjega blagostanja. Podlago imajo v naravi človekovi, ker ta namreč družji ljudi, ki se pečajo z istim poslom, ki hrepene po istem cilju. In z združenimi močmi se da vse doseči. Zato so zadruge svoj namen tudi vspešno dosegale; to nam priča zgodovina srednjega veka, ki govori o cvetoči dobi obrtnikov in drugih stanov.

Modroslovci pa, ki so proglasili otemneli človeški razum za najvišjo postavo in oznanjevali osvobojenje iz srednjeveških okov, provzročili so prekucije prejšnjega stoletja; te vničile so zadruge delavskih stanov in ž njimi ob jednom njihovo — blagostanje.

Delniške družbe, vstanovljene na kapitalu in obrestih, so zrastle na razvalinah zadrug. Ljudje, ki o kakem obrtu niti pojma nimajo, dobili so tega v roke in vničili poštene in izurjene obrtnike. To omogočil jim je kapital in pa zlata svoboda, ki je razbila srednjeveške okovi, v katerih so „zdihovali“ srednji stanovi. In tako mali obrtniki danes več ne morejo s krutim kapitalom konkurirati; posledica tega je njihov pogin. Je li to pravično? Socijalni demokratje in po njih zapeljani delavci mislijo si pomagati s silo s prelivanjem krvi, z oropanjem kapitala, kateri je po njihovih mislih le neizplačen delavski zaslužek; na to mislijo komunizem vpeljati.

Toda sv. Oče zavračajo jih odločno in jim dokažejo, da se

na ta način vprašanje ne bode rešilo, ampak še bolj zamotalo, ker njih postopanje bilo bi zoper vse naravne pravice. Po naravi ima namreč človek pravico do posestva. Duša loči ga od živali, katera živi le za sedanjost. Duša njegova gleda v prihodnjost, pozna namen in vsled svoje razsodnosti voli in zbira, kar je v dosego namena pripravno in potrebno; in to je gotovo posestvo, katero daje vsega, kar zahtevajo potrebe njegove; kajti vse zahteve potreb imajo vir v zemlji. Prva pravica človekova je pa gotovo ta, da on biva. Kdor bi ruyal zoper njegov obstanek — in to dela tisti, ki mu brani zadostovati potrebam — ta dela zoper naravo. Toraj nihče nima pravice do osebnega imetja bližnikovega. Še bolj potrjuje nam pravnost in nedotakljivost osebne lasti njen postanek. Bog ni zemlje sam razdelil med človeški rod, ampak je to prepustil človeku samemu. Ta zbral si je pripraven kraj, kjer ni bilo še nikoger družega, in ga je začel pridno obdelovati, ker vedel je, da je od njegove pridnosti odvisna množina pridelkov. Pusto spremenil je v rodovitno polje in tako zemljo sebi nekako sorodno napravil. Mnogo svojih močij je pustil v njej. Kdo bi mu toraj mogel odrehati pravico do te zemlje? Ljudje tudi niso vsi jednako močni, pridni, varčni in razumni. Krivično potemtakem zahtevati jednake dele posestva. „Kdor ne dela, naj tudi ne je!“ pravi gotovo že koliker človeški rod stari pregovor. Res lepo bi bilo, ko bi lepega jesenskega dne prišli socialni demokratje, komunisti, ki so čez poletje jedli in pili in lenarili, med tem ko sta vbogi kmetič in pošteni delavec od zgodnjega jutra do poznega večera v potu svojega obraza delala, in bi rekli: Ti pridelki niso samo tvoji, ampak jih bomo skupno uživali. Oddaj jih toraj s svojimi tovariši v državna skladišča, in država bode jih med vse državljane enakomerno razdelila. Tudi državna oskrb bila bi popolnoma zoper naravne pravice, ker človek z družino in osebno lastjo bival je, ko o državi še niti duha in sluha ni bilo. No, in kdo naj bi potem vladal in oskrboval to komunistično državo? Tudi dostojanstva morala bodo jednako med vse razdeljena biti. Kako iz te zadrege pomoči, ker policaj, čevljar vendar ni isto kot kak general ali minister? Prav lahko! Policaj zamenjal bode koncem meseca svojo službo z generalom, čevljar pa z grofom!

Dalje potrjuje nam osebno lastniško pravico človek kot družinsko bitje. Ni pravične človeške postave, ki bi človeku naravne in prvotne pravice do zakona odreči mogla. Bog sam jo je posvetil, ko je vstvaril prvo dvojico in ob enem kal množenja v njih z besedami: „Rodite in množite se!“ S tem bila je ustanovljena družina, prva in najstareja družba, ki ima kot taka sama, neodvisno od države svoje pravice in dolžnosti. Za njo velja še mnogo bolj pravica do osebne lasti, ker oče nima dolžnosti skrbeti samo za se, ampak za vso družino. Skrbeti mora tudi za prihodnjost svojih

otrok, v katerih se on nadaljuje. In kako bi mu bilo to mogoče, ako ne bi imel zadostne lastnine, ali če bi bil včinek provzroččen po trudu njegovih rok ne njegov, ampak družih, kar je popolnoma protislovno, ker vzrok in včinek sta bistveno zvezana. Otroci so last starišev; ti imajo pravico in dolžnost odgojevati jih. Zato je tudi proti naravnemu pravu, da se država vtika v družino in v vzgojo otrok in tako siloma ruši družinske vezi in krči njene pravice. Je li to pravično, da morajo otroci, ki komaj nekoliko odrastejo in bi lahko za pastirje odvrnili, v nekaterih krajih skoro celi dan v šoli presedeti in se tu vrhu tega še več slabega kot dobrega nauče? Ali, kjer nimajo svojih otrok, ki bi opravljali to službo, morajo najeti in plačati pastirja, in če ta ne obiskuje redno šole, morajo kazen zanj plačevati? Namen in naloga državnina je, čuvati pravice posameznikov, skrbeti za javno varnost in red, ter tako pospeševati gmotno blagostanje državljanov. Le v teh zadevah sme se vtikati v družino, več ne. Toda dela li tako? Danes ne! Danes si dovoli vse. Pravice naravne niso jej več svete, ker jih noče poznati, ampak je sebe proglasila za najvišjo postavo. No, zato se pa državi narodje vedno bolj odtujujejo.

Nedotakljiva je toraj zasebna lastninska pravica, sveta je družina. Kdor koli tedaj moti to dvoje, greši zoper naravno pravo. Kdor tedaj državi vse pravice pripisuje, in kdor se poteguje za komunizem, ne bode rešil socialnega vprašanja. Kako tedaj odpomoči?

Socialisti trde, da je visoke in nizke, revne in bogate treba v jedno vrsto staviti in tako razloček poravnati. Toda v družbi vlada nespremenljivi red in ta je razločeval vedno različne (dele v družbi) stanove v njej. Stvarnik naredil je truplo prvega človeka iz različnih udov in vsakemu določil svojo nalogo. Jedni opravljajo imenitnejšo službo, kot drugi, a vsi delajo v dosego skupnega namena, v ohranjenje celega organizma. In če je tudi najneznatnejši ud bolan, že trpi in hira cel organizem, celo telo. Čim višjo nalogo pa ima kateri, tem večjo odgovornost ima tudi glede celega telesa. Ravno tako razmerje vladati mora tudi med udi moralčnega telesa človeške družbe. Nemogoča je enakost, ker neenake so telesne in dušne zmožnosti, pridnost, moč, zdravje, razum, volja itd. Različne so tudi potrebe te družbe. Vse to zahteva različne stanove, ki so vsled svojega manj ali bolj važnega delovanja v dosego končnega namena tudi manj ali bolj imenitni v družbi in uživajo nejednako posest. Odlikujejo se posebno takozvani duševni stanovi, katerim je skrb za duševne potrebe; duša je namreč v primeri s telesom neskončno imenitnejši del. Vzemimo pa, da vsi ti vzroki nejednakosti padejo in da se posestvo med vse jednako razdeli. Kaj bi sledilo iz tega? Vsak oče delil bi zemljo in premoženje po jednakh

delih med svoje otroke in nazadnje bi se od teh majhnih deličkov nobeden ne mogel živiti; tako delajo na Nemškem, kjer se po nekaterih krajih tako zemlja kosa, da otrok dobi za delo kos, na katerem more le jedno drevo rasti. Kdo pa bi potem zadoštoval drugim potrebam? Ali bi bil vsakdo objednem obertnik za vse, ker delodajavca in delavca bi ne bilo?

Jednakost je nemogoča, a zato ni med njimi nespravljivega nasprotja, ker narava sama jih vravnava v jedinstvo in soglasje; ona zahteva složno medsebojno razmerje; pa ravno to razmerje je danes vsled že navedenih vzrokov nepravdo; zato je je zopet treba vravnati in nasprotje je poravnano. To težavno nalogo pa zamore zvršili le najbolj popolna družba — cerkev. Človeška družba se namreč ne deli le v različne stanove, ampak po svoji naravi obsega tudi veliko bolj popolno družbo: cerkev. Družbe: družina, država in cerkev so ravno tako neobhodno potrebne kot razdelitev v stanove. V njih je človeška družba konkretno vresničena. Vsaka izmed njih ima svoj poseben namen, prvi dve naravnega, a namen cerkve je nadnaraven in toraj mnogo višji. Ona je nesporedno od Bogu ustanovljena. Vse tri so pa in morajo biti v svojem delokrogu samostojne in medsebojne neodvisne. Cerkev je v prvi vrsti zmožna delavsko vprašanje rešiti. Država pa ima pri tem važnem poslu sodelovati.

Kako izvrstno je cerkev to nalogo reševala, priča nam zgodovina. Na robu propada bil je Rim glede moralnosti, ko je stopil skozi njegova vrata vbožen ribič od genezareškega jezera. Koliko več kot prostih državljanov bilo je takrat sužnjev, ki niso Rimljanu veljali nič več kot neumna žival. Kako žalostne bile so takrat sploh socialne razmere. A nauki, da je suženj tudi po božji podobi vstvarjen, in toraj pred Bogom ravno toliko velja kot sloboden državljan, da delo ni sramotilno itd. premagali so mogočno rimsko cesarstvo. Pavlov list do Filemona nam je posebno dražesten spominek za socialno delavnost cerkve. Tako delovala je cerkev vsa stoletja, tako deluje danes, in upajmo, da bode z božjo pomočjo rešila tudi današnje dasi zelo peče socialno vprašanje.

V dosego nadnaravnega namena je cerkev in na tega je ona vedno opozarjala reveže in bogatine. Kdor nima vere na življenje in ž njim na plačilo in kazen po smrti, ta prav dosledno trdi, da je krivica, ker se nekaterim tako dobro godi, a drugim slabo; pri njem zgine pojem pravnih dolžnostij, in življenje mu je res prava zagonetka. Cerkev pa ima ravno večnost za merilo, in zato je le njej mogoče reveža in bogatina zblížati. Pri tem se jej niti ni treba sklicevati na pozitivne zakone, ampak vse lahko vtemelji in dokaže z naravnimi. Tako n. pr. nesmrtnost duše.

Prepričanje pa, da bode po smrti večno plačilo vžival, to-

laži reveža in prepreči nevoščljivost proti bogatinu. Ta pa tudi lahko spozna, da tam nima več mnogo dobrot pričakovati, ako bode tu živel v razkošji, a revežu nič pomagal. Če bode pa vžival zmerno in porabil toliko, koliker res vse njegove potrebe zahtevajo, a od preobilnosti dal vbožcem, rabil bode s tem pravično in dobro svoje imetje, in potem se mu ni nič bati.

Dobro nam potrdi dolžnost bogatinov, pomagati revežem, razmerje med udi v družini, v kateri močni, zdravi in odraščeni udje ne delajo le za se, ampak tudi za nedorasle in bolne.

Ko se ti temeljni nauki človeških pravic in dolžnosti začno spolnjevati, zavladala bode zopet sprava med bogatini in reveži, vezala bode obojne bratovska ljubezen.

Tudi podpiranje ali miloščina ima toraj svoj izvor v naravnem pravu, in sv. vera krščanska jo je le še bolj razvila. Saj je vendar popolno naravno, da zemlja rodi za vso veliko človeško družbo, in le kdor je nevreden njenih darov, jih ne more zahtevati. Revež pa ni sam kriv, vsaj navadno ne, ako nima nič lastnine; zato je pa že narava skrbela, da se na kak drug način preživi. Tudi država ima v tej točki široko polje za obdelovanje. No, in nekaj tudi res stori; ona namreč skrbi, da se zidajo bolnišnice, določila je postavno, da mora delavce, kateri se ne morejo več sami preživiti, občina, v kateri so očetje rojeni, rediti; toda s tem le še bolj tlači nižje stanove, a dela za delodajavce, katerim so pustili delavci vse svoje moči, a na stara leta se jim ni več treba brigati za nje. Tu bi bilo treba radikalne preosnove. Res, da višji stanovi, ki neposredno za blagor države delujejo, višjo stopinjo v njej zavzemajo; toda je tudi delo njenemu obstanku neobhodno potrebno, in delavci so ravno tako državljani. Da, če vzamemo vse obrtne stanove s kmetom skupej, je teh mnogo več, in oni so podlaga državi, višji stanovi so zaradi njih. No, in ker je namen državi, skrbeti za splošno blagostanje, morala bi se brigati za delavce in jim zagotoviti primeren del dobičku pri izdelkih, da bi se delodajalci ne mastili, kaker se, a delavci stradali. Celoto mora ona varovati, ne pa njih, kateri so varstva manj potrebni. In zakaj se danes to godi povsodi? Zato, ker se je država oddaljila od svojega namena, ker je zavrgla naravne in božje zakone in je sama sebe proglasila za boga? Cerkev je vklenila v sponse, zato krši zahtevo pravičnosti, ki veleva dati vsakemu svoje. Tako rasvitljeni starček Lev XIII. na podlagi naravnega prava.

Delavec pa nima skrbeti le za telesne potrebe, ampak mora tudi za dušo kaj storiti, ako hoče svoj končni namen doseči. On mara tudi Boga moliti in častiti; a bogočastje zahteva časa, in ta se mu mora dovoliti od delodajavca (pa tako, da svojim časnim potrebam vsejedno lahko zadosti). Doma imajo mnogi tudi družino, in očetova dolžnost je, da tudi tem nekaj časa v odgojo

posveti. Zato je najbolj pripravna nedelja z nedeljskim počitkom. A ker so tovarnarji danes po največ židje ali pa sploh brezverci, delajo pri tem krščanskim delavcem ovire, če le morejo. (Dra-
stičen zgled deklica iz Milana, kateri se ni dovolilo $\frac{1}{3}$ dneva, da bi opravila sv. obhajilo. A ker je sama izostala, bila je precej odpuščena). Mnogo je v tovarnah tudi nevarnostij, ki prete morali n. pr. oba spola delata skupaj, vmes še mladna nedoraščena. Zasramuje se javno katoliška vera (n. pr. v Galiciji od Žida, ki je šel obhajati.) Silijo se delavci s trdimi pogoji k težemu delu, kot premore njih telo; delati morajo po mnogih tovarnah za sramotno plačo predolgo na dan. Res je, da se delavec k temu ne more siliti, kot so se siliti sužnji, kajti on je prost in delo osebno, a sili ga k temu lakota, ki žuga njemu in družini, sili ga k temu potreba dela.

Nesrečna država, ki si v svojej veliki prevzetnosti tako daleč zabredla, da vedno bolj in bolj zgrešaš svoj cilj, poboljšaj se in ne tiraj njih, za katere skrbeti je tvoja dolžnost, v pogubo! Glej, kak delokrog imaš v navedenih točkah! Koliko dobrega lahko narediš na tem polji! Hic Rhodus, hic salta! Tu čuvaj pravice svojih podložnih in ne izdajaj jih krutosti in pohotnosti brezsrčnih bogatinov. Skrbi, da dobi vsakdo svoje, da jih ne bode obup tiral do lastne pomoči, do štrajka in nasilstva, kateri jim v resnici ne koristi, ampak le škoduje; kajti delavcu pač hitro zmanjka vsega, a kapitalistu ne. Zvedo se nepravilnosti in krivice tudi hitro, toda vlada seyeda nima ušes za nje; kajti potem bi bila že takorekoč prisiljena pomagati; toda: „Počakajmo! Sedaj še ni nevarnosti za nobenega. Lakote tudi še ni. Če pa pride, bomo pa že pomagali in potrdili akte. Ako pa začno rogoviliti, obraemo proti njim, bajonete. Čemu pa bi nam drugače ti tudi bili? Če ne bodo zadostovali pešci, brzojavimo po konjike. O, ni se nam jih bati. Naj pokoljejo nekoliko te ciganske druhal. Je je dovolj, še preveč. Tako nekako modrujejo moderni brezsrčni in brezvestni reditelji javnega blagostanja. Hitro pomoč dobi bogatin Žid, a delavca, ali kmeta naj ta živega dere, in vendar mu nihče ne bode pomagal. Če pa Židu bolj kaže, pomore si tudi sam s tem, da njega, katerega je gmotno popolnoma zmolzel, kar s pota spravi, ako mu ta žuga in mu je nevaren. To ume posebno poljsko pleme. Saj so tako vbili kmeta Tistko iz garvoljskega okraja in menda tudi nekega učitelja iz Jaroslava.

Ako se v kratkem ne spremeni, in države ne spoznajo svojih krivic, bode se to strašno maščevalo. Vedno bolj se zavedajo tlačeni delavci, že se organizujejo in iščejo zaveznikov, katerih imajo tudi v armadi; saj ta obstoji ravno iz nižjih stanov; ne bodo toraj sebe streljali in nabadali, če še bolj navdušeno zagotavljajo, da bode armada vedno stala za hrbtom liberalcev.

Ako bi se krščanskemu socialistu ne smilil vbogi trpin, ki bode v tem boji tudi mnogo trpel in nič prida dosegel, bi lahko miroval, da bi popadali provzročitelji socialnega vprašanja v jamo, katero cerkvi kopljejo.

Na ta miren in za človeka obstojen način rešilo se bode delavsko vprašanje, ako bode ti obe sedaj sovražni si stranki poslušali svareč glas sv. Očeta, ki so se pri tem velevažnem poln ozirali na pravice in dolžnosti, katere ima vsak človek in vsak stan že po svoji naravi. Jedino sv. Očeta sredstvo vstavilo bode bolezen, katera razjeda in vedno bolj vničuje moralično telo človeške družbe. Bolno telo pa ne potrebuje le zdravila, ki bolezen vstavi; kajti ono s tem še ni zdravo, ker bolezen je je zelo oslabila. Treba je toraj leka, ki udom da moči, da lahko zopet kakor prej skupno delajo v blagor vsega organizma, v dosego njegovega konečnega namena. Najbolji lek za to pa je dobra, tečna, naravna hrana, kakeršno ljubi telo že po svoji naravi, in jo je (toraj tudi) pred boleznijo vživalo.

Tudi tega niso pozabili modri in previdni vladar sv. cerkve; tudi v tej točki zadeli so pravo, ko so zaklicali med svet, da imajo društva biti oni lek, ki bode popolnoma pokrepčal zopet se oživljajoči delavski stan.

Dokler je bolezen huda, si bolnik ne more mnogo pomagati sam. Treba je zdravnikove pomoči; on mora tega samo v bogati in vživati zapisana zdravila. A ko se mu na bolje obrne, mora sam skrbeti, da si popolnoma vtrdi zdravje. Ravno tako se bode delavski položaj začel na bolje obračati v prvi vrsti s sodelovanjem cerkve in države; a ko se razmerje med delavci in delodajavci vravna, morali bodo delavci v prvi vrsti sodelovati, da si opomorejo od pretečene hude bolezn.

Kapitalisti so po večinomoma združeni v delniške družbe; zato jim gre tako izvrstno. Sv. Oče resno pozivljejo delavce, naj se poprimejo nasvetovanega leka društev, ki imajo že v naravi človekovi svoj izver. Oni pišejo: „Človek je omejen v svojih močeh; to ga vedno naganja, da se veže z združenimi v medsebojno pomoč in podporo. Gorje mu, kdor je sam! Ako pade, nima nobenega, ki bi ga vzdignil. Natorni nagon vodi do skupnosti, človeka torej do državne skupnosti, a tudi v najraznejše zveze z drugimi ljudmi... Dasi so te družbe zasebne v državi, vendar nima država kar tako pravice prepovedati njih obstanek. Te družbe imajo svojo podlago v naturnem pravu; in tega država ne more spreminjati; nasproti je dolžna, da se priznava to pravo. Ako tega ne stori, dela proti lastnemu načelu, ker ima tudi ona jeänako dragim društvom svoj vir v naturnem nagonu človekovem, kateri ljudi med seboj družijo. Pač pa je njena dolžnost, v posameznih slučajih postopati zoper društva, ako ta nasprotujejo pravici in nrvnosti, ali sploh javnemu blagostanju.“

Toda dela danes država tako? Ne! Ona prerada prepoveduje in zabranjuje vstanavljanje društev, ki svoj namen izvrstno dosegajo. Prostožidarska skrivna društva, ki spodkopujejo vero in pravost, ki so polna samih zločinov, moderna država trpi in jim daje podporo! Lepa država taka!

Sv. Oče priporočajo čisto cerkvena društva, kakeršnih je že mnogo, in pa katoliška delavska društva. Tudi ta razdelitev korenini popolnoma v naravi. Prva služijo v dosegu večnega zveličanja, a druga se ozirajo na gmotno blagostanje, a ker je kraljestvo božje končni namen človekov, vstanovljena imajo biti na dobri pravno verski podlagi.

Prepričali smo se, da so sv. Oče posebno na podlagi naravnega prava pokazali, kako le je mogoče rešiti delavsko vprašanje, in da je cerkev v prvi vrsti v to poklicana, ali če se hočemo bolj konkretno izraziti: duhovniki, ki spadajo med prvi in najplemenitejši stan v krščanskem društvu. In če rečem, da ima pokorščina do višjih tudi svoj vir v naravi, je toraj jasno, da i dolžnost duhovščine proučavati se najpred socijalnemu vpraševanju in ga potem reševati, da tudi ta dolžnost korenini v — naravnem pravu. Zato pa bode socijalno vprašanje rešeno, ko bodo „vsi duhovniki vse svoje moči in vso gorečnost tej veliki nalogi posvetili in z vsemi pristopnimi sredstvi za blagor ljudstva delovali.“

Bog, temelj modroslovju.

Vsak vek je imel svoje nazore in zavzemal svoje stališče nasproti vedam. Po tem, kaker so se razlikovale njegove težnje, prikrojil in prevstrojil si je tudi vede. Med vsemi vekii je brez dvoma novejši vek najskrajnejši Hrepenenje njegovo gre po popolni oblasti in prostosti v mišljenji in delovanji. Brezbožno delovanje se je moralo znanstveno vtemeljiti, da se je moglo tudi na zunanje z lahko vestjo i celo samosvestno pokazati. V to svrlo kažejo ponosno na vspehe v naravoslovnih vedah, v naravoznanstvu, fiziki, kemiji, ki se baje nikaker ne skladajo s krščansko resnico o Bogu in nadčutnem svetu. Pred vsem je bilo treba modroslovje izkoristiti; treba je bilo na podlagi modroslovne sestave dokazati, da je svet večni, sam iz sebe; pamet se je morala prisiliti, da je

¹⁾ Viri: Dr. Fr. Lampe „Vvod v modroslovje“, „Rimski Katolik“ 1889, „Več luči“, Stöckel „Lehrbuch der Philosophie“.

privzeti poljuben princip kot vrhovno merilo spoznavanja in resnice in na tem temelji dalje zidati. Tako nam priča zgodovina modroslovja, da se je v 18. stoletji prav na različne, pogosto naravnost nasprotujoče si načine prodajala resnica — in filozofija, kraljica ved, je takrat trpela in veliko zgubila na svoji veljavi. —

Trdilo se je, da se mora začeti modrovati a priori; tako Kant, Hegel, Fichte, Schelling. Toda pamet sama se temu protivi. Kako more biti modroslovec do dobrega prepričan o objektivni resničnosti in trdnosti svojega modroslovnega poslopja, ako nima nobene, gotovo resnične premise, na katero bi se kot zadujo pri sklepanji mogel opirati. Temelj take sestave mora biti nekaj gotovega, ker iz ničesar se nič ne stori. Tudi skušnja obsoja apriorizem v modroslovju: v praksi, takih apriorističnih sistemov sploh ni; ampak navidezno aprioristične modroslovne sestave slone na poljubno izbranim vrhovnem načelu, po katerem naj se razlaga človek in vse stvarstvo. Tako hoče Fichte († 1814) celi sestav izvajati iz stavka, „jaz sem jaz.“ „Jaz“ spozna, da ga omejuje ne-jaz, in tako se zave „jaz“ samega sebe, tako pride do spoznavanja. Schelling (1775-1854) modruje: objekt in subjekt mišljenja je absolutno bitje, katero se razcepi v dva momenta, v naravo in duha (identitetno modroslovje). Hegel (1770-1831) pa trdi, da spoznati in pa v istini biti je vsejedno: kar spoznam, to je; s tem, da je kaj v mojem spoznanji, tudi je ali biva v istini.

To je bilo za navadno zdravo pamet preveč in s tem je bilo dokazano, da se po tej poti ne pride do resnice. Na tak način se je veda zlo abljala: služiti je morala prosti, vsake spoue rešeni človeški pameti. Resnico so hoteli iskati in najti sami iz sebe, a to jih je dovedlo do obožavanja samih sebe, do trditve, da je človeško mišljenje absolutno mišljenje. Tako se je vgodilo nenasiljivemu ponosu in nevmirljivi častihlepnosti človeški. Človek ali pa država je bog, kaj hočemo še več! Ako je pa človek bog in mišljenje človekovo, mišljenje božje, izgine vsak razloček med filozofijo in vero; kaker je človek bog in bog človek, tako je tudi filozofija vera in vera filozofija.

Ne, v Bogu, v onem neskončnem bitji, od katerega smo mi popolnoma odvisni, mora temeljiti modroslovje, v Bogu in le v Bogu mora sloneti in počivati ta krasna veda, da zadobi resnično objektivno veljavo, da osreči in zadovolji srce, katero hrepeni po eni in edino pravi resnici!

Modroslovje obravnava zadnje vzroke vsega, kar je in kar spoznavamo; ono je najbolj splošna veda, katera razpravlja o občnih znakih stvari: vse stvarinske stvari so v času in v prostoru, v vseh stvareh vlada zakon, da ima vzrok tudi učinek; ona dopolnjuje n. p. naravoslovje s tem, da nam pove, odkod je cela narava, kak namen ima, v kakšnem razmerji je zemlja s

človekom i. t. d. Kaker obravnajo posamezne znanosti vse predmete, katere zamoremo spoznati, tako obdeluje modroslovje te posamezne znanosti, ono kaže, kaj so sploh znanosti, kako podlago, kak namen imajo, ali so zanesljive i. t. d. Iz vsega tega sprevidimo veljavo in korist modroslovja za druge vede; modroslovje spaja tako rekoč druge vede pod seboj, da postanejo vse vede ena popolna in celotna veda.

Predmet modroslovja je tedaj obsežen in ogromen, vendar ga zamoremo pri razdelitvi tvarine modroslovja ločiti v dve veliki skupini: v naše spoznavanje in v zunanje stvari ali v spoznavanje samo in v predmet spoznavanja. To dvojje se pray prilaga človeški naravi, ker pride človek do spoznavanja po opazovanji zunanosti; a ne smemo samo soditi zunanosti, ampak tudi notranjost, človeške zmožnosti, um in pamet, s katerimi spoznavamo. Potem bode opazovanje zanesljivo in sklepi bodo trdni in neovrgljivi.

Človek z duhom po čutih posnemlje z vidnih predmetov obrazce, katere duša še gleda, akoravno so dotični predmeti čustveno zaznavanju že izginili. Take vtise od vidnih rečij sprejema na-se tudi žival. Toda človek kot razumno bitje, zmožen višjega umevanja: on posname iz posameznih obrazcev znake, kateri so vsem takim duhovnim slikam skupni, in združi skupne znake v višjo celoto, v kateri odsevajo vsi posamezni obrazci, združi jih — v pojem. Po tem pojmovanju se še le bistveno loči človek od brezumne živali.

Pojmi ali ideje so le delo človeškega duha in kot take se nahajajo le v njem samem. Da pa dobe pojmi višjo veljavo, je treba, da kažejo na nekaj konkretnega zunaj nas. Rešiti moramo tedaj vprašanje, ali imajo taki pojmi le subjektivno veljavo ali tudi objektivno, ali se ne bavi naše spoznanje samo z domišljijami ali z drugimi besedami: je li istinit predmet modroslovja ali ne! Od tega vprašanja je zavisno vse naše nadaljno dokazovanje.

Že za Sokratovih časov so bili sofisti, kateri so priznavali objektivno veljavnost le rečem, katere se lahko čutno zaznavajo. Tudi zdaj materialisti in naturalisti vgovarjajo: kako naj bi vedeli, da je predmet modroslovja istinit, ako ga ni mogoče niti videti niti potipati? Potem takem seveda tudi za modroslovje istinititega predmeta ni, kajti vseh čutih predmetov polastujejo se druge vede, zlasti naravoslovje, kaj naj še ostane za modroslovje? (Dr. Fr. Lampe, „Vyod v modroslovje“ str. 43).

Trdno in istinito podlago za istinitost predmeta v modroslovju nam podaja opazovanje narave, katero se godi po čutih. Na tem opazovanji sloni naše nadaljno duhovno delovanje, od opazovanja izidejo prvi vtisi, katerih premišljevanje nas vodi do kakovosti ali lastnosti predmetov.

Od sestavljenih pojmov pridemo po zjedinevanji in druženju k višjim in naposled do takih pojmov, kateri se več ne dajo pod jedno celoto spraviti. In taki najvišji, nezdružljivi pojmi so formalna podlaga ved.

Lahko se prepričamo, da je objektivna veljava ved odvisna od takih splošnih pojmov; ako nimajo ti vsebine in realnosti, potem vse vse vede v zraku, tudi modroslovje, ki je podlaga drugim vedam; potem so vse znanstvene kujige sama domišljija in sanjarija, katera spuhiti in razpade.

Vse umovo delovanje je zunanjim čutom nedostopno, a zaradi tega ni nikaker manj istinito, kakor če bi mogli to notranje duhovno spajanje in razdruževanje pojmov z lastnimi očmi videti. Kaj bi koristila čutila, če bi pameti ne bilo, katera pravi, da je istinito, kar spoznavamo s čutili. In ravno ta pamet ne bi mogla spričati kot resnično, kar se vrši v popolno od realnega sveta različnem, višjem duhovnem svetu, v kraljestvu večnih, nespremenljivih idej! Saj ima tudi tu pamet svoj delokrog, delokrog, kateri ji je pripravnejši, v katerem se čuti lahko popolnoma domačo in izvedeno. Kaker ni pamet in um nič realnega, tako tudi pojmovanje ni čutilom dostopno.

Ako bi ne mogli in ne smeli pameti zaupati in verjeti, kam naj se potem obrnemo, da zremo resnico!

Tudi zgodovina pričuje, da si je štel narod vedno v ponos, ako je gojil znanosti, da si je štel v prijetno dolžnost odlikovati može, ki so si pridobili zaslug na duševnem polji. In vendar naj bi to bile same pene, fraze, vse navidezno in izmišljeno!

Kdo bo tajil logično sklepanje, katero se tudi vrši v nadčutnem svetu!

Naše spoznavanje in pojmovanje torej ni sama domišljija in sanjarija, ampak je resnično in istinito. Ravno tako lahko, da, še z večjo gotovostjo se moremo zanesti na trdnost sklepov, katere napravimo z umom, kakor če si jih pridobimo po skušnjji.

Kako terjta ta resnica, da mora bivati Bog? Ako motrimo umotvor in spoznamo idejo, katera je v njem vpodobljena, lahko sklepamo in moramo tudi sklepati po principu vzročnosti na umetnika, kateri je idejo v umotvor vlijl, a tudi na umetnikove lastnosti. Občudujemo njegovo previdnost, originalnost, duhovitost in lahko še mnogo drugega. Ravno tako nas dovede istinitost naših idej do spoznanja božjih idej, ki se zrealijo v stvareh, in božje ideje nas dovedejo do Boga samega.

Poleg tega imamo trdno prepričanje, da je ideja ali bistvo stvari nekaj stalnega, duhovnega, nespremenljivega, nujnega. Ideje niso navezane ne na čas, ne na prostor, so popolnoma neodvisne od posameznih dotičnih predmetov, katere predstavljajo. Naj bi se bil n. pr. en sam človek na svet rodil ali pa naj se število ljudij pomnoži v toliko, da bi lahko obljudili tisoč sve-

tov, oni pojem izražen v definiciji: človek je razumna žival, ne bo s tem niti dobil niti zgubil. (Rimski Katolik I. letnik št. 21).

Če imajo ideje take lastnosti — potem je tudi oni svet, v katerem vladajo, od nas neodvisen, nujen, neskončen. Krasno je kraljestvo večno-mladih, zornih, netelesnih idej, neprezirno polje je odprto našemu umu, na katerem naj poskusi od stvarnika mu podeljene moči. Na lahkih krilih povzdigne se visoko do enovitih pojmov, združi in primerja brez težave: vse se godi hitro, lahko, nežno, duhovno. Kaka prednost tega nadčutnega sveta pred telesnim, neokretnim svetom!

Toda tudi kraljestvo idej mora imeti svojega vladarja, gospodarja, svojega povzročitelja; kot včinek zahteva vzrok, um, kateri mora biti neodvisen od časa, nespremenljiv, nujen, tak, kakršne so ideje. Tak um zamore biti pa le božji.

Ker bivajo ideje resnično in istinito, mora bivati resnično in istinito tudi Bog. — Tako vodi pravo in resnično modrovanje k Bogu kot prvemu vzroku vsega. Odvzemimo Boga — in vsa objektivnost izgine, potem ni temelja, na katerem bi lahko trdno zidali poslopje modroslovja. — Ako privzamemo Boga, si najlažje in najnaravneje razlagamo svoje spoznanje. Testimonium veritatis est simplicitas! Najprvo so bile stvari v božjem umu kot vstvarjajočem principu. Ta je imel od vekomaj vse jasno določene misli in ideje o njih in jih je v času prenesel iz neskončnosti v končnost.

Stvari bivajo sedaj realno in so v resnici, zato, ker so bile prej v božjem umu in je božja volja hotela, da bivajo. A mi jih spoznamo zato, ker v resnici bivajo. Ta nauk o idejah se zdi tako evidenten in resničen, da sploh drugače ne more biti. Tako uči tudi krščanska vera.

Tedaj: Bog je — in naš um ima trden temelj za spoznavanje. Boga ni — in naše spoznavanje zgubi vso dostojnost, vrednost, shlapi v nestalni in spreminjajoči se subjektivizem.

Dokazali smo, da mora modroslovje vtoliko, vkoliker je naše spoznavanje, temeljiti v Bogu, ako hoče biti pravo in trdno spoznavanje. Logika in noetika pa razpravljati naše spoznavanje: logika razklada zakone in oblike našega mišljenja (nauk o mišljenju), noetika pa skuša dokazati, odkod da zajemamo svoje znanje, pojme, ideje, ali se vjemajo z istino ali ne. Tedaj se morati obe vedi ozirati na Boga in ničesar ne trditi, kar bi se z naukom o Bogu ne vjemalo.

Predmet modroslovju so tudi zunanje stvari, ker mora naš um imeti kaj materije, o čemur naj premišluje. Vesoljstvo je predmet našega spoznavanja. O tem obširnem predmetu razpravlja metafizika. Dokazali smo, da biva nadčutni svet, v katerem naše dušne moči istinito delujejo; zato je tudi resnično, kar nam pamet o tem nadzemskega svetu pove. Da mora tudi ta veda imeti v Bogu svoje ozadje, sprevidimo že iz tega, ker nas sama

metafizika privede do spoznanja resnice: Bog biva, Bog mora bivati.

Pa bi vtegnil kdo vgovarjati: Ravno zaradi tega ni potrebno, da bi slonela metafizika v Bogu kot svojem temelju, ker pridemo s samo pametjo in razumom do resnice, da Bog biva.

Da, spoznamo s samo pametjo in s samim razumom resnico: Bog biva; a spoznamo ga kot večno, neskončno bitje, spoznamo njegove lastnosti, da je neskončno moder, vsegamogočen, spoznamo tudi, da smo od njega vstvarjeni, od njega popolnoma závisni, da je vse, kar imamo, iz njegove roke, da so tudi dušne zmožnosti, s katerimi ga spoznavamo, njegov dar. Ako bi tedaj že prej ne verjeli ali bili v dvomu, da mora podlaga za to vedo biti Bog, bi bili potem, ko s pomočjo metafizike spoznamo Boga kot takega prisiljeni — seveda, ako hočemo trezno in dosledno misliti, kar je dolžnost vsakega modroslovca — vse naše misli o modroslovju tako vravnati, da se bodo skladale z idejo, ki jo imamo o Bogu.

Akoravno Boga s svojimi močmi spoznavamo, vendar je to spoznavanje, če tudi trdno, zelo pomanjkljivo in neobsežno. Zato je posebna veda, ki se peča o Bogu t. j. bogoslovje. Tu govorimo le o razmerji med krščansko vero in modroslovjem.

Bogoslovje in modroslovje ste vedi, vsaka za se. Loči jih metoda: Bogoslovje je veda razodenja, modroslovje veda pameti; loči ji — namen: v prvi se kažejo nadnaravne resnice, v zadnji naravne. Načeloma, po „o b j e c t u m f o r m a l e q u o d“, je tedaj bogoslovje ločeno od modroslovja.

Vendar nasprotja med obema ni in ga tudi ne more biti. Obe hrepenite po resnici; ta je pa samo jedna, ker samo jedno more biti o enem in istem predmetu resnično. Pamet in razodenje si tedaj ne moreta nasprotovati, ker imata oba jeden in isti izvor namreč Boga, absolutno resnico. Zato ne more biti modroslovno resnično, kar je po veri napačno.

Vera in modroslovje se morata med seboj podpirati. „Obema je to v največji prid, da živita v miru in si pomagata. Modroslovje verstva je vbožno in prazno brez razodete vere; vera brez modroslovja nima trdnega stala, je v veliki nevarnosti, da bi jo motili praznoverci in prenapeteži, ki se ponašajo s kakim posebnim razodenjem.“ (Navedene iz „Vvoda v modroslov.“ str. 170, besede modroslovca Benekeja).

Bogoslovje je sicer glede na višje in zanesljivejše vire resnice, kateri prihajajo neposredno od Boga, in z ozirom na višje in obsežnejše polje, ker ima bogoslovje za predmet tudi skrivnosti, imenitnejše, vendar to subordinirano razmerje modroslovja do bogoslovja nikaker ne zmanjša njegove veljave; saj služi višji vedi ter ji poda znanstveno obliko. „Magna est philosophiae laus, quod fidei propugnaculum ac veluti firmum religionis munimentum habeatur.“ (Leona XIII. okrožnica „Aeterni Patris.“)

Poleg tega uči zgodovina, da se je povsod razvijalo modroslovje iz vere in da so bili vsi odlični verski učitelji tudi odlični modroslovci ali vsaj vneti prijatelji modroslovja.

Način našega spoznavanja, metafizično premišljevanje vesoljstva, razmerje med bogoslovjem in modroslovjem in zgodovina sama nam priča, da mora modroslovje zidano biti na temelju bivanja božjega. Vsakemu, kdor se oropa ali brani tega temelja, preti nevarnost, da zaide od poti resnice „Et sane philosophorum veterum, qui fidei beneficio caruerunt, etiam qui habebantur sapientissimi, in pluribus deterrime errarunt.“ („Aeterni patris“ encyc.) Pamet, opirajoča se na vero, je podobna človeku stoječemu na visoki gori in razgledajočemu na okolu. Kako ves drugačen, koliko obširnejši, veličastnejši in jasnejši je ta razgled nego je s tesne doline, obdane z visokimi gorami. Vera nas dviga v prosto, nebeško višavo, od koder gledamo z bistrim očesom na nebo in zemljo. Sama pamet se le prerada zagleda v jasno zemljo, kaker da bi ne bilo neba nad njo.

Res, srečen je človek, da se zamore, četudi v svesti si svoje slabosti in omejenosti, zateči k viru vse resnice in tam najtkrepila in tolažila.

Razmerje med državo in cerkvijo izvirajoče iz naravnega reda.

Omnis anima sublimioribus potestatibus subdita sit, non est enim potestas nisi a Deo, quae autem sunt, a Deo ordinatae sunt.

Rom. XIII, 1.

Dve mogočni vstanovi na tem svetu spajati ljudi v celoto cerkev in država. Mogočni ste obe ne samo po številu udov, katere v sebi združujeta, ampak tudi po oblasti in sredstvih, s katerimi se oblast vzdržuje.

Kaker vse družbe, ločiti se tudi cerkev in država po namenu, radi katerega ste postavljeni. Isti ud pa je lahko ud države in cerkve; zaradi tega se namena ne izključujeta, ampak jeden je sredstvo v dosego drugega.

Ob kratkem in površno hočemo pogledati kako te dve družbi jedna v drugo segata, katere so pravice jedne in druge in na katera prava se naslanjati.

Država je družba ljudij, obstoječa iz družin in slojev, katere so se med seboj zavezale v dosego častnega blagostanja. — Vsak človek želi

biti srečen; hrepenenje po sreči je v njegovi naravi. Sam človek pa nikakor ne more doseči blagostanja in tudi posamezne družine ne. Iz tega sledi, da je neobhodno potrebna za človeka večja družba, v kateri zamore z njenimi pomočki priti do blagostanja. Kaker je toraj teženje po blagostanju vtemeljeno v naravnem redu, tako tudi družba ali država. Naravni red pa je določil Bog, toraj ima tudi država svoj temelj v Bogu.

Kaker smo že rekli, je namen države pospešitev ljudskega blagostanja. Ona ima toraj skrbeti za občin blagor in jedino zato je vstanovljena. Toraj je država zaradi ljudij, in ne ljudje zaradi države. Države, ki niso tega načela hotele priznati, niso bile nikdar dobre, še manj pa pravične.

Le občni blagor spada v področje države; zaradi tega nima pravice vmeševati se v zasebne, družinske razmere.

O načinu, kako je država nastala, so se nekateri jako motili. Naj tu navedem le Rousseau-a in Hobbes-a; prvi je trdil, da so začetkoma živeli ljudje popolnoma v naravnem stanu po gozdih, kaker živina (to je ona blažena in srečna zlata doba, katero si Rousseau nazaj želi); Hobbes pa trdi, da so bili prvotno ljudje med seboj v vednem boju.

Po mnenju obeh pa so slednjič ljudje se med seboj sprijaznili in sklenili neko pogodbo. Tako je nastala država. — Da so te trditve napačne, ni težko uvideti. Človek je razumno bitje, kojega narava je bila početkoma ravno taka, kaker sedaj t. j. človek je brezpogojno na družbo navezan. Tudi zgodovina nam ne pove ničesar o časih, ko bi ljudje živeli v onem stanu, kojega nam opisujeta omenjena filozofa. — Kako so se države razvijale in katere oblike lahko imajo, ne bomo razpravljali. Vsaka oblika je pravična, da le ne prevrača naravnega reda, po katerem je Bog hotel, da se država razvija in deluje.

Kaker je država po naravnem redu potrebna, tako je potrebna tudi neka avktoriteta ali oblast v državi; kaker država, tako temelji tudi oblast v božjem pravu.

Nobena družba ni brez avktoritete mogoča, tudi država ne. — Avktoriteta spada k bistvu države; ker pa je država vtemeljena v naravnem redu, naravni red pa ima svoj izvor v Bogu, zaradi tega ima tudi oblast ali avktoriteta svoj izvor v Bogu.

Državna oblast je nastala po izrečni ali tihi volitvi. Oba načina zadostujeta, da ima oblast pravna tla. Ta oblast se je potem nadaljevala ali po dedinskem pravu ali po novi volitvi.

Državna oblast ni prirojeno pravo, ampak se mora pridobiti. Pridobi se pa jedino le po volitvi ljudstva. Vsi se morajo

strinjati, da hočejo komu izročiti oblast. In ko jo izroče, ima dotična oblast pravna tla. Vsako pravo pa, ki izvira iz naravnega reda, je božjega izvora. Kajti naravni red je od Boga in tako posredno vse, kar izhaja iz naravnega reda, tudi od Boga. Če je temu tako, je tudi državna oblast, ki sloni na takem pridobljenem redu, izvirajočem iz naravnega reda, božjega izvora.

Bog je toraj posredni, narod pa neposredni delitelj oblasti. Vendar pa narod nima poprej, kakor podeli oblast posamezniku, formalne oblasti v svojih rokah t. j. narod nima one oblasti, kakor jo ima državna avtoriteta, v isti obliki. Kajti, ako ne bi bilo temu tako, bi bilo ljudstvo samo, predno je kaka avtoriteta v državi, pravni organizem ali moralno telo. Vendar to ni, ampak je le neka „multitudo dispersa.“ Še le avtoriteta da družbi pravo organično življenje. Bog toraj ni dal ljudstvu formalne oblasti, ampak samo pravico, dati državno, oblast kaki osebi. Sploh pa božja previdnost, ki vzdržuje naravni red, včini, da pride oblast na gotovo osebo; pota vsemočnosti ne moremo raziskovati.

Glavni namen pa, po katerem naj človek teži, ne sme biti časno blagostanje, ampak večno zveličanje. Videli smo, da je namen države časni blagor državljanov. Kaker pa je država po naravnem redu potrebna, da ljudje dosežejo časno srečo, tako je potrebna tudi neka družba, katera vodi ljudi do večne sreče. Ta družba je sv. cerkev.

Verska družba temelji v naravnem redu. Kajti skupnost vere vodi nehote ljudi do tega, da se med seboj zvežejo v družbo in tako svojo vero tudi zunanje pokažejo. Brez prave zunanje družbe tudi jedinstvo notranjega verskega čuta ne bi bila mogoča. Lastno cerkvi je to, da zamore biti samo jedna. Kaker je samo jedna vera prava, tako zamore biti samo jedna družba prava, ki po veri kaker po glavnem sredstvu vodi ljudi do nadnaravnega namena. Zaradi tega ne sme biti cerkvi razširjevanje omejeno, ker so vsi ljudje stvarjeni zato, da dosežejo isti večni namen. Oblast cerkve je duhovna; njen namen ni voditi ljudij do materijalnega blagostanja. V njeno področje ne spadajo samo zunanja, ampak vzlasti notranja dela človeška.

Cerkev je prava družba. Zaradi tega mora imeti zakone; poleg tega postavodajalno, izvrševalno in sodnijsko oblast. Postavljena je od Jezusa Kristusa, toraj je njen začetek neposredno božji.

Ker je država božjega izvora, zato je razvidno, da ima človek dolžnosti do nje. To so krščanske dolžnosti, ki spadajo v pravni red. — Pokorščina je prva dolžnost; ima uravni značaj in temelji v božji volji, ne samo v strahu pred kaznimi. Sicer je kazen dober pripomoček, ki

človeka vodi do pokorščine. Človek je slab in lalko pozabi oni višji vzrok, iz katerega dolžnost izvira. Kazen pa je primerna njegovi meseni naravi. Vendar kazen ostane le stranski pomoček; glavni vzrok je božja volja. Vže sv. Paul je za-trjeval Rimljanom to resnico pišoč jim: „Itaque, qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Qui autem resistant, ipsi sibi damnationem acquirunt; nam principes non sunt timori boni operis, sed mali. Vis autem non timere potestatem? bonum fac et habebis laudem ex illa. ... Ideo necessitate subditi estote non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam . . . . ministri enim Dei sunt in hoc ipsum servientes.“ (Rom. 13, 2-7.)

Tako vidimo, kako revolucija nasprotuje naravnemu redu in Bogu samemu, ki hoče, da se državni oblasti pokorimo. Iz prave pokorščine izvira ljubezen do domovine, državljan mora biti pripravljen vse žrtvovati za domovino, celo svoje življenje. In to po vsej pravici, kajti zaseben blagor se mora vkloniti občenemu. Bog sam tako hoče; kar pa Bog hoče, je dobro, in to moramo storiti. Ljubimo pa domovino tudi zato, ker je naša mati, ki skrbi za nas, nas varuje in vodi do blagostanja.

Če smo pa dolžni državo po naradni postavi ljubiti, tako sklepa cerkveni vladar Leon XIII, potem je pač vsakemu kristijanu veliko večja dolžnost, da je z ljubeznije tudi cerkvi vdan. Saj cerkev je neposredno ustanovljena od Jezusa Kristusa, ona zbira ljudi v svoje naročje in jih vodi k večni sreči. Ljubiti moramo tedaj domovino, v kateri smo prejeli telesno življenje; ljubša pa nam mora biti cerkev, v kateri smo prejeli čeznaravno življenje, ki vedno traje. — Kaker toraj neizmerno presega namen cerkve namen države, tako so naše dolžnosti do cerkve večje od dolžnosti do države. Sicer pa moramo reči, da sta naradna ljubezen do domovine in čeznaradna ljubezen do cerkve iz istega večnega vira: odtod izhaja, da dolžnost do jedne ne more nasprotovati dolžnosti do druge; oboje moramo tedaj spo-
njevati.

Spoznamo toraj, da ste cerkev ni država istega izvora. Obe imate istega začetnika in voditelja. Zaradi tega si ne bi smeli nikdar nasprotovati, ker imati isti večni in neskončno pravični princip, ki si ne more vgovarjati. Ako cerkev in država ne prekoročiti mej naravnega reda, katerega je določil Bog, se najlepše razvijati in druga drugo podpirati.

Vendar pa žalibog država ni vedno v soglasju s cerkvijo. Vzrok tiči v tem, da je posvetna družba pozabila, kdo je njen začetnik, kaj je njen namen in katere so meje, med katerimi se mora ydržati.

Ko prideta tedaj oba organizma v nasprotje, pač ne bomo premišljevali, kateremu naj smo pokorni. Cerkev ne more svo-

jim udom nalagati krivih dolžnostij, ker je nezmotljiva in njen nevidni poglavar večna resnica.

Nasprotja kriva je tedaj država, ki prekorači svoje pravice in zahteva od svojih državljanov drugo, kaker vera katoliške cerkve. — Tu si stopite dve moči nasproti, o katerih je naš Rešenik tolikrat govoril: mundus in veritas. Nihče ne more dvema gospodoma služiti (Mat. 6, 24), rekel je Kristus, kader nasprotno zapovedujeta. V takih slučajih je treba govoriti, kar je Peter z drugimi apostoli rekel gosposki: „Bogu moramo prej pokorni biti, kaker ljudem“. Dober katoličan je vedno dober državljan; vendar pa bi moral prej vse pretrpeti, kaker da bi zapustil božjo in cerkveno stvar. — Zato oni naravni zakon slabo poznajo, ki trde, da zanemarjajo državne dolžnosti in pripravljajo vpor oni, ki ne poslušajo države, kader zapove kaj proti cerkvenim naredbam. Tu velja pravilo: Le oni zakon, katerega je dala pravna oblast na podlagi zdrave pameti v splošni blagor, more biti zakon. Le ona pamet pa je zdrava, ki ne nasprotuje najvišji pameti — božjemu razumu — ki je izvor vsem zakonom. Spolnjevanje zakonov toraj, ki je nasprotno Božjemu pravu, ni dolžnost, ampak pregreha. Tudi državni oblasti velja oni svetopi-semški izrek: „Kdor vas zaničuje, mene zaničuje“.

Vže sv. Pavl je pisal Titu, naj opominja svoje vernike k pokorščini do oblastnikov, toda pristavil je: „pripravljeni za vsako dobro delo“ (Tit. 3. 1.), pač pa ne bi bilo dobro delo, ako bi bili pokorni zakonom, ki nasprotujejo cerkvi.

Vojska, ki je že tolikrat vihrala med cerkvijo in državo in zlasti dandanes vihra, ima svoj začetek v tem, da so ljudje pozabili Boga, kateri je začetek vsega, in svoj razum stavili tako visoko, kaker bi zamogli brez Boga vse storiti. V tej zmoti hočejo Bogu iztrgati iz rok vse gospodstvo in ga prenesti na slabega človeka.

Da natančneje spoznamo težnje moderne države, treba je nekoliko pojasniti stališče države do cerkve.

Dasiravno je prvotni začetek obeh oblasti Bog, vendar je cerkev bistveno druga družba, kaker država. Kaker smo že rekli, različen je njujen namen. Različen je tudi njun početek. Država je le posredno od Boga; razvijala se je iz naravnega reda, ki ima svoj izvor v Bogu. Cerkev je neposredno božjega početka, ker jo je vstanovil Bog-človek. Cerkev in država ste tudi različni po svojem delovanju. Cerkev uči nadnaravne resnice, deli zakramente, kratko ona vodi vernike do večnega zveličanja; država ima skrbeti le za telesni blagor svojih podanikov.

Obe družbi ste avtonomni t. j. nobena ni drugi podrejena v svojem delokrogu. Seveda je po dostojanstvu cerkev več

radi svojega namena, ali zaradi tega nima nobene pravice vmešavati se na polje državino. Avtonomija je vže razvidna iz bistvenega razločka obeh oblastij. Ta razloček se ne bi mogel ohraniti, ako bi jedna družba posegala v krog druge. Kristus je dal apostolom s a m o c e r k v e n o pravico; nikaker pa jim ni dal pravice vrejevati državljanske stvari. Iz tega sledi, da nima cerkev pravice nadzorovati državne avtoritete v tem, kar spada v njeno področje. — Rayno tako pa tudi država nima pravice vmešavati se v cerkvene stvari: zaradi tega je najkrivičnejša usurpacija, ako hoče država cerkev spraviti pod se in jo od sebe odvisno storiti. To krivično posezanje se je neštivilnokrat vže dogajalo in se zlasti dandanes godi.

Jasno je tedaj, kako nenaraven in krivičen je cazaropapizem. Cerkev in država naj bi bile spojeni, državna avtoriteta naj bi bila tudi cerkvena. Ta ideja ni krščanska, ker Jezus ni dal svetnim dostojanstvenikom nikdar cerkvene oblasti. Je pa tudi nenaravna. Jedna družba more imeti le jeden smoter. Tako bi se morala oba namena cerkve in države spojiti v jednega samega. Moralo bi biti toliko ver, kolikar je držav, kar pa je nesmiselno.

Kako potrebno je, da je cerkev neodvisna od države, se razvidi iz njenega visokega namena. Človek je vstvarjen za večno zveličanje, do katerega ga vodi sv. cerkev. Ta posel cerkve je najvažnejši in zaradi tega se mu ne smejo nikdar zapreke staviti. Pri potrjevanji novih zakonov se mora gledati vedno na to, jeli ne nasprotujejo verskemu namenu. Namen države je nižji, kaker cerkve, in radi tega se sme le s takimi pripomočki težiti po njem, kateri niso v nasprotju z višjim namenom. Zgodovina nas uči, da so državljani le takrat srečni, kadar država v prijateljstvu živi s cerkvijo. In ker je sreča ali nesreča države odvisna od onih, ki jo vodijo, zato cerkev ne sme biti prijazna tistim možem, katere pozna kot svoje preganjalce. Temu nasproti je po svoji dolžnosti prijazna tistim, ki prav cenijo cerkveno in civilno oblast, in zato skrbe, da v občni blazor sodelujeti.

Rekli smo že, da skušajo sovražniki krščanstva popolnoma ločiti državo od cerkve. Trde namreč: „Država se ne briga za cerkev in cerkev naj se ne briga za državo!“ To pa se po božji naredbi nikaker ne sme zgoditi. Dasiravno ste cerkev in država druga od druge neodvisni, ločiti popolnoma se vendar ne smete. Država namreč in cerkev sta božjega izvora. Če pa ste obe božji naredbi, zatoraj je nemogoča popolna ločitev. Zakaj Bog je v svojem naravnem redu jednoten; po popolni ločitvi pa bi bila vničena jedno'a naravnega reda proti vsem, ki so tem zakonom podložni. Tudi državna avtoriteta se mora klanjati nadnaravnim zakonom; radi tega mora cerkev tudi proti državi

svoje zakone zastopati. To pa bi bilo nemogoče, ko bi bili cerkev in država popolnoma ločeni.

Če se vpraša, kakšna je vez, ki spaja državo in cerkev, veljajo sledeča pravila:

1) Cerkev mora učiti ljudstvo, da je pokorščina proti državi dolžnost, katera izhaja od Boga; svariti mora ljudi pred revolucionarnimi idejami itd.

2) Zaradi tega mora imeti pravico, nastopati proti vsem državnim zakonom in naredbam, ki bi zabile npravni red. V skrajnih slučajih mora seči celo po cerkvenih kaznih, da nepokorne kroti.

Državna avktoriteta ima dolžnost:

1) Priznati npravne predpise cerkve kot od Boga postavljene; priznati, da je cerkev edina, ki vzdržuje verski red. Vse svoje zakone mora tako vstrojiti, da ne nasprotujejo verskim načelom.

2) Cerkev, njene obrede in vero čuvati in kjer je treba pomagati in zabranjevati očitna sramočenja vere, obredov, npravnosti, in gledati na to, da se krivi nauki ne razširjajo.

Taka bi morala biti krščanska država. Seveda, če so se razmere spreobrnile, mora se cerkev vклонiti zunanje. Lahko pa deloma svojo nalogo izvršuje tako, da mladino v šoli poučuje (če je pouk prost!) v krščanskih načelih in tako posredno vpliva na razvoj države v krščanskem duhu.

* * *

Ker zlasti dandanes država tako drzno sega v cerkvene pravice, je dolžnost vsacega katoličana, da se krepko vstavi v bran vsem valovom. Treba je živeti po katoliški veri in se učiti verskih resnic, da se zamore pobijati krive nauke sovražnikov cerkve. Res je cerkveni predstojnik poklican v to, da brani pravice sv. cerkve; vendar pa mora v sili tudi vsak drugi stati na straži. Vsak kristijan je zavezan za svojo vero očitno pred drugimi se poganjati, bodisi da druge vernike poučuje, kaker tudi, da predrznost nevernikov zavrača. Mlačni in popustljivi ljudje dobri stvari mnogo škodujejo. Srčnost in nevstrahljivost je vže pol zmage.

Za vspešno delovanje je neobhodno potrebno, da so vsi jednih mislij. Razum posameznika je slab in lahko zabrede v zmote; zato je Kristus cerkev postavil in ji izročil neskaljeno resnico. Kdor ni s cerkvijo, je zoper njo, in kdor žnjo ne zbira, raztresa. Vsi pa se morajo ozirati v Rim na vidnega poglavarja sv. cerkve, kojemu je Kristus izročil ključe svojih zakladov; on je vodnik vseh: vdani in pokorni mu bodimo!!

Še jedno misel! Omenjeno je vže bilo, da se država ne sme vtikati v zasebne ali družinske razmere. In vendar se dandanes v tem mnogo greši pri vzgoji mladine. Vzgoja mladine je stvar družine, in ne države. Država pa trga deco iz naročja roditeljev in jo vzgaja v svojem modernem, protikrščanskem duhu. Pri tem ne misli, da sama sebi grob koplje, ker jih pita s tistimi nauki, ki so obstanku države nedvomljivo pogubni. Dober katoličan je vedno dober državlján, ker ga vodijo Kristusova prava načela. Duh dandanašnje vzgoje pa je tuj Kristusovemu duhu, zaradi tega nima moralne zaslombe, in tako država sama sebi po svoji vzgoji revolucijo pripravlja. Sad se vsak dan kaže: prejšnje trditve nam ni treba dokazovati, ker vidimo, da niti trenutek ni varno človeško življenje pred ljudmi, kojih um je država razvila v to, da znajo proti svoji vzgojiteljici prav dobro bombe napravljati. Žalostno se dandanes izpolnjujejo proroške besede Simeonove, koje je govoril držeč Odrešenika v rokah:

„Hoc est signum, cui contradicetur!“

kaj več zvedeti o tej prepovedi, in smo v ta namen s posebnim pismom se obrnili do visokega ministerstva, naj bi nam blagovolilo poslati dotični odlok. Pa dozdej nismo dobili še ničesar, zatoj tudi ne moremo kaj več o tej zadevi poročati. Upamo, da nam bo to mogoče drug pot.

Danica.

Slovensko katoliško akademično društvo na Dunaji je ministerstvo po tolik h zaprekah vendarle dovolilo! Da, zopet bodo lajki z duhovniki, duhovniki z lajki sodelovali. Edinilo nas bode katoliško načelo. Ker nam je poročilo za list prekasno prišlo, zato ta pot kličemo iz dna srca: Bog živi, Bog hrabri naše slovenske katoliške akademike! Živela «Danica»! Zora puca, bit' će dana!

„Reichspost.“

Ta list, katerega nevstrašnost občudujemo, katerega tudi načela, dasi ne brez izjeme, hvalimo, je nedavno prinesel o «Rimskem Katoliku» in njega vredniku prav ostro sodbo. Članek je skoro od besede do besede preložen iz znanega «Slovanskega sveta.» Mi smo nekemu gospodu, ki ima, kaker smo slišali, pri «Reichsposti», vplivno besedo, razmere na Slovenskem pojasnili. Ako nas gospodje imajo za nezanesljive, ako nas nočejo poslušati, prosto jim; mi se nikoli nismo poganjali za priznanje, niti za hvalo: Tisti, katerega stvar branimo, nam vzdržuje tudi pogum. A nad vse žalostno je, da se katoliška «Reichspost» tako nemilo zaganja v list, kateri, kaker se je vže tolikokrat priznalo, ima vendar odličnih zaslug za probujanje katoliškega duha v slovenskem narodu, da se pa ogreva za liste in ljudi, kateri so vže vse mogoče psovke izbruhali proti škofom, duhovnom, proti katoliškemu shodu. Drugo, kar nas žali, je da katoliška «Reichspost» prinaša svojo obsodbo iz «Slovanskega sveta», katerega razkolniške in panslavistične težnje so očitne. Njegova propaganda obraja vže sad, kar nam priča prestop nekaterih tržaških Slovencev v razkol. Najbolj pa obžalujemo, da «Reichspost» v dotičnem članku pogreva glede naših škofov znano sumnjo, ki so jo sè zlobnim namenom izmislili slovenski liberalci, kaker bi bili naši škofje, izvršujoči svoj višepastirski posel, le slepo orodje vnanje (menda pruske ali velikonemške) diplomacije! Škofovski list na slovensko duhovščino iz leta 1887 se je pisal baje le vsled pritiska te diplomacije. Mi ne bomo tu branili viših pastirjev. Rečemo le, da tako sumičenje dela škofo ljudstvu ostudne! Tako pisanje onečesča katoliški list, katerega ni Bog postavil niti sodnika niti, in še manj, obrekovalca katoliškim škofom. Bodi, da gospodje na Dunaji ne poznajo naših razmer, a vedeti bi morali vselej, da tako soditi škofo katoličan ne sme nikoli in nikdar. Bodimo demokrati, bodimo radikalni, a v pravem pomenu, kajti vse naše krščanstvo nam bo prineslo le prokletstvo, ako nam ne bodo sveti od Boga postavljeni stebri katoliške hijerarhije. Nekatere trditve v «Reichsposti» so kar lažnjive, druge smešne, kaker mej drugim primerjanje našega lista in naše politike s «Vaterlandom»! Pa ni nam namen odgovarjati na posamne točke.

Prosimo gospode, naj bi se boljše podučili o slovenskih razmerah, ker drugače bi znale veliko izgubiti katoliške koristi, katera zagovarjajo. Mi ostanemo radi stvari «Reichsposti» tudi naprej naklonjeni in, kaker doslej, tako tudi v prihodnje nje naročniki in čitatelji.

OBSEG

III. zvezka »RIMSKEGA KATOLIKA«.

Meje državne oblasti: Početek države — Dalje. Sv. Pavel o izvoru in bistvu državne oblasti — Človek, družina, cerkev pa njih neprelastljiva prava nasproti državi — Ločimo mej posvetno in duhovno oblastjo! — Absolutizem, centralizem, birokratizem — Vstavni absolutizem — Avktoriteta političnih strank in klubov — Ljubimo politično svobodo! . str.	257
Najnovejša socijalno-politična revolucija pa cerkev in država: »Kulturkampf« — Moderna država v najnovejši socijalno-politični revoluciji — Bodočnost — republikanska? . . . . . »	278
Ernest Renan . . . . . »	292
O nagoti v lepi umetnosti . . . . . »	311
Cerkvena oblast v avstrijski ljudski šoli . . . . . »	327
Apologetični razgovori. Edinost človeškega rodu . . . . . »	343
Odgovori na vgovore . . . . . »	350
Žensko poglavje: Kdo je lepši — »on« ali »ona«? — Naravni poklic ženske: bodi mati pa vzgajaj deco! . . . . . »	354
Rusko ljudstvo v babilonski sužnosti: Kam je petrograjska vlada rusko ljudstvo privela, kar se tiče šeste zapovedi. — Kako dela in boljša jetnike — Kako očetovsko ruska vlada skrbi za gmotno stanje svojih podanikov — Lažnjiva, krivična vlada dela ljudstvo lažnjivo in nepošteno — Ruska breznačelnost — Ruski fatalizem — Sklep . . . . . »	361
Časopis . . . . . »	378
»Rimski Katolik« — pro domo sua . . . . . »	392
Raznoterosti: Razkolne zanjke »Slovanskega sveta« — Vspehi moderne države brez Boga — Ali so resolucije kateregakoli katoliškega shoda — dogme — Nekaj o ateizmu in anarhizmu — Dijaški plesi — Nemški jezuit in — Slovani — Darovi za mlade pisatelje — Priloga . . . . . »	402

Priloga.

